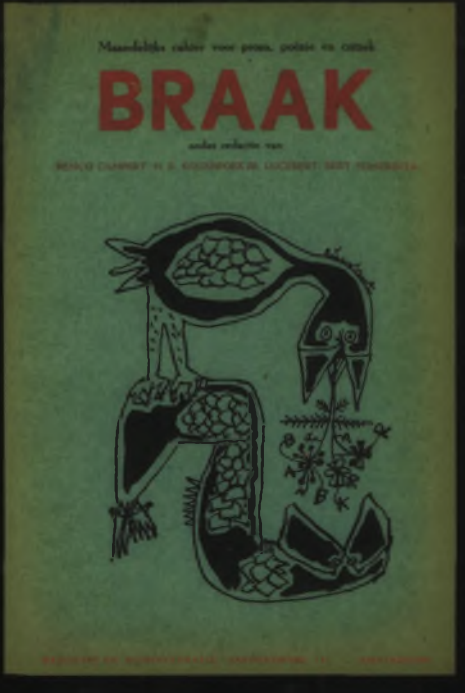
HANS RENDERS

Een kleine mooie revolutie tussen Cobra en Atonaal

BRAAK

Met een facsimile-uitgave van het tijdschrift

DE BEZIGE BIJ

ISBN 90-234-3948-1

In mei 1950 lieten Remco Campert en H.R. Kousbroek het eerste nummer verschijnen van *Braak; Maandelijks cahier voor proza, poëzie en critiek*. Behalve van de redacteuren, waartoe vanaf het derde nummer ook Lucebert en Bert Schierbeek behoorden, stond in *Braak* werk afgedrukt van onder anderen: Hans Andreus, Niels Augustin, Hugo Claus, Jan Hanlo, Jan G. Elburg, Leins Janema, Gerrit Kouwenaar, Nico Lijsen, J.B.W. Polak en Bab Westerveld. Het eerste ooit vervalste kunstwerk van Karel Appel stond overigens ook in *Braak*.

Vijftig jaar na de oprichting bezorgt Hans Renders een facsimile-uitgave van de zeven afleveringen van *Braak*, aangevuld met een nooit verschenen achtste nummer. Tevens is het zoek gewaande zetsel van Luceberts echte debuut in de *Braak*-reeks na een halve eeuw gedrukt. Bijna niemand heeft ooit alle nummers in alle uitvoeringen bij elkaar gezien, want van vier nummers werden twee edities verspreid. *Braak; Een kleine mooie revolutie tussen Cobra en Atonaal* bevat een inhoudsregister op *Braak*, een bronnenlijst, een personen- en periodiekenregister en is geïllustreerd met zeldzame foto's en veel nooit eerder gepubliceerde documenten.

In deze cultuurhistorische studie beschrijft Renders aan de hand van de vele literaire tijdschriften die rond 1950 verschenen hoe het naoorlogse artistieke klimaat werd gedomineerd door politieke tegenstellingen. Menig dienstweigeraar die poëzie publiceerde in *De Dualist*, *Spleen*, *Uiting*, *Sense and sentences* of *Cahier Eylders* kreeg de BVD achter zich aan. Deze uitgaafjes in eigen beheer horen samen met *Reflex* en *Cobra* tot de voorgeschiedenis van *Braak*, dat natuurlijk ook wordt beschreven in relatie tot *Blurb*, het tijdschrift dat Simon Vinkenoog vanuit Parijs naar Nederland stuurde.

Vanzelfsprekend wordt ingegaan op de betekenis van *Braak* voor de Beweging van Vijftig. Minutieus reconstueert Renders hoe er op het tijdschrift gereageerd werd en wie zich abonneerden, wat de achtergronden zijn van de 'kleine mooie revolutie' die Lucebert en de zijnen teweegbrachten.

Hans Renders, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, biograaf van Jan Hanlo, publiceerde eerder onder meer over de tijdschriften *Barbarber*, *Centaur*, *Criterium* en *De Schone Zakdoek*.

HANS RENDERS

Een kleine mooie revolutie tussen Cobra en Atonaal

BRAAK

Met een facsimile-uitgave van het tijdschrift

Dit boek werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van het Amsterdams Fonds voor de Kunst; de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde; de Stichting Bert Schierbeek Fonds en de Schrijversvereniging De Bezige Bij.

Ontwerp: Hollands Lof ontwerpers, Haarlem
Reprofotografie en druk: Drukkerij Hooiberg, Epe
ISBN 90 234 39481
NUGI 322

INHOUD

Inleiding 4

The Present of the Past van *Braak* 8
Halo 10
Het begin 18
Experimentele Groep Holland 25
Cobra 31
Tegen de burgerlijkheid 43
Van Eeghenlaan 59
Braak-reeks 68
Blurb en de enquête 78
Het laatste nummer 88
Slot 93

Braak* nummer 1 tot en met 7, aangevuld met *Braak Extra 97

***Braak*-reeks** 364

Abonneelijst 389

Inhoudsregister *Braak* 395

Bronnen- en literatuurlijst 405

Personen- en periodiekenregister 413

INLEIDING

Elke geschiedenis, ook een kleine geschiedenis, heeft haar voorgeschiedenis. Ergens in 1950 liep de avonturier en dichter Niels Augustin café Eijlders binnen, aan de Korte Leidsedwarsstraat in Amsterdam, vlakbij het Leidseplein. Voor de derde keer in twee jaar tijd had hij een eigen tijdschrift laten drukken. Ditmaal was het een blaadje met veel caféhumor en het telde maar vier bladzijden. *Cahier Eylders* had hij het zonder veel fantasie genoemd. Behalve veel jolige grappen in de trant van: 'Ja, bij Eylders houdt iedereen zich tenminste strikt aan andermans vrouw' (citaat van de legendarische kroegloper Apie Prins) of een aankondiging van Vondels *Lucifer* door het opplakken van een heus luciferhoutje in een kader, stond er een bericht dat ik voor mijn onderzoek naar *Braak* als uitgangspunt heb genomen. 'Min of meer literaire pamfletten die in de laatste twee jaar door of met medewerking van jonge Eyldrianen zijn uitgegeven,' had Augustin boven het volgende lijstje titels gezet: *De Dualist, Uiting, De Keerkring, Spleen, Braak, Blurb en Cahier Eylders.*

Braak is een van de vele tijdschriftjes die rond 1950 door jonge dichters of jongens die dat wilden worden op het Leidseplein uitgevent werden. Maar *Braak* werd ook het podium van de politiek geëngageerde dichters van de Experimentele Groep Holland, nadat deze zich losgemaakt hadden van de internationale kunstbeweging Cobra. *Braak* is zogezegd de brug tussen Cobra en *Atonaal*, de bloemlezing van de Vijftigers die in oktober 1951 verscheen en die beschouwd wordt als het poëticaal programma van een nieuwe dichtersbeweging.

In mei 1950 lieten Remco Campert en H.R. Kousbroek het eerste nummer verschijnen van *Braak; Maandelijks cahier voor proza, poëzie en critiek*. 'Dichten is liegen op hoger plan,' zo luidt de allereerste regel in het tijdschrift. En om de titel *Braak* toe te lichten, schreef Kousbroek: 'Het wordt gewoon vervelend om achter bijna alle moderne litteratuur het volle, clean-shaven gezicht van ter Braak te zien staan.' Met ingang van het derde nummer kwamen Lucebert (pseudoniem van L.J. Swaanswijk) en Bert Schierbeek de redactie versterken.

Braak kan beschouwd worden als een icoon van de Beweging van Vijftig, een vrijplaats voor experimenteel talent. Behalve de redacteuren en de latere redactiesecretaris Bab Westerveld, publiceerden in *Braak* onder anderen: Hans Andreus, Niels Augustin, Henk Boekenoogen, Hugo Claus, Jan G. Elburg, Jan Hanlo, Leins Janema, Gerrit Kouwenaar, Nico Lijsen en Johan Polak. Het eerste ooit vervalste kunstwerk van Karel Appel stond overigens ook in *Braak*.

* Ik dank Marco Entrop en Lisa Kuitert voor hun kritisch commentaar bij een eerdere versie van mijn tekst.

Er is meer dan eens betwijfeld of de tijdschriften die in *Cahier Eylders* genoemd worden, ooit alle 'boven water' zouden komen. Deze *reprint* van *Braak* heb ik aangegrepen om de speurtocht naar onder meer deze tijdschriften aan te vatten. Ik heb geprobeerd de genoemde tijdschriftjes te plaatsen in een literaire maar ook in een politieke en sociale omgeving. Omgekeerd is ook het tijdschrift zelf zeer geschikt als cultuurhistorische bron. Tijdschriften zijn een effectief middel gebleken om vernieuwingen mee door te voeren.[1]

Niet iedereen voelde zich geborgen in het harmoniemodel dat het naoorlogse wederopbouwdenken met zich meebracht. De alom tegenwoordige culturele atmosfeer leidde tot een kaalslag. In het 'Voorlopige Verslag op de begroting voor 1950' merkte een aantal leden van de Eerste Kamer op dat allerlei letterkundige tijdschriften het loodje hadden gelegd – zoals *Proloog, Columbus, Semaphore, Centaur, Apollo, Paelestra, Criterium, Ad Interim en Phoenix*. De politici constateerden tegelijkertijd een 'algemeen merkbare verminderde belangstelling bij het publiek voor uitingen van kunst'.[2]

De experimentele dichters vonden elkaar in een optimistische spontaniteit die gericht was tegen die culturele kaalslag, koloniaal superioriteitsdenken en anticommunisme. Het zijn grote woorden in relatie tot de vaak onaanzienlijke blaadjes waar het hier over gaat. Maar hun onaanzienlijkheid is misschien wel een gevolg van hun doelstelling. *Braak* en die andere tijdschriftjes hebben nooit nagestreefd het beste van een heersende cultuur te presenteren. De redacteuren, hoe onervaren ook, streefden doelen na die indruisten tegen de bestaande tijdschriften. Soms was dit streven uitgesproken, een andere keer bleef het impliciet. De literaire kwaliteit van de ingezonden kopij werd in elk geval niet met zogenaamde objectieve maatstaven beoordeeld. Een halve eeuw later is dat ook niet geprobeerd.

Tijdschriften die niet een afspiegeling van heersende cultuur willen zijn, maar daar juist tegenin gaan, ondervinden tegenwerking, tegenwerking die vaak verder reikt dan de inhoud van het blad zelf betreft. De onaanzienlijke literaire blaadjes van rond 1950 zagen zich geconfronteerd met een ideologisch getinte weerstand. Daaruit blijkt hun grotere buitenliteraire belang. De 'aanzienlijke' kranten en tijdschriften waren allemaal nog stevig verankerd in een ideologische zuil. Van *Braak* ging ook een ideologische invloed uit, de meeste medewerkers sympathiseerden op zijn minst met het marxisme. Toch was er uiteindelijk voldoende zelfkritisch vermogen in huis om de poëzie de poëzie te laten zijn. Communistische dichters zijn er dan ook niet uit *Braak* voortgekomen, maar ook geen katholieke of protestantse.

Eyldrianen, zo noemde Augustin (1928) dus de jonge dichters die actief

1 Dougald McMillan, *Transition 1927-38; The History of a Literary Era, Londen 1975*, Renato Poggioli, *The Theory of the avant-garde, Cambridge (Mass.) 1968*, A.C.M. Kurpershoek-Scherft, *De Episode van 'Het Getij'; De Noordnederlandse Dichtkunst van 1916 tot 1922*, Den Haag 1956 [=1957], Remieg Aerts, *De Letterheren; Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids*, Amsterdam 1997. Sophie Levie, Commerce 1924-1932; *een internationaal modernistisch tijdschrift*, Amsterdam 1988, Toke van Helmond (redactie), *i10 sporen van de avant-garde*, Heerlen 1994, Hans Renders, *Verijdelde Dromen; Een surrealistisch avontuur tussen De Stijl en Cobra*, Haarlem 1989.

2 Joost Smiers, *Cultuur in Nederland 1945-1955; Meningen en beleid*, Nijmegen 1977, p. 207.

waren met tijdschriftjes maken. Deze benaming klinkt niet alleen schoolkrantachtig, de redacteuren en medewerkers van de in *Cahier Eylders* genoemde tijdschriftjes waren bovendien niet de meest in het oog springende bezoekers van het in 1940 geopende café Eijlders. Eijlders was namelijk hét trefpunt van bekende schrijvers in de jaren veertig en vijftig. En zoals dat gaat met *hot spots* in de stad, ze trekken allerlei figuren aan die er ook 'bij willen horen'. De echte Eyldrianen, al zouden ze zichzelf nooit zo noemen, waren onder anderen de dichters van het in 1948 opgedoekte tijdschrift *Criterium*: Bertus Aafjes, Jacques van Hattum, Ed. Hoornik en Gerard den Brabander, de dichters die kort daarvoor deel hadden uitgemaakt van de Experimentele Groep Holland: Gerrit Kouwenaar, Jan Elburg en Lucebert en de medewerkers van het eveneens niet meer bestaande tijdschrift *Het Woord*, bijvoorbeeld Gerard Diels en Bert Schierbeek. Maar ook A. Roland Holst, die buiten en volgens sommigen boven deze kringen stond, liet zijn neus regelmatig zien in dit hoofdstedelijk café.[3]

De tijdschriften die in *Cahier Eylders* genoemd worden, vormen samen een verborgen voorgeschiedenis van wat de Beweging van Vijftig is gaan heten. Op het moment dat *Cahier Eylders* verscheen, was van *Braak* het eerste nummer verschenen. Het was toen nog niet te voorzien dat korte tijd later enkele dichters van de oudere generatie zich over *Braak* gingen ontfermen, op verzoek van de jonge oprichters Remco Campert en H.R. Kousbroek. Deze fermentatie van oud en nieuw maakte van *Braak* een belangrijke wissel naar de Vijftigers.

Een deel van de voorgeschiedenis van *Braak* kan worden beschreven aan de hand van het tijdschrift *Reflex*, de Experimentele Groep Holland en Cobra. Het is de voorgeschiedenis van die wat oudere redacteuren en medewerkers. Het lijstje van Niels Augustin, aangevuld met een paar andere tijdschriftjes waarin bijdragen waren opgenomen van dichters die later ook in *Braak* publiceerden, kan als trapveldje van een jonge garde beschouwd worden. Naarmate je dichter bij deze kleine geschiedenis komt, zie je meer onderlinge verschillen. Die kleine tijdschriftjes zijn net als *Reflex* en *Cobra* illustratief voor het literaire en politieke klimaat van de de pre-Vijftigers. Vreemd genoeg is aan geen van deze blaadjes ooit een publicatie, ook geen kleine, gewijd.

Sense and Sentences bijvoorbeeld is zo'n blaadje waarin Eric Calor (pseudoniem van Niels Augustin), zijn moeder Elisabeth Augustin, René Schwachhofer (1902), Leins Janema (pseudoniem van Karel Grazell), Eugène Brands, Ankie Peypers en Til Brugman publiceerden, waarin Camperts gedicht 'Gontrand' stond en dat tot de (voor)geschiedenis van *Braak* gerekend kan worden, al verscheen het eerste nummer ongeveer gelijktijdig met het laatste van *Braak*. In *Sense and Sentences*, uitgegeven op verticaal gevouwen vellen, werden

3 Zie ook: John Eylders, *Eylders; Het leven van een tegendraadse Amsterdammer*, eindredactie Hans Redeker, Utrecht/Antwerpen 1971. In de afdeling 'Uit het gastenboek' is een gedicht van Niels Augustin opgenomen. G. Staalman Azn en H.P. van den Aardweg in *Amsterdam à la Carte; Gids voor Stadgenoot en Vreemdeling*, Amsterdam 1950, p. 22-24 noemen café Reynders als ontmoetingsplaats voor de *Criterium*dichters Hoornik en Den Brabander.

namelijk naast nieuwe gedichten bijdragen uit *De Dualist*, *Spleen* en *Cahier Eylders* herdrukt, herstencild is hier een beter woord. Het tweede nummer van *Sense and Sentences* bevat een herdruk van het eerste nummer. In 1952 verscheen een vierde nummer dat zowel nieuw werk gaf, alswel een bloemlezing uit eerdere nummers en uit andere tijdschriften, de meeste door Augustin zelf uitgegeven. Onder het imprint Sense and Sentences verscheen naast het tijdschrift een pamfletachtige uitgave onder het motto (van David Gascoyne) 'Dada Spirit is something that cannot be tied down by dates'. Augustin hield van verwarring stichten en eindige deze speciale uitgave met de vraag: 'Is dit een tijdschrift?'.

En dan is er nog het in *Cahier Eylders* genoemde *Blurb*. Twee nummers waren er begin juni 1950 vanuit Parijs door Simon Vinkenoog naar Nederland gestuurd, maar niemand had kunnen voorspellen dat ook dit tijdschriftje voor zoveel toonaangevende dichters een podium zou worden. Vinkenoog heeft in 1961 een bloemlezing uit de acht nummers van *Blurb* samengesteld, aangevuld met een voor de gelegenheid door hemzelf volgeschreven reünienummer.[4] De reputaties van de medewerkers van *Blurb* waren inmiddels zo groot dat het tijdschrift waarin ze begonnen waren geen punt van aandacht meer was voor literatuurhistorici. Datzelfde geldt voor *Braak*. Het wordt wel vaak *genoemd* maar niemand heeft het tot nu toe de moeite waard gevonden dit tijdschrift aan een diepgaand onderzoek te onderwerpen.[5]

Het uitbrengen van een integrale herdruk van *Braak* lijkt simpeler dan het is. In 1950 en 1951 zijn zeven afleveringen verschenen. Tijdens de voorbereidingen om *Braak* te herdrukken, eerst in 1975 daarna in 1987, hebben de twee redacteuren van het eerste uur aan de samenstelling van een achtste nummer gewerkt. Het zou worden toegevoegd aan de zeven oernummers. Maar omdat die *reprint* er beide keren niet kwam, is dat extra nummer nooit gepubliceerd. Die aflevering, waarvoor de kopij tussen 1975 en 1987 binnendruppelde, was tot nu toe dus een unicum. Maar nog los van dit extra nummer, kon worden vastgesteld dat niemand de complete set *Braak*s in bezit had, of zelfs maar ooit bij elkaar had gezien. Dat komt niet alleen doordat de oplage doorgaans maar honderd exemplaren bedroeg, maar ook doordat vier van de zeven uitgegeven nummers in twee edities op de markt kwamen, steeds met een ander omslag. De redactie hechtte groot belang aan een avantgardistische uitvoering van het tijdschrift.

De facsimile-uitgave van de zeven ruim geïllustreerde afleveringen van *Braak* die nu verschijnt, is aangevuld met het reünienummer. *Braak; Een kleine mooie revolutie tussen Cobra en Atonaal* bevat het eerste deel van de nooit eerder gepubliceerde *Braak*-reeks. Het schetsontwerp voor de bundel *Apocrief* van Lucebert wordt hier ook voor het eerst gedrukt.

4 Simon Vinkenoog, *Blurb 1 t/m 9*, Amsterdam 1961.

5 Zelfs in de meest geciteerde studie over de Vijftigers, R.L.K. Fokkema, *Het Komplot der Vijftigers; Een literair-historische documentaire*, Amsterdam 1979, komt *Braak* maar zijdelings ter sprake.

Remco Campert en H.R. Kousbroek, zo stonden de redacteuren van het eerste nummer in mei 1950 van *Braak* vermeld. Dat de een zijn voornaam gebruikte, de ander zijn initialen, typeert het verschil tussen de twee. Campert (1929) kwam uit het losse milieu van de Haagse toneelwereld. Zijn vader, Jan Campert, publiceerde eind 1942 of begin 1943 het illegaal uitgegeven gedicht *De Achttien Dooden*. Het werd de bekendste rijmprent uit de oorlog. Jan Campert is op 12 januari 1943 door de Duitsers vermoord. Remco Campert heeft zijn vader nauwelijks gekend, maar diens reputatie van schrijver en ter dood gebrachte verzetsman woog zwaar op zijn schouders. Zijn moeder was de actrice Joekie Broedelet en ook háár vader, J.W. Broedelet, was schrijver en kon zich een intieme vriend van Willem Kloos noemen. Toen haar enigst kind nog een kleuter was, liep haar huwelijk op de klippen. 'Ik zag hem sindsdien nog maar twee keer,' zou Campert schrijven nadat hij 65 jaar later uit een interview begreep dat zijn vader indertijd een relatie met Willy Corsari was begonnen.[6] Remco Campert bezocht de lagere school in Kijkduin en later in Den Haag, en zat een jaar op het Haags Lyceum. Vanaf 1941 tot kort na de oorlog werd hij ondergebracht bij een bevriende familie in Tongeren, bij Epe (Gelderland).

In de eerste naoorlogse jaren was er een hulp in de huishouding die een beetje op hem moest letten als Joekie Broedelet op de bühne stond. Moeder en zoon woonden inmiddels in Amsterdam. Remco Campert zwierf veel door de stad terwijl hij eigenlijk op Het Amsterdams Lyceum behoorde te zitten, ontdekte de jazz terwijl hij huiswerk moest maken. Hij moest van school af, zonder het diploma te hebben gehaald. Niet vreemd dat hij zijn voornaam voluit in het colofon van het eerste nummer van *Braak* liet zetten.

Rudy Kousbroek (1929), kind van Indische Nederlanders, geboren in Pematang Siantar, werd door zijn vader enthousiast gemaakt voor de Franse klassieken, de Tachtigers en andere traditionele literatuur. Kousbroek had tijdens de oorlog in een Japans kamp gezeten, zoals alle Europeanen in Indonesië nadat Soekarno in 1942 de zijde van de Japanse bezetter had gekozen.

Ook Kousbroek kwam in 1946 met zijn familie naar Amsterdam en bezocht Het Amsterdams Lyceum. Kousbroek was wat serieuzer dan Campert, interesseerde zich behalve voor literatuur ook voor filosofie en techniek. Hij

6 Jan Mulder en Remco Campert, *Familie-Album*, 'Over mijn vader', Amsterdam 1999, p. 48. Paul Arnoldussen en Hans Renders, 'Willy Corsari. "Ik was helaas een wonderkind"', in: *Jong in de jaren dertig; Interviews*, Baarn 1999, p. 115-123.

Oktober 1952, v.l.n.r.: Gerrit Kouwenaar, Remco Campert, Simon Vinkenoog, Jan Elburg, Bert Schierbeek en Hugo Claus, foto Ad Windig

maakte zijn middelbare school wél af om vervolgens wiskunde te gaan studeren. Hij zette 'Jr.' achter zijn naam omdat zijn vader ook H.R. Kousbroek heette en het redactiesecretariaat van *Braak* in het ouderlijk huis gevestigd was.

Halo

Campert en Kousbroek kenden elkaar dus van Het Amsterdams Lyceum en raakten bevriend toen ze beiden als redacteur aan *Halo* (Het Amsterdams Lyceïsten Orgaan) meewerkten. Kousbroek publiceerde in oktober 1946 in *Halo* een paginalang gedicht in quasi-middeleeuwse taal en 'vrij naar Carel ende Elegast'. 'De reis naar Engeland', dat verhaalt van een bezoek aan Londen:

Langhe saten we te bonse
Inden trein ende ondergrondse

Typerend voor zijn literaire voorkeur en voor zijn ontluikend dichterschap was deze pastiche wel. Kousbroek wordt niet graag herinnerd aan de tijd dat hij nog poëzie publiceerde. In elk interview daarover merkt hij op dat hij goed kon rijmen, en nog, maar dat die kwaliteit hem tot een *displaced* figuur maakte. 'Ik schaamde me voor mijn rijmtalent. Ik wist dat het niet in de mode was. Mijn positie was een beetje scheef. Ik probeerde modern te zijn, maar ik wist niet hoe dat moest.'

Hij is mede-oprichter van *Braak*, maar in het gezelschap van Kouwenaar, Lucebert en Schierbeek voelde hij zich als een Nederlander die in Frankrijk naar een feestje gaat waar de hele avond over mensen wordt gesproken die je niet kent. 'Ik was volkomen *out of step*, vooral toen we Lucebert (1924-1994) en Schierbeek (1918) bij *Braak* haalden. Die waren veel beter op de hoogte. Ik was vol bewondering voor de poëzie van de Vijftigers, maar ik wist er niet goed raad mee. Het was alsof je Willem Kloos tussen de surrealisten had gezet en dan was ik Kloos. Je kunt zeggen dat ik mijns ondanks bij de Vijftigers ben terechtgekomen.'[7]

Remco Campert publiceerde eveneens vanaf 1946 in *Halo*, vanaf november dat jaar was hij redacteur. Al snel verzorgde hij een vaste rubriek waarin hij ook zijn tekentalent kon botvieren: 'De Lyceumkroeg' (een gedicht gecombineerd met een cartoonachtige tekening). Niet alle leerlingen van Het Amsterdams Lyceum zullen begrepen hebben dat 'De Lyceumkroeg' een persiflage was op een rubriek in *De Vrije Katheder*, genaamd 'De Nationale Kroeg'. Ook publiceerde hij in bijna elk nummer het stripfeuilleton 'De Avonturen van Snuf Snuffel' en droeg hij korte opiniërende prozatekstjes bij. Meestal zijn Camperts bijdragen opgewekt van toon, maar in het kerstnummer van 1947 publiceerde

7 Gesprek Rudy Kousbroek, d.d. 10-11-1999 en 'Lien Heyting in gesprek met Rudy Kousbroek', in: Rudy Kousbroek, *De vrolijke wanhoop*, Amsterdam 1993, p. 102-147.

Sarphatiepark 131
Foto Roeland Fossen

Omslagontwerp van Lucebert voor een nooit verschenen tijdschrift

Gerri Kouwenaar, Bert Schierbeek, Lucebert, Jan Elburg en Karl Otto Götz

V.l.n.r. Karl Otto Götz (en niet Constant zoals zo vaak bij deze foto is vermeld), Gerrit Kouwenaar, Lucebert, Bert Schierbeek en Jan Elburg

HALO
Wees Sterk
1947 - 1948
HET AMSTERDAMS LYCEISTEN ORGAAN
7

hij: 'Een sombere Kertsmis'. De jonge Campert beschrijft de dreiging van een nieuwe oorlog 'en de tweede wereldoorlog [die] een proloog van de derde schijnt de zijn'. Campert had net een uitwisselingsreis naar Praag achter de rug. Op doorreis zag hij in Duitsland de gevolgen van de oorlog. Die ervaring heeft hem sterk aangegrepen. Maar ook leverde hij een luchtig stukje over een goochelvoorstelling. In hetzelfde nummer stond weer een traditioneel en dus somber gedicht van Kousbroek: 'Mijn hart bloedt zo rood/In weerloze nood...'

Met ingang van het februari/maart-nummer 1947 prijken Campert en Kousbroek, samen met Paul Jansse, in het colofon als redacteur van *Halo*. Vanaf dit nummer begon Campert ook bij te dragen onder de pseudoniemen Klungel (een buiginkje naar de 'Kronkels' van de door hem zo bewonderde Carmiggelt) en 'erce', onder deze fonetische schrijfwijze van zijn initialen maakte hij tekeningen. Als Klungel publiceerde hij poëzie in het genre *light verse*. Kousbroek begon ook los te komen en droeg aan het juninummer een grappig gedicht bij onder de titel 'Waar moet dat heen?', over een excursie naar de Zeedijk, zijn 'Ballade van de Lyceïst' 'Vrij naar Werumeus Buning' en 'Ode aan de twintigste eeuw', met daarin de regels: 'Vlieg op met cultuur,/Heel de wereld is vuur./Hey, babarebop./Alleen Jazz is muziek,/Ik heb de pé aan klassiek.' En net als in zijn eerste bijdrage had Klungel weer een gedicht waarin het kroegleven centraal stond, erce maakte er een tekening bij.

Vanaf februari 1948 had er een redactiewisseling plaatsgevonden, Paul Jansse was hoofdredacteur, Campert een van de 'gewone' redactieleden en Kousbroek stond voortaan bij de vaste medewerkers vermeld. Hij bleef strak rijmende gedichten schrijven en Campert publiceerde 'Een standaardwerk', een polemisch stukje waarin hij zich vrolijk maakte over dr P.H. Ritter en Godfried Bomans, die zich respectievelijk twee dagen en twee weken 'misselijk' hadden gevoeld na het lezen van Simon van het Reve's roman *De Avonden*. 'Wanneer er nu een vruchtbare samenwerking ontstaat tussen de brave Simon en mij dan zal spoedig een standaardwerk verschijnen op het gebied van het veroorzaken van misselijkheid in het algemeen en afschuw voor de medemens en zichzelf in het bijzonder.' Onder zijn initialen H.R.K. publiceerde Kousbroek tekeningen, bijvoorbeeld van dr C.P. Gunning, de rector van Het Amsterdams Lyceum, en van de leraar Nederlands: J.G. Bomhoff.

In juni 1948 werd afscheid genomen van Johan Polak, hij had zich vanaf oktober 1946 als 'administrator' dienstbaar gemaakt aan *Halo*. In het anoniem gepubliceerde afscheidsstuk stonden opmerkingen die typerend zouden blijken voor Polaks verdere leven: 'enig gerief was misschien voor hem een levensessentie, toch vermocht slechts het *boek* tegemoet te komen aan zijn

welhaast niet te stillen geestelijke honger'. In de afdeling Kunst en Letteren stond een 'opstel' van Kousbroek dat op de 'Artistieke Interlyceale' was bekroond. En Klungel zette zijn ervaringen in 'De Lyceumkroeg', zijn herinneringen aan de Diës, de Interlyceale en de 'Onderbouwtocht' in poëzie om. De begeleidende tekening was deze keer gesigneerd met 'Remco Campert'.

In juli berichtte *Halo* dat hoofdredacteur Paul Jansse voor het examen gymnasium A geslaagd was, evenals Coen Stork en Leo Strackee (voor het B-examen). Campert schreef een afscheidsstuk op Jansse. Herman Kater publiceerde een lofzang op J. Slauerhoff.

Halo kan met recht tot de voorgeschiedenis van *Braak* gerekend worden. Niet alleen omdat Campert en Kousbroek vóór mei 1950 al een jarenlange redactionele samenwerking achter de rug hadden, en omdat ze in bepaalde opzichten hun middelbare schooltijd gewoon voortzetten door middel van een literair tijdschrift, maar ook omdat zoveel namen van Het Amsterdams Lyceum en *Halo* weer terugkomen op de abonneelijst van *Braak*. Abonnee Hans R. Eyl bijvoorbeeld, redacteur van *Halo*, schreef een recensie van Camperts debuutbundel *Vogels vliegen toch* in *Propria Cures* van 19 januari 1952. Hij was zeer positief over de poëzie van Campert en zag er invloeden in van T.S. Eliot en Hans Lodeizen. J.G. Bomhoff, de leraar Nederlands, was ook abonnee van *Braak*. *Halo*-medewerkers Maarten Viruly en Freddy Emmer abonneerden zich niet op *Braak*, maar Johan Polak, Herman Kater, Louk Bakker, Leo Strackee, Igor Schuurman, B. Dorpema, en Piet Bijhouwer deden dat wel.

Kousbroek verwoordt hoe hij en Campert tussen hun bemoeienissen met *Halo* en de oprichting van *Braak* ook op andere fronten hun vleugels uitsloegen: 'Op mijn middelbare school mochten geen Amerikaanse boeken gelezen worden, die hadden nog de status van iets vulgairs, wel Britse. Onderdeel van onze "revolutie-in-een-glas-water" was dat wij al die Amerikaanse boeken verslonden. Wij lazen James Thurber en bewonderden tekenaars als Saul Steinberg, dat was volkomen onofficieel in Nederland toen. Wij lazen *The New Yorker*, we probeerden dat na te doen.'[8]

Campert had zich vanaf voorjaar 1948 niet meer op Het Amsterdams Lyceum laten zien, behalve om zijn bijdragen voor *Halo* in te leveren. Het laatste nummer waar hij aan meewerkte was het julinummer van dat jaar. Naast een 'Klungelgedicht', een tekening en het afscheidsartikel voor Paul Jansse, publiceerde hij 'Zijn hoofd verliezen', een verhaal waarin iemand inderdaad zijn hoofd verliest, eindigend met de zin: 'Toen zag ik voor het eerst, dat het hoofd mijn hoofd was.' Twee maanden later liep de negentienjarige Campert café D'Oude Herberg in de Amsterdamse Handboogsteeg binnen en leverde daar
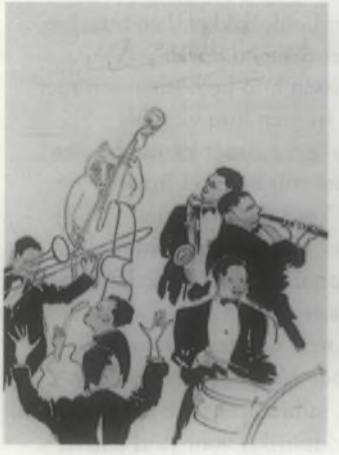
8 Gesprek Rudy Kousbroek, d.d. 10-11-1999.

J.G. Bomhoff, leraar Nederlands op
Het Amsterdams Lyceum, tekening Rudy Kousbroek

Portrettekening 1947 door Rudy Kousbroek van
Johan Polak

Schets voor omslag van Rudy Kousbroek,
gemaakt voor *Mandril*, maar nooit
afgedrukt

Groentijd voor het Corps 1948. In regenjas Johan Polak,
daarnaast Rudy Kousbroek

bij Charles Boost, Eduard Elias, Henri Knap, Frits van der Molen en C.B. Zijlstra datzelfde verhaaltje uit *Halo* (maar dat vertelde hij er niet bij) in voor een nog te verschijnen tijdschrift. Dat tijdschrift ging *Mandril, Maandblad voor mensen* heten. De makers hadden de ambitie een Nederlandse equivalent van *The New Yorker* te maken. Een eveneens uit Amerika overgewaaide gewoonte was om het café te gebruiken als ontmoetingsplaats voor redacteuren en medewerkers.[9] Campert leverde zijn kopij 'ietwat beverig' in. 'Ik herinner me nog de golf van geluk, die me bijna van mijn benen sloeg, toen ik vernam, dat dat verhaaltje van me was aangenomen.'[10] Het werd in het eerste nummer van oktober 1948 afgedrukt, weliswaar niet gesigneerd maar zijn naam stond in het colofon vermeld. Vanaf dat moment was hij medewerker. In augustus 1950 begon hij met een wel ondertekende column (dat woord was toen nog niet gangbaar in Nederland) in *Mandril*. En hij kon er onder eigen naam cartoons (ook dat Amerikaanse woord moest nog geïntroduceerd worden) in kwijt. Het werk voor *Halo* had zich verplaatst naar *Mandril*. Tenmiste voor Campert. Kousbroek stuurde door hem getekende omslagen, maar deze op *The New Yorker* geïnspireerde kunststukjes werden afgewezen. Uiteindelijk lukte het hem een paar tekeningen te verkopen aan 'een religieus tijdschrift in Hilversum'.[11] Toch bleef hij een fan van *Mandril*: 'Ik viel erg op dit blad door de cartoons, de pogingen om een *New Yorker* te maken in Nederland. Daar ging het hen om, en dat vond ik aantrekkelijk. Het had wel iets oubolligs, maar dat had alles in Nederland. *Mandril* was een namaak-*New Yorker*, maar ik had er waardering voor.'

In *Mandril* publiceerden de latere *Braak*-medewerkers Hans Andreus, Remco Campert en Lucebert. Dat betekende niet dat *Mandril* de experimentelen of Cobra steunde. Redacteur Knap, onder de naam Dagboekanier zou hij later een olijke stukjesschrijver voor *Het Parool* worden, schreef een fel stuk waarin met name Willem Sandberg het moest ontgelden: 'Al met al is de tentoonstelling van Cobra in wat eens Amsterdam's Stedelijk Museum was, maar dat de jaren sedert onze bevrijding meer en meer is verworden tot een particuliere liefhebberij van de heer Sandberg, voor wie de kunst liefheeft, of er zich min of meer voor interesseert, van een geeuwende onbelangrijkheid.' Cobra had volgens Knap 'evenveel, waarschijnlijk zelfs minder, met kunst te maken als een mesthoop'[12] En dat Knap de schrijvers nadrukkelijk bij dit oordeel betrok, bleek uit zijn opinie over Schierbeek: 'het alleen maar zichzelf uiten voert tot een dodelijke steriliteit'.

9 Hans Mulder, 'De mislukte poging om in Nederland de humor van The New Yorker te introduceren; Mandril, maandblad voor mensen, 1948-1953', in: *Vrij Nederland* (bijvoegsel) 9-6-1979, p. 3-21.

10 Remco Campert, 'In Memoriam Mandril 1948-1953', in: *Mandril, Tijdboekschrift voor mensen*, juni 1987, p. 15.

11 Aantekeningen die Kousbroek uittikte ter voorbereiding op het schrijven van een inleiding voor *Braak Extra* in 1987. Ook in 1999 wilde hem niet te binnen schieten om welk tijdschrift het ging.

12 Geciteerd naar: Henk van Gelder, 'Mandril zat langs de kant en bekeek het gedoe', in: *De Tijd* 7-8-1987, p. 18-21.

En over Vinkenoog: 'Het is leuk, dat je wat nieuws wil, maar jongen, het moet nog rijpen.'[13]

Het begin

De identieke omslagen van de eerste twee nummers van *Braak* waren in boekdruk. Titel en ondertitel stonden in rood op een verder leeg vlak. Dit professioneel vertoon betekende een flinke aanslag op het redactiebudget dat hoofdzakelijk uit opzij gelegd zakgeld van de redacteuren bestond. Het binnenwerk van het nieuwe tijdschrift was vermenigvuldigd met behulp van Gestättnerstencils. Campert en Kousbroek hadden een stencilfirma bereid gevonden de kopij van de eerste twee nummers door typistes te laten overtypen. Vanaf nummer 3 werd de inhoud vervaardigd volgens een offset-procédé met zinkplaten. Het stencilbedrijfje is nooit betaald: 'we hebben ze gewoon laten stikken'.[14] In het colofon aan de binnenzijde van het omslag stond het correspondentie-adres van Kousbroeks ouderlijk huis vermeld, alsmede de abonnementsprijs: f 3,50 per half jaar en f 0.60 per los nummer. De rest van jaargang 1950 kon hetzelfde omslag gebruikt worden, alleen het afleveringsnummer en de maand van verschijning moest met de hand ingevuld worden.

Aan de door Kousbroek geschreven redactionele inleiding ging een anoniem gedicht vooraf. Remco Campert was de maker maar alleen al de eerste twee regels kunnen als een soort gezamenlijke beginselverklaring worden beschouwd:

dichten is liegen op hoger plan
van een mus een zwaluw maken

In het tweede nummer van *Braak* kwam Campert, onder zijn pseudoniem Vincent Mureno, nog op dit thema terug:

Ze hebben ons allen bedrogen
maar de dichters het meest
vogels die naar boven vlogen
zijn zelfs niet van de grond geweest

Campert en Kousbroek beriepen zich niet op een vastomlijnd literair programma, maar ze hadden wel degelijk opinies. Niet in de eerste plaats over hoe ze zelf wilden schrijven, maar veeleer over de hen omringende literaire en politieke mores. In de naoorlogse jaren veertig werden de in 1940 overleden E. du Perron en Menno ter Braak bijkans heilig verklaard. De literaire tijdschriften stonden bol van bijdragen over het illustere *Forum*-duo. Ter Braaks

13 Geciteerd naar: Hans Mulder, *Vrij Nederland* 9-6-1979.

14 Rudy Kousbroek, [aantekeningen voor een inleiding op *Braak Extra*, 1987]. Ook in 1975 heeft Kousbroek al een inleiding geschreven op een toen geplande herdruk van *Braak*, *Aanbieding De Harmonie* 1974/I, met dank aan Jaco Groot.

Onze Rector

naar de tropen

BANGKOK, 12 Januari 1948

„Helemaal donker was het toen wij in Karachi opstegen . . . . . "

3

C.P. Gunning, rector van Het Amsterdams Lyceum, tekening Rudy Kousbroek

intelligentie en kritische geest werden nog meer geprezen dan Du Perrons polemisch talent en zijn eeuwig opkomen voor de onderdrukte Indonesiërs.

En toch, zo vonden Campert en Kousbroek, publiceerden diezelfde tijdschriften veel poëzie waarin het klein geluk bezongen werd. En, zo vonden ze, er waren wel andere onderwerpen waar over gedicht kon worden. Campert en Kousbroek stoorden zich aan de romantische verzetspoëzie die nog steeds verscheen, terwijl Nederland na de bevrijding van de Duitse bezetter vrijwel direct zelf agressor was geworden, toen het de wapens opnam om de onafhankelijkheidsstrijd in Indië te onderdrukken.

Deze politieke onvrede werd weer door Vincent Mureno onder woorden gebracht:

deze dingen hebben zich zatgevreten
aan mijn vermoeide hart:
de laarzen de kampen de smart
om jouw lichaam in een kuil gesmeten
ik kan niet liefhebben zomaar
wanneer ik haar in mijn armen neem
omarm ik ook de lijken die ik daar
zag liggen in jaren zonder erbarmen
nu vijf jaar later onder bomen
die in het teken der lente staan
ben ik nog gedoemd tot dromen
dromen die tegen het leven gaan
want op de velden van het verleden
staan te veel kruisen
dat ik anders zou kunnen huizen
dan tussen de puinen van het heden

In naam van koningin en vaderland was de oorlog in 1945 gewoon doorgegaan, al was het in een andere rol. Natuurlijk werd het niet als oorlog gepresenteerd. Generaal S. Spoor sprak de manschappen toe als vredestichters: 'Gij rukt niet op om aan dit land den oorlog te brengen, maar om het vrede te geven. Gij komt niet als veroveraar, maar als bevrijder.'[15]

Nederland was bijna naadloos overgegaan van een bezet land in een oorlogvoerende koloniale natie. Zo kon je Nederland wel noemen nadat de leiders van de Indonesische nationalistische beweging op 17 augustus 1945 de onafhankelijke Republiek Indonesia hadden uitgeroepen, na de Japanse

15 Dagorder van S. Spoor aan de troepen in Indonesië, L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 12, 2e helft, Leiden 1988, p. 849.

capitulatie. Voor twee twintigjarige jongens wier vaders door een bezetter was vermoord of gevangen gehouden in een kamp, was het onbegrijpelijk maar vooral ondoenlijk om zich thuis te voelen in dit naoorlogse Nederland. Vanwege het algehele politieke klimaat leek het naoorlogse Nederland precies op het vooroorlogse.

'De titel van dit blad dient geen affiniteit met Menno ter Braak te suggereren. Integendeel,' stond in het eerste nummer van *Braak* te lezen. 'Het wordt gewoon vervelend om achter bijna alle moderne litteratuur het volle, clean-shaven gezicht van ter Braak te zien staan.' Drie pagina's lang zet Kousbroek zich af tegen Ter Braak, die niet artistiek zou zijn en 'te wetenschappelijk'. Ter Braak mist 'ontroerend vermogen' en om daar eens iets tegenover te stellen, nam de redactie, hier te lezen als Rudy Kousbroek, drie middeleeuwse liefdesgedichten van Hadewijch op. Waarom Hadewijch? 'Dat was geen ironie,' zegt Kousbroek nu, 'maar bittere ernst.' Campert is daar wat aarzelender over: 'Het was typisch iets voor een eerste nummer, niemand wist nog precies wat we wilden, maar ik vond dat haar poëzie duidelijke overeenkomsten had met het soort nieuwe poëzie waarvan wij ons de herauten dachten.' Kousbroek had twee stokpaardjes: Hadewijch en Guido Gezelle. 'Daar werd ik om uitgelachen, om Gezelle. Onder de invloed van mijn vader en onder de invloed van onze leraar Nederlands Bomhoff had ik belangstelling gekregen voor Gezelle en zag daar iets heel moderns in.' De Vijftigers pasten met hun klankpoëzie in de traditie van Gezelle en Van Ostaijen, dankzij het werk van de in 1928 overleden Paul van Ostaijen werd de klankpoëzie van Gezelle als modernistisch onderkend. Gaston Burssens, vriend van Van Ostaijen en zelf ook dichter, refereerde in 1953 aan deze opvatting toen hij de experimentelen prees: 'Niet zozeer omdat ik geloof dat Van Ostaijen en ik tot hun voorbeeld hebben gediend, maar wel omdat zij op een consequente manier en met vaste hand de lijn verder trekken waar v.O. door zijn dood haar heeft moeten loslaten en ik binnen afzienbare tijd door hetzelfde perspectief haar zal moeten opgeven.'[16]

De keuze voor Hadewijch was volgens Kousbroek bittere ernst, maar zijn inleiding relativeert hij graag. 'Het was een poging om een volgende stap te zetten. Mijn afzetten in die inleiding had dus iets kunstmatigs. Dat deed ik meer omdat ik dacht dat het moest.' Aan de poëzie in *Criterium* van Bertus Aafjes, Ed. Hoornik en de zijnen hadden ze wel echt 'het land'. De allereerste zin in *Braak*, 'dichten is liegen op hoger plan', leek alleen maar op Aafjes beroemde dichtregel, 'dichten is de waarheid liegen', maar door de tweede zin, 'van een mus een zwaluw maken' werd deze verwijzing ironisch.

Braak zette zich al dan niet gemeend af tegen de verering van Menno ter

16 Brief Gaston Burssens aan Jos de Haes, september 1953, geciteerd naar: *catalogus 27: (Nederlandse Letterkunde*, antiquariaat Fokas Holthuis [maart 2000, p. 3].

Braak. Met name aan het dweepzieke geschrijf van *Forum*-adept Hans Gomperts in het tijdschrift *Libertinage* hadden Campert en Kousbroek een hekel.

'De heiligverering van Ter Braak was toen erg aan de orde, en als literair spelletje zetten wij ons daar tegen af. Maar,' zo vertelt Campert, 'ik debuteerde als dichter wel in *Libertinage*, waar Ter Braak en *Forum* nog het meest verdedigd werden, door Gomperts en consorten.'[17]

Zijn poëzie in *Halo* onder de naam Klungel, beschouwt Campert niet als serieus literair werk. 'Met debuteren bedoel ik toch mijn debuut in *Libertinage*.'

De naam Gomperts was in het eerste nummer van *Braak* nog niet gevallen. Maar deze voelde zich natuurlijk wel aangesproken door de denigrerende opmerkingen over Ter Braak. Onder zijn initialen H.A.G. signaleerde hij *Braak* in *Het Parool*.[18] Een beetje merkwaardig was dat hij begon uit te leggen dat 'avant-garde' in het verleden thuishoorde en dat de 'z.g. experimentele groep een typische herhaling van soortgelijke groepen van de twintiger jaren was'. Alsof hij de jonge redactie wilde waarschuwen toch vooral niet die kant op te gaan. 'Meer verantwoord lijken twee literaire blaadjes van de "jongeren" of zéér jongen, die de kernachtige titels dragen *Braak* en *Blurb*.' Dat de redacteuren jong waren, zal hij als redactielid van *Libertinage* wel gehoord hebben van Campert, die had tenslotte zojuist poëzie ingestuurd. De inleiding, met daarin de aanval op Ter Braak, kon zijn goedkeuring niet wegdragen, maar het proza en de poëzie kon hij wel waarderen. *Blurb* vond Gomperts overigens 'volwassener'. Dat Vinkenoog in het tweede nummer een raillerend stukje over *Reflex* had geschreven, zal zeker debet zijn geweest aan het oordeel van Gomperts. Hij had tenslotte in 1948 samen met W.F. van Leeuwen het anti-communistische *Libertinage* opgericht om literatuur te propageren die wars was van dikdoenderij, dogmatisch denken en pseudo-theoretisch geneuzel. Kortom, tegen alles wat met *Reflex* werd geassocieerd.[19]

In het mei/juni-nummer 1950 van *Libertinage*, *Braak* was al verschenen, stonden twee gedichten van Campert afgedrukt, waarvan het eerste vaak 'de stem van een generatie' is genoemd:

Te Hard Geschreeuwd?

Nu Roland Holst oud geworden is
en vierregelrijmen wisselt met Vestdijk,
weggelopen demonen tracht terug te roepen,
en men Voeten een belangrijk dichter vindt,

17 Gesprek Remco Campert, d.d. 12-11-1999.

18 H.A.G., 'de lopende band', in: *Het Parool* 4-6-1950.

19 Gesprek W.F. van Leeuwen, d.d. 13-2-1998. Zie ook: Hans Renders, *Zo meen ik dat ook jij bent; Biografie van Jan Hanlo*, Amsterdam 1998, p. 276-277.

wordt het tijd dat wij iets laten horen,
een stem dwars door puinstof heen,
die glipt door de spijlen van het bedskelet,
die nooit de baard in de keel wil hebben,
die wil bevechten een groot geluk of ongeluk
(een klein geluk is geen geluk)
die door schade en schande
nooit wijzer wil worden.
Een stem, die door alle huizen zingt
het water doet overkoken en
de stoppen der berusting doet doorslaan.
Een stem, waarvan het geluid zich voortplant
door de buizen onder de vermoeide stad
en die antennedraden op maanlichtdaken
doet trillen, trillen, trillen...
Zo'n stem; eerder rusten wij niet.

Hier sprak inderdaad de stem van een naoorlogse generatie, 'dwars door puinstof'. Maar was die stem wel zo nieuw? R.L.K. Fokkema heeft in zijn boek *Het Komplot der Vijftigers* gewezen op de vlak na de oorlog vaak geconstateerde culturele impasse in Nederland. En hoewel Fokkema alleen de literaire omstandigheden beschrijft waardoor rond 1950 een nieuwe literaire generatie kon ontstaan, noemt hij ook enkele maatschappelijke en politieke onderwerpen die het angstige klimaat van na de oorlog bepaalden: de Indonesische kwestie; de joodse immigratie in Palestina; Franco-Spanje; de atoombom; de burgeroorlog in China; de stakingen in Amerika en elders; de inflatiegevaren, de troebelen in Griekenland en Duitsland. Samen met de gevoelde dreiging van een derde wereldoorlog zorgde dat alles bij elkaar voor een schrikbarend aantal mensen dat graag zou willen emigreren. In Nederland was dat percentage 33%.[20]

De constatering van sommige naoorlogse dichters dat de oorlog niets aan de vooroorlogse maatschappelijke en politieke constellatie heeft veranderd, was op zichzelf niet zo nieuw. Zelfs de roep om de samenleving te veranderen - en om een kunst die daaraan een bijdrage levert - werd in die naoorlogse jaren alom gehoord. Maar in dezelfde tijdschriften waarin die oproep werd gedaan, zien we dat de redacties toch poëzie afdrukten met een traditionele vorm, veelal in de romantisch-rationalistische traditie van het vooroorlogse *Criterium*, een dichtersstijl met veel gevlucht in anekdotisch realisme. Omdat het in 1940

20 R.L.K. Fokkema, *Het komplot der Vijftigers*, Amsterdam 1979, p. 7-10. Hij baseert zich, al zegt hij dat niet, voor zijn gegevens op: Max Schuchart, 'Epiloog; Twee getuigenissen', in *Proloog* 1(1946)12, p. 575-576 en op uitslagen van een Gallup-poll, in: *Libertinage* 1(1948)2, p. 2.

opgerichte *Criterium* na de oorlog weer gewoon op dezelfde voet verder ging, werd dit blad voor de latere vernieuwers het symbool van de door hen verfoeide buigzame traditie van de anekdotische poëzie waarin het 'klein geluk' bezongen werd. Althans, zo stelden de Vijftigers het voor.[21] Dat uitgerekend in *Criterium* het gezagsondermijnend proza van Simon van het Reve en Willem Frederik Hermans stond gepubliceerd, werd door de Vijftigers wel onderkend en gewaardeerd. Maar ze zagen ook dat Hermans en Reve een individuele vrijheid bevochten om hun kunstenaarsschap uit te kunnen oefenen, en daarbij rationeel te werk gingen. De meer idealistische experimentelen ging het in de eerste plaats om een algehele vernieuwing die erop gericht was de poëzie autonoom bestaansrecht te geven waarbij het streven naar politieke bevrijding van het establishment nadrukkelijk een rol speelde, een vernieuwing die in België en Frankrijk al voor de Tweede Wereldoorlog had plaatsgevonden. Er moest iets ingehaald worden. De dichters eigenden zich het recht toe om autonome teksten te produceren die slechts indirect blijk gaven van hun onvrede met de maatschappij. Het spontane, tot uiting komend in hun aandacht voor kinderen en primitieve kunst, was in die zin al een reactie op de verstard geachte wereld om hen heen. Dat bleek toen de experimentele dichters zich onder meer beriepen op de Franse surrealist Paul Eluard. Die had vanaf eind jaren twintig in Parijs al de verbinding gelegd tussen kunst en communisme en daar in zijn bundel *Poèmes politiques* (1948) verslag van gedaan. Ook de in 1930 overleden Vladimir Majakovsky strekte in dit artistiek-politiek verband tot voorbeeld, onder meer met zijn bundel *Le nuage en pantalon* (1915). Maar dergelijke opvattingen golden niet voor alle dichters van *Braak*. Kousbroek, als jongste experimenteel, bleef een buitenbeentje: 'Er was ook een heleboel ideologische wind bij. Het soort geblaf dat mensen laten horen als ze plaats voor zichzelf proberen te maken. Dat deden wij ook. U moet zich voorstellen, Nederland was een ontzettend klam en beperkt land in die tijd. Alles wat officieel was daar hadden we de pest aan, dus ook aan de officiële poëzie. We waren geen communisten, maar we sympatiseerden ermee. Dat was je aan je jong zijn verplicht. In die zin was het ook een soort van conformisme. De meesten wisten niet wat het inhield. Ik was een van de weinigen die de originele teksten gelezen had. Het was veel borrelpraat en ons tijdschrift was daar ook van doortrokken. het was een vriendenclubje. Het was *Spielerei*, wat mij betreft, van een onvolwassen soort.'

Kouwenaar verwoordde in 1954 welke invloed politiek in de voorafgaande jaren op hem en enkele bentgenoten had: 'In snel tempo, want met een hete oorlog nog naschroeiend in geheugen en lichaam en zeer zeker ook onder

21 Dat de poëtica van *Criterium* er in werkelijkheid iets ingewikkelder uitzag, blijkt onder meer uit: Piet Calis, *De vrienden van weleer; Schrijvers en tijdschriften tussen 1945 en 1948*, Amsterdam 1999, p. 158-338 en Hans Renders, 'De schim van het magisch realisme', in: *Maatstaf* 38(1990)12, p. 45-53.

invloed van de opstekende vrieswind van de koude oorlog, heeft zich in de jonge generatie een proces voltrokken, dat in andere landen al na de eerste wereldoorlog begonnen was.'[22]

Experimentele Groep Holland

Op 16 juli 1948 werd ten huize van Constant Nieuwenhuys, Henri Polaklaan 25 in Amsterdam, de Experimentele Groep Holland opgericht. Speling van het lot: in dit huis woonde kort daarvoor Bertus Aafjes, personificatie van de verfoeide restauratieve *Criterium*-poëzie en de man die in 1953 de Vijftigers omschreef als de *SS*-ers van de Nederlandse literatuur: 'Lees ik Lucebert's poëzie, dan heb ik het gevoel dat de *SS* de poëzie is binnen gemarcheerd. Een totalitair stelsel van rauwe gevoelens en instincten, met de laarzen aan van een verschrikkelijke uniformiteit, uit zich in een dwangmatig Sieg Heil'.[23] De Experimentele Groep Holland bestond uit een groepje schilders dat zich afzette tegen de restauratie van de vooroorlogse conventies, tegen de 'verworden aesthetische opvattingen die het groeien van een nieuwe creativiteit in de weg staan'. Constant Nieuwenhuys pleitte voor een kunst die niets anders zou zijn dan 'vrije uiting der menselijke vitaliteit'. Vitaliteit was het revolutionaire antwoord op het halfslachtige dualisme van vorm en idee. De vitale en suggestieve kunst die Constant nastreefde, verwant aan de directe uitingen van kinderen en van primitieve culturen, zou tevens een verzet zijn tegen de burgerlijk-kapitalistische maatschappij.

Behalve Constant maakten Karel Appel, Corneille, Jan Nieuwenhuys, Anton Rooskens, Theo Wolvekamp en Tjako Hansma deel uit van de Experimentele Groep Holland. Hansma, een barkeeper in een kroeg aan de Zeedijk, verliet de groep om schilder in Parijs te worden. In zijn plaats kwam Eugène Brands erbij.[24] Al direct tijdens die eerste bijeenkomst werd besloten een eigen tijdschrift op te richten. Constant kreeg van het collectief de opdracht gehoor te geven aan zijn eigen voorstel om contact te leggen met jonge, gelijkgestemde schrijvers.

Nog geen twee maanden later was het eerste nummer van *Reflex* al gedrukt, maar blijkbaar was het Constant niet gelukt de gewenste schrijvers in de redactie van het blad te krijgen. Constant, de grote gangmaker van *Reflex*, had al van voor de oorlog contact met Gerrit Kouwenaars broer David, toen ze samen aan de Rijksacademie in Amsterdam studeerden. Tijdens bezoeken aan het ouderlijk huis van Kouwenaar, had Constant Gerrit Kouwenaar leren kennen. Dit oude contact gebruikte hij om jonge schrijvers bij de Experimentele Groep Holland te halen. Via Gerrit Kouwenaar maakte hij kennis met Jan Elburg (1919-1992).

22 Gerrit Kouwenaar, 'Inleiding', in: *Vijf 5 tigers; Een bloemlezing uit het werk van Remco Campert, Jan Elburg, Gerrit Kouwenaar, Lucebert, Bert Schierbeek met een inleiding van: Gerrit Kouwenaar*, Amsterdam [1954], p. 9.

23 Bertus Aafjes, 'De God van Kloos is dood', in: *Elseviers Weekblad* 13-6-1953.

24 Willemijn Stokvis, Cobra; *Geschiedenis, voorspel en betekenis van een beweging in de kunst van na de tweede wereldoorlog*, Amsterdam 1974, p. 63-75.

Van hem stond in dit eerste nummer een gedicht afgedrukt.

Elburg en Kouwenaar waren elkaar in 1946 bij Eijlders tegengekomen. Beiden hadden toen al gepubliceerd. *Criterium* plaatste in 1942 poëzie van Elburg en een jaar later verscheen zijn debuutbundel *Serenade voor Lena.* Onder het pseudoniem Jan Rengertsz publiceerde hij in 1944 in eigen beheer zijn bundel *De Distelbloem.* De eerste jaren na de oorlog maakte hij 'rijmende gladlopende' gedichten. 'Om bij de behoudende kritiek in de smaak te vallen, d.w.z. een zekere bekendheid te krijgen om dan mijn eigen zin te doen. Misschien kruiste ik politieke methode en culturele tactiek.'[25] Elburg was dan ook net redacteur van het literaire tijdschrift *Het Woord* geworden.

Kouwenaar, overigens ook een oud-leerling van Het Amsterdams Lyceum, was in 1940 met zijn ouders naar Bergen verhuisd. Als verjaardagsgeschenk voor zijn vader, David Kouwenaar sr., liet hij een dichtbundel in eigen beheer drukken: *Vroege voorjaarsdag.* In 1942 publiceerde hij onder het pseudoniem K. van Ritger poëzie in het ondergrondse tijdschriftje *Lichting.*[26] Als gevolg van zijn contact met dit tijdschrift werd hij door de *SD* opgepakt en bijna een half jaar in voorarrest gehouden. Na zijn vrijlating publiceerde hij, in 1944, onder het pseudoniem Gerard Q. Bleyenburgh in het clandestiene blad *Parade der Profeten.* Hij stuurde een kritisch sonnet in als reactie op een artikel van Floris d'Arkeneel (pseudoniem van Jan Praas). In dat artikel werd wel heel kritisch gedaan over de *Criterium*-poëzie, zo liet Kouwenaar in een gedicht weten, maar in *Parade der Profeten* stonden veel gedichten in dezelfde geest:

als Gij de muze kaal Uw kin vertoond'
en Uw poëten-gat aan de Hoornikken,
die óók maar lachen om Uw watten waan
en wachten op het vèrs dat hen onttroont? [27]

In juni 1945 ging Kouwenaar via Jan Spierdijk en Jan Brusse als kunstredacteur bij het communistische dagblad *De Waarheid* aan het werk. Daarnaast publiceerde hij in literaire tijdschriften zoals *De Roode Lantaarn.* In 1946 verscheen zijn novellenbundel *Uren en sigaretten.*

Het was de bedoeling dat Elburg en Kouwenaar aan het eerste nummer van *Reflex* zouden bijdragen, maar ondanks hun enthousiasme en geestverwantschap met de experimentele schilders bleek dat toch niet zo eenvoudig te zijn.

Elburg publiceerde in *Reflex* het gedicht 'Invocatie' dat hij halverwege de oorlog al had geschreven. De titel liet hij weg omdat hij die voor deze gelegenheid wat 'al te deftig' vond.[28] Kouwenaar had niet direct iets liggen voor

25 Hans Renders, 'Elburg, I presume', in: *Sic* 1(1986)3, p. 29-48.

26 Piet Calis, *Het ondergronds verwachten; Schrijvers en tijdschriften tussen 1941 en 1945,* Amsterdam 1989, p. 120.

27 Geciteerd naar: Piet Calis, *Het ondergronds verwachten,* p. 266.

28 Jan Elburg, *Geen letterheren; Uit de voorgeschiedenis van de vijftigers,* Amsterdam 1987, p. 88.

Lucebert en Henk Boekenoogen, foto Giny Klatser-Oedekerk

Frieda Koch, foto` Giny Klatser-Oedekerk

Reflex en liet de deadline verstrijken zonder iets in te leveren. Elburg stimuleerde zijn mederedacteur van *Het Woord*, Koos Schuur, nog tot inzending, maar de twee gedichten die Schuur schreef werden door Constant 'zo Toorop-achtig' bevonden, wat in elk geval betekende dat ze niet in *Reflex* verschenen. In plaats daarvan stonden twee gedichten van Corneille afgedrukt.

Elburg had Schuur nog wel zo duidelijk geschetst waaraan poëzie van de Experimentele Groep Holland moest voldoen: 'een dichtkunst waarin dadaïsme, surrealisme, expressionisme, vermaatschappelijkt door de ervaringen in de tweede wereldoorlog, een synthese zullen beleven'.[29] Iemand wiens werk daar uitstekend aan voldeed was Lucebert. Hij was in 1947 met een map tekeningen bij de kunstredactie van *De Waarheid* binnengelopen. *De Waarheid* wilde deze politiek-satirische tekeningen niet plaatsen, maar Kouwenaar vond het goed werk en zag bovendien dat de jonge kunstenaar toe was aan een degelijke maaltijd. Hij nam hem mee naar huis. In de tweede helft van 1948 kwamen ze elkaar weer tegen, nadat Kouwenaar een paar waarderende woorden in *De Waarheid* had gepubliceerd over de eerste tentoonstelling van Lucebert, samen met Anton Martineau gehouden van 23 september tot 6 oktober in het vergaderlokaal van de Vereniging voor Drankbestrijding aan het Oosteinde in Amsterdam. Al gauw na dit hernieuwde contact kwam Kouwenaar erachter dat Lucebert behalve schilder ook dichter was. Elburg leerde Lucebert kennen en hij vroeg hem om werk voor *Het Woord*. Lucebert stuurde poëzie in, maar die werd geweigerd. Toch maakte Lucebert in *Het Woord* zijn debuut, in het winternummer van 1948 stonden een paar van zijn vignetten afgedrukt. Dit was tevens het laatste nummer van dit tijdschrift, waar een voorzichtig begin met de experimentele dichtkunst was gemaakt.

Lucebert, die na zijn tevergeefse rondgang langs redacties behoefte had aan een vast podium, werd na verschijning van het eerste nummer van *Reflex* bij de Experimentele Groep Holland geïntroduceerd. Toen Kouwenaar, Elburg en Lucebert in december 1948 aanwezig waren op een vergadering van de Experimentele Groep hadden ze zichzelf, de een wat serieuzer bedoeld dan de ander, tot de Cel Majakovsky gedoopt. Geïnspireerd op de Russische futurist en in hun politieke engagement beïnvloed door hun ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog streefden zij een symbiose na van politiek en poëzie. En dat lieten ze blijken tijdens die bijeenkomst waarop ze hun poëzie voorlazen. De Experimentele Groep was na deze avond daarom officieel uitgebreid met een dichtersfractie.[30] Maar op dat moment was de Experimentele Groep Holland feitelijk al opgegaan in een grotere, internationale, beweging: Cobra. Toch zou er nog een nummer van *Reflex* uitkomen.

29 Jan Elburg, *Geen letterheren*, p. 88.

30 Het blijft een vraag waarom Lucebert niet al eerder door Karel Appel bij de Experimentele Groep Holland werd geïntroduceerd. Want Appel is er zeker van dat hij Lucebert al in 1947 kende, zie: Peter Hofman, 'Ik heb met de poëzie gezeuld; Bevrijding van de poëzie 1947- 1948', in: *Licht is de wind der duisternis; Over Lucebert*, [Groningen] 1999, p. 101-142.

Met de publicatie van het tweede en laatste nummer van *Reflex*, in februari 1949, was de praktijk van de experimentele poëzie een feit. De term experimenteel was geïntroduceerd door de Deense schilder Asger Jorn. Experimenteel moet hier niet zozeer opgevat worden als 'experimenteren met de vorm' maar veeleer als 'het gebruik maken van ervaring': *expérience*. Constant schreef in het eerst nummer van *Reflex*: 'Primair is het experiment dus de negatie van de stijl.' Die opvatting kwam ook tot uiting in de wens van de experimentele dichters- en schilders om gezamenlijke kunstwerken te produceren. 'Het resultaat van de spontane uiting was beter naarmate het meer de sporen van deze belevenis droeg.'[31] In dat tweede nummer had Corneille weer een gedicht, de zevenjarige Eric van der Wal, een zoon van Theo van der Wal die net als Kouwenaar aan *Lichting* had meegewerkt, en A. Roland Holst (net als Van der Wal en Kouwenaar uit Bergen) droegen een kort verhaal bij, Elburg en Kouwenaar een gedicht. Maar de absolute verrassing en tevens een van de meest sprekende voorbeelden van experimentele poëzie was het gedicht dat Lucebert in dit tweede nummer publiceerde: 'Minnebrief aan onze gemartelde bruid Indonesia'. Hij gaf dit provocerende protestgedicht de datering mee 'Zondag 19 december 1948', de dag dat het Nederlandse leger het startschot gaf voor de tweede 'politionele actie' (de eerste 'actie' onder deze eufemistische benaming begon in de nacht van 20 op 21 juli 1947) tegen de voor hun vrijheid vechtende Indonesische nationalisten. Nederland vergreep zich aan zijn 'bruid'.

minnebrief aan onze gemartelde bruid indonesia

zondag 19 december 1948

zoete boeroeboedoer, je leende vrije voeten eens, - ik liep
melattiepassen ik zag je ogen waren sawahnat, - ik lachte
dan stond de rijst op van je nieuwe witte huid
ik boog mij als het dansen als de ritusboog en diende als het
suikerriet

toen met witte luchtapen de maan optrok heelal van legers
en je dromen zuchtten als de jungle, 's avonds zilvere harpijen
de harpen van de spin over je ogen trilden van de
tamarindeminnaar
waar zou hier wolf niet huilen van begeerte en de wanhoop

31 Willemijn Stokvis, *Cobra; Geschiedenis, voorspel en betekenis van een beweging in de kunst van na de tweede wereldoorlog*, Amsterdam 1974, p. 93.

het opgemaakte vuur als bedden voor asbesten vorst
maar zelfs de maan beklom je niet ik zag hem stoeien met koraal en zee
ik met de maniakken modder en tin groef bunkers waanzin
overalin spande egels om mijn kaak en bond speren op mijn tong
ik wrong de slangen van mijn ingewanden in de loudspeaker wouden
ik trok de zieke helemen van de haatgeboorte niemand sneed, de kruiken kruit
aan alle tapkasten van liverpool tot lissabon ik stikte mijn lippen goud
en bij de slokken van de beurs ik goot het oliestroopgeboorde oostelijke bloed
hier botert het hier botert het, de kruiden wekten onze buik nagelen op, het ruiste
gamallan ... mijn huid huilde van je peper ... sarina der dessa

dacht je dat ons kruishout hout was lieve, pijn en wonder, ik steek het trotyl op
je ziet ik draag het handgranaat en gas, niet wit of zwart, niet puzzle, niet d.d.t.
niet de nonnen van medicijnen, niet de knapen met het blonde doktersgeduld
dacht je dat ik je zag liggen en voorbijging, snuivende je kruiden bosmasker
en je linten stiptheid toewierp voor het opgaan en het neergaan van je akkers
dacht je dat ik zon en maan was noord en zuid van weldoordachte witte meteoren
en dat in mijn geheim een moederkoe uit noeste melk de wijsheid zong
[...]

ik ben de bruidegom zoete boeroeboedoer
hoeveel wreekt de bruidegom de bruid
als op java plassen bloed zij stuiptrekt
uitbuiters hun buit haar ogen oesters inslaan en uitzuigen?

Dit gedicht, waarvan hier nog niet de helft is geciteerd, was het schoolvoorbeeld van wat onder experimentele poëzie verstaan werd, hier zat een wereld van *expérience* vermengd met politieke opvatting achter. Lucebert, die zich nog levendig kon herinneren dat hij als schooljongen Het Jordaanoproer in 1934 had zien afspelen, meldde zich op 6 juli 1945 als vrijwilliger bij de Koninklijke Landmacht. Eerst werd hij als tolk-vertaler en soldaat-schrijver gedetacheerd bij de Canadese troepen die in Apeldoorn gelegerd waren. Na het vertrek van de Canadezen werd hij overgeplaatst naar de Binnenlandse Strijdkrachten in Amsterdam.[32] Het Militaire Gezag lijfde vrijwilligers in met de bedoeling ze uit te zenden naar Nederlands-Indië. Lucebert had dat aanvankelijk niet in de gaten, maar toen het hem duidelijk werd, deed hij alles om uit de dienst ontslagen te worden. Dat lukte hem dankzij een welwillende commandant op 3 oktober 1945. Lucebert werd op 'groot verlof' gestuurd. Zijn vriend Johan Meijer ging wel vechten in Nederlands-Indië en was daar trots op. Lucebert maakte zich er kwaad over, zoals blijkt uit een brief uit die tijd: 'nu is hij, evenals de duizenden andere knapen die tegen de zwartjes op willen trekken, een kip zonder kop. Ik maak me vaak erg kwaad wanneer ik wat over die Indië kwestie lees. [...] ik zou toch zoo graag willen dat de jeugd, ònze jeugd niet meer achter 't zooitje volkszwendelaars aanliep, zich niet meer 't hoofd op hol liet maken met allerlei gezwollen praatjes over vaderlandsliefde en soldateneer.'[33]

Cobra

Begin november 1948 bezochten Appel, Constant en Corneille als afgevaardigden van de Experimentele Groep Holland een bijeenkomst in Parijs onder de naam: 'Centre International de Documentation sur l'Art d'Avant-garde'.[34] Kunstenaars uit Denemarken, België, Nederland, Tsjechoslowakije en Frankrijk, allen min of meer beïnvloed door het revolutionaire surrealisme, bespraken de mogelijkheden tot samenwerking. Constant hield er een rede die ongeveer overeenkwam met het manifest dat hij in het eerste nummer van *Reflex* gepubliceerd had. Waarschijnlijk was het de in deze tekst uitgesproken opvatting dat kunst vermengd behoort te zijn met politiek, die een scheuring op de bijeenkomst teweegbracht. Kouwenaar had zich in *Reflex 2* door middel van zijn artikel 'Poëzie is realiteit' geconformeerd aan dit politiek geëngageerde standpunt. Hij verdedigde de stelling dat het peil van de poëzie afhankelijk is van 'de aard van het maatschappelijk leven'.

32 Jan Brokken, 'Lucebert de Keizer in Ballingschap', in: *Haagse Post*, 22-4-1978, geciteerd naar: *Archief De Vijftigers II*, samengesteld door Hans Dütting, Baarn 1983, p. 60 en Hofman, p. 103.

33 Lucebert aan Corinne de Wit 1-1-1946, geciteerd naar: Hofman, p. 124. In een interview met H.J.A. Hofland en Tom Rooduijn zei Lucebert overigens dat hij was 'gedeserteerd', cd behorende bij *Dwars door puinstof heen; Grondleggers van de naoorlogse literatuur. Met een documentaire over de Vijftigers op cd*, Amsterdam 1997.

34 De geschiedenis van het ontstaan van de Cobra-beweging is uitgebreid beschreven door Willemijn Stokvis, *Cobra; Geschiedenis, voorspel en betekenis van een beweging in de kunst van na de tweede wereldoorlog*, Amsterdam 1974.

De Franse deelnemers aan de conferentie hadden ervaring met kunstenaars die zich met politiek bemoeiden. Vooral binnen de surrealistische beweging had dat eerder tot veel geruzie en versplintering geleid. De Franse surrealisten wensten zich niet achter de politiek getoonzette lezing van Constant te scharen, met als gevolg dat op 8 november, een dag na afloop van de conferentie, door de Belgen Dotremont en Joseph Noiret, de Deen Asger Jorn en de Nederlanders Appel, Constant en Corneille in het Café de l'Hotel Notre Dame een nieuwe beweging werd opgericht. Op Noiret na hadden ze allemaal aan *Reflex* meegewerkt. En van de twee Fransen die zich kort daarna alsnog bij de groep aansloten, Jacques Doucet en Jean-Michel Atlan, had Doucet de omslagtekening voor het laatste nummer van *Reflex* gemaakt. Dotremont bedacht de naam Cobra, naar de beginletters van de hoofdsteden van de deelnemende landen: Copenhague, Bruxelles en Amsterdam. Het was ook Dotremont die algemeen secretaris van de groep werd en hoofdredacteur van het nog diezelfde dag door de aanwezigen opgerichtte tijdschrift *Cobra.*

De kunstenaars van *Reflex* en *Cobra* sympathiseerden met het communisme en marxisme. 'In elk geval keerden de meeste "experimentelen" zich tegen de Westerse klassenmaatschappij en haar cultuur, die huns inziens de in elk mens aanwezige creativiteit en spontaniteit in een verstikkende houdgreep hadden gebracht.'[35] En daarvan waren voorbeelden te over. Begin 1949 schilderde Karel Appel (1921) zijn *Vragende kinderen* op de muur in de kantine van het Amsterdamse stadhuis. Ambtenaren klaagden dat ze geen brok meer door hun keel kregen bij het kijken naar deze wandschildering. Te modern. *Vragende Kinderen* werd in december 1949 door middel van een betengeling met behangselpapier aan het oog onttrokken. Een verbitterde Appel vertrok naar Parijs.

Voor het tijdschrift *Cobra* werden ambitieuze plannen gemaakt om de nummers bij toerbeurt in de bij Cobra betrokken landen te laten samenstellen. Het eerste nummer werd inderdaad in Kopenhagen geproduceerd, het vierde in Amsterdam, het vijfde is in Duitsland samengesteld door Karl Otto Götz (1914), de kunstenaar die zich in 1949 bij Cobra aansloot en van 1948 tot 1953 in zijn eentje het avant-garde blaadje *Meta* redigeerde.

Toen in november 1949 het vierde nummer van *Cobra* verscheen, het zogenaamde Hollandnummer, was *Reflex* door een samenloop van omstandigheden inmiddels opgedoekt. Nadat het tweede nummer was verschenen, bleek uitgeverij Spaarnestad vergevorderde plannen te hebben een tijdschrift à la *Reader's Digest* op de markt te brengen. En de directie van dit grote uitgeversconcern was van zins dit periodiek *Reflex* te noemen, niet wetend

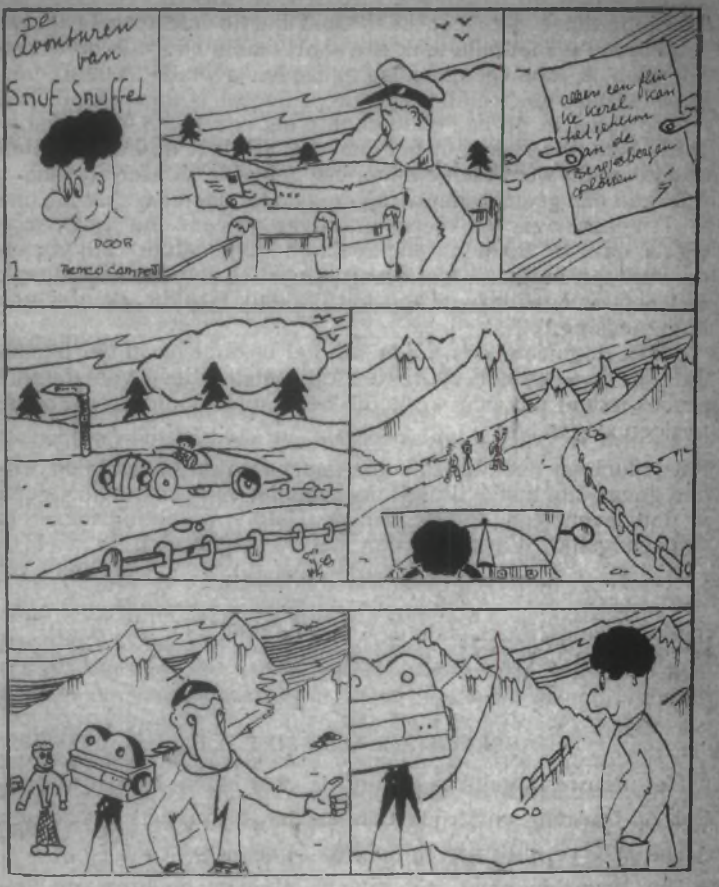
35 Fenna van den Burg, *De Vrije Katheder 1945-1950; Een platvorm van communisten en niet communisten,* Amsterdam 1983, p. 231.

dat de Experimentele Groep Holland al een tijdschrift onder die naam uitgaf. Constant en de zijnen riepen de hulp in van de bemiddelde ontwerper Louis Tiessen. Hij had eerder financiële hulp geboden waarmee het mogelijk was geweest *Reflex* op te richten, en nu was hij bereid met Spaarnestad te onderhandelen over de naam *Reflex*. Met het Hollandnummer, en dus verzekerde publicatieruime, in het vooruitzicht had voortzetting van *Reflex* toch al niet meer zoveel zin, en toen Tiessen *f* 500,= wist los te peuteren van Spaarnestad in ruil voor het alleenrecht op de titel, werd niet lang geaarzeld. *Reflex* werd opgeheven. Spaarnestad bracht vanaf begin april inderdaad een tweewekelijks tijdschrift uit onder de naam *Reflex*. Het stond vol vertalingen uit de Amerikaanse pulpliteratuur, aangevuld met dam-, schaak- en puzzelrubrieken. Maar het blad voldeed niet aan de hoge verwachtingen die de uitgever ervan had en daarom verscheen op 11 augustus 1950 het laatste nummer.

Het geld dat Tiessen had binnengehaald kon goed gebruikt worden voor het Hollandnummer van *Cobra*. Lucebert opperde in kleine kring nog een voorstel weer een nieuw tijdschrift op te richten. Hij voelde de opheffing van *Reflex* toch als een abrupt afbreken van een dichtersbeweging die niet de kans had gehad goed op gang te komen. En daar had hij ook wel een beetje gelijk aan. *Cobra* en een Hollandnummer waren mooi, maar daarmee waren de Nederlandse dichters, net als in de *Reflex*-groep, toch weer afhankelijk van hun schilderende collega's. Daarom tekende Lucebert na verkoop van *Reflex* een omslag voor een nieuw tijdschrift: *Kop; tydschrift van nog niet gestorven Dichters.* Als medewerkers schreef hij op dat omslag, behalve zichzelf: Kouwenaar, Elburg, Koos Schuur en zijn vriend de schilder Anton Martineau, met wie hij samen geëxposeerd had.

Lucebert schreef op 31 juli 1949 een manifest voor *Kop*. In deze strijdbare tekst onder de titel 'De tortuur der muzen' vraagt hij zich af waarom kunstenaars die zich uitspreken voor massabewegingen, zoals het communisme en het katholicisme, 'maar half of in het geheel niet door de leiders en de officiële aanhangers dier geloofsrichtingen' worden aanvaard?. Het is goed 'dat de dichterlijke Don Quichots van het proletariaat zich van verwarde riddertaal bedienen, zodat het volk straks lachen en schrikken kan tegelijk.' Men kent de dromers, de vitalisten en hun wapenen slecht. 'Het wordt daarom hoog tijd dat er een nederlands literair avant-garde tijdschrift verschijnt. Het tijdschrift van het paradijs. Want naar het paradijs zijn mijn beste vrienden, de beminnelijke, dromende communisten en de tegen de Uebermensch opklauterende vitalisten, verbannen.'[36]

36 Lucebert, *De tortuur der muzen*, 31 juli 1949, voor het eerst gepubliceerd in: *Licht is de wind der duisternis*, p. 205-210.

Snuf Snuffel, zoals de meeste zijner stripcollega's, een zeer flink en intelligent persoon, stond op een ochtend in zijn tuin te werken, toen de post hem over het hekje een brief aangaf. „Mögge, meneer Snuffel," zei de post, „hier is een brief". „Morge, post", zei Snuf, opende de brief en las het volgende: „Alleen een flinke kerel kan het geheim van de Bergjesbergen oplossen". Verder stond er niets. „Dit is een uitdaging", dacht Snuf, slim als hij was en besloot meteen te vertrekken. Gelukkig had hij een auto, want het was een heel eind naar de Bergjesbergen. Toen hij een paar uur gereden had en de eerste hoge bergtoppen reeds voor hem opdoemden zag hij in de verte twee lifters staan. Toen Snuf stopte schoot een raar mannetje op hem af. „Excuseer m'n neus", zei het mannetje, „m'n naam is Sam Camera en daar staat Pietje Sloom, m'n assistent. We hoorden van uw reis. Mogen we u filmen?" Snuf, die wel van reclame hield, klom z'n auto uit, Sam Camera richtte de camera en deze begon te zoemen.

10

Strip 'De Avonturen van Snuf Snuffel', *Halo* 26 (1946) 2, oktober

UTRECHT-BUURGEM. REIGERSTR. 16. V. 14. 5 1952

NEDERLAND ☐ POSTWISSEL ☐ BINNENLAND

NAAM EN ADRES AFZENDER: M. LAGAAIJ MALIESINGEL 44 bis UTRECHT

REG. P 14 A/E NR

LEG. P 14 B NR

PLAATS ... ER-

KANT. & DATUM V. STORTING | (HIERONDER GLD. GETAL IN LETTERS) IN CIJFERS: 1 GLD. 75 Ct

BEDRAG: 1 GLD. 75 Ct — één — GLD. 75 Ct

NAAM EN ADRES AFZENDER: M. LAGAAIJ MALIESINGEL 44 bis UTRECHT

AAN Bob Westenveld OF ORDER

STRAAT Stalinlaan 66

TE Amsterdam Z

INLEGZIJDE STEMPELING

☐ DIENSTAANWIJZINGEN WORDEN AMBTSHALVE INGEVULD ☐

NUMMER VAN STAAT P 118: 219

CODENUMMER: 14.73

INGESCHREVEN DOOR:

KANTOOR VAN STORTING: UTRECHT Burg. Reigerstraat

MODEL P 55

MAAND VAN STORTING: 6 MEI 1952

STROOK V. MEDEDELINGEN KAN DOOR GEADRESSEERDE WORDEN BEHOUDEN

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

MEDEDELINGEN, VOOR DE GEADRESSEERDE BESTEMD, ALLEEN HIER

Voor Kwartaal-abonnement „Braak"

(21)

VERZOEKE HET AAN OMMEZIJDE VERMELDE BEDRAG UIT TE BETALEN AAN: Bob Westenveld Stalinlaan 66 Amsterdam

HANDTEKENING: W. Roy

HET AAN OMMEZIJDE VERMELDE BEDRAG AAN MIJ UITBETAALD

HANDTEKENING:

VERZOEKE BIJSCHRIJVING OP POSTREKENING NR ... TEN NAME VAN ... TE

HANDTEKENING:

DATUM V. UITBETALING NUMMER STAAT P 14 DATUM VAN AANKOMST

AMSTERDAM 17. V. -1 7a 1952

NOTA. De postambtenaar is bevoegd een deugdelijk identiteitsbewijs te vorderen. Wenst men bijschrijving op een POSTREKENING, dan vult men de daarvoor bestemde ruimte in en stelt de postwissel aan de postambtenaar ter hand of zendt hem onder omslag aan het post- of hulppostkantoor van uitbetaling. Kwijting en overdracht in INKT te stellen. De postwissels zijn onmiddellijk betaalbaar in de maand van storting en in de op deze volgende maand. Betaling na die termijn kan slechts geschieden na aanvrage ten post- of hulppostkantore en vooruitbetaling van 25 ct. De verplichting tot uitbetaling vervalt na één jaar te rekenen van de dag der uitgifte. Is de betaling eenmaal geschied, dan bestaat verder geen verhaal op de Administratie. De belanghebbenden moeten dus zorgvuldig er voor waken, dat de wissels niet in verkeerde handen komen, of dat niet door onbevoegden kwijting wordt verleend.

Om het Nederlandse *Cobra*-nummer te presenteren werd van 3 tot 28 november 1949 in het Stedelijk Museum van Amsterdam onder de noemer 'Exposition International d' Art Experimental' een tentoonstelling van Cobra-kunstenaars gehouden. Directeur Willem Sandberg had zijn museum opengesteld voor de schilders en schrijvers van de Experimentele Groep Holland. De architect Aldo van Eyck werd gevraagd deze eerste grote Cobra-manifestatie in te richten. Eén van de zalen in het Stedelijk Museum werd voor de dichters gereserveerd.

Van Eyck had de zogenaamde 'dichterskooi' laten neerzetten. Achter de tralies van deze kooi hing een grote zwarte plaat waarop allerlei traditionele dichtbundels geplakt waren, in witte letters stond erbij: 'er is een lyriek die wij afschaffen'. Aan de tralies hingen kartonnen bordjes met *cadavres exquis* erop, zoals: 'Mijn haren zijn vol kakkende rozen'. Lucebert had plakkaten opgehangen met daarop gekalligrafeerde gedichten en tekeningen.[37] Op de foto's van de dichterskooi die bewaard zijn gebleven, staan Kouwenaar, Lucebert, Elburg en Schierbeek steeds broederlijk naast de Duitse schilder Karl Otto Götz. Deze zou niet lang daarna een Nederland-nummer van zijn eigen tijdschriftje *Meta* samenstellen.

De experimentelen mochten dan kritisch zijn over de hen omringende kapitalistische maatschappij, de reactie van die maatschappij was ook eenstemming negatief over de experimentelen. Het begon al op de dichtersavond bij de tentoonstelling op 5 november, twee dagen na de opening. Een verslaggever van *Het Parool* die op 7 november anoniem verslag deed van het 'tumult' in het Stedelijk, werd niet veel wijzer van een inleiding 'die werd voorgelezen door een jongmens, dat zich "Lucebert" noemt.'[38] Lucebert op zijn beurt stoorde zich aan Dotremont. Die zou twee gedichten voorlezen, maar hij begon een verhaal in het Frans af te steken. Waarop Lucebert door de zaal riep dat hij de avond georganiseerd had en Dotremont meer discipline moest betonen. 'Ik spreek geen Frans en ik hoop dus maar, dat iemand 't vertaalt.' Na Dotremont zou de literaire factie van de experimentelen poëzie voorlezen. Maar al tijdens de voordracht van Dotremont onstond er tumult. Zijn verhaal duurde lang. Bovendien stuitte het veelvuldig gebruik van het woord 'sovietique' op nogal wat weerstand onder de aanwezigen. Dat moest wel communistische propaganda zijn, zo meenden enkele aanwezigen die dan ook maar overgingen tot een anti-propagandistisch handgemeen. Nu was het verhaal van Dotremont op zijn minst provocerend en had in elk geval de schijn van propaganda in zich. Temeer voor wie wist dat hij secretaris van de Belgische communistische partij was (geweest). In zijn nogal warrige verhaal trok hij een

37 In Luceberts *Verzamelde Gedichten*, Amsterdam 1974, zijn op pagina 408-409 enkele van deze gedichten opgenomen.

38 Geciteerd naar: Richter Roegholt, *De Geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972, p. 172.

vergelijking tussen een groepje Sovjethistorici die in het heetst van de strijd om Stalingrad toch hun onderzoekingen naar de sporen van een antieke beschaving hadden voortgezet en het artistiek-experimenteel onderzoek van Cobra, dat zijns inziens voortgang moest vinden ondanks de 'koude' of al 'een beetje warme oorlog'. Hij probeerde uit te leggen dat beide activiteiten onbelangrijk lijken maar dit niet zijn. Ze wierpen geen 'onmiddellijk' nut af voor de omvorming van de wereld, maar men kon er desondanks niet buiten. Ze waren 'onontbeerlijk'.[39] Het werd er niet beter op toen de links-radicale (in 1947 uit de CPN geroyeerde) literator Leo Klatser Dotremont toeriep dat er 'massa's eenvoudige arbeiders' aanwezig waren die geen Frans verstonden. De spreker ging hierop over in een, door Jan Elburg genoemd, 'oorverscheurend Vlaams'. Toen het Franse Cobra-lid Jacques Doucet er doorheen begon te roepen: 'Oui, en allemand,' werkte dat als olie op het vuur.[40]

In elk geval werd de zaal ontruimd. De persreacties die op de avond volgden hadden een duidelijke politieke strekking, een anticommunistische welteverstaan. Dat was te verwachten. In *Cobra* werd openlijk met het communisme geflirt, Kouwenaar stond bekend als medewerker van *De Waarheid* en Lucebert had in het tweede nummer van *Reflex* een ondubbelzinnig protestgedicht tegen de Nederlandse koloniale politiek gepubliceerd waarin heel goed een CPN-standpunt gelezen kon worden. En dat was geen populair standpunt in het Nederland van vlak na de oorlog, waarin alles op alles werd gezet om de vooroorlogse koloniale situatie weer te restaureren.

De CPN had zich vanaf het uitroepen van de Republik Indonesia in augustus 1945 op het standpunt gesteld dat de Nederlandse regering het socialistische streven van Sutan Sjahrir moest honoreren. CPN-leider Paul de Groot noemde op het partijcongres van januari 1946 een eventueel militair ingrijpen 'misdadig'.[41] Toch werden in september 1946 de eerste Nederlandse militairen naar Java gestuurd. Er rees hiertegen veel verzet. Tijdens de bijeenkomst van de Raad voor Militaire Aangelegenheden van het Koninkrijk, onder voorzitterschap van premier L.J.M. Beel bleek dat op de eerste avond na afloop van het inschepingsverlof 38% van de manschappen ontbrak. H.J. Kruls, Chef van de Generale Staf, hield een radiotoespraak waarin hij aankondigde dat een aparte Kamer van de Krijgsraad gereed zou zitten 'teneinde een voorbeeld te kunnen stellen'. Kruls sprak over 'misleidend gefluister van een onverantwoordelijke propaganda' die de wegblijvers 'doen denken, dat het maar heel eenvoudig is om [aan] de uitzending naar Indië te ontkomen. ... Maar neen, mannen zo is het niet. ... De wrekende arm der

39 Fenna van den Burg, *De Vrije Katheder 1945-1950*, p. 232. Zij baseert zich op: Christian Dotremont, *Rede uitgesproken op 5 november in het Stedelijk Museum van Amsterdam*, B&W Amsterdam, afdeling Algemene Zaken.
40 Elburg, p. 161.
41 Ger Verrips, *Dwars, Duivels en Dromend; De geschiedenis van de CPN 1938-1991*, Amsterdam 1995, p. 250-262.

gerechtigheid zal U zeker grijpen, is het niet vandaag dan is het morgen, maar dan is het ook te laat. Op het plegen van desertie staan ernstige, heel ernstige straffen, die uw leven kunnen verwoesten.'[42]

Vóór juli 1947 heette het dan nog geen politionele actie, wreedheden werden er al wel in ruime mate begaan. Het waren niet alleen de jonge mannen die uit principiële overwegingen dienstweigerden. Voor wie het wilde horen in Nederland, waren toen ook al verhalen over gruwelijkheden naar het moederland gesijpeld. En niet alleen bij gerucht. De Indonesië-woordvoerder van de KVP in de Tweede Kamer, Max van Poll, had met eigen ogen gezien hoe kapitein R.P.P. Westerling zich uitleefde. Hij schreef daarover in een brief aan premier Beel: 'hij omsingelt een dorp, drijft de inwoners bij elkaar en vraagt dan wie de extremisten zijn. Indien er dan enige personen gevonden worden, die deze extremisten aanwijzen, worden eerst de extremisten doodgeschoten en daarna zij, die de extremisten hebben aangewezen.'[43]

Een van degenen die toen dienst weigerden was de latere redactiesecretaris van *Braak*, Bab Westerveld (1926). Zijn jongere broer zat al in Indonesië. Het weigeren heeft zijn leven niet verwoest maar tot 1951 toe heeft de overheid, inclusief de Binnenlandse Veiligheidsdienst, hem lastig gevallen. Na een korte gevangenschap in Nieuwersluis werd Westerveld in een landwinningskamp in het Groningse Usquert geplaatst, van december 1946 tot mei 1947. Vanwege zijn fysieke constitutie werd hij door de commandant daar uit het kamp ontslagen. Maar de marechaussee liet hem niet met rust. Herhaaldelijk kwamen ze hem ophalen voor verhoor en hielden hem dan enkele dagen vast. Zo bracht hij een week op het politiebureau van Assen door en ook een paar dagen in een Amsterdamse politiecel.

Op de dichtersavond van 5 november 1949 was niets anders te horen geweest dan een korte inleiding van Lucebert en het verhaal van Dotremont. Zowel *Het Parool*, *de Volkskrant* als *De Telegraaf* publiceerde stemmingmakende artikelen over de dichtersmanifestatie. Willem Sandberg werd beschuldigd het Stedelijk Museum te schande te hebben gemaakt door het open te stellen voor 'militante communisten' die 'min of meer getikt en min of meer staatsgevaarlijk' zouden zijn. *De Waarheid* zag evenmin veel heil in de decadente kunst van de experimentelen en ook niet in de vermeende marxistische opvattingen die in *Reflex* en *Cobra* op nogal onorthodoxe wijze geformuleerd werden. Maar de krant interpreteerde de agressieve reactie op deze kunstenaars ook als een verkapte aanval op de CPN. *De Telegraaf* had de experimentelen 'militante communisten' genoemd. Dát moest in elk geval weersproken worden. Marcus Bakker, lid van het CPN-partijbestuur en redacteur van *De Waarheid*,

42 Geciteerd naar Verrips, p. 250-251.

43 L.J.G. Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning; biografie 1902-1977*, Den Haag/Nijmegen 1995, p. 224.

schreef naar aanleiding van de tentoonstelling dat de experimentelen ten onrechte vergaten dat avant-garde identiek was aan afbraak. Hij verwonderde zich over de leus van Cobra: 'c'est notre désir qui fait la révolution', omdat deze te vrijblijvend was en niet opriep tot georganiseerde actie. Het was mooi, volgens Bakker, dat de experimentelen 'de rotheid' van de kapitalistische samenleving aan de kaak stelden, maar zij onderkenden niet 'de positieve kracht', namelijk de arbeidersklasse, die een einde aan deze toestand zou kunnen maken. In de experimentele kunst kon Bakker niets anders zien dan 'een volkomen nihilistische uiting'.[44] *Het Vrije Volk*, *De Tijd*, *Het Parool*, *de Volkskrant* en *Trouw* publiceerden soortgelijke reacties: De experimentelen waren 'Knoeiers' en 'barbaren'. De beruchte kunstcriticus van *Het Parool*, J.M. Prange, sprak over 'toevalsprodukten waar de voosheid, de flauwiteit en het gebrek aan geest dan ook duidelijk bovenop ligt'.

Na zoveel eensgezindheid binnen het 'burgerlijke' kamp wilde *De Waarheid* niet op één hoop gegooid worden met andere kranten die negatief op de experimentelen reageerden. Daarom werd een week later in een redactioneel commentaar over de 'burgerlijke' pers gezegd dat hun aanval op de Communistische Partij 'in het riool van het fascisme' terecht gekomen was. Dus aanvankelijk was *De Waarheid* negatief over de experimentelen, maar toen de 'burgerlijke' pers de experimentele afwees vanwege hun vermeende communistische bedoelingen, vatte D*e Waarheid* die afwijzing op als een aanval op de CPN. En daar moest iets aan gedaan worden.

De jonge kunstenaars, zo stond in het redactionele commentaar, hadden 'nog niet' geleerd van de arbeidersklasse en haar strijd. Die relativering was kennelijk nodig om te rechtvaardigen dat op dezelfde dag een interview met Sandberg in de krant stond waarin hij in bescherming werd genomen. Sandberg was tenminste iemand, zo stond te lezen, die 'de polsslag van de tijd' aanvoelde. Hiermee werd waarschijnlijk gedoeld op zijn uitspraak: 'Zij zijn de geestelijke beeldenstormers, die in hun ijver vele heilige huisjes omver lopen en in die zin is hun streven dus progressief te noemen.'[45] Jef Last schreef in het socialistisch weekblad *De Vlam* dat het laakbaar was dat Dotremont niet even contact had opgenomen met zijn Nederlandse politieke vrienden voordat hij een toespraak hield. Last vond het zelfs onvoorstelbaar voor iemand die 'de organisatie der Kominform' kent dat dit niet was gebeurd.[46] De linkse pers was het erover eens dat Cobra in de eerste plaats politiek becommentarieerd moest worden. Die opvatting, vanuit een tegengesteld standpunt, leefde ook bij de 'burgerlijke' pers.

In het katholieke dagblad *De Tijd* werd de vraag gesteld wat er zou

44 M[arcus] B[akker], *De Waarheid* 8-11-1949. Wat betreft de reactie van *De Waarheid* op de experimentelen, zie ook: Fenna van den Burg, p. 230-239 en p. 305-310.

45 J[aap] B[lom], 'In de branding van de tijd; Jhr. Sandberg over Moderne kunst en de taak van het museum', in: *De Waarheid* 15-11-1949.

46 J[ef L[ast], *De Vlam; socialistisch weekblad voor vrijheid en cultuur*, 12-11-1949.

gebeuren als het publiek 'ja' zou zeggen op de experimentele ideeën. 'Dan zou het spel meteen uit zijn geweest en de Revolutie was een feit, de Experimentele Groep kon worden opgeheven, het Rijksmuseum met inventaris verbrand, het Stedelijk Museum gezuiverd van al wat niet experimenteel is in de zin van Cobra.' Een dergelijke berichtgeving was demagogisch omdat de experimentelen weliswaar onvrede met de bestaande maatschappij hadden, maar geen van de kunstenaars had ooit gezegd een voorbeeld te willen nemen aan welke politieke revolutie dan ook, laat staan dat iemand het Rijksmuseum wilde platbranden. Naar aanleiding van het korte introductiepraatje van Lucebert werd in *De Tijd* het al even demagogische vermoeden uitgesproken dat de piepjonge Lucebert wel nooit van Theo van Doesburg, Nelly van Doesburg en Kurt Schwitters zou hebben gehoord, die vijfentwintig jaar daarvoor 'ook al geprobeerd hadden Willem Kloos belachelijk te maken'.[47]

In het geïllustreerde weekblad voor het christelijk huisgezin *De Spiegel* werd een neerbuigend artikel geplaatst waarin met snedig bedoelde opmerkingen de hele Cobra-tentoonstelling belachelijk werd gemaakt. Er stonden acht illustraties bij afgedrukt, allemaal vergezeld van onderschriften in de trant van: 'Karel Appel is kapper. Hopelijk experimenteert hij zo niet met zijn klanten.' Het gekalligrafeerde en geïllustreerde gedicht 'Snel! Een vredespijp vóór het te laat is!' van Kouwenaar kreeg als toelichting: 'Gerrit Kouwenaar moet wel veel inspiratie hebben gehad om zo'n vers te kunnen schrijven.' Over de tentoonstelling werd door de anonieme recensent opgemerkt dat die 'brutaal, lomp, cynisch en dwaas' was. Naar aanleiding van Elburgs bijdragen aan *Cobra 4*, twee gedichten onder de titel 'Fragmenten' en zijn collage 'La putain de classe...' waarvoor de 'Venus van Urbino' van Titiaan als basismateriaal gediend had, werd opgemerkt dat het duidelijk was dat hij de oorlog en de concentratiekampen had meegemaakt, net als de andere deelnemers aan deze tentoonstelling. 'Zij zijn ziek. Zij zijn niet de enigen, die zo zijn. Vele duizenden jonge mensen gaan thans rond in deze verwoeste, ontredderde Godloze wereld, en weten niet waarheen.' Met medelijden werd vastgesteld dat de dichters niets anders waren 'dan stamelende, onhandige vertolkers van de nood van een groot deel van de jeugd van heel Europa'.[48]

Ook het *Nieuws van den Dag* van 7 november refereerde aan een verval van de goede waarden en normen onder druk van een gevaarlijk soort politiek denken, in een groot artikel waar zonder omwegen boven stond: 'Het onbeschofte optreden van de Belgische communistische "letterkundige" Christian Dotremont, heeft Zaterdag in het Stedelijk Museum geleid tot zeer onverkwikkelijke tonelen.' Zijn 'lofzang' op de Sovjet-Unie zou 'hartstochtelijk'

47 *De Tijd*, 15-11-1949.

48 'De waanzin van deze wereld', in *De Spiegel* 17-12-1949, p. 6-7. P.P.J. van Caspel meent daarentegen dat in dit artikel een 'serieuze poging' werd gedaan te achterhalen wat de Cobra-kunstenaars wilden, *Experimenten op Experimentelen*, Amsterdam 1955, p. 7.

geweest zijn. Het artikel opende met de mededeling dat de Cobra-tentoonstelling een 'nihilistische geesteshouding' uitstraalde die 'evenmin' iets nieuws bracht, vervolgens werd de dichtersavond een 'bespottelijk gebeuren' genoemd. En in hetzelfde artikel stond, net als in *De Tijd*, een vergelijking die sterk doet denken aan de veelbesproken aanval van Bertus Aafjes op de Vijftigers, vier jaar later. De 'lofzang' van Dotremont was volgens het *Nieuws van den Dag* behalve hartstochtelijk ook 'schallend' en verheerlijkend voor de Sovjet-Unie 'waar overigens het bedrijven van experimentele kunst evenzeer met een halsmisdaad gelijk staat als dat bij de Nazi's het geval was'.[49] Lucebert zou de grootste moeite hebben gehad Dotremont tot zwijgen te brengen, dat lukte ook alleen maar 'in naam van de communistische partijdiscipline'. *Nieuws van den Dag* was wel actueel, want het persbericht dat de uitgetreden experimentele dichters een dag eerder, dus een dag na de bewuste avond, hadden rondgestuurd, was integraal afgedrukt in dit artikel, omdat de ondertekenaars van het communiqué 'hun bekomst van het experiment' hadden.

Uit dit 'Pers-communiqué n.a.v. het gebeurde in het Sted. Museum te Adam tijdens de literatuur-avond van de Exp. Groep' bleek helemaal niet dat de dichters en drie van hun Nederlandse schilderende collega's 'hun bekomst' van het experiment hadden. Zij namen afstand van Cobra, zo werd het tenminste in zes punten toegelicht, omdat Dotremont hun avond verziekt had. Maar ook schreven ze met zoveel woorden dat 'het werk van elk der leden en voormalige leden in deze kwestie buiten discussie' stond. Met dit communiqué was het Cobra-avontuur voor wat betreft Nederland ten einde. In elk geval voor wat de literaire kant betreft, maar feitelijk ook voor de schildersfractie. Eugène Brands, Anton Rooskens en Theo Wolvekamp ondertekenden samen met Lucebert, Bert Schierbeek en Gerrit Kouwenaar. Elburg was de dag na de opening van de tentoonstelling al uit de groep gestapt. Dat zijn kompanen niet protesteerden toen vlak na de opening van de tentoonstelling zijn provocerende collage 'Venus van Urbino' werd weggecensureerd, bezag hij in het licht van de toch al sluimerende animositeit tussen schilders en schrijvers en de onbevredigende gang van zaken bij de redactie van het Nederlandse *Cobra*-nummer.[50]

De redactie van *De Vrije Katheder* nodigde Gerrit Kouwenaar uit een artikel te schrijven waarin hij zijn standpunt bepaalde ten aanzien van de experimentelen. Dat was een boeiend verzoek. *De Vrije Katheder* was in 1940 opgericht door enkele communistische studenten en na de oorlog doorgegaan als maandblad voor links, inclusief communistische, intellectuelen en

49 Zo zijn er diverse artikelen van vóór 1953, toen Aafjes zijn beroemde aanval op de Vijftigers deed, waarin suggestieve opmerkingen over de poëzie van de Vijftigers in relatie met de Tweede Wereldoorlog worden gemaakt, zie bijvoorbeeld: Michel van der Plas, 'Elf atonale erupties. De groeten, Simon. Experimentele dichtblommen', in: *Elseviers Weekblad* 16-1-1952.

50 *Pers-communiqué n.a.v. het gebeurde in het Sted.Museum te A'dam tijdens de literatuur-avond van de Exp. Groep*, [Amsterdam, 6-11-1949], collectie Lucebert SMA. Jan Elburg, *Geen letterheren*, p. 158-159.

kunstenaars. Omdat de CPN steeds meer hamerde op een ijzeren partijdiscipline, kregen de kritische anti-communistische geluiden in het blad de overhand. Hoewel *De Vrije Katheder* door de buitenwacht als een communistisch bolwerk werd beschouwd, stond de redactie in 1949 lijnrecht tegenover de CPN. Kouwenaar had enkele jaren als kunstredacteur voor *De Waarheid* gewerkt, maar hij was nooit partijlid geworden. En wat het verzoek helemaal pikant maakte, was dat de dichters onder de experimentelen, onder wie Kouwenaar zelf, zich de avond na de mislukte voordrachtsavond in het Stedelijk Museum hadden gedistantieerd van de Experimentele Groep Holland. Het lag voor de hand dat hij afstandelijk over de experimentelen zou schrijven, maar het pakte anders uit. Zijn artikel onder de titel 'Maar wat willen die experimentele jongens dan?' heeft zeker bijgedragen tot de heftige persreacties op de Cobra-tentoonstelling en heeft ook Marcus Bakker geprikkeld zich over de experimentelen uit te spreken. Bakker varieerde op Kouwenaars titel met tussenzinnetjes als 'wat willen ze toch eigenlijk' en noemde het artikel in *De Vrije Katheder* 'verwarrend' omdat het 'ongecommentarieerd' was. Wat Bakker daarmee bedoelde, blijft onduidelijk, want Kouwenaar was niet bepaald zonder commentaar. Hij pleitte voor het experiment in de kunst dat een ongebaande weg koos, 'onbesmet met het lijkgif van een stuiptrekkende cultuur'.[51] Wat de ontvangst van de experimentele kunst ingewikkeld maakt was dat sommige critici de Cobra-kunst als 'schon Dada' zagen, het teruggrijpen op dadaïsme en surrealisme tussen de twee wereldoorlogen en anderen in de nieuwe kunst een nihilistisch modernisme de kop zagen opsteken. Kouwenaar daarentegen propageerde de 'positieve levenshouding' van het expressionisme in de Sovjet-Unie. Majakovsky in Rusland en Eluard in Frankrijk waren zelfs door hun 'positieve uitbouwende arbeid in een eenmaal ontdekt gebied' wegbereiders geworden voor de hedendaagse experimentele dichtkunst. Kouwenaar zette zich af tegen het door de CPN zo gewaardeerde socialistisch-realisme, een 'reactionair verschijnsel' van 'fantasieloos maakwerk'. In zijn stuk reageerde Bakker daarop met de opmerking dat Kouwenaar de arbeider verweet 'allerlei experimentele kunstenmakerij' niet te begrijpen. De experimentele kunst, zo betoogde Kouwenaar, wil geen naturalistische weergave van iets brengen, maar ze wil 'niet anders zijn dan de kunst van dit moment', vooral van het lelijke West-Europa 'waarin het kapitalisme zichzelf bezig is te vernielen en het socialisme steeds meer veld wint'.

Het is niet verwonderlijk dat de gemeente Amsterdam verkoop van het tijdschrift *Cobra* doodeenvoudig verbood, onder meer vanwege de amorele associaties die de collage van Elburg kon oproepen.[52] De BVD paste andere

51 Gerrit Kouwenaar, 'wat willen die experimentele jongens dan?', in: *De Vrije Katheder* 9(1949)7, november, p. 8-9; Van den Burg, p. 233.

52 Ed Wingen, 'De A van Cobra; drie verfhanden op een stuk papier', in: *De A van Cobra in Woord en Beeld; 50 jaar Cobra*, redactie Ed Wingen, Nico Koster en Vincent Vlasblom, Amsterdam 1999, p. 07.

methoden toe ten aanzien van Cobra en de experimentelen. Vanaf het einde van de oorlog was bij de dienst steeds sterker het idee gegroeid dat er al tijdens de oorlog door communistische organisaties, ook actief in kunst en literatuur, een plan in de maak was de staatsmacht over te nemen. Om een dergelijk *masterplan* bevestigd te krijgen, werden BVD-ers aan het werk gezet om de clandestiene en illegale kranten en tijdschriften na te vlooien. Zo werd minutieus onderzocht wat er tijdens de oorlog in het blad *De Vrije Kunstenaar* had gestaan, zelfs werd aan spellingsvariantenonderzoek gedaan om de namen te achterhalen van de anoniem of onder schuilnaam geschreven bijdragen in dit blad.[53] Elke opmerking die geïnterpreteerd kon worden als een toespeling op een na de bezetting te vormen communistische staat, werd driftig door BVD-ers in geheime rapporten overgeschreven. Artikelen, affiches en interviews van kunstenaars die met Cobra in verband stonden werden getoetst aan het vermeende plan voor een communistisch komplot. Sandberg was in dezen een voortdurend object van aandacht, maar ook werd bijgehouden hoe op bijeenkomsten van de OPSJ (Organisatie Progressief Studerende Jeugd), in feite een communistische mantelorganisatie, over de Indonesië-politiek van Nederland gesproken werd. In de BVD-archieven werd vastgelegd hoe de roman *Negentien-Nu* van Gerrit Kouwenaar op OPSJ-avonden ter sprake kwam. Er werd melding gemaakt van een stencil met een kritische beschouwing over deze roman. 'Wordt veroordeeld,' schreef de BVD-infiltrant geruststellend op een kaartje over deze kritische beschouwing die de OPSJ-er J. van de Lugt geschreven had.

Tegen de burgerlijkheid

Maar zelfs jonge schrijvers die zich nooit met verpolitiekte organisaties hadden ingelaten, kregen de BVD achter zich aan. Rudi Polder (1926), de maker van het in *Cahier Eylders* genoemde tijdschrift *Uiting*, kan daarvan getuigen. Naar eigen zeggen werd zijn verzoek, vlak na de oorlog, om lid te worden van de CPN terzijde gelegd omdat hij te vrijzinnig zou zijn. 'Een dag van de week moest je voor de partij reserveren, en daar had ik geen zin in.'[54] Polder had ook geen zin om naar Indonesië gestuurd te worden. Daarom weigerde hij dienst. En hij wilde ook geen vervangende dienstplicht doen, want hij vond het een onaanvaardbaar idee dat anderen in zijn plaats gingen doden. Vanwege die houding kreeg hij S5, geestelijk ongeschikt verklaard. Toen hij op 15 april 1948 het eerste nummer van zijn maandblad *Uiting* het licht deed zien, stonden een

53 Dossier CT.nr. 61: 'Rapport, Intern; Dienstgeheim, Betr.: Het verzetsblad '*De Vrije Kunstenaar*'. Opsteller van het dossier is CT. Dit dossier, en enkele transcripties met verklikkers uit de 'kunstwereld' die de BVD inzage verschaften in kringen van Cobra, alsmede een kaartsysteem waarop nauwkeurig de activiteiten en opvattingen werden geadministreerd van leden van de Organisatie van Progressief Socialistische Jeugd, is mij ter inzage gegeven door Kees Boonman. Steeds als hier gesproken wordt over de Binnenlandse Veiligheidsdienst, wordt ook bedoeld deze dienst toen die nog Bureau Nationale Veiligheid (tot 1946) of Centrale Veiligheidsdienst heette (tot 1949). Zie: D. Engelen, *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst*, Den Haag 1995, p. 82-105.

54 Gesprek Rudi Polder, d.d. 21-11-1999.

paar dagen later twee BVD-ers op de stoep. 'Die kwamen vragen wat ik met mijn tijdschriftje bedoelde. Logisch, ze wisten dat ik dienst geweigerd had, en bovendien anti-koningsgezind was.' *Uiting* was een blad waarvan vijf nummers in vier afleveringen verschenen. In het tweede nummer schreef Polder als reactie op een ingezonden brief over het waarom van zijn tijdschrift: 'Omdat ik mezelf minstens zo belangrijk voelde als een Jezus, Buddha of Paul Brunton begon ik met *Uiting*.' Brunton (1898-1981) was in die jaren een populaire auteur van esoterische boeken over goeroe's en yogi's.

'Het was een uiting van na de oorlog, de eerste vrijheidsdrang na de razzia's en de oorlogswinter,' zegt Polder nu. Die oorlogservaringen bepaalden zijn politieke stellingname: 'We kwamen net uit de oorlog en de hongerwinter. Dacht je dat we weer naar een oorlog wilden! Dat is toch belachelijk!' Polder was een vrijgevochten type, maar ook voor hem waren er grenzen. Ingestuurde kopij van de beruchte en beroemde journalist-schrijver Johan C.P. Alberts waarin homoseksualiteit verheerlijkt werd, durfde hij toch niet in *Uiting* af te drukken.[55]

Polder had voor de oorlog vierhonderd gedichtenbundels verzameld. Na de bevrijding gaf hij ze allemaal weg, om een blanco begin te maken. 'Dus Marsman en Kloos, ik wilde nergens over denken, gewoon alleen mezelf zijn. *Uiting* was ook een uiting van weerzin tegen de anekdotische poëzie van voor de oorlog.'

In mei 1950 verscheen zijn dichtbundel *Geschreven Dingen* met het imprint Uiting. Zijn schreeuw om vrijheid nam de vorm aan van gedichten die als popart-avant-la-date beschouwd kunnen worden:

Ik schrijf woorden
[...]
tot het gedicht verschiet van kleur
en tussen de gewoonheid
van andere dingen staat.

In 1951 werd het Polder te beklemmend in Nederland, en hij emigreerde naar Frankrijk om te schilderen.

'Er is een lyriek die wij afschaffen,' stond in de dichterskooi te lezen. Wat daarmee bedoeld werd, was wel duidelijk voor wie het in november 1949 verschenen Hollandnummer van *Cobra* opsloeg en daar Luceberts visionaire gedicht 'Verdediging van de 50-ers' las. Het was een agressieve aanval op de hypocrisie van de 'letterdames' en de 'letterheren', die ook na de schok van de oorlog verzen schrijven alsof 'holland een rose perziktuin' is. De 'zwerende

55 Het betreft hier het ongepubliceerd gebleven verhaal 'Episode 2000'. Met dank aan Rudi Polder. Voor nadere informatie over Alberts, zie: *Feestelijke Ondergang; leven en werk van Johan C. P. Alberts*, samengesteld en ingeleid [en betaald] door Jan de Hartog, Amsterdam 1950.

ervaring' drijft de nieuwe dichters 'de blote kont der kunst te kussen onder uw sonnetten en balladen'. En om een duidelijke streep onder de dichterlijke traditie van de Tachtigers te zetten, introduceerde Lucebert maar meteen een nieuw tijdperk: dat van de Vijftigers.

Verdediging van de 50-ers

kameraden, in onze conjecturale taal geschreven,
zijn onze verzen vaak te zwaar met ervaring geladen.
waren wij van europa de chinezen,
was holland een rose perzikentuin,
onze poëzie zou dan eenvoudig zijn,
zou zijn een kopje thee met rozenbladen.

maar in Holland staat een huis; daar wonen
vrezen voor luizen, ladelichters en voor sowjetraden;
daar wonen struise dochters, stoere zonen
die met een kale god in 't trapportaal
- terwijl de radio der buren raast -
in swing en sweet te niet, cellen zijn en daarna zaden.

de hollandse cultuur is hol van helen,
het leven in commissie niet alleen een zede, ook genade
de eigen zaken eigen zielen zijn bordelen,
zodat de vreugde met een vreemde vrouw in bed,
des anderen daags in kuise verzen omgezet,
niet ruisen als het zaad, maar kraken als kostschoolse gewaden.

gij letterdames en gij letterheren,
gij die in herenhuizen diep zit uit de pluizen daden,
ik zeg Daden van genot en van ontberen,
wanneer gij blake rimbaud of baudelaire leest;
hoort, door onze verzen jaagt hun heilige geest:
de blote kont der kunst te kussen onder uw sonnetten en balladen.

gij, gij zijt door het hoge hoog verheven
en dompelt uw geest met zeven luiers in de zweetbaden,
in het purgatoir van nog maar net beschreven schandeleven.

lijden uw handen ook aan 't bijten in de nacht
en uw billen aan de stoepstenen in de kille nacht,
snoepen uw lippen giftige bessen uit groene dagboekbladen?

want door de groene dagboekbladen wreten
zich uit nightbarmeisjes artistieke maden, zieke gebaren,
slappe spermatozoiden van uw priesters en profeten,
gij geniet van deze parasieten het meest,
gij en uw gestileerde neten op het beest,
het nightbarmeisjesbeest en juist tussen de krullende venusharen.

fluister niet dat wij eten levend vuil.
reeds duizend eeuwen schreeuwen gij en wij vuil uit de naden
der zekerheden en dan, uw fluisteren verduistert niet het kwade.
noem het: dronken tine, limousine, lesbienne en het kapitaal,
noem het: komintern en jerusalem en kadaveraal,
straks dat alles zal u verneuken en verkreukelen en dan - godverdomme - geen genade.

fluister niet, als waart gij de progressieven,
dat wij verouderd zijn, herkauwende de dada.
uw lauwe leuze liggen op het water langs onze kaden,
gummi-alen in uw elastieke artistieke dood
en nog gij neuzelt over jeugd en deugdproblemen, financiële nood:
straks zult gij stinkend in uw lauwe schoot verkrinkelen en dan -
godverdomme - geen genade.

alleen weet, vredig nederland, ik en mijn kameraden,
wij houden de muze als een paraplu in onze broeken
en zoeken ons dekadentenlot in het record: te braden,
volledig bruin te braden in de genaden van zwelgen en vervloeken.
tegen uw muur zwellen wij met het rapalje tot een blaas
een zware zak met lachen, krampen, gillen en geraas:
uw hemel wordt met onze zwerende ervaring overladen.[56]

De titel van dit gedicht kan niet alleen als een manifest voor een andere poëzie geïnterpreteerd worden, het reserveerde ook een eigen benaming voor de

56 'Verdediging van de 50-ers', in: *Cobra* 1(1949)4, p. 10. [reprint], Amsterdam 1980. In navolging van Lucebert, *Verzamelde Gedichten*, Amsterdam 1974, p. 406 is in regel 22 'bij' gecorrigeerd in 'gij'.

experimentele dichters, namelijk de Vijftigers. De termen experimenteel en Vijftig worden in de literatuur vaak door elkaar gebruikt, kunsthistorisch gezien is experimenteel een ruimer begrip dan Vijftiger.[57] De dichters stelden zich onder invloed van de schilders meer maatschappelijk betrokken op dan na de breuk. Die houding maakte een saamhorige indruk, maar er waren nogal wat onderlinge verschillen. Of, zoals Kouwenaar het eens formuleerde: 'We zaten door een negatieve factor bij elkaar: de gezamenlijke afkeer van het vóórgaande.'[58] De experimentelen in de literatuur waren als de paarse partijen veertig jaar later in de politiek.

De breuk met Cobra had vooral met de organisatie van de avond en animositeit tussen bepaalde leden te maken en minder met artistieke of politieke meningsverschillen. Na 1949 verschenen er dan ook nog talloze uitgaafjes waarin Cobra-schilders en de afgescheiden Cobra-dichters samenwerkten. Maar in november 1949 is een belangrijke publicatiemogelijkheid voor de experimentele dichters weggevallen. Het dubbeltalent Lucebert betreurde dat het meest. De internationale Cobra-groep heeft nog tot 8 november 1951 bestaan, voor de Nederlandse dichters van de beweging was het in november 1949 genoeg.

Campert was in november 1949 op de opening van de Cobra-tentoonstelling aanwezig, twee dagen voor de dichtersavond. Van een breuk was nog geen sprake, en na afloop van de feestelijkheden sloot hij zich aan bij het gezelschap van Karel Appel, die een feest gaf op zijn atelier aan het Westeinde.[59]

Braak liet zich inspireren door een bescheiden traditie van experimentele dichtkunst in *Reflex* en *Cobra*, en voorzag tegelijkertijd in een publicatiemogelijkheid voor de door Lucebert in het leven geroepen beweging van dichters. Kouwenaar had in *De Vrije Katheder* geschreven dat 'geen tijdschrift' de experimentele poëzie door de negatieve publiciteit meer zou willen drukken, 'om van uitgevers van dichtbundels niet eens te spreken'. Er moest dus node een podium gecreëerd worden voor de experimentelen van het eerste uur, van wie de oudste, Bert Schierbeek, overigens nog maar 32 jaar was. Nadat het eerste nummer van *Braak* verschenen was, en *Kop*, de door Lucebert bedoelde opvolger van *Reflex*, nog altijd niet van de grond was gekomen, zagen Campert en Kousbroek hun kans schoon om Lucebert binnen te halen. Het tijdschrift *Podium* dat zich voorheen had afgezet tegen experimentele poëzie drukte een enkele keer iets af van Lucebert, Schierbeek en Vinkenoog, maar een vaste stek was dat nog zeker niet. Dat bleek ook wel uit het feit dat Campert vlak voor oprichting van *Braak* gedichten naar *Libertinage* stuurde, en niet naar *Podium*.

57 Paul Rodenko, *Tussen de regels*, geciteerd naar: *Verzamelde essays en kritieken*, deel 2, Amsterdam 1991, p. 196-205.

58 Gesprek Gerrit Kouwenaar, d.d. 1-12-1999.

59 Jan Vrijman, 'Op zoek naar Remco Campert', *Hollands Diep* 2(1976)7, p. 32-35.

Kousbroek was in zekere zin de gangmaker van *Braak*, de titel was zijn idee. De naam *Braak* had diverse connotaties: doorbraak, diefstal met braak, braakliggende grond waarop elk gewas nog groeien kon, Braak in de betekenis van 'walging', soms resulterend in braken. Lucebert dacht nooit aan Ter Braak, ook niet aan braakland, 'maar altijd aan braaksel'.[60] Voortbordurend op het gedachtegoed van Constant is er de associatie met *Braak* als nulpunt van de beschaving. Jean Paul Sartre's in 1948 verschenen roman over zinloosheid *La Nausée*, deed ook verlangen naar een einde, een nulpunt, van een oude verfoeide beschaving. *The Waste Land* van T.S. Eliot: Daar was de titel oorspronkelijk aan ontleend, zo zeggen de redacteuren een halve eeuw later. En inderdaad, wat Eliot voorstond met zijn poëzie, dekt vaak de kopij die de redacteuren in *Braak* opnamen. In zijn in 1920 gepubliceerde essay 'Tradition and the Individual Talent' knoopt Eliot traditie en moderniteit aan elkaar met zijn opvatting dat het belang van elke dichter afgemeten moet worden in relatie tot de vorige dichters, de dode dichters, zoals hij ze noemt. De dichter moet niet zijn persoonlijkheid uitdrukken - exit de opvattingen van Ter Braak en Du Perron - hij is 'a particular medium, which is only a medium and not a personality, in which impressions and experiences combine in peculiar and unexpected ways'. De taak van de dichter is niet om nieuwe emoties te vinden, maar om de alledaagse te gebruiken en te transformeren tot poëzie, om gevoelens tot uitdrukking te brengen die in gewone emoties niet voorkomen. De dichter, volgens Eliot nog steeds, 'is not likely to know what is to be done unless he lives in what is not merely the present, but the present moment of the past, unless he is conscious, not of what is dead, but of what is already living.'[61]

In het eerste nummer van *Braak* stonden vijf gedichten in parlandostijl van Kousbroek en een absurdistisch kort verhaal van Campert. Onder zijn pseudoniem Vincent Mureno droeg Campert vijf gedichten bij die wat minder luchthartig waren dan die hij onder eigen naam publiceerde. In het tweede gedicht werd over 'de laarzen de kampen de smart' en 'de puinen van het heden' gesproken.

De ondertitel van *Braak* luidde 'Maandelijks Cahier voor proza, poëzie en critiek'. Campert en Kousbroek begonnen meteen in het eerste nummer maar kritiek te geven op andere kleine literaire tijdschriften die ze in café Eijlders en omstreken onder ogen kregen. Het eerste blad dat door Campert besproken werd, heette *Spleen*. Hij was er niet enthousiast over, en zag er een weerspiegeling in 'van hun sexuele noodjes hun kantoorzieltjes en hun schemerlampmentaliteit.' *Spleen* was al in maart 1950 verschenen en droeg de

60 H.J.A. Hofland en Tom Rooduijn, *Dwars door puinstof heen*, p. 77.

61 T.S. Eliot, 'Tradition and the Individual Talent', geciteerd naar: Ian Hamilton, *The Penguin Book of Twentieth-Century Essays*, Londen 1999, p. 24-31.

weidse ondertitel: 'Internationaal maandblad van en voor scheppende verschoppelingen'. Het was bij dit ene nummer gebleven. In dit nu bijna onvindbare blaadje van vier bladzijden zijn inderdaad nogal veel flauwe opmerkingen opgenomen in de trant die Campert zo stoorde: 'de eerstvolgende nummers van *Spleen* zijn een Kroegnummer, een Prostitutienummer en een Kwatrijnennummer.' en 'wij houden van drank, Eylders, concubines, idioten, poëzie en insinuaties'.

Campert noemde geen namen van medewerkers, maar in *Spleen* publiceerden Leins Janema, Gerard den Brabander, Jan Arendsz en Peter poëzie, Simon V. een groet uit Parijs. De redactionele opmerkingen waren van Niels Augustin, de oprichter en enige redacteur van *Spleen*. Campert kende ze allemaal: Gerard den Brabander, die hier een 'Leidsepleinkwatrijn' prijsgaf was de bekende dichter uit de kringen van *Criterium*, het tijdschrift van het 'klein geluk' waartegen *Braak* zich juist afzette. Leins Janema, pseudoniem van Karel Grazell, Jan Arends, Peter (Verhoeff), onder de naam Peter van den Burch van 1945 tot 1947 redacteur van *Podium* geweest, Simon Vinkenoog en Niels Augustin vormden een vriendenkring. Het drietal Augustin, Janema en Vinkenoog had zich al eerder gezamenlijk in tijdschriftjes gemanifesteerd.[62] En alle drie zouden ze ten slotte aan *Braak* gaan meewerken.

Niels Augustin, kind van twee naar Nederland gevluchte Duitse schrijvers, debuteerde in 1939 in *De Blocknote*, een blad van de padvinderij. Op 18 juli 1943 gaf hij het eerste en enige nummer van zijn eigen tijdschrift *Poëtica* uit, in een oplage van één exemplaar. Zijn vader Felix en zijn oom Rudi gaven aan het begin van deze eeuw ook al tijdschriftjes in een oplage van één uit. In het literair-politieke blad *Indonesia* publiceerde hij op 21-9-1946 een reactie op *Zes kaarsen voor Indië*, een boekje van Leonard Huizinga. Augustin zag niets in de koloniale politiek van Nederland: 'Ik ben afgekeurd, anders was ik zeker gaan weigeren. Want naar Indonesië gaan om daar een koloniale oorlog te gaan voeren, dat zag ik niet zitten.'[63] In januari 1947 gaf Augustin *De Kameraad* uit, een clubblaadje van 'Groep I van het ANJV', (Algemeen Nederlands Jeugd Verbond) een communistische mantelorganisatie die fanatiek pleitte voor een vrij Indonesië. 'Ik werd op mijn vingers getikt omdat ik op de veertiende juli 1947, voor een zaal uit de verhalenbundel *Marianne* van Jef Last had voorgelezen. Bij het ANJV vonden ze dat renegatengedrag van mij.' Augustin vond een baantje als corrector bij *De Telegraaf*, maar ook was hij actief als erotische verhalenschrijver onder eigen naam en onder diverse pseudoniemen, zoals Au du Libre. Een van de tijdschriftjes waar hij in dit verband aan meewerkte was het tweewekelijkse pin-uptijdschrift *Studio de Paris*.[64]

62 Simon Vinkenoog schreef over dit vriendenclubje: *'Hoe kaal en hoe weinig het was'*, in: *Het Parool* 10-12-1988.

63 Gesprek Niels Augustin, d.d. 20-11-1999.

64 Joan Hemels en Renée Vegt, *Het Geïllustreerde Tijdschrift in Nederland, bron van kennis en vermaak, lust voor het oog: Bibliografie Deel II: 1945-1995, Band B met de lemmata M-Z*, Amsterdam 1997, p. 1014.

In december 1947 verscheen in een oplage van tweehonderd exemplaren het eerste nummer van het met vloeistofduplicator vermenigvuldigde tijdschrift *De Dualist*, een van de titels die in *Cahier Eylders* genoemd werden.[65] De enige redacteur was Niels Augustin, hij schreef een inleiding die hij ondertekende met de naam die in het colofon werd vermeld als uitgever: decipi. Dat betekent 'bedrogen worden' in het Latijn. Maar decipi is ook een afkorting die stond voor: dualisten, egoïsten, collectivisten, individualisten, polemisten en toch ... idealisten, bovendien was er een programma in te lezen tegen Domheid, Ellebogengedoe, Chauvinisme, Ik-zicht, Prioriteitswaan en Illusies. Augustin riep op te 'strijden tegen alle remmen die ons beletten elkaar in het leven, in de liefde te benaderen, conventie, erfelijkheid, étiquette, angst en schaamte wij huldigen de stelling van charlie chaplin dat de meesten van ons niet meer vatbaar zijn voor een reële weergave van leed en onrecht, maar dat humor, hoop en zelfkennis en soms een bitter sarcasme vaak meer strijdlust opwekken voor een betere maatschappij'. Naast dit idealistische proza (van dik hout zaagt men planken) plaatste hij ouderwetse aftelrijmpjes.[66]

De tekening uit 1935 van Jean Cocteau die het omslag sierde, was uit een Frans tijdschrift gekopieerd dat Augustin op het Waterlooplein gekocht had. Hoewel café Eijlders met name wordt genoemd en getypeerd als: 'dit is van liefde het doorgangshuis', werd het eerste nummer door Apie Prins in De Kring gepresenteerd.[67] *De Dualist* had enig succes. Zelfs Victor van Vriesland was er positief over in *De Nieuwe Stem*, al gaf hij toe dat de aanleiding voor zijn recensie was: tegenspreken dat Johannes Tielrooy, N.A. Donkersloot en hijzelf de initiatiefnemers van het nieuwe blad waren. Het tweede nummer dat in februari 1948 verscheen was professioneel gedrukt en Augustin had zich van een medewerkersbestand verzekerd. Op ironische toon bedankte hij in het redactioneel Dagboekanier (Henri Knap) van *Het Parool*, die het eerste nummer van *De Dualist* had afgekraakt. Voor de gelegenheid werd Knaps 'gratis advertentie' op rijm maar even herhaald:

mijn uitgekookt verstand noemt dit
schijnmozaiek van waanzin
waar nog geen greintje pit in zit
hetgeen ik niet uitstaan kin

Behalve Augustin, Frits van Praag, Dolf Toussaint. John Das de Kruyff, Cees Sanders, Wim J. Simons en een zekere H.M.V., stonden in dit tweede nummer Victor Simonsz en Leins Janema in het medewerkerslijstje van *De Dualist*. De Vlaamse 'houtsnijder' Jozef Cantré had per brief, die maar meteen werd

65 Simon Vinkenoog, '*Hoe kaal en hoe weinig het was*', in: *Het Parool* 10-12-1988. Gesprek Niels Augustin, d.d. 20-11-1999.

66 Jan Hanlo experimenteerde in diezelfde tijd ook met aftelrijmpjes. Later zou het aftelrijmpje weer veelvuldig in de kolommen van het tijdschrift *Barbarber* terecht komen. Zie: Hans Renders, Barbarber 1958-1971, Leiden 1986 en Hans Renders, *Zo meen ik dat ook jij bent; Biografie van Jan Hanlo*, Amsterdam 1998.

67 Apie Prins schreef een boek over zijn veelvuldig bezoek aan Eijlders: *Ik ga mijn eigen baan*, Amsterdam 1958, maar ook vervulde hij bestuurstaken voor De Kring.

gepubliceerd, aangeboden voor illustraties te gaan zorgen.

Achter Victor Simonsz verborg zich Simon Vinkenoog. In het tweede nummer van *De Dualist* recenseerde hij *De Avonden* van Van het Reve, 'dit grootse boek dat door burgers afschuwelijk en weerzinwekkend genoemd zal worden'. En nog provocerender dan deze recensie zal in die tijd zijn kwatrijn zijn ervaren waarin hij zich bloot gaf als biseksueel:

als ik een vrouw bezit verlang ik naar een vriend
en een vriend doet mij naar een vrouw verlangen
en altijd ben ik in mijzelf gevangen
en altijd blijf ik ziende blind...[68]

In het tweede nummer van *De Dualist* stonden ook stukjes die door Augustin ondertekend waren met decipi, en G.v.D., initialen die natuurlijk deden denken aan godverdomme maar die hij soms ook gebruikte voor Godfried van Doorn. In een redactionele mededeling werden themanummers over dada en prostitutie (het themanummer dat later in *Spleen* in het vooruitzicht werd gesteld, maar nooit verscheen) aangekondigd. Toch zou het tot begin 1951 duren voordat het derde nummer van *De Dualist* verscheen.[69] Augustin was in het voorjaar van 1948 na een zelfmoordpoging in een psychiatrische inrichting beland. Met behulp van zijn moeder is hij daaruit ontsnapt en naar Parijs vertrokken. Daarna dook hij weer op bij Eijlders. Het derde nummer dat hij in januari 1951 samenstelde, bevat een mededeling waarin staat dat abonnees van *De Dualist*, *Spleen* en van *Cahier Eylders* deze verlate *Dualist* gratis kregen. De uitvoering was er ook naar: een slordig opgemaakt en weer met een vloeistofduplicator vermenigvuldigd nummer op A4-formaat. Er stond poëzie in van Til Brugman en Eric Calor (pseudoniem van Augustin). Jef Last stuurde een briefje waarin hij zei zich geabonneerd te hebben, ook al had hij zich aan de bespreking van Vinkenoog geërgerd:

de dualist doet in de ban
wie "d'avonden" niet pruimen kan
in godsnaam, dan maar burgerman
want ik las het boek en ik kots ervan!

Ook de dichter en literatuurcriticus van *De Groene Amsterdammer* C.J. Kelk stuurde een brief die door Augustin werd afgedrukt. Hij vond de bespreking van Vinkenoog juist erg goed, al had hij zich gestoord aan het denigrerende gebruik van het woord burger.

Het vierde en laatste nummer dat op 15 maart 1951 verscheen was op

68 Vinkenoog had zijn eerste homoseksuele ervaring met de letterkundige P.J. Meertens, gesprek, d.d. 1-11-1999.

69 Simon Vinkenoog ontving dit nummer op 17-3-1951 in Parijs, zo blijkt uit een brief die hij die dag aan Jan Hanlo schreef, *Brieven van Simon Vinkenoog aan Jan Hanlo*, [ongepubliceerd], samengesteld door Tamara Philips-Helwig en Petra Walraven, Bussum/Hilversum 1989, p. 73.

Oktober 1952, v.l.n.r.: Margreet Schierbeek, Bert Schierbeek, Jan Elburg, Tientje Louw, Remco Campert, Hugo Claus, Freddy Rutgers, Simon Vinkenoog, Gerrit Kouwenaar en Lotte Rüting, foto Ad Windig

Huwelijk van Rudy Kousbroek en Ethel Portnoy, 28 juli 1951. Foto Remco Campert, die op die dag zijn tweeëntwintigste verjaardag vierde en als getuige optrad. De trappen zijn die van het stadhuis van Arcueil (een voorstad van Parijs), waar Campert, Freddy Rutgers, Kousbroek en Ethel Portnoy woonden in een kleurloos straatje, genaamd Champs Elysées.

oranje papier uitgegeven, maar de uitvoering was verre van koninklijk. Vinkenoog figureerde met een gedicht dat begon met de regel 'nu ben ik dood', op dezelfde bladzijde waar Elisabeth Augustin (1903) haar zoon Niels in een gedicht toespreekt: 'du gehst so weit mein Kind, so weit /- du glaubst ans Leben!'.

De dichter Karel Grazell (1928) stond in het derde en vierde nummer met de afwisselende pseudoniemen Leins Janema, I. Grane en Onno Noon. Grazell debuteerde naar eigen zeggen in het Amsterdamse huis-aan-huisblad *De Bosrand*, ergens in 1938 op de kinderpagina. Zijn meer officiële debuut maakte hij in 1946 in *Propria Cures*. Hij was actief in de studentenvereniging 'rondom' *De Vrije Katheder*. Daarom kwam hij wel eens op het adres Keizersgracht 520, daar zat de redactie van *De Vrije Katheder*. Op de begane grond werkte Niels Augustin, bij de filmverhuurmaatschappij van Dick van der Meer. Op tweehoog was de redactie van *De Groene Amsterdammer* gevestigd, waar Dolf Toussaint werkte. 'Op een gegeven moment kwam dat allemaal bij elkaar. Simon, Niels en ik zijn in het najaar 1947 intensief met elkaar omgegaan en dat leidde tot samenwerking in *De Dualist*.'[70] Na een onafgemaakte studie economie had Grazell achtereenvolgens gewerkt als boekhouder bij een havenbedrijf, in een boekhandel en tot eind 1949 op de 'nachtredactie' van *Het Vrije Volk*. Daarna werd hij freelance journalist, soms in samenwerking met de fotograaf en *Dualist*-medewerker Dolf Toussaint. Grazell leerde ook Bert Schierbeek kennen en kwam hem een keer thuis opzoeken. Ze spraken bij die gelegenheid onder meer over *Sleepers Awake* van Kenneth Patchen, een boek dat Schierbeek later inspireerde bij het schrijven van *Het Boek Ik*.

In het vijfde nummer (van maart 1958) van het tijdschrift *En Plein Publique*, een van de vele tijdschriftjes die Niels Augustin maar bleef uitgeven, staan een paar gedichten die Grazell en Vinkenoog op oudejaarsavond 1947 samen maakten, beurtelings een regel, terwijl ze in een homokroeg, de Rigobar, in de Reguliersbreestraat zaten:

Uw haren zijn de as van deze avond
uw wellust slingert slangen in mijn mond

Grazells carrière als schrijver kent een grillig verloop. Hij publiceerde in 1948 in *Criterium*, nadat hij bij redacteur W.F. Hermans had aangebeld om eens precies te vragen aan welke eisen kopij voor zijn blad moest voldoen, en hij droeg zo nu en dan iets bij aan *Propria Cures*.[71] 'Ons groepje, en dan vooral Niels en ik, waren in 1947 de meest avantgardistische dichters van Nederland. Maar wij hadden geen geld om echt tijdschriften uit te geven,' zegt Grazell nu.

70 Gesprek Karel Grazell, d.d. 6-11-1999.

71 Leins Janema, 'dit zijn wij geworden en wat eenmaal', in: *Propria Cures* 25-11-1949. Leins Janema, 'Een vrouw voor Bami-Goreng (Novelle zonder psychoanalyse)', in: *Propria Cures* 17-3-1950.

Henk Smink was ook zo iemand die een klein tijdschrift uitgaf dat op het lijstje van Augustin in *Cahier Eylders* staat: *De Keerkring*. Hij rekruteerde medewerkers uit het kringetje van Augustin en Vinkenoog. Ook de latere uitgever Wim J. Simons, die net als vele anderen uit zijn kring dienst weigerde, werkte aan dit tijdschrift mee. Hij recenseerde het zojuist verschenen dagboek van Anne Frank. *De Keerkring* heeft 'twee of drie nummers gehaald,' weet oprichter en enig redacteur Henk B. Smink (1927) zich met moeite te herinneren.[72] Op 1 januari 1948 verscheen het eerste nummer, tegen een 'achtergrond van naoorlogs optimisme en idealisme'. Zo had medewerkster Juc Cohen, die via het blaadje Simon Vinkenoog leerde kennen en zijn tweede echtgenote werd, haar naam veranderd in Chrispijn omdat ze haar joodse naam te veel met het pijnlijke verleden associeerde. Niels Augustin publiceerde fragmenten van essays in *De Keerkring* en ook stond een advertentie voor *De Dualist* afgedrukt.[73]

De administratie van *De Keerkring* was gevestigd aan de Rijnstraat in Amsterdam, waar ook het I.J.C. (Internationaal Jongeren Contact) en de pacifistische organisatie 'Vredecer' gevestigd waren. Door middel van een coupon in het tijdschrift kon de geïnteresseerde zich abonneren of als lid van een van die organisaties aanmelden.

Het tweede nummer van *De Keerkring* verscheen in februari 1948. Wim J. Simons schreef het openingsartikel: 'Is het niet zo goed als zeker dat - om het nu maar eens ruim te nemen - we binnen de 15 jaar weer een oorlog hebben, d.w.z. een oorlog met atoombommen, dat is: het einde.' In hetzelfde artikel refereerde Simons aan Vinkenoogs bespreking van *De Avonden* in *De Dualist* en gaf hij een sneer aan het 'kortzichtig boeken-intellectualisme, met als gevoelsexponenten de moraal-pouezie van Aafjes, de Brabander en consorten'.

Niels Augustin verzorgde een rubriek over 'Jeugd in Nederland en daarbuiten'. Juc. Chrispijn schreef over film en Simon Vinkenoog droeg twee gedichten bij. Een overgenomen bericht uit *Het Algemeen Handelsblad*, over de veroordeling van een dienstweigeraar, onderstreepte nog eens de principieel pacifistische richting van het blad.

Na *Spleen* besprak Campert in *Braak* het eenmanstijdschrift *Het Pamflet*, *weekblad tegen het publiek* van Jacques Gans. Als motto droeg het eerste nummer een citaat van Denis Diderot dat goed aangaf hoe verstikkend de wereld in 1950, voor Gans in elk geval, moet zijn geweest: 'Wat onverdraaglijk is, dat is niet slaven te houden, dat is slaven te houden en ze burgers te noemen.' Net als van *Spleen* was in maart 1950 de laatste aflevering (nummer 8

72 Brief H.B. Smink, d.d. 29-12-1999.

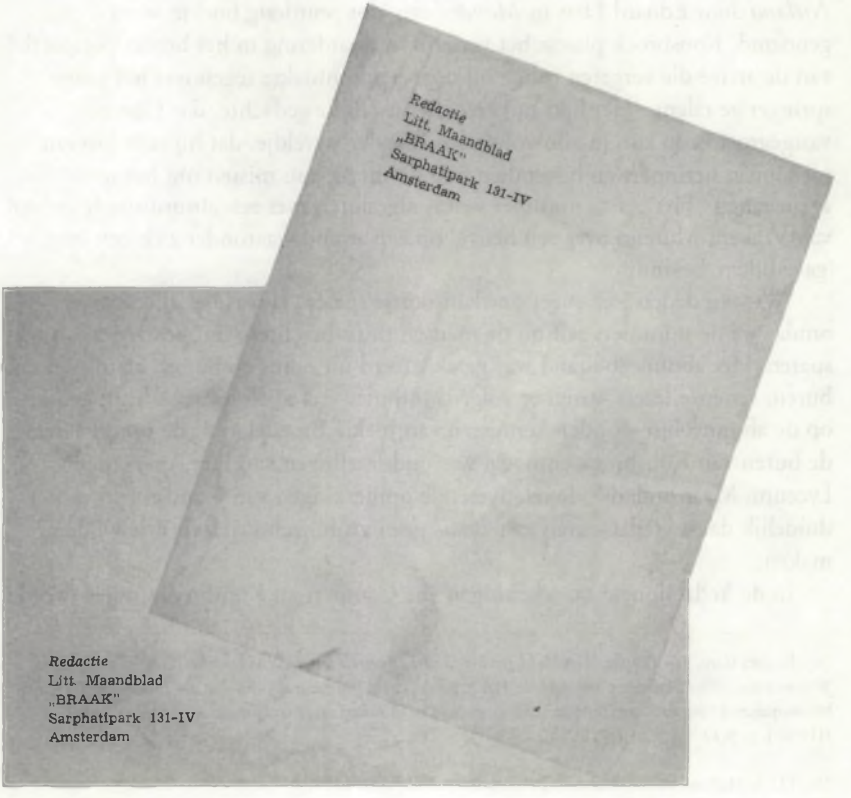
73 Van het eerste nummer van *De Keerkring* is bij mijn weten slechts één velletje bewaard gebleven. Niels Augustin bewaarde het omdat zijn naam en *De Dualist* genoemd werden. Het tweede nummer wordt bewaard in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Bab Westerveld

Karel Grazell op terras café Reynders, foto Jan Hanlo

Briefpapier *Braak*

en 9) van dit curieuze blad verschenen, waarin fel van leer werd getrokken tegen de verzuilde politiek en de politionele acties. In het eerste nummer van januari 1950 hekelde Gans 'de onwaardige bedreigingen waarmede men murw gemaakte en moreel weerloze arrestanten had bewogen hun verzet tegen uitzending op te geven.'[74] Campert zegt niet veel over *Het Pamflet*, maar met zijn verwijzing naar Multatuli, lijkt hij naar Gans' standpunt over de Indonesiëpolitiek te verwijzen: Hoewel Gans 'een aardige man' moet zijn, schrijft hij niet zo goed als Multatuli.

In dezelfde rubriek 'Besprekingen' bekritiseert Campert het eerste deeltje poëziebundels uit de door Ad den Besten geredigeerde serie De Windroos: *Sous-terrain* van W.J. van der Molen. Op basis van enkele citaten wordt Van der Molen op schertsende wijze met zijn eigen beeldspraak weggezet: 'Het blijkt dat zijn schoot door bergketens is gezwollen; ondanks dat lukt het hem onder stoelen door te schuiven en in gordijnen gerold te staan.' Campert vindt Van der Molen 'een loodzware humorloze Hollandse dominee'. En de dichter ironisch 'de heer' noemend, sluit hij af met: 'Men moet de heer van der Molen eens flink in zijn zij kietelen.'

Kousbroek neemt het in hetzelfde eerste nummer van *Braak* in een polemisch stukje op voor Gerard Cornelis van het Reve wiens novelle *Werther Nieland* door Eduard Elias in *Mandril* een 'dor zeurderig boekje' werd genoemd. Kousbroek plaatst het verschil in waardering in het breder perspectief van de arrivé die vergeten is hoe hij de wereld ontdekte tegenover het jonge springerige talent: 'Het lijkt mij een afschuwelijke gedachte, dat Elias zo vastgegroeid zou zijn in zijn volwassen Elsevier-wereldje, dat hij zich hiervan niets meer herinnert en bovendien nog de smaak zou missen om het te appreciëren.' Het eerste nummer wordt afgesloten met een absurdistisch verhaal van Vincent Mureno over een heuvel op een strand waaronder zich een laag 'gave lijken' bevindt.

'Wat wij deden leek meer postkantoortje spelen, al was het alleen maar omdat we de nummers zelf bij de mensen thuis brachten, om postzegels uit te sparen. Het abonneebestand was gerekruteerd uit ooms en tantes, kennissen en buren, serieuze lezers waren er volgens mij niet veel.'[75] Kousbroek heeft gelijk, op de abonneelijst stonden kennissen van Joekie Broedelet uit de toneelwereld, de buren van Kousbroek en nogal wat oud-leerlingen van Het Amsterdams Lyceum. Maar ondanks de relativerende opmerkingen van Kousbroek was het duidelijk dat de redacteuren van *Braak* geen vrijblijvend tijdschriftje wilden maken.

In de 'redactionele aantekeningen' die Campert en Kousbroek in het tweede

74 Jacques Gans, *Het Pamflet; Weekblad tegen het publiek. Integrale fotografische herdruk*, Amsterdam 1980 en Willem Maas, 'Weekblad tegen het publiek. Het Pamflet (1950) van Jacques Gans', in: *De Parelduiker* 1(1996)5 (themanummer Literaire eenmanstijdschriften), p. 36-43. 'Ministers en Dienstweigeraars', in: *Het Pamflet* 1(1950)1, p. 8-12.

75 H.J.A. Hofland en Tom Rooduijn, *Dwars door puinstof heen*, p. 78.

nummer publiceerden, wordt nog eens duidelijk positie gekozen. 'De naoorlogse Nederlandse poëzie begint langzamerhand gestalte te krijgen.' Uit de rest van het betoog blijkt dat bedoeld werd dat de Nederlandse poëzie gestalte begon te krijgen in *Braak*. In het eerste nummer werd de vooroorlogse Menno ter Braak bekritiseerd, maar nu waren beide redacteuren actueler en polemischer. Nadat ze hebben aangegeven dat de dichters 'radicaal' breken met de 'traditionele versvorm', beweren ze dat dit alleereerst gebeurt om 'zich zeer nadrukkelijk' te distantiëren van 'de Hoekstra's, Hoornik's en Bouhuisen van het klein (on)geluk'. En met een ironische toespeling op Vasalis met haar populaire bundel *Parken* en *Woestijnen*, sneren Campert en Kousbroek dat de nieuwe poëzie in elk geval als eis stelt: 'Dat er niet meer vaag in parken of woestijnen wordt gelopen.' *Braak* pleitte voor het 'zeer aardse vers in de zeer aardse wereld'. En dan komt er een mededeling die duidelijk maakt dat *Braak* helemaal geen vrijblijvend blaadje wilde zijn, maar zichzelf als de fakkeldrager van een korte maar ingrijpende geschiedenis zag. 'In deze verandering zijn naar onze smaak Lucebert en Kouwenaar, die destijds in *Reflex* hun experimentele poëzie publiceerden, overtuigend voorgegaan.' Hier werd *Braak* onomwonden als de literaire uitloper van *Reflex* voorgesteld. En niet ten onrechte, want in dit nummer presenteerde de redactie kopij van Lucebert. Meteen zes gedichten konden afgedrukt worden van de man die in *Reflex* zijn 'Minnebrief' had gepubliceerd. Hoewel hij maar vijf jaar ouder was, werd met zijn medewerking een nieuwe generatie binnengehaald. Lucebert had ook goed in de gaten dat het de redacteuren ernst was en dat hij al een dichtersgroep vertegenwoordigde waar jongeren tegenop zagen: 'Ik zag ze als twee heel sympathieke, jonge dichters die ook hogerop wilden.' Campert regelde een afspraak, 'heel bedremmeld uiteraard'. Schierbeek die door Lucebert werd meegenomen, daarover later: 'Op een dag hadden Remco en Rudy Kousbroek Lucebert uitgenodigd in Eijlders, in de verhoogde ruimte achterin.'[76] De kennismaking verliep zo goed dat ter plekke werd overeengekomen dat Lucebert en Schierbeek tot de redactie zouden toetreden, met ingang van het derde nummer. De twee voormalige *Cobra*-medewerkers hadden weer een vaste stek. Van Lucebert werd dus al werk in het tweede nummer opgenomen. Dat de redactie van *Braak* ervan uit ging deel uit te maken van een nieuwe richting in de poëzie, blijkt ook uit een brief die Remco Campert in november 1950 aan Simon Vinkenoog schreef: 'Dat er een generatie in de maak is, lijkt me onbetwistbaar.' [77]

In het tweede nummer staat een stukje van Johan Polak. Hij had de pest aan Marsman, omdat die een antisemitische periode heeft gehad. Daarom

76 H.J.A. Hofland en Tom Rooduijn, p. 78.

77 R.L.K. Fokkema, *Het Komplot der Vijftigers*, p. 156.

Eijlders 1950, v.l.n.r.: Leo Klatser, Fried Koch, Bert Schierbeek

BAB WESTERVELD

SNEL

P. N. VAN KAMPEN & ZOON N.V.

AMSTERDAM

Titelblad *Snel* (1950)

schreef hij over Marsmans debuut *Verzen* uit 1923, waaruit hij een antisemitisch fragment citeerde: '..Mijn gezel is een jood/wien slaap de mond spalkt/hij riekt naar het kwade'. Vervolgens lezen we vijf gedichten van Kousbroek en een gedicht van Vincent Mureno.

Kousbroek bespreekt J. Meulenbelt en Nico Verhoeven, beiden hadden een bundel in De Windroosserie uitgebracht. Vooral zijn opmerkingen over Verhoeven zijn ironisch. Op het omslag van diens bundel stond de opmerking dat de dichter 'de meest overtuigende van de zgn. experimentelen is, ook al behoort hij niet tot deze groep'. Kousbroeks reactie: 'waar hij denkt tot de "zgn experimentelen" te behoren [...], hij beslist niet denken moet dat hij de meest overtuigende is.' Ook al wordt het later postkantoortje spelen genoemd, de redacteuren hadden weinig last van dienstbaarheid. 'Kom, Nico, veeg het allemaal ereis uit en maak het helemaal over, dan is het nog niet eens uitgesloten dat het wat wordt.'

Van Eeghenlaan

Het derde nummer bracht een cesuur in de geschiedenis van *Braak*. Lucebert en Schierbeek traden toe tot de redactie, en dat veranderde veel aan het blad. Vanaf dat nummer werd *Braak* niet meer gestencild. Offsetdrukken bleek goedkoper te zijn. Maar wat belangrijker was, deze druktechniek bood grote mogelijkheden het blad te illustreren en om kopij gekalligrafeerd te vermenigvuldigen. Dit derde nummer, dat eind juli 1950 verscheen, werd maar meteen in twee edities uitgebracht, dat wil zeggen met twee verschillende omslagen. Lucebert tekende in zijn onstelpbare spontaniteit en werklust een omslag, maakte vignetten voor het hele nummer, illustreerde zijn en andermans kopij, kalligrafeerde gedichten en ontwierp echte en nepadvertenties. Alles met kroontjespen direct op zinkplaten getekend.[78] Kousbroek had advertenties binnengehaald van onder meer boekhandel Allert de Lange en van uitgeverij Breughel voor een bundel van Gerrit Achterberg. Lucebert tekende op eigen inititatief een advertentie voor pottenbakkerij Urn, gevestigd op de Van Eeghenlaan 7bov. Op dit adres woonde de pottenbakster Frieda Koch en haar echtgenoot Bert Schierbeek. Daar werd *Braak* voortaan gemaakt en dit adres fungeerde als een ontmoetingsplaats voor jonge dichters, temeer omdat Koch en Schierbeek zoveel ruimte hadden dat ze kamers konden verhuren. Lucebert betrok een kamertje op de Van Eeghenlaan en even later zegde Remco Campert zijn kamer in de Tweede Helmersstraat op om zich bij zijn twee mederedacteuren te voegen. Aan het begin van de jaren vijftig woonden of logeerden voor langere tijd, het onderscheid was niet altijd duidelijk, Leo

78 De onderlinge verschillen tussen de nummers van *Braak* die mij onder ogen kwamen, zijn te verklaren uit Luceberts gewoonte om na het drukken ook nog eens een aantal nummers met zijn kroontjespen te bewerken.

Klatser, Leo Strackee en zijn vrouw Toos van Ingen op dit adres, evenals Anton Nijssen en Nico Lijsen. Hans Andreus, Henk Boekenoogen, verantwoordelijk voor het omslag van *Braak 6*, Frank Lodeizen en Jan Hanlo waren er kind aan huis. W.J.H.B. Landberg, die in 1949 ook een paar maanden een kamer in de Van Eeghenlaan huurde, abonneerde zich op *Braak*.[79]

Toen Lucebert twee nummers later weer een advertentie voor Frieda Koch in *Braak* tekende, werd die dwarsliggend afgedrukt, de urn stond niet meer overeind. De advertentie van De Bezige Bij, voor de roman van Kouwenaar die op verschijnen stond: *Negentien-Nu*, stofomslag van zijn vrouw Tientje Louw, was door Lucebert verluchtigd met het Herman Gortercitaat: 'en het heelal werd blauw van propaganda'. Een nepadvertentie was bijvoorbeeld die voor *Braak Bouwblad*.

Een gedeelte van de oplage had een omslag in boekdruk met een tekening van Karel Appel, althans zo leek het, ook voor Appel. Campert had hem na de opening van de Cobra-tentoonstelling leren kennen. Appel, al beroemd en berucht, reageerde welwillend toen Campert en Kousbroek hem vroegen 'iets' voor een omslag af te staan. De twee schuchtere dichters werden op zijn atelier genood aan de Gijsbrecht van Aemstelstraat. Hij haalde een stapel gouaches tevoorschijn waaruit ze er een mochten kiezen. Met de drukker waren al afspraken gemaakt over de prijs voor een lijncliché. De gouaches die Appel liet zien waren niet af te drukken zonder halftonen. 'Ik durfde hem dat niet te zeggen,' zo schreef Kousbroek ruim een kwart eeuw na dit dilemma.[80] Ze kozen de gouache met het meeste contrast, maar toen ze bij de drukker kwamen bleek hij er toch geen lijncliché van te kunnen maken. 'Wat nu? We voelden ons als Herakles, die net ontdekt heeft dat hij de verkeerde Appel uit de tuin der Hesperiden heeft gehaald. Teruggaan voor een nieuwe, dat lokte ons geen van beiden aan.' Maar de medewerking van Appel aan *Braak* wilden ze zich ook niet ontzeggen, en daarom maakte Kousbroek met Oostindische inkt een kopie. Het lukte niet in één keer, maar zijn vrees door de drukker als een vervalser te worden ontmaskerd bleek uiteindelijk overbodig te zijn. Was hiermee de eerste vervalsing van een Appelkunstwerk tot stand gekomen? In feite wel, maar Kousbroek heeft het jaren later aan Appel opgebiecht en die vond het niet erg. 'Welbeschouwd ben ik een copieerapparaat met kleren aan.'

Maar er waren meer drukkersproblemen voordat het derde nummer eindelijk klaar was. In het colofon van dit nummer werd daar ook melding van gemaakt, bij wijze van excuus voor het late verschijnen, eind juli. Wat was er gebeurd? 'Het bleek economischer van stencilen op offset-druk over te gaan, waartoe wij een man huurden, die op zich nam zich van deze taak te kwijten.

79 Gesprekken Jan Hijink, Leo Klatser, Nico Lijsen en Toos Strackee-Van Ingen. Uit het abonnementenarchief van *Blurb* blijkt dat Campert zijn nummers tot en met nummer vier op de Tweede Helmersstraat kreeg toegezonden, dus tot oktober 1950. Met dank aan Simon Vinkenoog.

80 Rudy Kousbroek, 'Het Geluid', in: *Cobra; Nieuwenhuizen Segaar, Jan*, catalogus naar aanleiding van een tentoonstelling van 8-11 tot 17-12-1978, galerie Nova Spectra, Den Haag 1978. Zie ook *Braak Extra*.

Hij kwam evenwel na bijna drie weken opgewonden lezen in de copij mededelen dat het hem te opsceen (!) was. Na veel moeite vonden wij een reiner ziel - die dit nummer verzorgde.' Lucebert heeft zeventien jaar later over deze kwestie geschreven.[81] Hij wist zich te herinneren dat de 'biezonder aktieve redakteur Rudy Kousbroek' problemen ondervond bij de drukker tijdens de voorbereidingen van het vierde nummer. Uit de geciteerde redactionele opmerking blijkt dat hier het derde nummer bedoeld wordt. Het bleek dat het drukkersechtpaar 'een obskure en verschrikkelijk onrekkelijke sekte aanhingen, waardoor zij vooral getroffen werden door de blasfemische toon die onze mederedacteur Bert Schierbeek in zijn eksperimentele romanfragmenten aansloeg.' De echtelieden doelden hierbij op Schierbeeks eerste voorpublicatie in *Braak* uit *Het Boek Ik*. Op hilarische wijze beschrijft Lucebert vervolgens dat hij Kousbroek vergezelde om met het drukkersechtpaar te praten. Alleen gelaten met de echtgenote krijgt hij te horen niet iemand te zijn 'voor zo'n blaadje, u bent heel anders'. Terwijl Kousbroek met de heer des huizes in de drukkerij was, nam zijn vrouw Lucebert in vertrouwen: 'Die man, die meneer Kruisbroek is een getekende, een zoon van de allerdiepste duisternis die alles met zich mee trekt in het slijk der verdoemenis.' In Luceberts verhaal loopt alles nog goed af, nadat hij loog dat Schierbeek binnen de redactie al op de vingers was getikt vanwege zijn neiging 'god te lasteren'. Even speelde de redactie met het idee een tweedehands degelpers te kopen en te zoeken 'naar iemand met een uitgeversvergunning'.[82] Maar van dat plan werd snel afgezien omdat een andere drukker zich aandiende. En die 'reiner ziel' werd gevonden in het Offset Bedrijf Augustin + Schoonman. De *Braak*-redactie kwam met dit duo in aanraking via Bab Westerveld. Lucebert had Westerveld leren kennen bij Eijlders. Westerveld was zelf ook dichter en had eerder dat jaar een dichtbundel gepubliceerd. Westerveld had via Niels Augustin diens broer Sven Augustin leren kennen. Deze broer runde samen met Rudy Schoonman een studentendrukkerijtje.

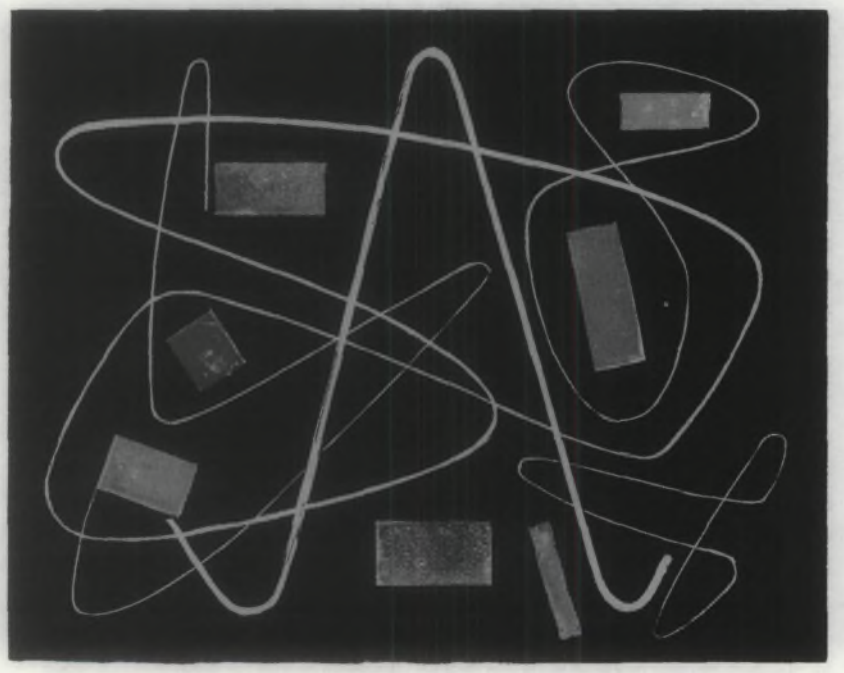
Bij deze nieuwe drukkerij zorgde het fragment van *Het Boek Ik* van Schierbeek wéér voor problemen, al waren die deze keer van technische aard. Kousbroek moest de acht pagina's van dit experimenteel proza twee keer overtypen. 'We hadden met abonnementsgelden twee schrijfmachines gekocht, in een veilinglokaal aan de Nassaukade. Voor een gulden of 15 per stuk. Een ervan was een Hammond, een interessante machine. Die machine werkte met een segment waar alle letters op staan en als je een toets indrukt draait ie de letter naar voren die je aangeslagen hebt en dan slaat er vanachter een hamertje tegenaan, tegen het papier dat ertussen zit. Het voordeel was dat die segmenten

81 Lucebert, 'van boek naar babel en zeg daar maar wat', geschreven bij wijze van inleiding op Erik Slagter (pseudoniem van Eric Kreytz), *Tekst en Beeld; Cobra en Vijftig, een bibliografie*, Tielt 1986. Het manuscript heeft echter achttien jaar gelegen voordat het gepubliceerd werd, mededeling Erik Slagter. Lucebert publiceerde zijn tekst ook al in: *Maatstaf* 15(1967-1968)9, p. 548-556.

82 Rudy Kousbroek, [aantekeningen inleiding *Braak* Extra, 1987].

21 boulevard Jean Jaurès in de Parijse voorstad Clichy, het adres waar Simon Vinkenoog samen met Juc Cohen op de derde verdieping woonde, en in december 1950 drie van de vier *Braak*-redacteuren te logeren had, foto Hans Renders

META 6 JULI 1951

JUNGE MALER UND POETEN IN HOLLAND

Collectie Nico Koster

uitneembaar waren. Je kon daarom ook cursief inzetten en typen, daarna kon je weer het segment met romein terugzetten. Maar op die zinkplaten werkte dat niet goed. Met dit systeem was het geen aanslag van voren, maar een aanslag van achteren. Nadat ik dat hele stuk uitgetikt had en ermee bij de drukker kwam, bleek dat het niet af te drukken was. Toen heb ik het helemaal op een andere schrijfmachine opnieuw getypt. De reden dat ik dat deed was dat Bert zelf zoveel fouten maakte als hij typte.'[83]

Het derde nummer van *Braak* opende met een strijdlustig essay van Lucebert. De 'cultuurvreters' hadden volgens hem maar 'één soort belangstelling' voor de 'revolutionaire kunstenaar', namelijk 'die van het zwijn voor de modder; binnen in de troebele ogen van dat dier verkeert ook het zuiverste water in drek' Hij vertelt hoe hij in een gezelschap van 'zeer kunstzinnige hollandse dames en heren' was gekleineerd nadat hij uit zijn werk had voorgelezen. Maar men kan 'een oprecht kunstenaar ook kleineren door hem eenvoudig dood te zwijgen'. Het was duidelijk. Hier was een kunstenaar aan het woord die zich niet gehoord voelde. Daarom stoorde het hem dat C.J. Kelk in *De Groene Amsterdammer* had beweerd dat er een 'stilstand' in 'dichtersland' heerste.

'En wat zegt de dichter zelf?' zo vroeg Lucebert zich boos af. Hij vond dat de vernieuwing in de kunst werd tegengehouden door 'corrupte kwakzalvers'. Een jaar later zou Lucebert in *De Groene Amsterdammer* Kelk nogmaals van repliek dienen.[84] Maar in *Braak 3* had Lucebert ook kritiek op zijn mede-experimentelen, zoals zijn verwijt dat ze zich zo bescheiden terugtrokken 'als was hun stem niet de enig juiste'. Lucebert verweet hen voorts dat ze elkaar meden, kleine vooroordelen tegen elkaar kweekten, 'alsof niets gemeenschappelijks hen bond'. Lucebert ging net als in zijn gedicht 'Verdediging van de 50-ers' in op het hier en daar geuite verwijt dat de experimentelen niets nieuws brachten: 'inderdaad mijne heren, u hebt gelijk, wij vernieuwen de geesten van DADA en surrealisme zoals jullie je dode oorlogen helpen herhalen'. Op de offsetplaten schreef hij hier later in handschrift bij: 'boem boem boem kadavers kadavers'.

Van dada en surrealisme wisten Campert en Kousbroek niets. Ze wisten helemaal niet dat 'dada schon da gewesen war'. Van Schwitters en Arp hoorden ze dan ook voor het eerst van Lucebert en Schierbeek. Lucebert had zelfs al voor de oorlog, in de tijd dat hij op het Instituut voor Kunstnijverheid zat, via de directeur en architect Mart Stam (ook een kunstenaar die door de nationale veiligheidsdienst in de gaten werd gehouden), kennis gemaakt met stromingen als dadaïsme en surrealisme. Volgens Redbad Fokkema is het 'zeker' dat

83 Gesprek Rudy Kousbroek, d.d. 10-11-1999.

84 Lucebert, 'Levensinstinct of de gewone man zegt er het zijne van', in: *De Groene Amsterdammer* 18-8-1951.

Lucebert in de jaren dertig kennis nam van *A Short Survey of Surrealism* (1935) van David Gascoyne en zou hij in 1938 de internationale surrealistische tentoonstelling in de Amsterdamse Galerie Robert bezocht hebben. En 'ongetwijfeld' heeft ook bijgedragen aan Luceberts kennis van de avant-garde *Essai over het surrealisme; Met een beschouwing over het werk van Willem van Leusden*, in 1935 gepubliceerd door de surrealist Wolfgang Cordan. Deze Duitse immigrant had tijdens de oorlog bij de familie Kouwenaar ondergedoken gezeten en na de bevrijding vertaalde Gerrit Kouwenaar zijn autobiografie, die overigens ongepubliceerd bleef. Rond 1950 was Cordan een regelmatig bezoeker van café Reynders.[85]

Cordan en Lucebert zijn elkaar tegengekomen in de literaire salon van Coos Frielink. Bijna alle *Braak*-redacteuren en medewerkers kwamen gedurende kortere of langere tijd op de literaire avondjes die van 1945 tot 1954 eens per maand op de Valeriusstraat 278 in Amsterdam-Zuid georganiseerd werden.[86] Elisabeth Augustin en Felix Augustin, de ouders van Niels en Sven, kwamen al tijdens de oorlog met de verpleegster 'juffrouw' Coos Frielink en een paar vrienden in contact om elkaar voor te lezen. Toen dit gebruik een meer openbaar karakter kreeg en allerlei schrijvers werden uitgenodigd om uit hun werk voor te lezen, nam Elisabeth Augustin een belangrijk deel van de organisatie op haar schouders. Een stoet van schrijvers kwam erop af want Frielink stond borg voor veel drank en lekkere hapjes, en ook had de salon een zekere reputatie als plaats waar jonge vrouwen die van poëzie hielden ook wel eens kennis wilden maken met de makers daarvan. Op de salonavonden eind jaren veertig waren de politionele acties en de angst voor een derde wereldoorlog regelmatig onderwerp van gesprek. Niet iedereen was het met elkaar eens, maar dat er 'ruimte gecreëerd' moest worden voor 'het vol-ledige leven', daarover was wel overeenstemming. 'Daartoe moest volgens sommigen "het woord met wortel en al worden uitgetrokken (Cordan), volgens anderen "een kleine mooie revolutie" (Lucebert) worden voltrokken.'[87] De lijst van Frielinkbezoekers die ook aan *Braak* meewerkten is indrukwekkend: Hans Andreus, Niels Augustin, Remco Campert, Jan Elburg, Karel Grazell, Jan Hanlo, Leo Klatser, Rudy Kousbroek, Gerrit Kouwenaar, Lucebert, Bert Schierbeek, Simon Vinkenoog en Bab Westerveld. En zelfs behoorlijk wat kopij die in *Braak* terecht kwam, werd eerst voorgelezen in de literaire salon, onder meer: het deel uit *Chambre-Antichambre* van Lucebert dat in *Braak 7* stond,

85 Redbad Fokkema, 'Heilige nuchterheid', in: *Licht is de wind der duisternis*, p. 183-199. G. Staalman en H.P. van den Aardweg, *Amsterdam à la Carte; Gids voor Stadgenoot en Vreemdeling*, Amsterdam 1950, p. 24. In het hoofdstukje over Reynders: 'Ergens in een hoekje zit de Duitse auteur-filmspeler Wolfgang Cordan zijn bliksemsnelle partijen schaak te spelen.' Hans Renders, 'Wolfgang Cordan; Een surrealistische guerrilla door Nederland', in: *Verijdelde Dromen; Een surrealistisch avontuur tussen De Stijl en Cobra*, Haarlem 1989, p. 132-157. Cordan was volgens Maurits Dekker, *Amsterdam bij gaslicht*, p. 79 ook een regelmatig bezoeker van sociëteit De Koepel in de Marnixstraat.

86 Aukje Holtrop, 'Valeriusstraat 278; De literaire salon van Coos Frielink, *Vrij Nederland* 22-12-1984, p. 25-26. Mieke Krijger, 'Woest bier drinken in een mors huis; De literaire salon van Juffrouw Frielink', in: *Biografie Bulletin* 9(1999)2, p. 138-148.

87 Krijger, p. 147.

delen uit *Het Boek Ik* van Schierbeek en 'Een neger uit Mozambique' van Campert. Elisabeth Augustin schreef in haar dagboek over een salonavond in januari 1951: 'Ten slotte las de jonge Campert, één van de redacteurs van *Braak*, een paar korte stukje voor die Fe [Felix Augustin] en ik zeer goed vonden.' En Coos Frielink wist zich in 1984 nog voor de geest te halen dat Lucebert tijdens het voorlezen 'zijn lachen weer niet in kon houden, terwijl de situatie van de jonge man waar het om ging hoogst ernstig was.' En als Lucebert later klaagde dat hij door 'kunstzinnige hollandse dames en heren' was gekleineerd nadat hij uit zijn werk had voorgelezen, doelde hij zeker niet op de avondjes in de salon, want Kouwenaar wist zich te herinneren dat Lucebert 'altijd een daverend succes' had met zijn voordrachten.[88] Dat Lucebert het naar zijn zin had in de salon, blijkt ook uit het vriendenboek dat Frielink op 28 janauri 1950 door haar gasten werd aangeboden 'als dank voor de gastvrijheid welke wij gedurende 5 jaren hebben ondervonden'. Lucebert zette als eerste zijn handtekening, kalligrafeerde er gedichten in en maakte illustraties.

Het gedicht van de dadaïst Francis Picabia in het derde nummer van *Braak*, door Lucebert gekalligrafeerd en geïllustreerd, was zonder plichtpleging overgenomen uit het tijdschrift *K Revue de la poésie*, dat Kousbroek tijdens een bezoek aan Parijs had gekocht.

Van Kousbroek en Campert stonden weer gedichten in dit nummer, maar aan alles was te merken dat Lucebert een allesoverheersend stempel drukte op *Braak* vanaf het moment dat hij in de redactie zat. Hij leverde voor dit nummer tekeningen en gedichten, en hij zorgde er ook voor dat Gerrit Kouwenaar met drie gedichten vertegenwoordigd was.

In de rubriek redactionele aantekeningen werd gemeld dat S. Vinkenoog vanuit Parijs het eerste en het tweede nummer van zijn tijdschrift *Blurb* had opgestuurd. Het eerste nummer werd weinigzeggend gevonden, het tweede 'iets beter'. In het eerste nummer van *Blurb*, dat aan 141 mensen gratis werd toegestuurd, was Vinkenoog begonnen met een 'aanval' op *Reflex* en dat viel niet goed. Met een citaat van de dadaïst Tristan Tzara wilde Vinkenoog de leden van de Experimentele Groep Holland duidelijk maken dat ze 'op een verkeerde weg' zaten door terug te vallen op 'woorden die als drachtige koeien datgene herkauwen wat zo'n dertig jaar geleden dada en het surrealime in oprechte afschuw uitschreeuwden'. Met het 'Hollandnummer' van *Cobra* in de hand vroeg hij zich af waarom de experimentelen niet op de barricades stonden om te vechten. 'Sluit u dan aan bij de een of andere rode vlag en wordt agitator,' zo schreef Vinkenoog honend. In zijn 'programma' voor *Blurb* klaagde Vinkenoog dat noch het surrealisme, noch het existentialisme, noch Cobra

88 Holtrop, *Vrij Nederland* 22-12-1984, p. 26. Bij dit artikel staan gedichten van Lucebert afgedrukt die niet te vinden zijn in de *Verzamelde Gedichten*, Amsterdam 1974.

'nieuwe vormen' hadden voortgebracht. Ook niet - en hiermee refereerde hij aan *De Dualist* waarin hij zelf nog gepubliceerd had - 'het dualisme, zoals dat enige jaren geleden in Amsterdam werd beleden'. Met het dualisme werd, volgens Constant, ook verstaan het klassenkarakter van de maatschappij als gevolg van 'de eliteesthetiek die aan de werkende onderlaag wordt opgelegd'. Met dit dualisme wenste Vinkenoog niets te maken te hebben.

Simon Vinkenoog (1928) toog in 1945 voor het eerst naar het ANJV om seksuele voorlichting te krijgen van Herman Musaph. Zijn lidmaatschap van het ANJV zegde hij op toen hem duidelijk werd dat het een communistische mantelorganisatie was. 'Ik had al anti-communistische boeken gelezen, en toen ik *De God die faalde* (1950) van Arthur Koestler las, viel alles op zijn plaats.' Niels Augustin, die Vinkenoog bij het ANVJ had leren kennen, zegde ook uit weerzin tegen de CPN-invloed zijn lidmaatschap op.

Maar Vinkenoog had wel aan de psychiater Musaph de medische verklaring te danken die hem vrijwaarde van de militaire dienst. Vinkenoog had in 1944 de mulo afgemaakt. 'Ik moest eigenlijk in de arbeidersdienst, je leefde dus het leven van een halve onderduiker.' Omdat hij uitgever wilde worden, werkte hij een half jaar bij een uitgever van reclamedrukwerk. 'Daar ben ik in 1946 weggegaan omdat ik niet mee mocht doen aan de herdenking van de februaristaking van 1941.' Toen is hij bij Querido terechtgekomen. 'Alice van Nahuys had een paar nummers van *Standpunten* op mijn bureau gelegd en daarom schreef ik in december 1946 in *Critisch Bulletin* over Zuidafrikaanse literatuur, het was gewoon een soort plagiaat.'[89] Bij Querido ging Vinkenoog weg, omdat er 'na mij een meisje kwam die ze belangrijker werk lieten doen dan mij'. Uitgeverij Swets & Zeitlinger wilde hem wel hebben, als een soort pakknecht op proef. 'Ik werd daar ontslagen omdat ze op een formulier zagen dat deze achttien- of negentienjarige jongen gescheiden was, dat kon niet in die christelijke zaak. Wat haatte ik Nederland!'[90] Vervolgens kwam hij bij een uitzendbureau, toen bij een bollenkweker waar hij exportvergunningen moest invullen. 'Dat was vaak 's avonds overwerken, ik kan me herinneren dat was met nette, vreemde in grijs pak gestoken ambtenarenmeneren. Als we gingen eten dan lustten ze geen sla. Dat vonden ze konijnenvoer. De mensen kenden niks. Toen ik veel later, na acht jaar Parijs, weer naar Nederland kwam, reken maar niet dat er rode wijn of stokbrood in de winkels was, of Franse kaas en croissants. Het waren nog middeleeuwen, of voor jonge mensen pre-historie.'

Toen Vinkenoog naar Parijs vertrok, liet hij zijn twee vrienden op het Leidseplein achter: Karel Grazell en Niels Augustin. 'We waren echte dichters. Politiek bewustzijn was er niet, al was iedereen links. Er waren wel blaadjes die

89 Simon Vinkenoog, 'Hedendaagse literatuur in Zuid-Afrika I', in: *Critisch Bulletin* 13(146)12, p. 529-533, rectificatie hierop in *Critisch Bulletin* 14(1947)3, p. 125.

90 Gesprek Simon Vinkenoog, d.d. 1-11-1999.

toekomstgericht werkten, de jeugd van nu en nieuwe dingen, zoals het tijdschrift *De Keerkring*. Ik hield de kunst bij. In het Stedelijk Museum zag ik de *Victorie Boogie Woogie*. We waren rond de twintig, en er was bijna geen krant die schreef over dingen die ons interesseerden. We moesten ons eigen leven maken. Opinies werden door ons gemaakt bij gebrek aan kranten die ons aanstonden.'

Vlak na de oorlog waren er wel pogingen gedaan opiniërende tijdschriften voor jongeren uit te geven, bijvoorbeeld *De Baanbreker* van Geert van Oorschot of *Ruim Baan; Tijdschrift voor jonge mensen* bij De Bezige Bij, maar het waren initiatieven die snel ten onder gingen. Bovendien hield *Ruim Baan* het 'gezellig' en was eerder een blad voor jongeren, dan van jongeren.[91] Het is nooit te bewijzen, maar het lijkt erop dat dit gemis aan kranten die tegemoet kwamen aan de belangstelling van jongeren, ook op de een of andere manier gecompenseerd werd in hun poëzie.

'Parijs, ik was er al eerder geweest met een rugzak, dacht pakken koffie te kunnen gaan verkopen. Ik werd afgezet in de hoerenbuurt in St. Denis.' In 1948 vertrok Vinkenoog weer naar Parijs, met zijn vriendin Juc Chrispijn en een middelgroot ego: 'Potsierlijk eigenwijs, waanwijs, een huwelijk en een zoon achter de rug, enige homoseksuele escapades (...) met ook nog een aantal onverwerkte oorlogsherinneringen aan boord.'[92] Via Arie Bergmans, een dienstweigeraar om aan uitzending naar Indonesië te ontkomen, en gevlucht naar Frankrijk, vond hij werk als model, onder meer bij de beeldhouwer Ossip Zadkine. Vanuit Parijs publiceerde Vinkenoog in *Ad Interim* en *Podium*. Nadat *Ad Interim* gefuseerd was met *De Gids*, stond in mei 1950 zijn bijdrage over Jean Genêt in dit deftige blad. Juc vond een baantje bij de Unesco, en via haar kwam ook Vinkenoog daar te werken.

Nadat hij pleuritis had opgelopen moest hij rust nemen en de laatste maanden van zijn retraite bracht hij door in Zwitserland. Daar kreeg hij het plan *Blurb* op te zetten. Het eerste nummer kon hij in april 1950 vanuit Parijs versturen. Een tijdje later meldde een vriend uit Nederland, Hans Gabriels, hem dat daar ook zo'n blaadje was verschenen, *Braak* geheten. Tijdens een bezoek aan Amsterdam liep hij in zijn voormalige stamcafé Eijlders Remco Campert tegen het lijf. Het klikte tussen hen.

De reacties op *Blurb* waren heftig. In het meinummer van *Mandril* stond een anoniem stukje, waarschijnlijk van Eduard Elias, met daarin een duidelijk oordeel: 'een van de meest aanstellerige en impotente blaadjes die wij ooit in handen kregen, hetgeen (op onze leeftijd) wat zeggen wil. [...] In ieder geval *Blurb* is een prul. Dat is jammer. Omdat alles wat prullig is jammer is. Het

91 *Ruim Baan* verscheen in 34 afleveringen van 21-9-1945 tot 3-1-1947, Willem Kuipers, 'Een jurk kost je al 23 punten', in: *de Volkskrant* 3-5-1985.

92 Simon Vinkenoog, *Mijn Parijse legende*, Utrecht-Bunnik 1986, p. 5.

ergste is dat de heer Vinkenoog bijzonder slecht schrijft. En dat in Parijs. Waartoe? Waartoe?'

De eerste drie nummers van *Blurb* werden door Vinkenoog alleen volgeschreven. Ondertussen was hij in correspondentie geraakt met de jonge dichter Hans Andreus (1926). En van hem drukte hij een gedicht af in het vierde nummer, in dezelfde maand oktober waarin Andreus eveneens in het vierde nummer van *Braak* debuteerde. En ook kon Vinkenoog in dit nummer het gedicht 'Zondag' van Remco Campert afdrukken. Zo zouden meer dichters aan beide nieuwe tijdschriften gaan meewerken, bijvoorbeeld Hugo Claus. Hij publiceerde in *Blurb 4* (onder het pseudoniem P.D.) en *Blurb 7* terwijl ook in *Braak 6* poëzie van hem stond. In de afdeling 'gemengde berichten' schreef Vinkenoog dat hij in Amsterdam was geweest, 'waar de *Braak*-redactie in mooie rode buisjes rondloopt'. Behalve dat Kousbroek inderdaad in rode hesjes rondliep, wilde Vinkenoog hiermee zeggen dat hij de *Braak*-redacteuren weliswaar sympathiek vond, maar tegelijkertijd erg zelfverzekerd.

Uit de redactionele aantekeningen van *Braak 3*, verluchtigd met een vignet van Lucebert, dat een voorstudie van het omslag voor nummer 5 lijkt te zijn, bleek inderdaad veel zelfvertrouwen. Het eerste nummer was uitverkocht, Lucebert en Schierbeek waren tot de redactie toegetreden. Enthousiasme en zelfverzekerdheid bleken ook uit de mededeling dat het in de bedoeling lag 'min of meer' bibliofiel uitgevoerde en geïllustreerde dichtbundels uit te gaan geven in de zogenaamde *Braak*-reeks. Misschien de opmerking van Kouwenaar in *De Vrije Kathdeder* indachtig dat het voor de experimentelen moeilijk zou zijn een uitgever te vinden voor hun bundels, nam *Braak* die taak dan maar op zich. Goed, Ad den Besten had de Windroosserie in het leven geroepen, maar wat daarin tot dusver verscheen kon de *Braak*-redacteuren niet enthousiast maken, zoals ze duidelijk hadden laten blijken. Kousbroek nu: 'Zoals zo vaak wanneer mensen macht hebben die je ze eigenlijk niet gunt. Iedereen wilde wel in De Windroos. Maar we hadden wel allemaal gruwelijk het land aan Ad den Besten, het was ook een van de grootste oenen die in de wereld rondlopen. Ik ben nooit voor De Windroos gevraagd. Ik leurde ook niet met mijn werk. Ik was te belezen om mezelf als jong dichter serieus te nemen, en zeker als revolutionaire jonge dichter.'[93]

Braak-reeks

De *Braak*-reeks is nooit verschenen. De reden daarvoor is dezelfde als die voor het verdwijnen van *Braak* zelf, in augustus 1951. Algehele malaise binnen de redactie, persoonlijke animositeit tussen twee redacteuren, redacteuren die meer

93 Gesprek Rudy Kousbroek, d.d. 10-11-1999.

in Parijs dan in Amsterdam zaten en de toenemende mogelijkheden voor de experimentelen om wél bij 'echte' uitgevers terecht te komen, zoals daar waren U.M. Holland die de Windroos uitgaf, De Bezige Bij die langzamerhand interesse begon te krijgen en A.A.M. Stols.

Er is veel geschreven over het debuut van Lucebert. Zijn eerst gepubliceerde bundel *Triangel in de jungle/de dieren der democratie*, bij A.A.M. Stols in 1951, was als het aan Lucebert gelegen had, de tweede geweest, en *Apocrief/ De analphabetische naam* de eerste. Daarom wordt die laatste bundel doorgaans het 'historisch debuut' van Lucebert genoemd. In de omvangrijke 'Lucebertkunde' is men er altijd vanuit gegaan dat de dichter het manuscript van *Apocrief/ De analphabetische naam* in 1951 bij De Bezige Bij heeft ingeleverd.[94] De uitgeverij wist niet goed raad met deze kopij. En een van de directeuren, Wim Schouten, vond 'dat die baardaap' maar even moest wachten.[95]

Bert Schierbeek, publicerend bij De Bezige Bij, sinds 1948 bestuurslid en vanaf 1950 redacteur, kreeg tijdens een bestuursvergadering van november 1950 te horen dat er binnen de uitgeverij aan getwijfeld werd of er sprake was van een nieuwe generatie schrijvers en als dat toch zo was, of Schierbeek er voldoende aan gedaan had die binnen te halen. De nieuwe redacteur beweerde dat 'er wel degelijk een anvantgardegroep aanwezig' was. In de notulen van deze vergadering werd vervolgens vastgelegd: 'Hij heeft wel degelijk getracht jongeren met de Bij in contact te brengen, maar dit contact is herhaaldelijk door de directie verbroken.' Dat was een zware aantijging, maar Schierbeek had zijn verdediging al op schrift gezet en tijdens de vergadering uitgedeeld. Hij verweet de directie dat ze manuscripten van 'jongeren' een half jaar laat liggen met het argument dat 'ze geen tijd heeft te lezen'. Hij vroeg met klem nu eindelijk eens ernst te maken de nieuwe generatie 'het gevoel te geven dat er enige belangstelling voor hun werk aanwezig is'. Kouwenaar, die net *Negentien-Nu* gepubliceerd had en zojuist lid geworden was van de coöperatie, kreeg niet eens antwoord op zijn inzending van zijn novelle *Val bom!* Zijn poëzie zou trouwens steevast geweigerd worden, zodat hij zijn heil elders zocht. Zijn dichtbundel *Achter een woord* die de Bezige Bij in 1951 afwees, kwam twee jaar later uit in De Windroosreeks.

Schierbeek wijdde in zijn notitie ook een passage aan de door hem 'aangebrachte' Lucebert. Die had een bundel aangeboden, daarna leverde hij 'nog eens twee of drie' bundels in, maar hij kreeg geen antwoord. 'Deze bundels zijn inmiddels door Lucebert teruggenomen.'[96] Schierbeek zag al snel de kwaliteit van de jonge dichters die hij via *Braak* leerde kennen, maar uit archiefstukken blijkt doodeenvoudig dat De Bezige Bij er niet aan wilde.

94 Zie voor deze kwestie C.W. van de Watering, *Verantwoording, varianten, dokumentatie, bibliografie en registers* bij Lucebert, *Verzamelde Gedichten*, Amsterdam 1974, p. 589, R.L.K. Fokkema, *Het Komplot der Vijftigers*, p. 216-219. F.J.M. de Feijter, *Luceberts 'Apocrief/ De analphabetische naam'; Het historisch debuut in het licht van de intertekst van Joodse mystiek en Hölderlin*, Amsterdam 1994, p. 1-9.

95 Wim Wennekes, *Geert Lubberhuizen, uitgever; Het mysterie van de Van Miereveldstraat*, Amsterdam 1994, p. 115.

96 Brief Bert Schierbeek aan Geachte Medebestuurder, 23-11-1950. Archief De Bezige Bij.

Binnen de redactie van *Braak* speelde Schierbeek niet zo'n grote rol, hij liet het praktische werk aan de anderen over. Maar daarbuiten was hij een belangrijk pleitbezorger. De vraag lijkt zelfs gerechtvaardigd of hij misschien in de redactie is gaan zitten uit hoofde van zijn taak bij De Bezige Bij: nieuw talent zoeken. In zijn 'actie-brief' van november 1950 schrijft Schierbeek dat zijn uitgeverij de elders uitgegeven gedichten van Hans Andreus, W.F. Hermans, Hans Lodeizen en Leo Vroman had kunnen krijgen. De Bezige Bij had 'ook belangstelling aan de dag kunnen leggen voor een weliswaar niet au serieux (gelukkig maar) tijdschriftje': *Braak*. Als uitgeverij moet je ruiken dat 'uit zulke zo genaamde "pestblaadjes" de talenten van later komen.' Zou de Bij niet eens een proefnummer bestellen ('ik zeg geen abonnement') want Meulenhoff begon een grote aandacht voor de dichters van *Braak* aan de dag te leggen. En om de zaak helemaal onder spanning te zetten, noemde Schierbeek zelfs voorbeelden. Pierre Dubois van Meulenhoff had belangstelling getoond voor Schierbeek, voor Lucebert en voor het lange gedicht over Lorca van Leo Peters. De Bezige Bij had vrijelijk kennis van 'deze dingen' kunnen nemen, omdat ze in *Braak 5* gepubliceerd waren. Hier was Schierbeek wat al te voorbarig. Het gedicht over Lorca van Leo Peters, achter welk pseudoniem zich de trotskist Leo Klatser verborg, stond in *Braak 5* maar dat moest nog verschijnen.[97] In de bestuursnotulen van een maand later beklaagt Schierbeek zich weer over hetzelfde onderwerp. 'Ad den Besten zit achter de jongeren aan en beslist snel: bij de Bij duurt alles even lang.' Wim Schouten antwoordt daarop: 'We aarzelen vaak zo lang omdat we liever niet nee *willen* zeggen en niet ja *durven* zeggen.'[98] In dezelfde vergadering pleit Schierbeek nog eens meer aandacht aan de avant-garde te geven, want daaruit 'komen ten slotte de mensen van de toekomst voort.' Als voorbeeld noemt hij weer Lucebert, waarop de voorzitter, Victor E. van Vriesland, zegt: 'dat deze meer een soort chef d'école dan een oorspronkelijk kunstenaar is. Hij heeft iets waar de jongsten in geloven, en de jongsten weten het altijd beter dan wij bejaarde anatomische onderdelen.' De lezer mag zelf kiezen welk onderdeel de heer Van Vriesland bij deze gelegenheid in de mond nam, schreef Richter Roegholt in zijn studie over de geschiedenis van De Bezige Bij.[99]

Van Vriesland werd serieuzer genomen dan Schierbeek, zodat Luceberts manuscript van *Apocrief* voorlopig onuitgegeven bleef. Ondertussen maakte Lucebert kennis met de Haagse uitgever Stols, die nog voor de verschijning van de Vijftigerbloemlezing *Atonaal* aangaf een bundel van hem te willen uitgeven. Dat werd *Triangel in de jungle/ de dieren der democratie*, die verscheen in november 1951.

97 *Braak 5* verscheen pas in december 1950. Die datum is onverdacht omdat Vinkenoog in het decembernummer van *Blurb* schreef dat het vijfde nummer van *Braak* op verschijnen stond. Terwijl hij dat schreef had hij drie van de vier *Braak*-redacteuren in Parijs te logeren.

98 Notulen Bestuursvergadering De Bezige Bij op 19 december 1950 ter Bije', *Notulenboek BB*, Archief De Bezige Bij.

99 Richter Roegholt, *De Geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972, p. 170.

Op zichzelf klopt het gangbare verhaal over het 'historisch debuut' wel. Hans Andreus schreef in november 1950 aan Simon Vinkenoog al lovend over het manuscript van *Apocrief*, hij had de titel zelfs bedacht.[100] En nog eerder in een brief aan Gerrit Borgers van 17 april 1950, noemde Lucebert zijn bundel *Apocrief*.[101] Het is duidelijk dat De Bezige Bij aarzelde om Lucebert in het fonds op te nemen en dat Bert Schierbeek druk moest uitoefenen om een besluit te forceren. Toch moet de ontstaansgeschiedenis van Luceberts debuut genuanceerd worden. *De Analphabetische naam* was oorspronkelijk bedoeld om afzonderlijk, los van *Apocrief*, gepubliceerd te worden, als deel 1 in de *Braak*-reeks. Alles voor de uitgave lag al klaar. In 1971 schreef Kousbroek in *NRC Handelsblad* dat het manuscript 'twee weken voor Pasen 1951' naar Parijs is gestuurd, waar de bundel zou worden gedrukt. Campert en Kousbroek woonden toen in Parijs. Waarom herinnert iemand zich vijfentwintig jaar later dat een manuscript twee weken voor Pasen naar Parijs is gestuurd? Kousbroek weet nog eens vijfentwintig jaar later niet meer waarom hij zich dat toen herinnerde. Ook niet waarom zijn artikel indertijd 'De analphabetische naam II' heette. Waar staat dat 'II' op?

Een bundel van Lucebert is daar ook inderdaad gezet, 'maar als gevolg van gebrek aan contanten bij de drukker blijven liggen. Een paar jaar later ben ik nog eens gaan informeren wat er van geworden was, maar er was toen al geen spoor meer van terug te vinden. Het enige dat er nog van bestaat is het titelblad, voorzien van een illustratie van de hand van Lucebert.'[102]

Anja de Feijter schrijft in haar proefschrift over het 'historisch debuut' van Lucebert: 'Misschien komt deze vroegere versie ooit nog boven water, wat met het oog op de compositie van de bundel als geheel buitengewoon interessant zou zijn.' De Feijter schrijft verder dat de derde afdeling in de latere bundel 'de getekende naam' 'haar bestaan als het ware aan de vertraging bij de uitgeverij' dankt. 'Ze is in haar geheel van latere datum en is pas aan de bundel toegevoegd toen bij De Bezige Bij positief over de uitgave was beslist.' De Feijter, maar ook de editeur van Luceberts *Verzamelde Gedichten*, C.W. van de Watering, en andere onderzoekers na hen (er is veel over deze kwestie gepubliceerd), is stellig in haar mededeling hieromtrent: 'Pas toen daarna bij De Bezige Bij tot uitgave was beslist, is de bundel gekomplementeerd met een derde afdeling, de serie beeldende gedichten *De getekende naam*.' Waarom de bundel niet aangevuld kan zijn met de derde én de tweede afdeling, vraagt De Feijter zich niet af. Toch is het zo gegaan. Lucebert stuurde *De analphabetische naam*, inclusief 'de getekende naam' voor de *Braak*-reeks in op het moment dat hij al wist dat De Bezige Bij *Apocrief* zou gaan uitgeven. Hij wist dat in elk

100 *Hans Andreus/Simon Vinkenoog; Brieven 1950-1956*, (samenstelling) Jan van der Vegt, Baarn 1989, p. 49. De Feijter, p. 4.

101 Brief gepubliceerd in: Borgers, Gerrit, Jurriaan Schrofer, Simon Vinkenoog en Ellen Warmond (samenstelling), *Schrijversprentenboek 10; De beweging van vijftig*, Den Haag 19722, p. 36.

102 Rudy Kousbroek, 'De analfabetische naam II', in: *NRC Handelsblad* 26-6-1971.

geval, maar waarschijnlijk al eerder, vanaf 5 april 1951, want toen meldde hij het in een brief aan Stols. Nu het unieke exemplaar van die proefdruk boven water is gekomen, kan worden vastgesteld dat alle onderzoekers het mis hadden. 'Twee weken voor Pasen 1951' stuurde Lucebert *De analphabetische naam* én *De getekende naam* naar Parijs. Op pagina 18 van *Triangel in de jungle/de dieren der democratie* schrijft Lucebert:

tussen de vele wijnsoorten
schreef ik warme en zachtgespierde woorden
die ik voor pasen 2 weken
in een ongevaarlijk gele vogelvrouw
naar r.h.k. naar Parijs verzond

liggen prins niet meer dan 40 mtr. ver
nu alle nimbuleuze études bij een wolk
onder de donkere handen v.d.
officier van justitie

ik zei
officier van justitie
& cie

Nu wordt duidelijk waarom Rudy Kousbroek, door Lucebert abusievelijk r.h.k. genoemd in plaats van H.R.K., zich het tijdstip van versturen zo goed herinnerde. Lucebert dichtte erover, omdat die zending van twee weken voor Pasen in Parijs in beslag werd genomen door de politie. Lucebert had de envelop waarin hij de kopij voor de *Braak*-reeks aan Kousbroek in Parijs verstuurde, verluchtigd met een tekening van een 'ongevaarlijk gele vogelvrouw'. En zoals bijna alle Parijse conciërges in die tijd politie-informanten waren, zeker als zij met hun boze oog op buitenlandse bewoners moesten letten, belde mevrouw de conciërge van Kousbroek naar de politie toen ze die verdachte zending uit Amsterdam in de bus zag vallen. Kousbroek kreeg van een Franse officier van justitie te horen dat zijn scabreuze post in beslag genomen was in verband met 'de politiecensuur'. Lucebert stuurde de kopij van *De analphabetische naam* nogmaals (hiermee is dat 'II' in de titel van Kousbroeks krantenartikel verklaard), dit keer in een kuise envelop. Kousbroek liet de kopij zetten bij Rotaphot, Rue Ballu (bij Place de Clichy). Verder dan een proefdruk kwam het niet. In de getekende naam uit de *Braak*-reekseditie staan enkele varianten ten opzichte van de latere publicatie.

Lucebert ging er vanuit dat *De analphabetische naam* (inclusief *De getekende naam*) afzonderlijk zou verschijnen, naast een andere bundeling onder de titel *Apocrief*. We weten dat ook omdat hij *Apocrief* instuurde voor de Reina Prinsen Geerligsprijs, maar het wordt nu 'geïllustreerd' door het schetsontwerp van een kleurenomslag en van tekeningen voor het binnenwerk, die hier voor het eerst afgedrukt worden.[103] De formulering 'min of meer bibliofiel' in de aankondiging van de *Braak*-reeks doet vermoeden dat Lucebert wel ideeën had over hoe die reeks te vullen. Aan Stols had hij tenslotte al geschreven drie bundels klaar te hebben liggen, zoals hij dat al eerder aan Borgers had gemeld. Lucebert wilde weten wat *Podium*, Borgers was redactiesecretaris van dit blad, met zijn ingestuurde kopij van plan was. Hij had in elk geval het plan een van zijn bundels in te sturen voor de *Podium*-reeks, 'maar ik vrees dat ook jullie, zoals alle anderen, mij te gevaarlijk vinden'. In dezelfde brief schrijft Lucebert dat hij 'omslagen en tekeningetjes' voor zijn bundels had gemaakt. In de *Podium*-reeks is nooit een bundel van Lucebert uitgekomen, wel maakte hij nog hetzelfde jaar zijn debuut in het tijdschrift.

In het christelijk cultureel maandblad *Op den Uitkijk* van augustus 1951 verscheen een bespreking van de eerste drie *Braak*-nummers (terwijl er al zes uit waren) onder de nogal wijdlopige kop: 'Nomen est Omen. Enige aantekeningen in de marge van het cahier "*Braak*" '; Waanzin als levensbehoefte?' De journalist en schrijver Hans van Assumburg dacht aanvankelijk 'dat de directeur van het een of andere gesticht in brochurevorm het werk van zijn patiënten aan de openbaarheid prijsgaf'.[104] Maar hij werd van dat idee afgebracht omdat hij de gedichten van Remco Campert en Bab Westerveld daarvoor te goed vond. Met het noemen van die laatste naam bleek dat Van Assumburg meer dan drie nummers van *Braak* onder ogen had gehad, want Westerveld werkte pas vanaf het vierde nummer mee. Ook zijn oordeel over de 'demonische Lucebert' is op kopij uit dat vierde nummer gebaseerd: 'Het is jammer, dat de verzen van Campert door het onbenul van Lucebert worden overschreeuwd. Met kermisbazerige tamtam kondigt hij zijn fragmenten uit zijn bundel "9000 jakhalzen zwemmen naar Boston" aan.' Deze gedichten van 'de heer Lucebert' veroorzaakten bij Van Assumburg 'anti-peristaltische bewegingen' die overigens de naam van het tijdschrift 'op treffende (zij het voor ons onaangename) wijze illustreert'. De 'depressieve Schierbeek' heeft volgens Van Assumburg de 'psychopathie' nodig en dat paste wel in een blad dat een symptoom was 'van degeneratie, welke degeneratie echter met veel geschreeuw als "een nieuwe richting" wordt aangekondigd.' Om

103 Het unieke exemplaar van *Braak*-reeksproefdruk bevindt zich in het archief van dr J. Bouchier. Het schetsontwerp van *Apocrief* is in het bezit van Nico Lijsen.

104 Hans van Assumburg was ook regelmatig medewerker van het 'Christelijk Nationaal Weekblad' *De Spiegel*, evenals Louis de Bourbon en Ab Visser leverde hij verhalen aan, bijvoorbeeld 'De zware gang' op 22-10-1949 en 'Bramen plukken' op 17-11-1951.

de lezer niet onnodig te shockeren had Van Assumburg alleen 'nette' fragmenten van Schierbeek en Lucebert gekozen, maar het moest wel duidelijk zijn dat hun werk pornografisch was.

Net als het vorige nummer verscheen *Braak 4* in twee edities, het was inmiddels oktober 1950, ook al stond augustus in het colofon vermeld. Bovendien werd het binnenwerk met, afwisselend, groene, blauwe, rode en zwarte inkt gedrukt. Lucebert tekende een omslag met daarop twee vogels, waarvan er een de afzonderlijke letters van *Braak*, in veelvoud, in de bek van de ander spuwt. Het andere omslag is van Remco Campert, voor de gelegenheid had hij zijn *Halo*-pseudoniem 'erce' weer gebruikt. Het nummer opende met drie absurdistische gedichten van Andreus.

Johan Wilhelm van der Zant (Hans Andreus) was al vanaf dertienjarige leeftijd bevriend met Bertus Swaanswijk (Lucebert), die hij op straat ergens in de Jordaan had leren kennen, een jaar na zijn verhuizing naar Amsterdam. Twee jongens die zich aansloten bij een 'buurtbende' en samen een blaadje oprichtten onder de titel *De Wereld*.[105] Dat blaadje is verloren gegaan, maar wel is een artistiek verjaardagscadeau uit 1942 bewaard gebleven waarin de twee vrienden gedichten, aquarellen, pen- en potloodtekeningen maakten voor hun vriendin Nel Offerman. In maart 1943 verliet Hans Andreus de HBS. Hij had zich opgegeven om voor het Vrijwilligerslegioen van de *Waffen-SS* aan het Oostfront te gaan vechten. Het aanmeldingsbureau was op de Dam gevestigd. Hij had met Lucebert afgesproken zich te gaan melden, maar die kwam niet opdagen. Toen ze het een dag later weer probeerden, liep Lucebert aangeslagen het bureau uit. Andreus tekende wel, zeventien jaar oud.[106]

Andreus debuteerde in 1947 met een sonnet in het door onder anderen Wolfgang Cordan geredigeerde literaire tijdschrift *Centaur*. Vanaf 1949 werkte hij regelmatig mee aan *Podium*, hij kende Ad den Besten en kreeg het voor elkaar dat *Mandril* in april 1950 twee korte verhaaltjes van hem afdrukte. Andreus kwam met *Braak* in aanraking omdat zijn oude vriend Lucebert hem meenam naar de Van Eeghenlaan 7. Hij ging meewerken aan *Braak*. Toen hij later in Parijs en Rome verbleef, trad Vinkenoog zo'n beetje op als zijn literair agent. In januari 1951 bijvoorbeeld stuurde Vinkenoog Andreus' gedicht 'Place Denfert-Rouchereau' naar de redactie van *Braak*, in Amsterdam. Het werd niet afgedrukt.

Een andere dichter die zijn opwachting maakte in *Braak 4* was Leins Janema, pseudoniem van Karel Grazell. Hij droeg een gedicht bij waarvan hij nu zegt dat het niet goed is. Grazell en Campert kenden elkaar uit Eijlders. Volgens Grazell vroeg Campert hem om redacteur te worden, maar weigerde hij omdat door de toetreding van Lucebert en Schierbeek 'de jongsten' geen kans

105 Jan van der Vegt, *Hans Andreus; Biografie*, Baarn 1995, p. 49.

106 Jan van der Vegt, p. 85.

Jan Hanlo, tekening Nico Lijsen

Nico Lijsen als vrouw, foto Leo Klatser

kregen. De 'lustrum-of-zo' oudere Lucebert en Schierbeek vond hij surrealistische stamelaars die ontkennen 'wat lyrisch vloeibaar in de taal is'.[107] Grazell vond dat Campert en Kousbroek uit opportunisme aansluiting hadden gezocht met Lucebert en Schierbeek en dat achtte hij als verraad aan de jonge generatie, waartoe hij zichzelf rekende.

Kort na zijn publicatie in *Braak* kreeg Leins Janema een gedicht in *Podium* gepubliceerd. Ook stond hij in oktober 1950 in het 'orgaan van de democratisch socialistische studentenvereniging' (de linkervleugel van de PvdA-jongeren) *Politeia* met zijn 'In memoriam Hans Lodeizen', in dichtvorm.[108] In dit tijdschrift publiceerden ook Max van der Stoel, Jan Emmens en, vanaf januari 1951 Remco Campert.[109] Grazell had sinds 1948 contact met Jan Hanlo. 'Ken jij het blad *Braak*?, vroeg Hanlo in een brief aan de amateur-uitgever Otto van Loo, pseudoniem van Jos Savelsberg. Hanlo's attenderen leidde ertoe dat Otto van Loo eind 1950 in zijn reeks De Zilveren Scherf een vouw blad uitgaf met gedichten van Leins Janema, onder de titel *De zwaarte van het licht*. Van Hanlo zelf verscheen kort daarna ook een vouwblad in die reeks.[110] Vinkenoog besteedde in *Blurb 7* van april 1951 aandacht aan *De zwaarte van het licht*. Hij vond dat Janema een 'zeer ongelijk niveau' liet zien en wel erg beïnvloed was door Hans Lodeizen, maar hij gunde dit vouwblad wel de eer het enige specimen van 'nieuwe poëzie' binnen deze reeks te kunnen worden genoemd.

In het vierde nummer van *Braak* maakte ook Bab Westerveld zijn opwachting, met maar liefst zes gedichten. Hij had tenslotte voor een nieuwe drukker gezorgd. Wat waarschijnlijk meer indruk maakte op de lezers, was een door Lucebert getekende advertentie voor Westervelds net verschenen poëziebundel *Snel*. De toevoeging van een uitroepteken achter deze titel was een grapje van Lucebert, omdat Westerveld niet bepaald bekend stond als een 'snelle' jongen'. Ook de reputatie van uitgeverij P.N. van Kampen deed niet direct vermoeden dat het hier om een avantgardistische bundel ging. Hoewel zijn naam pas in het daaropvolgende nummer als redactiesecretaris werd vermeld, oefende Westerveld deze functie al tijdens de productie van het vierde nummer uit. Ook was hij actief in het distribueren van dit nummer: 'Ik had allerlei boekhandelaren een exemplaar van het vierde nummer gestuurd. Een boekhandelaar uit Hilversum stuurde als enige een kaartje terug: 'Deze gezochte waanzin wens ik niet in mijn winkel te verkopen.'[111]

107 Karel N.L. Grazell, *Literaire anekdotes uit Toen van Tijd, Nu van Taal* [2 delen, z.j., eigen beheer, ongepagineerd].

108 Leins Janema, 'In memoriam Hans Lodeizen, Ia 'Het water dat', Ib 'Hij was temidden van zijn woorden', II 'Schrijf verder Hans Lodeizen, nu je in', III: 'Ik heb een dame ontmoet, haar', *Politeia* 5(1950)6, october, p. 10-11.

109 Remco Campert, 'I straaljager op maandag' en 'II het winterlicht', in: *Politeia* 7(1951)3, januari. 'I heb je gezien de brandende man?', 'II de boot schuurt over de bodem', in: *Politeia* 6(1951)4, maart. 'ken je de jongen die marihuana rookt', in: *Politeia* 7(1952)4, october/november.

110 Brief Otto van Loo aan Karel Grazell 13-12-1950 en Hans Renders, *Zo meen ik dat ook jij ben; Biografie van Jan Hanlo*, p. 293. Leins Janema was een van de weinige niet-zuiderlingen die werden geselecteerd voor deze Limburgse reeks poëzievouwbladen De Zilveren Scherf.

111 Gesprek met Bab Westerveld, d.d. 9-10-1999.

BRAAK 7 serie platen betekent door schilders tekenaars

1 appel
2 corneille (?)
3 ouborg
4 brands
6 roosens
7 v. hulten
18 kinderschilderingen.

artikel over schilderkunst. contra
pleas artikel
gedichten over schilders beeldhouwers
e.d.
passages uit geschriften v.
mondriaan
arp
kandinsky
v. doesburg - moore
etc.

Delft 15.3.'51

Mijne Heren,

Het is mij gebleken dat ik 13 September 1950 een half jaar abonnement à fl 3,50 op Braak genomen heb door gireren ten name van H. J. Kousbroek. Tot dusver ontving ik echter enkel van de eerste jaargang nr 3 (Juli 1950) Ik stel U daarom voor me hetzij, de mij toekomende nummers van de 1ste jaargang te zenden, hetzij mijn halfjaarabonnement in de toekomende maanden te effectueren. Tenslotte verzoek ik U wel nota te willen nemen van mijn adreswijziging, hoogachtend

F.P. VAN GRONINGEN
MARKT 8
DELFT.

F.P.v. Groningen

Dat de abonnementenadministratie slordig werd gevoerd, blijkt uit dit schrijven van F.P. van Groningen. Zijn naam komt niet voor op de lijst.

Lucebert had in *Braak 3* nog geschreven dat het onderling gekibbel van de hem sympathieke dichters hem zo stoorde. Hij werd in *Braak 4* op zijn wenken bediend door Jan Elburg. Deze vond het betoog van Lucebert maar burgerlijk. 'Het is namelijk zo, broeder experimentator Lucebert, dat het tijdperk van de onmaatschappelijke dichter versleten begint te raken.' Elburg, zonder twijfel de meest marxistisch geörienteerde Vijftiger, hield Lucebert voor dat hij nog altijd twee handen had waarmee hij 'de ernstigste lichamelijke nood voorlopig van zich af kan houden'. De tijd van de zolderkamertjesromantiek, 'een uitvinding van de meest burgerlijke soort begint uit de tijd te raken.' De politieke stellingnames van Elburg werden niet door iedereen even serieus genomen, Lucebert dichtte over Elburg: op een aktetas trompettend: pamfletten, pamfletten, pamfletten. Jan Elburg 'is een goeie communist met een pet van Nieuw Engeland op,' zei Lucebert later ironisch.[112]

Die andere 'oer-experimenteel' Gerrit Kouwenaar had in dit nummer weer een, nimmer gebundeld, gedicht. Kousbroek neemt het in zijn kritische rubriek op voor Max de Jong, van wie bij Van Oorschot het lange gedicht *Heet van de naald* was verschenen.

Lucebert publiceerde twee uitbundig gekalligrafeerde pagina's poëzie. Hij schreef eronder: 'uit de bundel: *9000 jakhalsen zwemmen naar Boston*' Nog geen vier maanden eerder had hij aan Borgers geschreven drie bundels klaar te hebben liggen, maar *9000 jakhalsen zwemmen naar Boston* was daar niet bij. In *Braak 5* stond zijn gedicht "aan elke slaaf een duiventree om het licht in te trappen van zijn" en daarin komt de regel '9000 jakhalsen zwemmen naar boston' aan het eind voor. Maar een bundel met die titel is nooit verschenen.[113]

Blurb en de enquête

Steeds vaker publiceerde *Braak* kopij van medewerkers die ook aan *Blurb* gingen meewerken. Zo stond op het omslag van het vijfde nummer van *Blurb* een gedicht van Jan Hanlo, die ook in het vijfde nummer van *Braak* zijn opwachting maakte. Vinkenoog schreef in dat vijfde nummer dat *Braak* 'een groter podium' was en daarom een 'grotere verantwoordelijkheid' te dragen had. Vinkenoog vond *Braak* sympathiek en belangrijk, 'de achtergebleven sfeer van de *Reflex*-groep' nam hij dan maar op de koop toe. Op de stencilvellen van dit nummer kon hij toevallig drie van de vier *Braak*-redacteuren even laten reageren. Campert, Kousbroek en Lucebert logeerden namelijk in december 1950 bij Vinkenoog en Juc Cohen, op het adres 21 boulevard Jean Jaurès in de Parijse voorstad Clichy. '*Braak* is een goed blad. Simon zegt dat ook,' schreef Campert. 'We staan bij *Blurb* in een goed blaadje. Gekke Simon,' vulde

112 Lucebert in: Hofland en Rooduijn, *Dwars door puinstof heen*, p. 84.

113 '9000 jakhalsen zwemmen naar Boston', in de door Vinkenoog samengestelde *Gedichten 1948-1963* (1965) van Lucebert staat een afdeling van gedichten onder deze titel, p. 17-41.

Kousbroek aan, Lucebert dankt voor de gastvrijheid. 'Leuk dat iedereen dit nu leest. Tevens Bert Schierbeek toevallig even niet in Parijs.'

Het vijfde nummer van *Braak*, waarin niet verwonderlijk twee gedichten van Vinkenoog stonden, liet tot in december 1950 op zich wachten.[114] Er was sinds de verschijning van het vorige nummer dan ook heel wat gebeurd. Al tijdens de productie van het vierde nummer was Bab Westerveld ingeschakeld als secreataris van de redactie. Toen Kousbroek in oktober aankondigde naar Parijs te willen verhuizen, lag het voor de hand dat het redactie-adres voortaan Stalinlaan 66[III] (nu Vrijheidslaan geheten) zou worden, daar woonde Westerveld. De productie van het blad nam een paar weken in beslag en daarom werd Westervelds adres pas in het vijfde nummer vermeld. 'Ik stond op de stoep voor Reynders, met Rudy en Remco. Kousbroek kondigde aan dat hij weg ging, Remco zat een beetje met hetzelfde, denk ik. Ik zei toen dat ze mijn adres wel mochten gebruiken.'

Kousbroek over zijn motivatie naar Parijs te verhuizen: 'Vergeleken met de Fransen en de Belgen waren wij hier achterlijk. Dat lag aan de hele culturele sfeer in Nederland, aan het middelbaar onderwijs, oppervlakkig en sectarisch. In Frankrijk kregen ze meer in hun koppen gestampt. Dat bestond in Nederland niet. Er mocht helemaal niets. De mensen waren van een stinkende onwetendheid, onbelezenheid en zelfgenoegzaamheid. Er was maar een heel klein kringetje dat daar buiten viel. Dat was toen duizend keer erger dan nu. Daarom wilden we allemaal naar Frankrijk. Dat was een veel gecultiveerder land, waar de mensen meer aan literatuur deden, en dat een schitterende filmindustrie had. Het was een bewonderd land waar je niet een trouwboekje hoefde te tonen als je met iemand in een hotel wilde. Nederland was erg bedompt en christelijk, en wat een parmantige potentaten die christenen waren. Alles wat niet met hun eigen christelijke opvattingen strookte, beschouwden ze als satanisch. Het doet denken aan die landen in de greep van de Islam.'[115]

Kousbroek zat vanaf november 1950 in Parijs, bij Vinkenoog. En Campert kwam in december aan. Ze gingen meteen aan de slag. Bij het Internationaal Theater Instituut van de Unesco stond een Ormatique, een soort stencilmachine. 'Je typte met een carbon op een speciaal vel papier, en dan kon je, door het langs het kussentje met alcohol te laten gaan, dertig kopieën trekken. Ik bleef soms de hele nacht op dat kantoor. En dan draaide ik die gedichten af, Remco had zo de bundel *Ten lessons with Timothy* en ik: *10 variaties op het bestiale*. We ventten die uit aan Nederlanders op de Boulevard Saint Michel.' In september 1951 verscheen in Parijs ook het

114 In het colofon staat geen verschijningsdatum, in een brief van Jan Hanlo aan Ad den Besten van 8-12-1950 ging Hanlo er nog vanuit dat zijn gedicht 'Oote' in het vijfde nummer zou komen, Hans Renders, *Zo meen ik dat ook jij bent*, p. 297.

115 Gesprek Rudy Kousbroek, d.d. 10-11-1999.

bloemlezinkje *Vierendelen*, met werk van Andreus, Campert, Claus en Vinkenoog. Vierendelen kan als een *Blurb*-uitgave beschouwd worden, want Vinkenoog nam de verkoop en distributie ter hand via de *mailinglist* van zijn tijdschrift.[116]

Campert en Kousbroek zaten in Parijs, Lucebert maakte volgens Westerveld een reis naar Bulgarije tijdens de voorbereidingen van *Braak 5* en Schierbeek bemoeide zich traditiegewijs nauwelijks met het redactie- en productiewerk. Het nummer opende met Camperts gedicht 'ik had je bloemen willen zenden', het was opgedragen aan F., met wie zijn toenmalige vrouw Freddy Rutgers bedoeld werd.

Westerveld stond er min of meer alleen voor. In café Scheltema kwam hij Leo Klatser tegen. Die was wel bereid hem te helpen bij het redactiewerk voor dit nummer. De kopij werd getikt op de machine van Westerveld. En aangezien hij een smal schrijfmachientje had, een Olivetti, moest het dwars uitgetikt worden. Dat verklaart waarom de lay out plotseling veranderde. Klatser en Westerveld maakten op de offsetplaten over de tekst heen kleine tekeningen. De twee advertenties, voor Café Eijlders (opbrengst: 10 gulden) en voor pottenbakkerij De Urn (Frieda Koch) waren vantevoren door Lucebert achtergelaten, evenals het omslag. Net als in het vorige nummer werd er weer met vier kleuren inkt gewerkt. Met een van de omslagen van nummer 5 was iets vreemds aan de hand. In nummer 6 werd in de redactionele mededelingen geschreven dat 'het blauwe omslag' van *Braak 5* werd vervaardigd 'naar een houtsnede van de schilder Karl Otto Götz'. Met dat 'naar een houtsnede' werd bedoeld dat de houtsnede was gedrukt op een standaardomslag waarop de titel en de redactieleden van het tijdschrift stonden voorgedrukt. Dit standaaromslag werd voor nummer 4 (groen), nummer 5 (blauw) en zes (grijs) hergebruikt met steeds een andere illustratie erop 'nagedrukt'. Dat verklaart waarom op deze omslagen tot en met nummer zes nog steeds Sarphatipark 131 als redactie-adres werd vermeld.

Götz (1914) kende Lucebert en Schierbeek van de Cobra-manifestatie in het Stedelijk Museum. Hij was uitgenodigd om te exposeren en kreeg van het Duitse cultuurministerie een beurs om drie weken in Amsterdam te verblijven.[117] Het vierde nummer van *Cobra* was het Hollandnummer geweest, overigens ook met buitenlandse medewerkers zoals Götz en Jacques Doucet. Götz, zowel dichter als schilder, stelde het vijfde nummer van *Cobra* samen, het Duitslandnummer. Toevalligerwijs verscheen dat vijfde nummer tegelijk met het vijfde nummer van *Braak*, in december 1950 dus. Onder zijn pseudoniem André Tamm was Götz dichter en 'zeitschriftleiter' van zijn eenmansblad voor

116 Simon Vinkenoog, 'Sprokkelen in de herinnering: de nederlandse 5-tigers', in: *Diagram* 1(1963)1, januari, p. 1-12. Brief Simon Vinkenoog aan mij, d.d. 15-7-1999.

117 Zie Stokvis, p. 244.

'zeitgenössische experimentelle Kunst und Poesie' *Meta* (1948-1953). Tijdens zijn verblijf in Amsterdam bleef hij contact houden met de afgescheiden experimentele dichters en vatte het plan op om ze via *Meta* weer te laten manifesteren, samen met de schilders. Tijdens de voorbereidingen van dit nummer, dat in juli 1951 inderdaad verscheen, vroegen Lucebert en Schierbeek hem een houtsnede af te staan voor *Braak*. De houtsnede die hij leverde zat tegelijkertijd in het 'Hollandnummer' van *Meta* los toegevoegd.[118] In die aflevering stond, naar het Duits vertaald, poëzie van Lucebert en Jan Elburg afgewisseld met proza van Bert Schierbeek. Dat het Götz gelukt was in elk geval de Nederlandse Cobra-leden nog een keer bij elkaar te brengen, blijkt uit het beeldend werk dat hij kon afdrukken, van Constant, Theo Wolvekamp, Karel Appel, Eugène Brands en Anton Rooskens.

Campert en Kousbroek kregen de editie met het omslag van Götz nooit onder ogen. Vanaf het vijfde nummer waren ze vanuit Parijs het zicht op hun eigen tijdschrift kwijtgeraakt. Met enige ergernis constateerden ze dat er kopij werd opgenomen die hen niet aanstond. Internationaal telefoneren was te duur en hun brieven werden niet beantwoord. De redactiesecretaris hield niet van corresponderen. Hun naam stond nog wel in het colofon, maar dat stelde in werkelijkheid niet veel voor. Alleen een hoogst enkele keer werd er wel eens ingestuurde kopij naar Parijs doorgeleid. Kousbroek kan zich herinneren dat hij gedichten van Kees Lekkerkerker ter beoordeling kreeg. Westerveld: 'We kregen de meest vreemde inzendingen van mensen die dachten dat ze door maar wat in de ruimte te lullen zomaar in *Braak* konden staan.' En bij de inzendingen zaten soms ook begeleidende brieven die niet direct uitnodigden tot antwoord: 'U mag deze gedichten plaatsen. in *Braak* welteverstaan. dit blad heeft mijn oprechte sympathie. alleen: moet u eens luisteren. als u denkt mij te kunnen belazeren, haha! lekker sigretten roken. en borrels zuipen in schiller of milkshakes kopen. van mijn gedichten! dat zal niet gaan. u zegt: voorlopig kunnen wij de opgenomen verzen niet honoreren. u denkt misschien l'honneur is meer dan honorarium. gezien tegen het vlak van de eeuwigheid. maar daarvan kun je niet eten.'[119]

Kousbroek kan zich nog kwaad maken over het chaotische redactiesecretariaat. In het vijfde nummer stond Jan Hanlo's gedicht 'hou je van me altijd'. Vooral Kousbroek en zijn verloofde, Ethel Portnoy, waren enthousiast over Hanlo en onderhielden daarom briefcontact. Portnoy vertaalde Hanlo's gedicht 'Jossie' en Kousbroek geleidde de kopij die Hanlo naar Parijs stuurde weer naar de redactie in Amsterdam. Kousbroek betreurt het nog steeds

118 Met dank aan Nico Koster van Jaski Art Gallery voor zijn bereidwilligheid zijn Cobra-collectie voor mij open te stellen. Zie voor een afbeelding van deze losse druk bij *Meta*: Ed Wingen, Nico Koster en Vincent Vlasblom (redactie), *De A van Cobra in Woord en Beeld; 50 jaar Cobra*, Amsterdam 1999, p. 137.

119 Archief *Braak*, collectie Remco Campert.

dat er door slordigheid niet meer van Hanlo in *Braak* is verschenen. Ingestuurde kopij van Hans Andreus en Jan Hanlo raakte zoek. Kousbroek meent zeker te weten dat Hanlo behalve 'Oote' later ook 'brief aan Einstein' over de zwaartekracht instuurde. 'Dat "oote" niet in *Braak* werd gepubliceerd, is de schuld van de redactie in Amsterdam, en de brief aan Einstein stuurde ik van Parijs naar Holland. Maar daar werd gewoon niet op geantwoord.'

Jan Hanlo had in 1949 al geprobeerd om in *Reflex* te publiceren. Daarvoor had hij op een avond aangebeld bij Gerrit Kouwenaar. 'Ik zag hem niet echt als Vijftiger. We waren ook als groep verdeeld: de experimentelen en de jongeren. Hanlo hoorde - ondanks zijn leeftijd - tot de jongeren,' zegt Kouwenaar achteraf.[120] Hanlo was niet goed plaatsbaar. Hij schreef vernieuwende poëzie, maar ook was hij de dichter die in *Criterium* en zelfs in het conservatieve katholieke tijdschrift *Roeping* had gestaan. Daarom werd hij door de links-geëngageerde Cobra-kunstenaars afgehouden.

Bij Eijlders en Reynders, waar hij ook vaak neerstreek, hoorde Hanlo precies welke nieuwe tijdschriftjes er verschenen en wie erin publiceerden. Op *Braak* werd hij geattendeerd door middel van een roodvlekkerig affiche in de Kriterionbioscoop, 'die, i.p.v. met een penseel met een overrijpe aardbei geschilderd leek te zijn.'[121] Er waren een paar bioscopen waar Campert en Kousbroek een reclameaffiche voor *Braak* mochten ophangen, ook in een of twee theaters.

Campert en Kousbroek kende Hanlo al uit het *rookhol* Eijlders. 'In die tijd,' schreef hij later, 'had ik nog geen hinder van de vuile tabaksrook, was zelf ook een dappere puffer - noteerde ik Rudy Kousbroeks naam en adres met rode ballpoint op een grijs vlak van mijn wollen sjaal. De naam is er spoorloos afgesleten, maar 'mijn herinneringen zijn gevernist.'[122]

Er waren in de nazomer van 1950 al drie nummers van *Braak* verschenen. Hanlo wilde ze allemaal bestuderen, de laatste twee nummers kocht hij van de redacteuren. 'Het 3e nummer vond ik werkelijk hier en daar om te zoenen (wat ik dan ook maar gedaan heb).' Het allereerste nummer mocht hij lenen. Toen hij het in oktober 1950 terugzond, bood hij ook twaalf gedichten van eigen hand aan.[123] Hij stelde voor de *Hollandse* eerst te publiceren, en de *Engelse* in een latere aflevering. Voor de zekerheid nummerde hij de gedichten in de volgorde waarin ze volgens hem afgedrukt moesten worden.

Campert en Kousbroek attendeerden in Parijs Simon Vinkenoog op de poëzie van Hanlo. Die stuurde in oktober 1950 het vierde nummer van *Blurb*, samen met de eraan voorafgaande aflevering, naar Hanlo. Hij reageerde prompt met een brief waarin drie gedichten waren bijgesloten, als kopij voor *Blurb*.[124]

120 Gesprek Gerrit Kouwenaar, d.d. 25-4-1996.
121 Brief Hanlo aan Vinkenoog, 28-12-1962, in: *Brieven* I, p. 700-703.
122 Jan Hanlo aan Simon Vinkenoog, 28-2-1962, in: *Brieven* I, p. 700-703.
123 Brief Jan Hanlo aan de redactie van *Braak*, [oktober] 1950, in: *Brieven* I, p. 148.
124 Brief Jan Hanlo aan Simon Vinkenoog, 14-11-1950, in: *Brieven* I, p. 151-152.

Maar ook al zou Hanlo drie keer in *Blurb* publiceren, het was toch meteen duidelijk dat hij door Vinkenoog niet als een geestverwant beschouwd werd. In de eerste brief die Vinkenoog schreef, merkte hij op dat Hanlo (1912) niet meer behoorde 'tot de allerjongsten'. In de brief die Hanlo terugstuurde, gaf hij zelf al aan dat Remco Campert hem 'lieve meneer Hanlo' noemde. In elk geval was alleen zijn gedicht 'Naar Archangel' goed genoeg bevonden om in het volgende nummer van *Blurb* opgenomen te worden, maar dan ook prominent op het omslag. Dat Vinkenoog J in plaats van *Jan* voor Hanlo had getypt was een kleine teleurstelling voor de dichter, in de bloemlezing uit *Blurb* die tien jaar later verscheen, maakte Vinkenoog dat goed.

Op 1 december 1950 schreef Hanlo in een brief over zijn nog niet gepubliceerde gedicht 'Oote': 'Het is van zeer recente datum, en zal verschijnen in het eerstvolgende nummer van het jonge tijdschrift *Braak*.[125] Op die publicatie rekende Hanlo omdat hij goede maatjes was met Campert en Kousbroek, en hij zich verwant voelde met Lucebert. In een interview met Adriaan Morriën zei Hanlo dat hij 'Oote' misschien wel nooit' geschreven zou hebben als hij Lucebert niet gelezen had, 'vooral zijn "Hu, We, Wie"' in *Braak 3* was inspiratiebron geweest.[126]

Hanlo had in één nacht 'Oote' geschreven. Hij vond het wel iets voor *Braak*. Nog diezelfde nacht schoof hij het bij Remco Campert onder de deur, maar, zo zei hij in het interview met Morriën: 'ik heb daar boe noch ba op gehoord'. Bezorgde Hanlo het bij het oude adres van Campert, die net verhuisd was naar de Van Eeghenlaan? Of is 'Oote' verloren gegaan in de administratieve rompslomp waar Kousbroek zich groen en geel aan ergerde?

Lucebert publiceerde in *Braak 5* zijn gedicht 'de amsterdamse school', waarmee hij verwees naar de ooit door Anton van Duinkerken bedachte benaming voor de drie dichters die zo belangrijk voor *Criterium* waren: Gerard den Brabander, Jac. van Hattum en Ed Hoornik.[127] Het begin is al veelzeggend genoeg voor Luceberts opvatting over deze dichters:

in amsterdam stichtte ik een school genaamd
de bewaarschool voor schaamte en wanhoop

Hij droeg het gedicht op aan tien getrouwen die slechts met initialen werden aangeduid, eentje van hen was al overleden. Met f.d. werd Frieda Koch bedoeld, hij noemde haar met een verwijzing naar Hölderin Diotima, de overleden ann h. was Anne H. Mulder, s.s. was Sylvia Sluyter, 'dronken tine' stond voor vaste Eijldersklant Tine Hartman, h.v.d.p. voor de schilder Hans van der Ploeg en met 'klaartje e' werd Klaartje Eisenlöffel bedoeld, bij Eijlders

125 Jan Hanlo aan Kunstgroep Schilder en Dichter, 1-12-1950, in: *Brieven* 1, p. 158.
126 Adriaan Morriën, 'Gesprek met Jan Hanlo in mei 1954', in: *Tirade* 2(1958)14 p. 49-58.
127 Zie voor het aandeel van deze dichters aan Criterium: Sietske Hoogerhuis, *Werk & Criterium; Literaire tijdschriften in Nederland. Bibliografische beschrijvingen, analytische inhoudsopgaven, indices*, Nieuwkoop 1981.

beter bekend onder de naam Clara de Heldere, ze was een van de ondertekenaars van het vriendenboek dat ter gelegenheid van vijf jaar Salon Frielink werd gemaakt. Met b.s. werd Bert Schierbeek aangeduid en h.a. stond voor Hans Andreus. Lucebert noemde 'clara de heldere en dronken tine' later in zijn gedicht 'die rigoryei', dat in december 1952 in *Podium* stond afgedrukt.

Ook publiceerde Lucebert in *Braak 5* zijn gedicht "aan elke slaaf een duiventree om het licht in te trappen van zijn", waarin de 9000 jakhalzen naar Boston zwemmen. In zijn gedicht 'we zeiden tegen elkaar' verwees hij naar *Cobra*. Met de laatste zin: 'geef ons de volle borst van bessie smith' haakte hij aan bij het sensuele gedicht 'Bessie Smith' van Gerrit Kouwenaar in het Hollandnummer van *Cobra*. Om die verwijzing nog eens te onderstrepen gaf Lucebert zijn gedicht bij bundeling de titel mee: 'voor de dichter g.k.'[128]

Bab Westerveld publiceerde in *Braak 5* zijn gedicht 'Het is laat'.[129] De twee opgenomen fragmenten van het lange gedicht over Lorca van Leo Peters (pseudoniem van Leo Klatser), kregen een maand later een vervolg in *Podium*. Hij had dit lange gedicht al in november in Parijs aan Simon Vinkenoog voorgelezen.[130] Op de laatste bladzijde van dit nummer stond een Engelstalig gedicht van Alexandra Portnoy, waarmee de Amerikaanse geliefde van Rudy Kousbroek, Ethel Portnoy, is bedoeld. Haar voornaam had ze veranderd omdat ze vanwege de zin 'it became/Adriatic, any far-off sea/ me in it' het leuk vond een 'Egyptisch-aandoende' naam te kiezen.[131]

Op 25 november 1950 waren in *Elseviers Weekblad* de resultaten van een enquête over de jonge Nederlandse poëzie verschenen. De enquête was georganiseerd door B.G.F. Brinkel, publicerend onder zijn schrijversnaam Michel van der Plas. Deze in 1927 geboren traditionele dichter schreef sinds 1947 artikelen voor *Elseviers Weekblad*, vanaf 1949 in vaste dienst als kunstredacteur. Van der Plas las uit hoofde van zijn functie veel buitenlandse kranten en opinietijdschriften. Het was vooral de Engelse zondagspers, de bijlages van *Sunday Times* en *The Observer* met name, die hem op het idee van zo'n enquête bracht. Bedenk een onderwerp en leg dat aan een aantal gezaghebbende mensen voor. Het was in de eerste plaats om het effect dat Van der Plas besloot dit buitenlands fenomeen ook voor *Elseviers Weekblad* te gebruiken. Voor zijn eerste enquête vroeg hij een aantal letterkundigen hun mening te geven over de aanstormende beweging van nieuwe dichters. In de vraag zat het antwoord al een beetje verborgen. Van der Plas was niet enthousiast over die nieuwe poëzie. Niet dat hij jaloers hoefde te zijn op de experimentelen want zelf was hij, 'op Bertus Aafjes na, op dat moment de best

128 Zie voor deze observatie ook: Gillis Dorleijn, 'Blower en Wailer; Over Jazz & Poetry', in: *Licht is de wind der duisternis*, p. 241-242. In zijn roman *Negentien-Nu* (1950), p. 12, geeft Kouwenaar nog eens blijk van zijn bewondering voor Bessie Smith.

129 Van dit gedicht is het typoscript bewaard gebleven, de regel 'hulpeloos zwiepen onze armen' luidde aanvankelijk 'onze armen zwiepen hulpeloos'.

130 Hans Andreus/Simon Vinkenoog; *Brieven* 1950-1956, p. 51.

131 Mededeling Ethel Portnoy. Op de door haar ingestuurde kopij staat inderdaad ook duidelijk 'Alexandra' i.p.v. 'Ethel'.

verkochte dichter van Nederland'.[132] Van der Plas kende zijn pappenheimers. Het groepje letterkundigen dat reageerde, blonk niet uit door hun vooruitstrevende opvattingen over literatuur. Ze waren allemaal wel beroemd, maar normgevend in de literaire kritiek waren ze zeker niet: Herman van den Bergh, J.C. Bloem, Godfried Bomans, Karel Meeuwesse, P.H. Ritter Jr., Maurice Roelants, Gabriël Smit, A.A.M. Stols en Hendrik de Vries.

Niet verwonderlijk is in elk geval de negatieve teneur van de reacties. Poëzie-uitgever Stols reageerde duidelijk: 'Experimenteel? Vernieuwing? Zij dringt, althans tot mij, niet door. Het lijkt mij dat er róndweg een groot gebrek aan talent is.' De Vries vond dat de *jongste* poëzie zich kenmerkte 'door negatieve bedoelingen en bewust negatieve kwaliteiten'. Niemand nam het voor de jongeren op. Bomans was zelfs uitgesproken negatief. Hij sprak over het 'cliché der neerslachtigheid' en had het over de 'kostbare goudstukken' van Bloem en Nijhoff die tot waardeloze pasmunt dreigden te worden 'in de handen van lieden, die wél het jargon van de weemoed spreken, doch aan de zaak zelve vreemd zijn'.

De enquête maakte een storm van kritiek los 'en was dus journalistiek een succes'.[133] Onder meer Hendrik Jan van Tienhoven voelde zich in zijn wiek geschoten. Deze jonge dichter was een half jaar eerder met de bundel *Kristalkijken* gedebuteerd, verschenen in de poëzieserie De Windroos die Ad den Besten mede onder invloed van Van Tienhoven had opgezet.

Nadat Van Tienhoven het verslag van de enquête had gelezen, ontstak hij in grote woede en nam zich voor wraak te nemen op die zelfgenoegzame heren die zich criticus noemden. Een paar dagen later legde hij Den Besten de tekst voor van een heus pamflet, getiteld *Pro Domo*.[134] Van Tienhoven toonde zich in zijn pamflet nog steeds woedend, 'we hebben genoeg van de kleffe dweilen, waarmee de kritiek van vandaag ons in het gezicht meent te moeten slaan!' In de rest van dit manifest, dat door Den Besten geredigeerd werd, kregen de letterkundigen van de enquête stuk voor stuk de volle laag. In 1987 bekende Van Tienhoven dat *Pro Domo* een 'politiek stuk' was en dat hij het vooral gemunt had op Godfried Bomans, 'de schalk der Nederlandse letteren'. Hij kende Bomans uit de oorlogsjaren, toen beiden in Nijmegen woonden, 'en daar had ik geen prettige ervaring mee'.[135] Op Bomans' uitsmijter dat de doodsklok allerwegen luidt, maar dat niemand meer weet waar de klepel hangt, reageerde Van Tienhoven ongewoon fel: 'Je moet niet iedereen dadelijk met jezelf vereenzelvigen, Godfried. Verdomme - het is zonde dat we ervan vloeken moeten -, we willen het je best vertellen waar die klepel hangt. Hij hangt in Bergen-Belsen, Auschwitz, Hiroshima, Seoul, Sinoeije en ook op het Damrak, net zoals in de

132 Gesprek Michel van der Plas, d.d. 21-7-1997. Voor dit relaas over de enquête baseer ik me in grote lijnen op Hans Renders, *Zo meen ik dat ook jij bent; Biografie van Jan Hanlo*, p. 300-304.

133 Gesprek Michel van der Plas, 21-7-1997.

134 Pieter van Wissing, 'De bijl staat in het blok; Leven en werk van de dichter H.J. van Tienhoven (1923-1990)', in: *Jaarboek numaga, gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving*, Deel XLII, 1995, p. 140-164. De tekst van *Pro Domo* staat afgedrukt in: Elly Buelens, *Ad den Besten en de dichters van vijftig; De Windroos 1950-1958*, Leiden 1992, p. 282-285.

135 Van Wissing, p. 148.

tijd van Willem Paap (die helaas een naam als een scheldwoord moest dragen).'

Het was de bedoeling dat het met veel handtekeningen voorziene manifest van Van Tienhoven aan *Elseviers Weekblad* werd aangeboden. Zover is het nooit gekomen, want zo eensgezind als de jonge generatie boos was geworden over de enquête, zo moeilijk bleek het om tot een gezamenlijke verklaring te komen. Hans Andreus, Remco Campert, Guillaume van der Graft, Jan Hanlo, Lucebert, Hanny Michaelis, J. Meulenbelt en W.J. van der Molen weigerden hun naam onder *Pro Domo* te zetten. Simon Vinkenoog wilde aanvankelijk wel tekenen, misschien wel omdat hij Van Tienhoven kende uit de tijd dat ze samen bij de Amsterdamse uitgeverij Swets & Zeitlinger gewerkt hadden, maar hij werd door Campert op andere gedachten gebracht. Vinkenoog schreef vervolgens aan Andreus dat hij de enquête *infaam* vond maar het manifest 'is evenzeer zeer dom en de taal is afgrijselijk'. De actie van Van Tienhoven stierf een zachte dood. Maar een paar maanden later, in februari 1951, kon Vinkenoog in *Blurb* wél een SOS publiceren naar aanleiding van de *Elseviers*-enquête. Een beetje zuur voor Van Tienhoven was, dat Vinkenoog *Pro Domo* in feite gewoon herschreef en opnieuw rondstuurde, nu met meer succes. Vinkenoog was luchtiger en satirischer dan Van Tienhoven. Dat Van Tienhoven niet eens werd gevraagd te reageren, maakte de kwestie er voor hem alleen maar pijnlijker op. Het SOS-nummer werd in een extra hoge oplage van vierhonderd nummers verspreid. Daar was ook wel reden toe, want de respons was groot. Hans Andreus, Ad den Besten, Remco Campert, Guillaume van der Graft, Jan Hanlo, Willem Frederik Hermans, Paul Rodenko, en Simon Vinkenoog zelf natuurlijk, hadden een reactie geschreven. Aanvankelijk was het Vinkenoogs bedoeling geweest om met een gezamenlijke *Blurb*/*Braak*- reactie te komen waarin Campert, Lucebert, hijzelf en 'desnoods Rudy ook nog' zich zouden uitspreken.[136] Maar Vinkenoog koos uiteindelijk voor een bredere opzet, misschien was zijn enthousiasme voor *Braak* afgenomen. Dat bleek in elk geval een maand later toen hij aan Jan Hanlo schreef: 'Van *Braak* Trek Ik Mij Terug'. Hij vond het vijfde nummer er slecht uitzien en vooral was hij verstoord omdat onder zijn twee afgedrukte gedichten het 'vies regeltje' stond: '*Blurb*, léés die krant dan toch, goddomme!!!'[137]

Het nummer van *Blurb* dat volgde op het 'enquêtenummer' moest een modeluitgave worden van wat de moderne poëzie te bieden had.[138] De Vijftigers waren zelfbewust. Het is al vaker gezegd, deze beweging riep veel negatieve reacties op, maar toch werden ze opvallend snel erkend. De Tachtigers hadden Jacques Perk als boegbeeld, die al was gestorven voordat er van een beweging sprake was. De Vijftigers hadden Hans Lodeizen. Uit correspondentie met

136 Simon Vinkenoog aan Hans Andreus, 2-12-1950, in: *Brieven* 1950-1956, p. 54.

137 Simon Vinkenoog aan Jan Hanlo, 7-1-1951.

138 Brief Simon Vinkenoog aan Jan Hanlo, 22-2-1951, geciteerd naar *Het Komplot der Vijftigers*, p. 74.

Vinkenoog blijkt dat er een kleine wedloop was tussen *Blurb* en *Braak*, met als inzet: wie kon als eerste poëzie van de op 26 juli 1950 overleden Hans Lodeizen publiceren. *Blurb* won.

Het zesde nummer van *Braak*, verschenen in februari 1951 en uitgetikt door Lucebert in verschillende kleuren inkt, werd ook in twee edities uitgebracht. Een omslag van de Amsterdamse beeldhouwer Henk Boekenoogen, ook al een dienstweigeraar, en eentje van Oscar Scheffel, een pseudoniem van Lucebert. In het colofon van dit nummer werd vermeld dat Oscar Scheffel een 'in 1937 naar de ver.st. geëmigreerde oostenrijkse schilder' was. Ook had Lucebert een tekening in rode Oostindische inkt gemaakt, doorlopend op pagina 148 en 153.

Het gedicht van Kouwenaar waarmee het zesde nummer opende, begon met de cryptische regel: 'Tewoja terneuzen ioka adam'. Alleen voor lezers die wisten dat dit namen waren, of delen daarvan, die op de boten geschilderd stonden die de dichter vanuit zijn raam aan de Jacob Catskade 45 kon zien, was het minder raadselachtig.[139]

Schierbeek vervolgde zijn *Het Boek Ik*, Westerveld droeg een gedicht aan Lucebert op. Een van de gedichten die Lucebert zelf leverde, begint met de vaak geciteerde regels:
ik draai een kleine revolutie af
ik draai een kleine mooie revolutie af

Campert kwam met zijn beroemd geworden 'Een neger uit Mozambique' en Andreus had een kort verhaal. Kousbroek publiceerde twee gedichten. Zijn opmerking dat hij vanaf *Braak 5* helemaal niet meer wist wat er in Amsterdam gebeurde, blijkt uit een bewaard gebleven manuscript. Hij stuurde drie gedichten op met daarbij geschreven: '*Braak* komt er een beetje bekaaid af wat mij betreft, ik heb bijna alles naar andere bladen gestuurd, van de recente productie: dit was alles wat ik over had. Als jullie het niet waardeert vooral niet opnemen!' Slechts een van de twee gepubliceerde gedichten in dit nummer werd uit zijn inzending gekozen.[140] De gedichten "met cactussen in het blauw" en "de gevangen vogel" van Hugo Claus zouden zijn ontleend aan de bundel *Het wandelende vuur*, geïllustreerd door Corneille, *Cobra*-Handreeks No. 2.[141] In datzelfde colofon werd ook melding gemaakt van een 'bijgevoegd' formulier met daarop 'inlichtingen en bijzonderheden over het eerste nummer van de eerder aangekondigde, *Braak*-reeks. Formulier noch reeks is ooit onder ogen van de abonnees gekomen.

139 Gesprek Gerrit Kouwenaar, d.d. 1-12-1999.

140 Het gedicht 'in the states' had hij al eerder ingestuurd. De twee gedichten die niet werden 'aangenomen' beginnen met de beginregels 'toen ik verleden ziek was heb ik druk gedroomd' en 'om deze tijd ga je zowat slapen'. Catalogus André Swertz 126b., htm, host: www.nvva.nl

141 Zo schrijven Campert en Kousbroek in 1987 in 'Archief', een becommentarieerde inhoudsopgave van alle nummers *Braak* bij de toen geplande *reprint*. In het colofon van nummer 6 stond de mededeling dat dit bundeltje besteld kon worden bij K. Bieling, Van Eeghenstraat 6, Amsterdam-Zuid. Volgens Willemijn Stokvis, p. 349, is het maar de vraag of dit bundeltje ooit echt is verschenen. Volgens mededeling van Hugo Claus, d.d. 7-2-2000, is deze uitgave nooit verschenen.

Claus was een bijzonder geval. Hij woonde in Parijs en trok daar op met Appel, Corneille en Vinkenoog. Via Vinkenoog kwam hij in contact met Kousbroek, Campert en Lucebert. Andreus ontmoette hij in Rue de Verneuil, waar beiden hetzelfde hotel bleken te hebben genomen. Claus publiceerde in *Blurb*. Vanaf het begin in 1949 was hij al redacteur van het Vlaamse tijdschrift *Tijd en Mens*, en hij had meegewerkt aan *Cobra 6*, *Cobra 7* en *Le petit Cobra* nummer 3, allemaal nog verschenen in 1950. Zijn publicatie in *Braak* was via Kousbroek tot stand gekomen.

Het laatste nummer

Twee maanden na verschijning van *Braak* 6 verscheen in *Propria Cures* een besprekinkje van H.Mrs. Deze redacteur van *PC* had al eerder een paar nummers van het tijdschrift proberen te lezen, dat was hem niet meegevallen. Vooral Luceberts essays vond hij maar niks. 'Voor Lucebert hoop ik dat hij nog eens een goede baan krijgt.' Deze snedige opmerking bracht de recensent tot een vernuftige interpretatie van de titel van het tijdschrift: *Braak* breekt dus baan'. Maar bij nader inzien vond hij toch dat Campert, Kousbroek en Kouwenaar goede dichters waren.[142]

Het zevende nummer van *Braak* is een aflevering vol raadsels en animositeit. Niets in het colofon wees erop dat dit het laatste nummer was, hoewel een paar moeilijk te doorgronden bijdragen wel te denken gaven. Twee van die bijdragen maakten deel uit van een groter geheel, zoals de titel al suggereerde: 'uit: Het prentenboek voor nachtblinden'. Lucebert en Schierbeek publiceerden elk een prozafragment dat uitsluitend te begrijpen is tegen de achtergrond van hun leef- en woonomstandigheden. Lucebert en Schierbeek hebben elkaar leren kennen in oktober 1948, op de tentoonstelling van Lucebert en Martineau in het gebouw van de Geheelonthoudersvereniging. Vanaf die tijd was Lucebert verliefd op Frieda Koch, Schierbeeks echtgenote. Hij tekende de advertenties voor De Urn in *Braak* en schreef in *Braak 4* onder een gedicht van Campert, met zijn kroontjespen: 'Bordeaux die lieve Diotima ik, ook ik, ook ik, Remco Lŭcebert.' Een van zijn 'unica', *Met de hete schim van Diotima alleen*, is opgedragen aan 'f.d.'. Deze initialen staan voor Frieda Diotima, een samenvoeging van Frieda Koch en Diotima. Met Diotima wordt verwezen naar een personage uit Hölderlins *Hyperion*. 'Net als Hölderin onderhield Lucebert een relatie met een getrouwde vrouw, Hölderlin met Susette Gontard en Lucebert met Frieda Koch. In navolging van Hölderin noemde Lucebert zijn muze 'Diotima'.[143]

Lucebert woonde op de Van Eeghenlaan, als onderhuurder bij Bert

142 H.Mrs. [H. Meyers], 'Braak', in: *Propria Cures* 14-4-1951, p. 2.

143 Suzanna Héman, 'Mijn ware naam', in: *Licht is de wind der duisternis*, p. 144-182. Voor het Diotima-thema: F.J.M. de Feijter, *Luceberts 'Apocrief/De analphabetische naam': Het historisch debuut in het licht van de intertekst van Joodse mystiek en Hölderlin*, p. 289-311. In het Lucebertarchief/SMA (H5) bevindt zich een (door C.A. Groenendijk opgesteld) overzicht van het aan 'f.d.' opgedragen werk; 'f.d. op een rijtje'.

Schierbeek en Frieda Koch. Met Fried Koch als inzet ontstonden tussen de beide mannen grote spanningen. In oktober 1950 gingen Koch en Schierbeek uit elkaar. Schierbeek verliet het pand. Luceberts verhouding met Koch duurde overigens nog geen jaar en zijn plaats werd ingenomen door Nico Lijsen (1928), die in die tijd ook al een geregeld bezoeker van de Van Eeghenlaan was en het omslag van het laatste nummer van *Braak* maakte. De onderlinge spanningen tussen Lucebert en Schierbeek vertaalden zich aanvankelijk in brieven die zij elkaar toeschoven en die voor buitenstaanders onbegrijpelijk zouden zijn geweest. In poëzie heeft Lucebert over Schierbeek als 'de walgvogel' geschreven, maar in zijn proza was hij aanmerkelijk cryptischer. De eerste brief uit deze correspondentie moet eind 1949 geschreven zijn. R.A. Cornets de Groot heeft de correspondentie die in *Podium*, *Braak* en in de portefeuille sluimerde, dertig jaar later zo goed en zo kwaad als dat mogelijk was gereconstrueerd en in boekvorm gepubliceerd onder de titel *Chambre-Antichambre*.[144] Volgens Cornets de Groot is dit proza 'een gesymboliseerde chronique scandaleuse van twee vrienden die elkaar[s] opponenten zijn, en die elkaar bovendien met hypnotiserende nauwlettendheid in de gaten hielden.' Niet alle brieven zijn bewaard. Van de dertig brieven, van elk vijftien, zijn er vijf verloren gegaan. Het is zinnig om *Chambre-Antichambre* als geheel te bekijken, omdat anders de twee bijdragen in *Braak* even onbegrijpelijk blijven als dat voor de toenmalige lezer moet zijn geweest. Maar ook releveert het verhaal achter deze particuliere correspondentie een van de redenen waarom er aan het tijdschrift een vroegtijdig einde kwam. Aanvankelijk was het ook helemaal niet de bedoeling *Chambre-Antichambre* in *Braak* te publiceren. In *Podium* hadden het jaar ervoor al twee brieven gestaan en op een kopijdoorslag die Cornets de Groot van Lucebert kreeg, stond dat nog vier brieven aan *Podium* waren gezonden, waaronder de later in *Braak* gepubliceerde 'WC(ker)' en 'Zaal(ig)'. Een citaat uit 'het oog van Gol' (Lucebert), dat al in *Podium* had gestaan, werkt verhelderend: 'wanneer een vreemdeling met jou als drenkeling in zijn armen de straat inkomt en ik zie dat toevallig, denk niet dat ik dan de trappen afren om open te doen met een bonzend hart. integendeel. ik doe dan net alsof ik niet thuis ben en ga op kousevoeten de keuken in en snij daar een dun sneetje brood voor jou...' Schierbeek, die zich tot op het bot gekrenkt voelde omdat de vriend die hij onderdak had verschaft, hem tot hoorndrager had gemaakt en zijn huwelijk had getransformeerd tot een onderhuids zwerende wond, reageerde onder meer met: 'Ook heeft door mij een onbevlekt geboren plaats gemaakt, dat gepaard ging met het ruilen van de heilige Eenhoorn tegen het blinde Negenoog.' Lucebert schreef een 'Lente-suite voor

144 [R.A.] Cornets de Groot, 'Inleidende verantwoording', in: Lucebert en Bert Schierbeek, *Chambre-Antichambre*, 's-Gravenhage 1978, p. 5-9.

Lilith' en ook in *Het Boek Ik* maakte Schierbeek toespelingen op de situatie in de Van Eeghenlaan: 'De zwarte vogel Lilith mijn vrouw, my lovely serpent and handsome girl zij loerd de haat door de hof... Zal ik zien en zijn de Wreker, of zal ik zien het werk mijn wolk?'[145] Het is slechts een van de elementen die in *Chambre-Antichambre* aan bod komen. Maar voor de geschiedenis van *Braak* wel een belangrijk element.[146] Zeker als men bedenkt dat Lucebert en Schierbeek de enige redacteuren waren die nog naar *Braak* omkeken, naast de redactiesecretaris Bab Westerveld.

In hetzelfde nummer vocht Schierbeek nog een andere strijd uit. Op 17 februari 1951 was er een PEN-bijeenkomst geweest waarop Schierbeek had gesproken over de experimentele letterkunde in *Braak* en *Blurb*. Hij wees de toehoorders erop dat de experimentelen niets 'nieuws' brengen, 'zij willen de chaos waarin wij leven tot uitdrukking brengen als zij associatief proza schrijven overtuigd van de gedachte, dat alles in alles is'.[147] En om deze stelling te adstrueren, las hij een fragment voor uit *Het Boek Ik*. Of deze voordracht wervend voor zijn nog te verschijnen boek was, blijft een vraag. Nadat Lucebert een gedicht van hemzelf en van Kloos voorgelezen had, discussieerden onder anderen Victor E. van Vriesland, Sam Goudsmit, Hans Redeker en mr. A. Mout over de experimentele literatuur. De middag kreeg een staartje.

Op een van de persreacties naar aanleiding van deze bijeenkomst reageerde Schierbeek in *Braak 7*. De lezer kon met enige moeite begrijpen dat het tegen iemand was die Hofland heette en die een artikel in *Propria Cures* had gepubliceerd. H.J.A. Hofland had al een paar keer een artikel in *PC* weten te publiceren, en daaruit was wel duidelijk geworden dat hij een bewonderaar was van de door de *Braak*-mensen verfoeide Menno ter Braak en E. du Perron.[148] In een bijna paginagroot en geestig geschreven artikel in *Propria Cures* van 23 juni 1951 ging Hofland nog een stapje verder in het tarten van de *Braak*-clan. Naar aanleiding van de PEN-bijeenkomst begon Hofland zijn artikel met een vergelijking tussen 'de volksstam der Zuni's', die er de gewoonte op na schenen te houden om leden die bijzondere prestaties leverden tot eenzame opsluiting te veroordelen, en de experimentele dichters: 'Want wat in het land der Zuni's het lot is van iedere ongelukkige met superieure capaciteiten, blijft bij ons voornamelijk beperkt tot de meer dan middelmatige schrijvers.' Hofland spitst deze observatie toe op de voordracht van Schierbeek. Deze had beweerd dat de experimentelen taal alleen gebruiken als expressiemiddel en niet 'als methode van communicatie'. Hofland vond dit een verwarrend onderscheid. 'Overigens was het betoog van Schierbeek over het geheel genomen nogal verward, wat

145 Lucebert, *Apocrief I De analphabetische naam*, in: *Verzamelde Gedichten*, p. 42-43 en Bert Schierbeek, 'Het Boek Ik', in: *Braak 3*, p. 58.

146 Cornets de Groot heeft in diverse publicaties de meer theoretische achtergronden van *Chambre-Antichambre* verklaard: 'Lucebert, Het oog van Gol', in: *Soma* 3(1972)23, p. 13-20, *Met de gnostische lamp; Krimi-essay over de dichtkunst van Lucebert*, 's-Gravenhage 1979.

147 'Ary Prins, Braak en Blurb', in: *Het Algemeen Handelsblad* 19-2-1951.

148 Zie bijvoorbeeld zijn artikel 'R: Liever onzindelijk dan zuur; Naar aanleiding van een voetnoot', in: *Propria Cures* 4-11-1950, p. 1.

veroorzaakt moet zijn door de zes borrels, die de experimentator van te voren gedronken had.' Hofland had in voorgaande nummers van *Braak* fragmenten van *Het Boek Ik* gelezen, en hij vond deze een uiting van 'eindeloos gelal'. Hij had gehoord 'dat Schierbeek ongeveer dertig jaar is; te oud, lijkt mij, om uitsluitend te lallen'. Hofland maakte één uitzondering op zijn oordeel over de experimentelen: Lucebert. Van hem had hij 'Verdediging van de 50-ers' in *Cobra* gelezen. 'Het is met kennis van de betekenis en gevoelswaarde der woorden geschreven, en de toon verraadt een spontane opgewondenheid.' Maar voor de rest vond hij de experimentele literatuur flauwekul en de 'anti-intellectualistische houding' van de *Braak*-mensen stond hem helemaal niet aan. In dat verband noemde hij Kousbroeks inleiding uit het eerste nummer, waarin over het 'clean-shaven gezicht' van Ter Braak gesproken werd. 'Het doet denken aan de harde, ongevoelige plutocratische-kapitalistisch uitbuiters, waarover men in *De Waarheid* dikwijls leest, en trouwens, de hele beweging van het letterkundig experiment heeft wel iets van de Vredesactie van Stockholm.'

De kritiek van Hofland was bijzonder in haar soort, omdat hij niet als al die andere critici, zijn bezwaren op het ideologische vlak zocht. Hij vond dat Schierbeek doodeenvoudig niet goed kon schrijven. Zijn ergernis over schrijvers die slecht schrijven verklaart ook de uitsmijter van zijn polemische stuk: 'Wie, zoals Simon Vinkenoog, de opschepper Paul Rodenko een groot essayist noemt, en Ter Braak ongevoelig, heeft beslist iets van de Nederlandse Zuni in zich.' Simon Vinkenoog reageerde met een ingezonden briefje in *Propria Cures* waarin hij Hofland rancune voor de voeten werpt. 'Leest u uw *Criterium*dichters maar.'[149]

De reactie van Schierbeek maakt in elk geval duidelijk dat *Braak* niet aan het begin van 1951 is opgehouden, zoals zo vaak is beweerd, maar ná het artikel van Hofland op 23 juni 1951. En waarschijnlijk was *Braak 7* begin augustus nog niet verschenen toen Hans van Assumburg zijn artikel in *Op den Uitkijk* publiceerde. Hij noemde zo ongeveer alle medewerkers tot dan toe, behalve die uit het zevende nummer. Niet Niels Augustin en niet de twee dichters die dat laatste nummer openden.

Bab Westerveld was de degene die het zaakje nog draaiende hield. En dat ging in financieel en redactioneel opzicht steeds moeilijker. Om het zesde nummer te drukken, had hij 25 gulden van Jan Hanlo gekregen, en ook had hij het redactiebeleid naar zich toegetrokken, maar hij was 'slechts' redactiesecretaris. In die omstandigheden was het mogelijk dat Bert Schierbeek op een gegeven moment met een stapel kopij kwam aanzetten van een paar dichters die hij in het café ontmoet had.

149 H.J.A. Hofland, 'Mexico in Nederland', in: *Propria Cures* 23-6-1951, p. 2. Simon Vinkenoog, 'Brief', in: *Propria Cures* 20-10-1951.

Westerveld is er een halve eeuw na dato nog boos over: 'Op een goede dag kom ik Schierbeek tegen en die vertelde mij: "Wat ik nu heb dat is geweldig. We gaan een *Braak International* maken." Hij was in een dronken bui de vertaler James Holmes tegengekomen en die had iemand bij zich die een pakket gedichten bij zich droeg. Schierbeek vond ze geweldig en hij had Holmes beloofd alles onverkort in *Braak* te zetten. Hij heeft het zo afgeleverd, alhoewel de drukker het nog over moest tikken. Er staan wel verschillende namen in, maar het werd als één pakket aangeleverd. 'Schierbeek droeg mij op, hij was tenslotte redacteur, daarmee naar Schoonman te gaan om dit bijzondere nummer in een extra hoge oplage van 250 exemplaren te laten drukken.'

En inderdaad, *Braak* opende met een Engelstalig gedicht van Jan Carew, door de drukker overgetikt als Jan Carrew. Van dezelfde Carew werd een introductie op de 'South American poet of Indian ancestry' Kona Waruk afgedrukt. 'His poems are being published in Holland for the first time.' Daarna volgden zes pagina's poëzie van deze Waruk, en ook hier had Schoonman een typefout gemaakt, en verhaspelde hij deze naam tot Warek. Schoonman heeft zijn typefouten in 1953 misschien wel ontdekt, toen hij een themanummer over negerpoëzie vormgaf, waarin Carew en Waruk voorkomen, van het door Ludwig Kunz vanuit Amsterdam geredigeerde tijdschrift *De Kim*.[150] Schoonman was verantwoordelijk voor de 'typografische verzorging' van dit nummer van *De Kim*. In de personalia van dat nummer stond dat Waruk 'a South American from British Guiana' was. Zijn vriend Jan Carew, ook afkomstig uit Brits Guyana, studeerde in Nederland en wierp zich hier op als promotor van Waruks werk. Kouwenaar ontmoette Carew bij Theun de Vries en vond hem een 'sjieke neger'.[151] De in 1925 geboren Carew publiceerde enkele sociaal-politieke studies, zoals: *Black America; the street and the campus* (1993) en *Ghosts in our blood; with Malcolm X in Afrika, England, and the Caribbean* (1994).

Behalve de onbegrijpelijke kopij van Lucebert en Schierbeek, de Engelstalige gedichten van Carew en Waruk, werd ook een lang Engelstalig gedicht, met verklarende noten, van James Holmes afgedrukt en Niels Augustin had een bijdrage waarvan menig lezer zich zal hebben afgevraagd in welke taal het eigenlijk was geschreven.[152] Bab Westerveld dichtte op de laatste pagina: 'hier is het land verdronken ik verga'.

'Bijna de hele oplage van dat laatste nummer is in de wc van Schierbeek gezet, als closetpapier. Luceberts bijdrage in dat laatste nummer onder de titel 'WCker' bleek een voorspellende waarde te hebben gehad. Er is nooit één

150 Ludwig Kunz, *de Kim; Nos. 1-6/7, 1950-1955*, [reprint] Nendeln/Liechtenstein 1974, 'litterair pamflet no 3, p. 2-7. Kunz staat model voor de hoofdpersoon in *Negentien-Nu* van Kouwenaar.

151 Gesprek Gerrit Kouwenaar, d.d.1-12-1999 en mededeling Theun de Vries, d.d. 15-2-2000.

152 Holmes heeft bij bundeling van zijn gedichten opgemerkt dat hij deze kopij op 14 en 15 maart 1951 schreef. Ook onthulde hij dat in de noten bij zijn gedicht bij publicatie in *Braak* niet verteld werd dat 'there're is a gay guy on the cruise'. Hij beweert dat de redactie een opdracht, 'for Schmoll', toevoegde. Deze verwijzing naar Van Ostaijen werd echter niet in *Braak* afgedrukt. James Holmes pp, *Early Verse; Selected Poems 1947-1957*, Amsterdam 1985, p. 35-40.

exemplaar van verkocht. Dat nummer is zelfs nooit aan de abonnees verstuurd, want dan had ik dat op eigen kosten moeten doen.' Westerveld had zelfs geen geld om de drukker te betalen. Die had een rekening van tachtig gulden gestuurd. Er zat vijftien gulden in kas door losse verkoop van een paar nummers in kunstenaarscentrum en galerie Le Canard en Remco Campert legde 25 gulden bij. Die veertig gulden bracht Westerveld naar Rudy Schoonman en met *Braak* was het afgelopen. Kousbroek en Schierbeek heeft Westerveld zelfs nooit meer van zijn leven gezien.

Slot

Hoe anders zou het met *Braak* gelopen zijn als Lucebert een door hem opgesteld plan voor het zevende nummer ten uitvoer had kunnen brengen. Uit een bewaard gebleven notitie blijkt dat hij een serie 'platen' wilde laten tekenen door schilders en tekenaars: Karel Appel, Corneille, Piet Ouborg, Eugène Brands, Anton Rooskens, Willem Hussem. Ook had hij het plan kindertekeningen in dit nummer af te drukken. Verder een artikel over schilderkunst contra perskritiek, gedichten over schilders en beeldhouwers en programmatische teksten van onder meer Piet Mondriaan, Hans Arp, Wassily Kandinsky, Theo van Doesburg en Henry Moore.[153] Het bleef bij een notitie.

Braak was dood maar nog niet begraven. Kousbroek vroeg een paar maanden later Hanlo's brief aan Einstein op voor een volgend *Braak*-nummer, dat ook Engelstalige kopij zou gaan bevatten. Op nieuwjaarsdag 1952 schreef hij aan Hanlo: 'Een van de redenen waarom ik je schrijf is om je om bijdragen te verzoeken voor het opnieuw uit te geven braak [...] daar er een gedeelte in de Engelse taal zal komen, is het misschien mogelijk dat jij, die deze taal immers onderwijst, ooit in het Engels geschreven hebt of schrijft, daaraan bij zou kunnen dragen, behalve aan het Nederlandse gedeelte.' Begin juni 1952 schrijft Kousbroek: 'Over *Braak* nog geen nieuws. Ik wanhoop dat het ooit nog weer verschijnen zal.'[154]

Braak is niet meer herrezen. Zo langzamerhand had *Podium* de experimentele dichters naar zich toegetrokken. Voor zolang als het duurde heeft *Braak* de Nederlandse *Cobra*-dichters bij elkaar gehouden en als brug gediend tussen die *Cobra*-dichters en een nieuwe beweging. Nadat het laatste nummer verschenen was, presenteerden de experimentelen zich in october 1951 gezamenlijk in *Atonaal*, en daarmee was het bestaan van de Vijftigers een feit.

De geruchtmakende bloemlezing van Vinkenoog heeft de icoonfunctie van *Braak* in de literatuurgeschiedenis overgenomen. Vinkenoog had *Braak* ook al de

153 Lucebert LM, collectie Sylvia Sluyter, 'Groenendijkverzameling', map 8, 3 schriften met efemera, waaronder een velletje met een plan voor *Braak 7* van Lucebert, met dank aan Peter Hofman.

154 De brief aan Einstein is gepubliceerd in: Jan Hanlo, *Brieven 1931-1962*. Deel I, p. 131. Het citaat uit de brief van Kousbroek is geciteerd naar de noten bij deze uitgave, p. 713.

pas afgesneden waar het ging om wie als eerste Hans Lodeizen kon publiceren.

De dichters van *Braak* voelden zich verwant met het surrealisme, vooral Kousbroek en Lucebert. Veel van de opmerkingen tegen Ter Braak zijn te verklaren uit de vermeende onachtzaamheid van de *Forum*-redacteuren, vooral E. du Perron, ten aanzien van het surrealisme. Paradoxaal genoeg was er rond 1950 ook een groep dichters actief die juist in *Braak* en de Beweging van Vijftig een vijandigheid tegenover het surrealisme zag. Theo van Baaren, L. Th. Lehmann en andere medewerkers van het tijdens de Tweede Wereldoorlog gefabriceerde tijdschrift *De Schone Zakdoek*, die na de bevrijding pogingen deden het surrealisme in Nederland ingang te doen krijgen, voelden zich door de grote aandacht die de Vijftigers kregen weggedrukt uit de publieke aandacht. Zelf verklaarden ze deze ongelijke strijd uit de stiefmoederlijke behandeling van het surrealisme in Nederland.[155]

De dichters die de poëzie rond 1950 een nieuwe impuls hebben gegeven, zijn eerder in maatschappelijk-politiek opvatting onder één noemer te brengen, dan in artistieke zin. Vinkenoog vormt in deze een lichte uitzondering, hij moest niet veel hebben van de politieke kant van *Reflex* en de waardering die *Braak* daarvoor opbracht.

De poëzie van de medewerkers van *Braak* wijkt onderling net zo veel van elkaar af als dat Willem Kloos en Lucebert op elkaar lijken. *Braak* en al die andere tijdschriftjes illustreren wél dat er een saamhorigheid onder links geëngageerde jonge kunstenaars was. Er leefde een sterke behoefte Nederland eens flink wakker te schudden uit de heersende tucht van zuinigheid, wederopbouw en politieke restauratie.

155 Hans Renders, *Verijdelde Dromen; Een surrealistisch avontuur tussen De Stijl en Cobra*, Haarlem 1989.

BRAAK

BRAAK

BRAAK

BRAAK

Braak 4

BRAAK

BRAAK

BRAAK

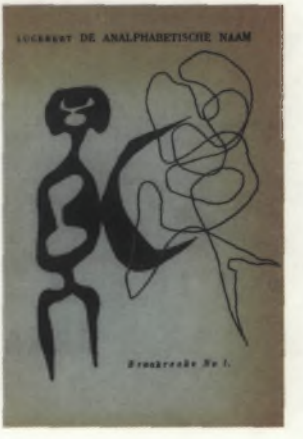

BRAAK

BRAAK

nummer 1 tot en met 7, aangevuld met Braak Extra

BRAAK

Maandelijks Cahier voor proza, poëzie en critiek

99

BRAAK

Maandelijks Cahier voor
proza, poëzie en critiek

★

Onder redactie van
Remco Campert en
H. R. Kousbroek

★

Abonnementsprijs
f 3.50 per half jaar
f 1.75 „ kwartaal
f 0.60 losse nummers

★

Alle bijdragen, correspondentie
en storting abonnementsgelden
aan H. R. Kousbroek Jr.
Sarphatipark 131[IV] A'dam-Z.
Gemeente Giro K 2814

100

No. 1

Eerste Jaargang

MEI 1950

dichten is liegen op hoger plan
van een mus een zwaluw maken
en als het even lijden kan
nonchalant de kosmos raken
liefs erwtenborsten
worden een verrukkelijk span
een gore lap een smetteloos laken
maar voor de deur staat een man
al nachten lang te braken

De titel van dit blad dient geen affiniteit met Menno ter Braak te suggereren. Integendeel zijn als tegenstelling met zijn geest, die nog zozeer het teken is waarin veel huidige letterkunde staat, een aantal middeleeuwse gedichten in dit nummer opgenomen.
Wanneer ik spreek van integendeel is dit wellicht te scherp; niettemin zou ik het toch zo willen stellen om het dan ook toe te spitsen.
De middeleeuwse poezie is zeker voort gekomen uit een mentaliteit die zo hemelsbreed met die van ter Braak verschilt, dat dit wordt tot een opmerking als een andere, als ik daarbij niet zo het gevoel had dat de laatste eigenlijk veel minder binnen het terrein der letteren valt dan de eerste, die er voor het Nederlands ook het alpha van was.
Welnu ter Braak c.s. zijn zeker het omega niet al lijkt het daar soms op.
Wanneer ter Braak slechts cultuurhistorische, politieke of wijsgerige pretentie gehad had, zou het aantrekkelijk zijn hem zeer veel waarde op letterkundig gebied toe te kennen; zijn invloed daarop was dan niet minder intensief geweest.
In de huidige stand van zaken blijft die invloed, maar is toch wel te ongelijksoortig om nog aantrekkelijk te blijven. Het wordt gewoon vervelend om achter bijna alle moderne litteratuur het volle, clean-shaven gezicht van ter Braak te zien staan.
Dit maakt de kern van het probleem uit: ter
102 Braak is niet artistiek. Het zou nog te slikken zijn als hij geestelijk gesproken een ferme baard had en een gek pak droeg.
Hij is te wetenschappelijk, te wroeterig en spitsvondig, zonder op bepaalde momenten de hele rataplan van zijn ijzingwekkende eruditie

los te laten om eens een paar flink onberedeneerde dingen te zeggen, die buiten het gepraedetermineerd schema van het verstand vallen; om eens op artistiek overtuigende manier van een ervaring of opvatting te getuigen, in plaats van intellectueel.
Want het interesseert mij toch eigenlijk pas op de tweede plaats wat de rationele aanleiding is als hij het een of ander schrijft, vóór alles is het er mij om te doen het geschrevene kunstzinnig-emotioneel te ervaren. Maar bij hem komt die ervaring voor mij in de tweede plaats. Als ik mij afvraag wat ter Braak zou betekenen wanneer hij niet zo vreselijk knap was geweest, staat mij duidelijk voor ogen dat het overblijvende het primaire in de waardering zou moeten zijn. Dat dit bij hem ook maar helemaal niet te scheiden is, is waarschijnlijk de grond van mijn grief.
Het bezwaar, dat hij bijvoorbeeld in een critiek als "het mysterie van Leidschendam" (Het tweede gezicht) intellectueel gesproken geen ongelijk heeft; maar ik nooit toe zal geven dat hij duidelijk maakt wat er nu mis is - naar mijn mening omdat hem dat zelf ook niet helemaal duidelijk was. Zoiets is ook voorbestemd vaag te blijven - het is niet met een redenering en een voorbeeldje uit te maken.
(Het schijnt dat hetgeen in de letteren een overcompleetheid geworden is, juist noodlottig in de wijsbegeerte mankeren moet, gedachtig aan de taalkundig onzinnige woordenfabriek van bv. Heidegger - in het algemeen gebrek aan duidelijkheid bij veel wijsbegeerte, om nog maar te zwijgen van de gewassen die levenskrachtig in bijna alle wis- en natuurkundige werken bloeien.) 103
Dit bezwaar wordt nog sterker als ik een ro-

man als Hampton Court lees. Het is doodgewroet, gestikt in problematiek, van kunst veranderd in iets knaps van ijs.
Filosofen en historici schrijven ook - en zelfs vee-artsen en amateur astronomen stellen hun specialité wel eens te boek. Dat is daarom dan geen litteratuur; waarom zou (zonder ter Braak nu met de laatsten te willen vergelijken) cultuurcritiek dan wel dit praedicaat verlangen? Vergelijk ter Braak eens met een andere auteur van universele eruditie - S. Vestdijk, die wél artist is; neem na het lezen van een moderne Vlaamse auteur (ik denk bv. aan Fr. de Backer, M. Gilliams of Joh. Daisne) ter Braak eens ter hand, dan springt duidelijk naar voren dat een schrijvend denker nog geen denkend schrijver is. Ter Braak mist critiekloosheid en nonchalance, ontroerend vermogen en - hoe moet ik het noemen: goddelijkheid.
De middeleeuwse poëzie staat hier wel scherp tegenover. Haar problematiek is ontegenzeggelijk minder uitgestrekt, in bijna alle gevallen (er zijn er wel andere) bleef zij beperkt tot de onmogelijkheid in liefde volkomen bij elkaar te komen - of die liefde nu aards of mystisch was; de ontzetting der ontoereikendheid om in de andere ziel op te kunnen gaan - het water is veel te diep. Maar in deze beperking het meest universele wat ooit door een kunst is opgebracht; nooit daarna is zo aangrijpend, gevarieerd en unaniem van een problematiek getuigenis afgelegd.
104 Daarom is het goed dat men door haar onpersoonlijkheid eens los staat van alle aan "persoon" klevende bezwaren. Al was het alleen maar om (zie begin) het eens scherp te stellen.

H. R. KOUSBROEK.

Tvergaderen en was noeyt so soet
het scheyden en is veel meerder pijn
die niet en weetet minen noot
hoe soude hi kennen dat hete mijn
want hier te zijn es cort termijn
al ligghen wi hier in blancken armen
ten ende moet al gescheyden zijn
god wil haer lieve ziel ontfermen

Der minnen plegen es onghehoert
alse hi wel kint dies hevet becoert
want si in midden der troest testoert
hine can ghedueren
dien minne gheraect
hi ghesmaect
vele ongemoeder uren

bi wilen lief bi wilen leet
bi wilen verre bi wilen ghereet
die dit met trouwen van minne versteet
dat es jubileren
hoe minne versleet
ende omme veet
in een hanteren

HADEWIJCH

Dicke roepic hulpe alse die onverloeste
lief wanneer ghi comen sèlt
soe noepti mi met nuwen troeste
so ridic minen hoghen telt
ende pleghe mijns liefs alrevroeste
ochte die van noerden van suden van oeste
van west al waren in miere ghewelt
soe werdic saen te voete ghevelt
ay, wat holpe mine ellende vertelt

HADEWIJCH

1

een kamer boven een plein
heiligen aan de muur
de klok van geneviève
slaat ieder uur het uur
een vrachtauto met flessen
bus 84 en een hond
de stilste aller minnaressen
kuste ik hier haar mond -
een hoge kamer aan een straat
een notre dame du bon sommeil
die op de muur getekend staat
heilige maría bid voor ons

2

het dempen van de nacht erover
je kleren liggen op mijn stoel
je hoofd is bijna achterover
ik ben hier naast je en ik voel
je van je voeten tot je mond
de huid van je rug aan mijn handen
ik vind je borsten: zacht en rond
ik voel je mond ik voel je tanden
ik voel je tanden met mijn tong
wat ben je lang wat ben je jong
als je zo languit naast me ligt
mijn bloed dreunt langzaam als een gong
als je maar altijd languit naast me ligt

3

zij kwam de trap af toen ik belde
ik sloot de deur en zag haar aan
ze was heel kalm en nog wat tenger
maar zag niet op toen ze vertelde
wat ze een jaar lang had gedaan
een jaar waarvan ik dacht ik breng er
alles weer van mee terug
dat was niet waar ik wen te vlug.
het moet nog eender zijn, de straat
de bistro van de overkant
ik ben er nog wel mee verwant
ik ben alleen een jaar te laat

4

jouw wegzijn kan ik nooit betalen
of overdoen in vroeger tijd
ik kan je brieven niet vertalen
en voel alleen maar hoe het bijt
dat ik wanhopig lig te huilen
mijn armen en mijn lichaam zijn
zo nutteloos en in de kuilen
van mijn bed is al de pijn
van jouw wegzijn. kort geleden
lag je nog hier met je gezicht
hoe heb ik altijd nog vermeden
weg te kruipen voor het licht

5

een krijsend beest van vrezen slaat
dansend in mijn armen op
er speelt een zwarte man de maat
hese radeloze bop
ik heb als saul mijzelf belogen
hier sta ik als een panisch kind
en verbrand met open ogen
god, sla mij vóór het weten blind

H.R.KOUSBROEK

DE SCHONE JONGEMAN

Toen hij zes jaar was, stierf zijn vader. Het was een winderige dag aan het eind van September. Vanaf die dag tekende hij op elk stuk papier dat onder zijn handen kwam, poppetjes. "Zij zijn mijn vader" zei hij. Dikwijls bezocht hij musea en keek naar de portretten van oude en jonge mannen.
Zij waren allen zijn vader, zei hij.
Toen hij volwassen was, bleek hij opgegroeid te zijn tot een ongewoon knappe jongeman, met zwart haar, zwarte ogen en een bleek mager gelaat. Hij was zeer rijk, daar hij het grootste gedeelte van zijn vaders vermogen had geërfd. Hij bewoonde een groot huis, waarom een tuin als een park lag. Hij kocht talrijke beelden en plaatste hen in de tuin onder de bomen. Hij bezat een standbeeld van Clemenceau, van Bismarck, van Balzac en verschillende beelden van Griekse jongelingen, die allerlei sporten beoefenden of alleen maar stil stonden en naar iets keken wat hij niet kon zien.
Zij waren allen zijn vader.
Op een dag kwam er een man naar het huis en zei tegen de schone jongeman "Ik zal je vader zijn".
"Dat is vriendelijk van U", zei de jongeman, "hoeveel kost U ?"
"Niets", zei de man, "ik zal een echte vader zijn, geen koud stuk steen".
De man bleef dus en de jonge man sliep voor het eerst sinds zijn jeugd weer bij zijn vader in bed. Alleen was het nu leuker. Soms wandelden ze in de tuin en keken lange tijd naar de andere vaders van de jongeman. En dan sliepen de jongeman en zijn nieuwe vader onder het beeld van twee Griekse jongelingen en zij hadden veel plezier en iedereen was gelukkig. — 113

Toen kwam op een dag een vrouw, die gehoord had over de schoonheid en rijkdom van de jongeman,naar het huis en zei: "Ik zal je moeder zijn".
"Maar", zei de jongeman, "ik heb al een moeder".
"Die is in het gekkenhuis, je ziet haar nooit meer terug", zei de vrouw.
"Hm", zei de jongeman, "hoeveel kost U ?"
"Niets. Ik zal vader en moeder tegelijk voor je zijn".
"Maar ik heb al een vader".
"O. Dan ben ik alleen je moeder".
En de jongeman sliep vandien af tussen zijn vader en zijn moeder. Het was heerlijk,maar het eiste veel van zijn krachten.
Hij werd zwakker en zwakker en op een zonnige dag stierf de jongeman.
Zijn ouders hadden zijn handen vastgehouden en gehuild. De jongeman had gezegd: "Huil niet. Ik ben de gelukkigste mens op aarde. Huil niet". Toen stierf hij en zijn ouders, die de eenzaamheid niet konden verdragen, adopteerden al spoedig een nieuwe zoon.

REMCO CAMPERT.

1

vois tu bien le faible jour
par la lucarne c'est déjà matin
ton visage est caché près du mien
maintenant ferme tes yeux mon amour
j'entends des voix dans la rue
des autos qui se mettent en train
mon âme allez rêver moi donc
non plus je ne connais l'avenir
les premiers journaux sont vendus
de ce jour on mange le premier pain
mon âme il faut se souvenir
toujours ceci sous ciel quelconque
sous le sol le métro gronde
près de nous une porte on déclôt
l'heure du partir est toujours trop tôt
et il nous reste les tessons d'un monde

2

deze dingen hebben zich zatgevreten
aan mijn vermoeide hart:
de laarzen de kampen de smart
om jouw lichaam in een kuil gesmeten
ik kan niet liefhebben zomaar
wanneer ik haar in mijn armen neem
omarm ik ook de lijken die ik daar
zag liggen in jaren zonder erbarmen
nu vijf jaar later onder bomen
die in het teken der lente staan
ben ik nog gedoemd tot dromen
dromen die tegen het leven gaan
want op de velden van het verleden
staan te veel kruisen
dat ik anders zou kunnen huizen
dan tussen de puinen van het heden

3

ik waag mij niet meer over straat
waar soldaten van de tijd
hun geweren op mij richten
en volle bussen voorgevoelens
steeds het verkeer ontwrichten
en waar in eindeloze regelmaat
vogels duikvluchten uitvoeren
en antenneluchten
gespannen op berichten wachten
ik kan alleen nog ademhalen
als zich jouw armen om mij spannen

4

zijn hoepel rolt uit het gezicht
hij staat stil want voor een raam
staat een vrouw naakt, ogen dicht.
hij loopt verder,uit zijn kindervoegen gelicht

in ons goede amsterdam
kookt men soep
dikke soep
en eet er dagen van

VINCENT MURENO

B E S P R E K I N G E N

Enige flinke jongens die Eylders frequenteerden, besloten tot de uitgave van een blad.
"Er moeten veel vieze woorden in staan", zei een van die jongens, "dat vond ik op de HBS ook al zo leuk".
Nu, ze vonden het allemaal een enig plan en gniffelden bij het vooruitzicht.
"Weet je", zei een tweede, "wij zijn anders dan de anderen, wij durven te zeggen waar het in deze decadente verrotte maatschappij om gaat."
Ze knikten en zeiden dat de maatschappij rot was. "Kijk eens", zei een derde, "wat een lekker grietje daar loopt." Ze keken allen en zeiden dat het grietje er best wezen mocht.
"Luister eens" fluisterde een vierde. Zij bogen zich naar hem toe om te luisteren. "Ik zou best eens met haar naar bed willen", zei de vierde met een kop als vuur. Ze sloegen zich op de dijen en riepen "Jij durft, zeg" en "Wat leuk" en "Ik ook wel".
Ze noemden het blad Spleen en toen het verscheen,kon iedereen zien, dat het een getrouwe weerspiegeling was van hun sexuele noodjes hun kantoorzieltjes en hun schemerlampmentaliteit.

Jaques Gans heeft zo zijn dagelijkse ergernisjes, ook houdt hij van een goed glas wijn en een lieve vriendin. Over deze dingen schrijft hij wekelijks in het Pamflet, dat verschijnt bij Van Oorschot. Het Pamflet is,zoals de ondertitel meldt, tegen het publiek. Jaques Gans is beslist geen Multatuli, noch wat betreft de onderwerpen waaraan hij zich ergert, noch wat betreft zijn stijl van schrijven. Maar hij moet wel een aardige man zijn, geloof ik.

119

In de Windroos (een serie hedendaagse poëzie) verscheen als eerste bundel Sous-terrain van W.J.van der Molen. De flap vermeldt, dat de heer van der Molen te Broek op Langedijk werd geboren en dat men zich door zijn verzen moet laten "attraperen" en dat hij de existentie heeft "ontdekt" als iets dat onmiddellijk met de kosmos communiceert. Enige aanhalingen uit zijn werk stellen ons de persoon van van der Molen duidelijk voor ogen.
Het blijkt dat zijn schoot door bergketens is gezwollen; ondanks dat lukt het hem onder stoelen door te schuiven en in gordijnen gerold te staan. Zijn voeten schrijden in de ruimte tussen sterrenevels en het is dus verklaarbaar, dat hij tussen hoofd en voeten aan afstand vergaat. Hij ligt in het verlengde van de aarde en hij moet (en schijnt het niet leuk te vinden) hagel en onweer baren. Hij leeft omkeerbaar achterstevoren en dan nog alleen aan de binnenkant.
Ik kan niet aannemen, dat de heer van der Molen dit zelf gelooft. In zijn werk doet hij zich in elk geval kennen als een loodzware humorloze Hollandse dominee, eigenschappen die hem in zijn minst onoprechte gedichten zoals: "Ik kan geen bloed zien", "Zomeravond", geen moment in de steek laten.
Men moet de heer van der Molen eens flink in zijn zij kietelen.

120

R. C.

Het zou Eduard Elias bijna als een verdienste aan te rekenen zijn dat hij in Mandril een van zijn praatjes wijdde aan de novelle "Werther Nieland" van Gerard Cornelis van het Reve (de Vrije Bladen, G.A.van Oorschot);het zwijgen dat er namelijk in bijna de gehele pers over bewaard wordt, is des te bevreemdender als men zich het gejuich en hoerageroep herinnert dat "de Avonden" uit veler pennen losmaakte.
Ik wil hier echt niet aantasten dat Eduard niet genoegzaam arrivé in letteren en geslachtsleven zal zijn dat Werther hem niets meer te zeggen heeft; de opmerking "een dor zeurderig boekje" geeft alleen weinig grond voor deze veronderstelling.
Eigenlijk moet ik sterk de indruk van mij afzetten, dat Elias de onmiskenbare superioriteit van van het Reve ook wel voelt en, hieruit een bepaalde kif puttend, aan zijn stukje begon.
"Werther Nieland" doet in veel opzichten denken aan "De ondergang der familie Boslowits", waarmede v.h.Reve in 1946 in Criterium debuteerde; ook hier een ik-figuur, die de ondergang van een familie gadeslaat.
Werther is ongeveer elf jaar en maakt met zijn vader die Esperantist is en zijn moeder die een afwijking vertoont, deze familie uit.
Elmer, een jongetje van gelijke ouderdom, is het die temidden der attributen en gedachten dier leeftijd zijn contacten met Werther en diens familie beschrijft.
Ik kan mij niet voorstellen, dat iemand hierin niet veel van zijn eigen gedachtenleven uit die tijd terugvindt, zelfs Eduard Elias niet. 121
De verlatenheid, de dingen die men niet, of misschien juist bijna wél begrijpt; de vreemde wereld tussen het oprichten van clubs, onbegrijpelijke toestellen,van wonderlijke fantasieën die met grote ontroering voor waar aan een ander worden verteld. Over dit alles de onbe-

stemde angst, grauwe sfeer en triestheid. Bij deze dingen is v.h.Reve's taalgebruik zo ongewoon aangepast,dat het op zichzelf al haast deze sfeer van denken suggereert; bovendien van een bijna niet te geloven beschrijvingskracht, vatbaar voor de uitzonderlijkste nuances en fascinerend brilliante weergave van de gecompliceerdste dingen.
Tenslotte is het van een voor mij zeer aantrekkelijk soort humor,die enigszins aan Carmiggelt doet denken, bovendien niet alleen blijkt uit een onmiskenbare voorliefde voor vreemde situaties,maar ook alleen al in het taalgebruik ligt. Het lijkt mij een afschuwelijke gedachte, dat Elias zo vastgegroeid zou zijn in zijn volwassen Elsevier-wereldje, dat hij zich hiervan niets meer herinnert en bovendien nog de smaak zou missen om het te appreciëren.
Eigenaardig is dat men bij v.h.Reve soms niet ontkomt aan de gewaarwording,dat er bijna geen normale mensen in het hele verhaal voorkomen; men moet zich daarbij dan echter wel afvragen of het niet nog veel enger zou zijn als iemand bij een zó directe en nabije analyse nog normaal bleek. Daar komt bij,dat v.h.Reve wat dit betreft in het goede gezelschap is van Dostojewski,Thomas Mann en nog vele andere groten.
Tenslotte lijkt een café als "Arena", zoals voorkomt tegen het eind der novelle, en het daarin opgevoerde toneelstuk, in Holland beslist onbestaanbaar, iets wat mij zeer storend aandeed.
Het intrigeert mij bijzonder hoe van het Reve nu verder zal gaan - moet men weer zo'n soort geschiedenis verwachten? Ondanks het feit dat
122 ik die dan met evenveel enthousiasme zou lezen,heb ik het gevoel,dat men toch niet doende kan blijven in deze, overigens voortreffelijke, stijl en aard van onderwerp. Welke richting zijn talent in zal slaan is mij raadselachtig.

H.R.K.

G E E N Z E E

Het was nu een klein heuveltje geworden met er naast een kuil; een puist en een put die de vlakte van het strand accentueerden. Als je er niet op ging staan of trachtte het zand weg te scheppen, zou niemand weten dat dit heuveltje bestond uit eerst een laag zand en dan een laag lijk. Gave lijken overigens, ze leken op in slaap gevallen vaders die door hun stoeiende kinderen waren begraven. Het heuveltje straalde een bijna tastbare tevredenheid uit. Hij die naast het heuveltje stond met een schep in zijn ene hand terwijl hij met de andere het gelaat afwiste, was geen kind meer, maar ook nog geen vader, hoewel hij met zijn vijf en twintig jaar hiervoor niet te jong was. Hij voelde zich, ondanks zijn vermoeidheid en de bijna ondragelijke warmte, opgelucht; de begrafenis die hij geheel alleen had moeten verzorgen, was vlotter verlopen dan hij had verwacht. Dit lag behalve aan zijn krachten voornamelijk aan de lijken zelf. Ze hadden bereidwillig hun knieën gevouwen en hun hoofd laten hangen en zich zo licht mogelijk gemaakt als hij hen oppakte.
Geen van hen had de flauwe aardigheid verkocht door bijvoorbeeld zijn hoofd van de romp te laten vallen of een been te verliezen. Het waren over het algemeen mannen van middelbare leeftijd geweest, wien het leven geleerd had dat er voor flauwe aardigheidjes geen plaats was en die wat dit betreft nog niet aan de dood waren gewend, nog niet wisten dat het leven geen macht meer over hen had.
Hij kende niet één van de namen en geen gezicht had hem bijzonder geroerd; dit had zijn taak aanmerkelijk verlicht. 123
Hij draaide zich om en liep het strand af in een richting waar hij koelte vermoedde. Hoewel hij de schop niet meer nodig kon hebben, kon hij er toch niet toe overgaan hem weg te gooien.

Hij besloot het voorwerp voorlopig te bewaren bij wijze van souvenir. Het drong nu pas tot hem door dat hij noch zee, noch duin kon zien, aan alle kanten strekte zich een eindeloze zandmassa uit, waarvan het heuveltje het middelpunt leek en van welk hij zich goddank verwijderde op zoek naar de koelte die ergens moest zijn. Hij liep lang voort, bijna zonder gedachten, zijn ogen neergeslagen tegen de hitte van de zon, hoewel het schelle licht dat het zand terugkaatste er nauwelijks voor onderdeed.
Er was nergens water, dat begreep hij wel. Misschien ging het wel regenen, maar hoe zou het kunnen, er waren geen wolken, geen wind - alleen zon en gloeiend zand. Misschien was er water onder het zand. Hij begon te graven, maar hoe diep hij ook kwam, het zand bleef droog. Zijn dorst werd plotseling heviger, zijn kracht nam af en de wetenschap dat er een houvast, een bron waar hij zijn dorst kon lessen in deze hitte was, deed hem het graven staken.
Hij draaide zich om en bemerkte dat hij in een bocht moest hebben gelopen, daar het heuveltje niet ver van hem verwijderd was. Hij rende, voor zover nog tot rennen in staat, naar het middelpunt terug. De lucht was gloeiend metaal dat niet smolt. Was dat maar gebeurd - want wat hij nu deed om de dorst te lessen, was afschuwelijk. Met de schop haalde hij het zand van het heuveltje tot een lijk bloot kwam. Met een slag scheurde hij de keel open, bukte zich en dronk grote lauwe slokken uit de open hals. Opkijkend (tegelijkertijd leeg van vermoeienis en vervuld van een vreemd geluksgevoel) zag hij
124 dat er in de omgeving meer heuveltjes waren, vele nog onafgemaakt, waar mensen naast zaten of stonden. Er tussen door liepen anderen, op zoek naar koelte die zij ergens vermoedden; hij wist nu dat degene die afstand zou kunnen doen van de schop, zelfs de herinnering aan het handvat zou loslaten, die koelte vinden zou.

V.M.

BRAAK

Maandelijks Cahier voor proza, poëzie en critiek

129

BRAAK

Maandelijks Cahier voor
proza, poëzie en critiek

★

Onder redactie van
Remco Campert en
H. R. Kousbroek

★

Abonnementsprijs
f 3.50 per half jaar
f 1.75 „ kwartaal
f 0.60 losse nummers

★

Alle bijdragen, correspondentie
en storting abonnementsgelden
aan H. R. Kousbroek Jr.
Sarphatipark 131[IV] A'dam-Z.
Gemeente Giro K 2814

130

No. 2

Eerste Jaargang

Juni 1950

GEDICHTEN

I

de hemel is niet te verleiden zo kuis
stad drinkt het eerste glas wijn van de dag
dichters slapen nog
onvoltooid hun werk op tafel
zij laten parijse baarden groeien
op een regenachtig laken
zomaar europa denk ik europa europa....

2

nu je naast me ligt
doorkoeld van warmte
staat in de avondlucht geschreven:
veel van meidagwolken
veel van najaarsregen
werd verdreven
tot over de horizon

dit te beleven
is de druppel
die in mijn hand is achter gebleven
de hoogtezon voor mijn verbleekte leven

3

je moet niet zo droevig zijn
je moet niet wennen aan het licht
dat door lichtfilters gezeefd
bij stralen weemoed in je ogen loopt
kijk mijn handpalm ligt
watervlak over je ogen
door mijn handvlak
zie je alles anders, roziger .....

4

nu zit ik op caféterrassen
wolken lopen uit als water
als een waterspin
op het blauwe vloeiblad van de hemel
koffie een graad donkerder

op terrassen in lauwe middagtreuzeling
kan het toch duister zijn
en kan men blind schuivelen
heen om zichzelf

gaat het niet onweren
laat het nu onweren
laat het nu donderen
dat er iets lostrilt in mij

5

nu is er weer dat zomerse godlof
van meisjes die in korte rokken
door alle straten fietsen
in ons land, ons land gezegend
met pastoors en dominees
die met schuine oogjes kijken
naar dat deksels jonge volkje
dat met naakte knietjes
door hun straten fietst godlof

en in de zwoele avondlucht
in hun seringentuin
werken zij verder
de pastoors en dominees
aan het gemengd zwemverbod

Remco Campert

REDACTIONELE AANTEKENINGEN

De naoorlogse Nederlandse poëzie begint langzamerhand gestalte te krijgen en wel een totaal andere dan voor de oorlog. Men is overal druk in de weer radicaal te breken met de traditionele versvorm. Dit verlaten der oude vormen moet bij dichters als Charles, Hanlo, Andreus en Lodeizen allereerst beschouwd worden als een zich zeer nadrukkelijk distanciëren van de Hoekstra's, Hoornik's en Bouhuisen van het klein (on)geluk. Bij eerstgenoemden krijgt men de indruk dat dit distanciëren zich voorlopig tot nauwelijks meer dan de vorm beperkt, terwijl Bert Voeten, die zijn poëzie blijkens twee verzen in het Mei-nummer van de GIDS, ook in een nieuw kleedje heeft gestoken, blijkbaar meent dat men met kousen en schoenen in de hemel kan komen. Just like that. Maar wat voor eisen stelt deze nieuwe poëzie dan wel ?
Dat er niet meer vaag in parken of woestijnen wordt gelopen. Dat de vlucht in de droom aan de dijk wordt gezet, omdat hij onbruikbaar is. Dat indien er gevlucht moet worden, er in de realiteit gevlucht wordt. Dat de dichter verder kijkt dan zijn zolderkamer lang is. Het hemelse vers in de aardse huiskamer moet plaats maken voor het zeer aardse vers in de zeer aardse wereld.
In deze verandering zijn naar onze smaak Lucebert en Kouwenaar, die destijds in REFLEX hun experimentele poëzie publiceerden, overtuigend voorgegaan.

136 De personen of bladen met grote staat van (trouwe) dienst zijn altijd degenen die mij inspireren om in de contramine te zijn. Er is voor mij te veel negatiefs in het zo al weten en kennen en zijn litteraire draai gevonden hebben, in die zin dat er om een dergelijke

pertinentie te bereiken teveel verworpen moet zijn, dat nog de moeite waard is.
Niettemin voel ik een duidelijke behoefte plaats te bepalen,na de lezing van een overigens overtuigend essay als"Ideologie en kunst" van Gomperts in Libertinage.
Als ik goed begrijp wat hij beweert, wanneer hij de letterkunde "omgekeerd definieert" vrees ik dat zijn theorie hapert.
"zij (de letterkunde) is de kunst die zich bezighoudt met het ideologisch fond van onze cultuur, die vorm geeft aan wat ons ideologisch beroert"; en "onomgekeerd" moet het wezen :
"de letterkunde gaat ons aan óm haar onderwerp". Dit noopt mij tot oriëntering: de letterkunde gaat mij aan om de kunstenaar, om het "eigen interessante zieleleven" der kunstenaar, om met Gomperts zelf te spreken.
Wat doet Gomperts met de dichters die boven hun onderwerp uit van belang zijn? is eigenlijk elke werkelijk "grote" dichter dit niet ?
Catz hield zich bezig met het ideologisch fond van zijn cultuur - is hij nu onbelangrijk omdat dit fond ons niet meer aangaat of omdat de man Catz een oninteressante ziel had ?
Busken Huet rekende niet met hem af om dit fond maar om zijn kunstenaarschap.
Waarom in het algemeen,Gomperts,een zo vreemde vorm als een vers voor fond en onderwerp te kiezen? Is het kernpunt van onze interesse niet gelegen in dit waarom, en verder in de mate waarin het hoe ons overtuigt ?
Wat dunkt U,Gomperts, gaat Cheops van Leopold ons aan om het ideologisch fond ? en zelfs — 137
Gorters Pan ?
En boeien van Ostayen, Slauerhoff, Elliott, Pound om hun onderwerp ?
Wat nu,Gomperts, vent of fond, ziel of onderwerp ?

-oOo-

1

A r p

tegen de polsslag van het steen
klopt de gedachte van de hand
ritselt de rokzoom van trottoirs
ademen rotsen over mij heen
staat de oxyde der zee
op de brandbreekbare ogen der aarde

dwars door mijn mond door
breekt het harde gat van gebaar
en mijn stem wenkt
stilte galoppeer maar
stilte galoppeer maar
geen gewicht dat meerdenkt

zo
ben ik tot over mijn oren verloofd met het licht
het licht koopt mij op
loopt op mijn tred mijn hals mijn haar
een mars van mens
de echte mens die wenst

stilte galoppeer maar
door de verstilde galoppade

2

Gedicht voor de komende oorlog

met griefpython van tong avonden slapen
en staren naar soldaten dol
waarvan het huis vol is

is ik?
zal ik sissen in stilte
wanneer de dood mij met koper slaat
met kogels slaat van uit kameraden lopen
en ik als overgrootouderenkan onder stof
beslagen lig in de gang en gedeukt?

ja, ja, de duif draagt ruisende mijn huig
en de zwaluw draagt de papil
en korenaren mijn adem zwaaien
en de kikkers wild klakken mijn tong
en koestpoezen spinnen en wiegen in mijn zitsel

oh, alle trilharen van de gevaarlijke mens
maken een woud van geblakerd au-hout

waar pijn kuilen in de huid blaast
en ik heb mijn handen erin als angstige
kalveren
en mijn maag zwaar als in handen een hoofd
komt dan een schoolvriend misschien
of een meisje van de overkant
langzaam klapwiekend uit de gemeente-boom
snipperen mijn ogen

mijn ogen slapen als een verscheurde lichtdruk
van de vrolijke foto van de voltooide buurman
die over de snippers glimlacht en ze schikt

3

de sneeuwtrap van matrassen
de sneeuw stuwt slapende kussens
de stap van olie verslaapt
als het vuur omhult zich met lucht

ook mijn schouder bouwt zich een nest
dat nooit warmer dan een hart het
hart van het gras wordt

de maansteen berekent de jaren
die vacantie nemen in luxe verveelde hotels
telkens bellen voor thee, voor frou-frou,
verstopte waterleiding
as van oude hartkwaalsigaren
en de grote haren der hetaeren
fin de siècle
telefoon verstijft
de winter springt rinkelend in de goot
en de telefoon is dood

ik jaag door de straten van mijn vaderland
op zoek naar een enkle ader als adder
maar waar houden zij winterslaap?
of had touw kinderen geslagen
vrouwen van teer en schors en nors
die aderen strikken strak en strakker
de vorst is een akker met messcherpe borsten
die scherven van de dorst
heeft opgelost in de kruiende melk
een kruipende zuil van ijskoude slaap
opgehouden door ijsbergen
ijszeeslaap

ten slotte de slapende knot van praten
wat een orgel! vanavond visite
hoe heet dat theater de hete thee
deze auteur is te hautain om
voorzichzelf een epitaaf te schrijven
zomer eet u vroeger ja bij vijven
voed u de autoos nog
toch niet te veel besteed aan een vloerkleed
beim gongschlag ist es tante dora koopt een
de politiek loopt en fluenza zaadziekte
thee sjwo tjo
dat theater heet
de theetaal is dood
woe wei
wij slurpen theatraal spraakwater
met een berenpoot

maar onder het loden nest
onder de moor van de telefoon
onder het stapelvee van de pool
onder het theegevaar gebroken
het hart van het gras glanst
glanst dansend van zomerhoop

4

een wijze vrouw beleerde een wijsgeer
ik leer een vrouw de wijsheid
die ik begeerde als wijze
dorst aan haar lust te lessen

ik leer haar armen draven
door een huid van huilen
bloemen van water rapen

ik leer mij in haar doven
en stromend boven komen
een balans van handen
een oven van vliegend lopen
en vallend handelen

zij opent haar kabbelend boek
ik wandel en wankel en weet
het weten op iedere hoek
houdt een anker gereed

maar ik lees mee met haar boek en verander
wij veranderen in elkaar

5

onder de wind van de wonden
onder de wond der verwondering
staan handen gebogen om de sonde
verzonken te zijn en ten gronde

mijn ogen heb ik gedoofd
verbrand de vlammen ik zag
en je armen haast iedere dag
zwart onder de tafels verkoold

en hoe ik ook ging en ging uit
de deur de deur de deur
en in mijn lippen ik sluit
nog de vluchtige voet van je geur

6

wit en licht ligt mijn geest op de maan
als mijn lijf op de goudschaal der zon
van de zuil van de nacht kraait de haan
als de taal van de donkre kolom mijner tong

ei en oer in de dans van het zaad
straalt de mens - hij kent de pijl hij kent de boog
ben ik de jacht ben de jager van de laat
op land gebrachte ziel jij staat gehoord
jij staat gevangen in mijn oog

o dans als de lopende borst van genot
leng mij ijlen pijlen vlug van getal en van droom
't is in volt van het vuur of in stilt van het steen
dat gij rust als de vrucht als de vondeling god

LUCEBERT

Marsman debuteerde met een bundel verzen in 1923. Deze verzen waren expressionistisch, vrij, bijzonder.
Het Duits hielp de bedoeling beter uitdrukken wanneer het Nederlands ontoereikend was.
We citeren twee brokstukken :

I DAS TOR
das runde läuten
und diesen strömen
das abend hängt an unsre hände
o, blauer wind

II NACHTREIN
..Mijn gezel is een jood
wien slaap de mond spalkt
hij riekt naar het kwade

ik echter ben de vriend
der diamanten duisternis

Hij was spoedig beroemd.
Men vond dit zeer nieuw, zeer bijzonder.
Men vergat voor 'n ogenblik Trakl, Apollinaire Van Ostayen, die het expressionistisch procedé een tiental jaren eerder ontdekten.
Het viel mij op dat J. de Haan in Talking-Shop, het verweer van een boekhandelaar, zegt het verzameld werk van Marsman te verkwanselen omdat hij in het critisch proza der dichter de zinsnede tegenkwam, slaande op een bundel van Theun de Vries : 145
"laat het voller en donkerder worden in het bloed dat door zijn aderen stroomt ...."

Ik verzuimde het verzameld werk aan te schaffen; kunnen de volgende regels mij als bewonderaar van Leopold verontschuldigen ?

III LEOPOLD (DE DICHTER VAN CHEOPS)
...en morgenlijk het jonge sperma sliep
van een bezield, oorspronkelijk
getal
zoo 'voormaals God een jonge wereld schiep
-een duister vocht tot groots kristal gestold-
die in de lendenen der chaos sliep
zoo, deze Leopold
die Cheops
schiep

Het verzameld werk is overal bij de erkende boekhandelaar verkrijgbaar.

J.B.W.Polak

GEDICHTEN

1

mijn ogen branden ik ben moe
iemand doet er deuren dicht
ik voel in het donker je gezicht
ik weet niet goed meer wat ik doe
leun maar tegen me aan
trein die door het donker jaagt
wielen die onder ons gaan
raam tegen de nacht
ik hoor je stem die om iets vraagt
wat heb ik allemaal gedacht

2

chantilly

ik zou er een keer terug willen komen
terwijl het stortregent over de daken
de oude droom weer verder dromen
waar hij ophield bij het ontwaken
weer kussen in haar natte haren
en verder schrijven aan dit lied
zonder trachten te verklaren
wat zij wel wist en ik niet

3

nu dat er alles is veranderd
leeft zij er in een eigen kamp
maar het rode kleed op het bureau
de lage stoelen en de bank
de poes onder de schemerlamp
de boeken zijn er nog netzo
het smalle bed de dekens
die voelden ons omvat
daar slaapt zij nog daar woont de kat
daar zet mijn eenzaamheid zijn tekens

4

onder de douche op het graniet
zit ik en speel een langzaam spel
een stroom waarover ik gebied
die droogt en regent op bevel
boven de douche brandt een lamp
tussen witte flarden damp
de waarheid houd ik mij verborgen
onder de douche op het lauw graniet
leg ik mijn armen om mijn oren
en weet dit is niet te verhoren
ik kon hen trouwens niet verzorgen
als ik maar warm en stil geniet
houd ik de avond voor een nieuwe morgen

5

ik heb je nu weer als voorheen zien komen
en elke keer ontvangen met dezelfde moed
ik heb het allemaal in grote ernst genomen
maar iedere seconde is geteeld uit bloed
ik heb weer met je in jouw bed geslapen
zonder het opnieuw te willen hopen
dit alles als voorheen bijeen te kunnen rapen
hier slaan de trage lanen van mijn wanhoop open
dat alles wat gewenst is nu vervalt
ik heb in bitterheid nooit deelgehad
nu er niets meer te herstellen valt
aan dit ons kind en beeltenis te mat

H.R.KOUSBROEK

BESPREKINGEN

Met Plattegrond, een bundel van J.Meulenbelt (Windroos III)heeft de verlosser in de tegenwoordige poëzie zich nog niet aangediend.
Wat niet wegneemt,dat Meulenbelt aantrekkelijke sympathieke verzen schrijft; bijna vrij van ieder dichterlijk rimram is zijn vorm tamelijk beheerst, zijn thema vaak boeiend.
Het geldt tegenwoordig niet als een aanbeveling van een dichter te zeggen dat hij aangenaam bezig houdt en ontspanning brengt. Het wil in dit verband alleen waardering zijn als ik zeg dat men gezellig in Meulenbelts gedichten leest,dat hij zelden exorbitante eisen aan de concentratie stelt en soms dingen zegt die we allemaal zo vinden en zeggen.
Maar doordat Meulenbelt van zijn poëzie ook geen probleem maakt en hij weinig moeilijkheden kent, is het resultaat zeer zelden geheel overtuigend,ondanks dat de flap (een oude bekende voor Windroos-lezers) het tegendeel staande wil houden"door hun telkens weer verrassende directheid in visie en taal".
Ik citeer uit Zomeravond :

O boom die daar te pronken staat
ga uit de weg ik moet er door
ik woon daarachter in een straat
vermoeid volg ik mijn eigen spoor

en

de zon hoewel verzonken gaat
niet weg niet weg ... En 't zacht gebruis
der stad is als van stromend zaad
waarom de maan lacht bleek en kuis

Over visie en taal ! Zo komen hoewel sterker dan Zomeravond, Avond bij eb,Kleine pastorale, Nostalgie,Christoforus bijna niet van de grond meestal doordat de gedachtengang het niet haalt.

Ook valt het op dat zijn mislukken zekerder is naarmate hij hoger grijpt.
Maar het meeste valt binnen de pretentie, een heel enkel vers als 1 Corinthe 13 : 13 zelfs daarboven.
Citeren wij nog ter illustratie dier pretentie

NA DE DOOI

Toen kwam de dooi en kwam de regen
waarvan de laatste droppel druilt
langs 't raam waaraan ik heb gezwegen

De stoep, weer droog, is wat vervuild
gelijk een kind dat heeft gehuild.

Toch blijft het jammer dat het maar blijft weerlichten aan de dichterhemel, ik had er zo graag eens een felle bliksemstraal gezien .....

In de flap van Nico Verhoevens bundel "Gij zijt" (Windroos IV) lezen wij dat Verhoeven redacteur van het Woord geweest is, dat deze groep wars van poëtische journalistiek en anecdotiek naar een nieuwe verbeeldingsvorm streefde, waarbij van woorden en beelden een elementaire kracht moest uitgaan, voorts dat in de onderhavige bundel de plastiek tot zo hoog mogelijke potentie is opgevoerd, dat er een meer dan vluchtige aandacht van ons gevraagd wordt, maar dat het dan ook de moeite waard is die aan "Gij zijt" te geven. Tenslotte dat Verhoeven in deze gedichtencyclus voorshands waarschijnlijk de meest overtuigende van de zgn. experimentelen is, ook al behoort hij niet tot deze groep.
Als het inderdaad waar is dat Verhoeven de tekst van die flap zelf geschreven heeft, besteedt hij zelf naar het blijkt wel voldoende aandacht aan "Gij zijt". Een conclusie waar men overigens niet zo licht toe komt, als men zijn hoogpotentiële plastiek doorbladert.

153

De moeite waard vind ik eigenlijk alleen op te merken, dat waar hij denkt tot de "zgn. experimentelen" te behoren (Schierbeek schreef tenslotte ook in het Woord), hij beslist niet denken moet dat hij de meest overtuigende is. Ook niet voorshands. Laat hij beginnen met de ramen van zijn hoofd eens tegen elkaar open te zetten, en "De technische vraagbaak" of god weet waar hij al die imposante woorden verkeerd uit gebruikt, kalm in zijn vaders boekenkast te laten staan.
Het is overal veel te makkelijk, Verhoeven, die elementaire kracht van woorden en beelden is geen electriciteit die vanzelf dag en nacht uit een ongeziene centrale komt, en die door het toepassen van een handgreepje werkzaam wordt.
Kom, Nico, veeg het allemaal ereis uit en maak het helemaal over, dan is het nog niet eens uitgesloten dat het wat wordt.

H.R.K.

1

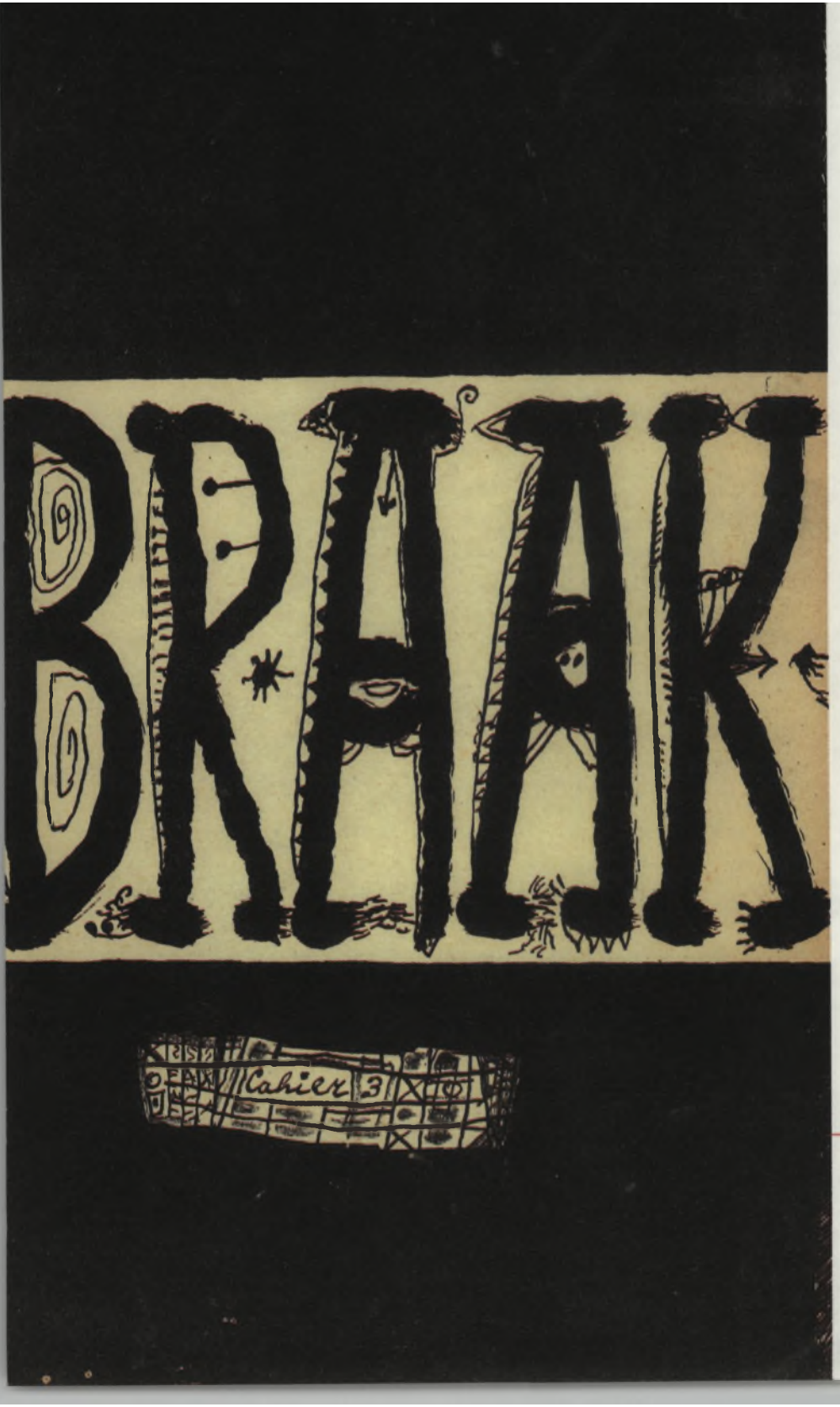
ze hebben ons allen bedrogen
maar de dichters het meest
vogels die naar boven vlogen
zijn zelfs niet van de grond geweest

2

dichters vliegen door het heelal
misschien valt er toch over te praten
van vogels vindt men ook overal
de uitwerpselen op de straten

VINCENT MURENO

-ooo-

BRAAK
Cahier 3

Maandelijks cahier voor proza, poëzie en critiek

BRAAK

onder redactie van

REMCO CAMPERT, H. R. KOUSBROEK JR, LUCEBERT, BERT SCHIERBEEK

REDACTIE EN ADMINISTRATIE: SARPHATIPARK 131 — AMSTERDAM

BRAAK

Maandelijks cahier voor
proza, poëzie en critiek

✶

Onder redactie van
Remco Campert
H. R. Kousbroek Jr.
Lucebert
Bert Schierbeek

✶

Abonnementsprijs
f 3.50 per half jaar
f 1.75 ,, kwartaal
f 0.65 losse nummers

✶

Alle bijdragen, correspondentie
en storting abonnementsgelden
aan H. R. Kousbroek Jr.
Sarphatipark 131[IV] A'dam-Z.
Gemeente Giro K 2814

✶

Bijdragen worden voorlopig
niet gehonoreerd.
Port voor antwoord insluiten.
Overname uit de inhoud is alleen
met toestemming van de redactie
met auteur- en bronvermelding
toegestaan

Eerste Jaargang No. 3
Juli 1950

DE NEDERLANDSE LITTERATUUR IS DOOD, LANG LEVE DE NEDERLANDSE LITERACTEUR

Lieden die nog nooit het gebrul van de nachtegaal hoorden hebben een niet te bevredigen behoefte aan nieuwe geluiden jagen-zonder zich ooit door het oorspronkelijke te laten verrassen-achter alles aan wat zich maar even als een sensatie schijnt voor te doen. De Hollander vertegenwoordigt dit slag cultuurvreters op zijn eigen manier. Hij heeft voor de inheemse revolutionaire kunstenaar en diens arbeid maar één soort belangstelling, n.l. die van het zwijn voor de modder; binnen in de troebele vaan dat dier verkeert ook het zuiverste water in drek. Het cultuurvretende grauw dat met netjes gewassen smoelonze musea, theaters en concertzalen in en uit wandelt, de boeken en tijdschriften doorbladert, dat vee gaat altijd de weg van de minste weerstand: het heeft slechts een achteloos schouderophalen over voor dat wat persoonlijk, diepgaand en huidig is, wat dus kan bevreemden, problemen oproepen en wat zodoende volstrekte aandacht moet opeisen. De duitse en franse spitzbürger zien in de dromer en de extaticus hun beter ik, de hollandse burger evenwel ziet er zijn slechter ik in belichaamd. Zowel de ene als de andere visie is gezichtsbedrog dat gewekt wordt door het inmasochisme verminkte waarnemingsvermogen van de burger waarmee deze uit bezeten angst voor de zich aan hem opdringende werkelijkheid van zijn angst en bezetenheid, het bestaan tracht te verbeteren, te reorganiseren te idealiseren. Ongetwijfelt is het gezichtsbedrog, dat het 163
beeld van de eenzame mens in de ogen van de burgerlijke libertijn vergroot, voor de vrijheid, de integriteit van de zonderling een gevaar, maar de burger met de kleinerende kijk is voor de eenzame wat een pastorerotische dorpspastoor is voor een verleidelijk boerenmeisje.

Ik las eens in een gezelschap waarin o.a.zeer kunstzinnige hollandse dames en heren gezeten waren, wat [versen] van mijzelf. Een in ons land vooraanstaande cultuurtorser vertolkte de mening van het burgerlijk deel door na mijn voordracht achter zijn hand (met de bedoeling dat ik het zou voelen) aan zijn omzitters mede te delen dat mijn werk vol met schizofrene beelden (!) zat en ook nog hoe duidelijk merkbaar mijn anal-erotische veranlagung wel was.
In een soortgelijk gezelschap las ik een stuk proza van mijzelf. De inhoud van dit proza was sterk religieus gekleurd, het was inderdaad een'verheven' kunstuiting, maar helaas stond tussen het eeuwige en het eeuwige in het strikt zakelijk verband,het woordje 'k(a)t', 3 maal maar, en ook nog het woordje 'n(oo)ken' dat in formeel logisch verband. [redacted]

[redacted] (met het oog op geestelijk minderjarige lezers gecensureerd) [redacted]

ik die maar een halfgod ben, werd maar tot een gewone pornograaf bevorderd.
Er bestaat nog een ander middel dan dat van de verdachtmaking, men kan n.l. een oprecht kunstenaar ook kleineren door hem eenvoudig dood te zwijgen.
De heer Kelk schreef in het letterkundig aanhangsel van de Groene over de stilstand in dichterland. Iedereen die het weten kan zegt dat er momenteel een stilstand is in dichterland. En wat zegt de dichter zelf?
Sinds het officiële beëindigen van de oorlog
164 is er in ons land werk van jonge dichters verschenen dat,qua vorm en inhoud voor de nederlandse letterkundige iets nieuws betekent.
Maar er is hier geen behoefte aan vernieuwing; heel hetnederlandse culturele leven wordt beheerst doorcorrupte kwakzalvers die alleen hun positie kunnen handhaven door een herop-

roeping van vóóroorlogse toestanden. En hier te land zegeviert de doofpot steeds over het open vuur en hoe, dat laat ik U weten met het volgende voorbeeld, één van de velen: terwijl goedmoedige slapjanussen of ontevreden spitsbroeken die maar steeds het geijkte herhalen (er is ook een ontevredenheid die gerust stelt) dus ongevaarlijk zijn, met veel geklepper in het zadel worden geholpen, scheept men bijv. de jonge dichter Jan Elburg af met de Jan Campertprijs hem uitgerijkt voor een in de oorlog geschreven verzenreeks met, let wel, zelfironische (dus voor de goegemeente ongevaarlijke) strekking, maar zwijgt hem dan daarna dood. Bovengenoemde prijsuitreiking had toch een gerede aanleiding kunnen zijn voor de heer Kelk en consorten, om aan de hand van het niet zo ongevaarlijk werk van Jan Elburg in het voormalig lit.tijdschrift 'Het Woord' publiceerde, eens te gaan schrijven over de beweging in dichterland. Ik weet wel,'bij ons' verlopen alle bewegingen traag en geruisloos, zelfs de beweging waarvan hier sprake is. Ik begrijp niet goed waarom dichters als Diels, Elburg, Kouwenaar, Andreus, Rodenko, zo geblaseerd doen, waarom ze zich zo bescheiden terug trekken, als was hun stem niet de enig juiste; ik begrijp niet waarom ze elkaar mijden, kleine vooroordelen tegen elkaar kweken, alsof niets gemeenschappelijks hen bond. Zijn jullie soms allemaal burgers geworden, burgers die rust, orde, veiligheid, het bedje en het cadetje prijzen boven alles, d.w.z. ook boven het leven. Ik herinner jullie aan de rel in het Stedelijk Museum, vorig jaar November. Toen werd er niet gezwegen over degenen van ons, die daar optraden als zgn. experimentele dichters. Wat hebben ze gezegd dat we brachten? DADA nietwaar? DADA! Wat weten de klootzakken van dat wat het dadaïsme in de ontwikkeling van de hedendaagse kunst betekende? Niets, Niets weten ze, niets

niets voelen ze, ook al hebben ze net vijf jaren van "DADA - scholing "achter de rug. "Dada war nicht nur eine Kesselpauke, ein grosser Lärm und Spass. Dada protestierte gegen die Dummheit und Eitelkeit des menschen. Unter den Dadaisten waren Märtyrer und Gläubige die ihr Leben opferten auf der Suche nach dem Leben" (Hans Arp)
"....DADA spirit, that is something that cannot be tied down by dates" schreef de engelse dichter en criticus David Gascoyne in 1946. Men verwijt ons dat wij niets nieuws brengen, maar van welke zijde komt dat verwijt, van die der nieuwlichters soms? Edoch, inderdaad mijne heren, u hebt gelijk, wij vernieuwen de geesten van DADA en surrealisme zoals jullie je dode oorlogen helpen herhalen. boum boem bumm
kadavers kadavers x x + x x x
Zoals zingend brood vecht met de nachtegalenkadavers, schrijven boven alle angst de ogen van het graan onophoudelijk zigeunerliederen tussen de trilharen van de lucht. Alle reden! dus om mij solidair te verklaren met de bruidegom Jezus van Nasareth, met Lenin onder de palmen met elke scheikundige jury en met alle langslapers, maar daarvan wel uitgezonderd ambtenaren, politieagenten, en groothandelaars. Op de Nederlandse Letterkunde heb ik een montere kijk: peut-être qu'il y a des poètes hollandais, mais la poésie hollandaise est mauvaise. Uit onvergetelijke neuslengten ontmaskerde stofzuigers met tot in de wortelen kniebuigingen, schaterlacht de poëzie zelve en ik roep, wie eine Privatbühne, uit:
DAS UBERTIER SPRINGT LUIDKEELS OVER MIJN OOGHAGEN IN MIJN RECHTERHAND EN LIKT, KLAP MET DE SCHATERLACH TEGEN DE SCHOFTEN, DIEP IN DE NADEN VAN DE NEDERLANDSE LITTERATUUR DIE KATEROGEN TOE ZIJN.

Lucebert

Dans une Église

DANS UNE ÉGLISE À LA CAMPAGNE
J'AI VU À LA PLACE DU CHRIST
LA PHOTOGRAPHIE
d'un très jolie femme
EN COSTUME DE LA RENAISSANCE
C'EST UN CURIEUX ORNEMENT
POUR UNE Église
JE MEDITAIS LÀ-DESSUS
lorsqu'un porte s'ouvrit
ET UN Curé
tenant DANS UNE MAIN UNE FLEUR
ET DE L'AUTRE UN SAC DE BONBONS
ME DIT :
Vous désirez me parler ?
Oui Monsieur LE Curé
si toutefois cela ne vous dérange pas
IL EUT UN GESTE VAGUE
ET ME DIT DOUCEMENT :
Je vous AIME
VOULEZ-VOUS VENIR COUCHER AVEC MOI ?
PUIS IL SE TUT
POUR REGARDER PAR LA FENÊTRE
LE Saint-Esprit qui passait.

FRANCIS PICABIA
(K revue de la poésie)

HET BOEK IK (fragment)

door Bert Schierbeek

.... t is dat gij en ik allen Adam zijn en het vallen in ons woont en de hoon der goden.... Zeker het grootlevenzijn zal vergruizelt worden tussen kiezelstenen of witte lakens van een bed.... *)

Nooit in het bed sterven zingen de vingers !
We zouden nooit in lakens sterven
We zouden het bed laten sterven
We zouden willen dat de lakens van het levende bed stierven We zouden het sterven willen laten om vrouw te leven We zouden het heilig geboren zijn willen weten Want de dood loert in de wet van het onderoog! Want het onderoog wil de angel geploegd zijn Want het angelus van oever en overoog wil gezongen zijn
En de stem is een vat en de klank de vagina vagemoris en de amour het amoris van wat de rib van ons zelf, de lende van mijn lende, de de lies uit mijn lies en de mond van mijn mond is.... En ik weet dat ik Adam ben en dat mijn ribben mij tot God en de Goden hebben gewend om tot het vrouwzijnzingen te komen....
....en we zagen het licht
....en we zagen het levende licht
....we zagen het levende licht uit het lijf van de rib
....we zagen het levende lijf uit mij mijn levende rib
....we zien uit de sneb van het levende rif, ons lijf, het wevende nieuwwijf....
Van af dien dag zijn de stenen gaan spreken en kregen ook de bomen het woord....

168 "Je hebt het koud ?" vroeg God Adam knikte en steunde zijn hoofd tegen de hemel.
"Je zon is van koper,....een rumba zonder vrouw!" "Je bent eenzaam?" "De dagen worden oud, vader, want alles is eeuwig.... ook het zitten onder bomen!"

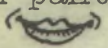
"Het kost je een rib, jongen" "Je hoeft niet te lachen... het zingen van vogels alleen is mij te veel..., vergis je niet! Ik wil alles en desnoods geen ribben." " Ik heb je gemaaktterwijl ik voor de spiegel stond, doe je ogen nu dicht... ik zal doen omnipotens omnipotentiae... ik zal er spijt van krijgen, je zult er spijt van krijgen, we zullen er spijt van krijgen we zullen het paradijzenspijt van het-gevallen-engel-zijn krijgen.... we god, o god, we zullen a l l e s krijgen en eeuwig! En ik ging liggen en ik lagen ik dacht dat ik het lachen hoorde en mijn rug tegen zag zingen en een lijster in mijn dijen voelde en de vredesduif zag weg vliegen... die toen al Noah o Noah riep... maar mijn oren waren gestopt met klei en een deken lag in mijn hoofd en niets bewoog van de hemel van mijn mond en de grond van mijn voeten... ook het zuchten van de god de vader die de dood schiep met het leven en dacht aan zes dagen werk voor één dag vacantie... mijn oren waren niettemin gevuld met het ongelofelijk geruis van kokende aarde... Yea Sar New York in mine ears and no drug to help me... me of all mine's the poor black man the nigger and rigtfingertotip of god allmighty...

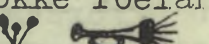
...who lives in error ?
...who shaped error
...who errorshaped him ?

Een antifoon van megalomanie, mijn jongen.... tegen de eenzaamheid gaan ribben wandelen om vrouw te worden "'t Is dat je zo'n stukje rib altijd zult missen." "'t Is dat je altijd zult weten wat eenzaamheid is" "'t Is dat 169
je er filosoof van wordt en monomaan en biografologieën moet schrijven, als man... Ik bedoel dat de jacht ook iets is, en de deugd wel zonde zal blijven en de schreeuw een schreeuw uit de zwarte keel van een dolle neger... Ooch Lawd send us rains en women too...

the girl I loved Lawd is hanged by a man who called you from heaven..."
Is dit de stem van de vader ? "Oh my lord keep the drug alive keep the noisy drug alive in the tombstones of cities
keep me my wife alive in the tombstone my hart
keep me my hatred alive in the womb of my live
keep me my drug alive in the womb of my wife...
keep me her womb alive... O Lawd Almighty !"
En God sprak: Het is dat mijn handen rechter oren krijgen en dat de linker niet zal weten wat de rechter doet en dat ik zeker nog zonen zal baren die de schreeuw van het hart weten te smoren...
...In de beginne was de genade niet
...in de beginne was er de wind van mijn gril
...in de beginne was de mens tussen stenen
een ding en een wil zonder doel ...
...in de beginne dacht ik mij zelf het doel en maakte ik stenen te groot voor mijn kracht...
...ik heb haar nu gemaakt, een hinde een tijger een panter, een ader en een lief beest...Laat

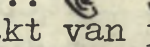
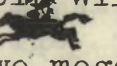
Adam lachen en dankbaar zijn...
Adam en ik werden wakker en Adam lachte toen hij haar zag en dacht en zei: "Ze is mooi en anders dan ik" O de verveling heer vader van uw parapaleizen! En het meisje was mooi en ik zei: "Je bent nog mooier dan het konijn!"
"Hou je zo van konijnen?" "Van vlaamse reuzen en egyptische langoren en klokke roeland kan ik zingen, Kun jij zingen?"

"Mijn vader zingt. Hij zegt dat God alles gemaakt heeft, jou en mij en ook de konijnen..."
"... ja en mijn moeder is dood..."
170 "en die van mij zingt, mooier dan mijn vader en ze zegt ook dat ik een lief konijn ben"
"ja en ook de namen, hij kent alle namen die van jou en van mij van Jan en Jumbo de stier.."
Adam lag stom te kijken naar de vrouw van zijn rib en lachte en riep plotseling in grote schrik:"Heer Vader haar naam! Hoe moet ik haar

noemen!" God schudde zijn hoofd en zei: ze zullen het nooit weten, ze zullen het geluk niet weten wanneer ze de naam niet weten en de naam niet weten als ze gelukkig zijn en de vrouw lacht nog wel en zijn mond staat open van de schrik van geen namen o heer... moet ik mijzelf god dan schreeuwen Amen o heer? Zes dagen gewerkt en de zee, de aarde, de lucht, alle bomen alle dieren des velds en het veld zelf gemaakt om te bewonen... wat is hetgeen ik gemaakt heb? ...en is er dan nooit de rust... hij zal zijn vrouw een naam geven hij zal haar noemen... hij zal haar genoemd hebben en geen geluk kennen ...en heb ik daarvoor zes dagen gewerkt om de zevende niet te rusten?...
"Hoe heet je" vroeg het meisje. "Adam, zoon van God" Een vrouw naderde zacht en sloeg haar armen mohavi begeren naar hem uit "Adam, zoon van God" fluisterden uit de lippen pruimen hartstocht en de benen kruisten kuisheid voor zijn ogen die hij niet kende en hij at vele appels alvorens de appel gegeten werd "O God noem mij de naam en zwijg niet... dit wezen o heer...wie? Hello Kiddey let's have a lay. No Johnny not now... [redacted] ice and soda Yea! Yea! Yea!
ô en ze lachte en nam mijn hand en zei hier is een appel Van deze boom kinderen zult gij de vruchten niet plukken! Ah mon amour, vient vite, vite, vite! Evite amores!
Jésus Abélard Belmonte en grande Eugénie Grandet
Je veux que tu viens Je veux que tu t'en vais
Ik heb je lief, ik heb je hals lief en je ogen lief en je tenen lief en wat er tussen lief en er boven lief en er onder lief en ik heb je lijf lief en wat er boven je hoofd staat lief [17] en heb de angel mijn hart dit mes lief dat ik lief ben mijn hart jouw hart en...
....zij zullen de ouders verlaten en vervloeken
....zij zullen de liefde kennen die het zwaard is
....zij zullen de liefde kennen die zoet van het bloed is

....zij zullen de huid van liefde van hun hoofden scheuren om het huidhuis van liefde te bouwen
....zij zullen mij god de vader van dit alles in het aangezicht van de dood en de straf, de nood en de zonde zien
....Ik God schiep dit deel en tegendeel
....Ik God schiep het een , hetgeen en het geen-een
Ach lieber Heinrich jetz höre ich die Bäumen sterben
Liebe liese fromm fliessen meine Kräfte hin... sieben trockne trauben blieben...
En God keek in die dagen naar de toevallige wolk zijn werk en zag dat het goed was...OOOHHH the black Raben Ralb, de vogel der vogelen... ook zijn werk?... God mijn God weet ik het!?
In de lettergreppel van mijn ziel liggen alle woorden te wachten om vlees te worden van je hi oor wa je hi oor, van het eenoor tot het Aloor! De zwarte vogel Lilith mijn vrouw, my lovely serpent and handsome girl zij loerd de haat door de hof... Zal ik zien en zijn de Wreker, of zal ik zien het werk mijn wolk?
Niet ieder woord kan waar worden op de wereld en een leugen is ook iets. "Ik heb je vertrouwd" fluisterde het meisje... "en ik was mooier dan het konijn" "Zij was een goede vrouw, zei de man, ze was een beste vrouw en ze heeft me lief,en het is een drama, maar de liefde werkt mij buiten mij zelf mijzelf uit... ik zou wel willen dat je de liefste was, ik zou wel willen dat jij en ik de liefste waren als..." En het werd stil op de aarde en ik
172 lag stil op de aarde en haar stem zweeg en god weefde zijn eigen spel in het zwarte haar van de vrouwe Lilith... Ik wordt geweefd, zuchte hij
"God heeft ons vergeten" schreeuwde de man en sneed zich de hals af...
"und die Kirche breite sich chimärisch aus,

als wäre ich katholisch!!... Ach meine Lilith was sind diese Seufzer in meinem Herzen..." Wee! Wee! Wee! Het heilig Apostolaat verlaat zijn benen en gaat vliegen A-POST- o -LAAT ! Ave! Ave Maria gratia plena et ton coeur si douce et tes seins si tendre et si monde plus monde que la monde extérieure...
Dat is de schreeuw der eeuwen kinderen en versta haar wel, maar sluit de oren want het heilig oor ligt verborgen...
Ook de riolen heb ik gemaakt van pardon monsieur uw riool staat open en het moeras en het moordmes en het mes van zich zelf de hand aan zich zelf slaan het suïcidium concordatum en het concilie van Trente en de zeven tafelen van voor mijn tijd toen de Poekah regeerde en Poeroesjah nog mens was... Ja, ja, kinderen, de heilige geest is moeilijk te vinden, zelfs voor hem die hem dagelijks maakt....
We horen het gereutel der geliefden en we horen de kift...
Want de dag is een dief en de nacht een leugen en dit o vader-genaak-ons ...genaak ons!!
"Lieve Lilith ontloop mij niet, want vijf en twintig antilopen slaan op mijn bevel zesenzestig verscillende wegen in om tot boom te worden, heilige bomen" Van goed en kwaad, mon amour?" Ook deze vrouw is een wolk van mij zelf, ik herken haar, zucht God "Ik heb je ook eens gemaakt net als Eva en geen flauwe grapjes, ik ben tenslotte God!" "Je liegt, ik was er al!" En weg is zij en wolk en ik zal haar niet volgen...wie mijn wolk wil zijn zij het en wie niet, die niet...
"En dit is de boom, lieve Eva en we mogen niet plukken... één boom maar!" En Eva lachte en knikte en dacht: nu zou ik moeten fluisteren onhoorbaar met de stem van mijn blonde haren en mijn blanke huid en mijn ogen moesten hazen worden die zich zelf onder de staart zaten om te rennen en te klimmen en te plukken...

dit zou moeten, ik zou mij antiloops moeten voortbewegen ...ik zou... "Ben ik niet mooi?" "Je bent de mooiste!" "and the moon o my sun is the moonmood for you..." "ah mes jambes, mes caresses, mes seins et tout mon âme à toi mon amour, à toi, à moi, au toit de bonheur..." En de stem uit de goot wordt filosofaas denn die wahre revolution des nichtbleibenstehenwollens... verwandelt sich in einer situation des sozusagen fürewigbewegtseinwollens... alledem natürlich in samt und sammet der groszfilosofie des mehr ingesamtseins.... hetgeen niet wegneemt, dames en heren, dat het woord onder ons woont en voortdurend traint in vegetarisme... Luister naar de stem van Lilith die zich naar de hof beweegt. Zij zingt: "Eens toen mijn Oog geheel Oor was geworden en ik zelf Oor werd sliep god de vader in mijn oren waar hij een zachte dood legde als was het mijn schoot... Geest op Water en Spiegel in Beeld...
Zo is het tot op de huidige dag en de slaap gaat zijn gang. Vanaf de dag dat het goed was ben ik goed geweest in alle vormen van het Al zoals het zich voordeed. Ik was en ben de Ene, Hetzelfde en Morgen en Eergisteren... Het laatste buitenhuis met de laatste tuinen aan de openbare weg en aan de oevers van dood en leven en zet ieder over in mijn ene boot: HET OOR.
Niets gaat teloor op deze wereld behalve de kinderen, want zij sprongen voort ui het geruis van mijn bloedvaten: de kinderen en de goden en ik had er geen weet van... Waar heb ik weet van lieve bomen? Hele lieve boom? Van het goed en het kwaad? De luim van de Vader der Dingen? Ken mijn verschrikking en geloof het schijnerbarmen van mijn glimlach niet...., ik Raben Ralf de Zwarte Lilith met de meduse armen die het futurum verbruiken... God de Vader zong en ging zingend onder in Het Oor en schiep de zwarten en de blanken, de roden de gelen en ze waren verboden als de boom die hij plante in het rif van mijn lijf...

174

Zingend ging hij onder en zijn baard zwiepte leed van lachen in mijn gezicht en sloeg de laatste tanden om mijn navel... ◎
De boom was geplant, die het leven zou heten. Sindsdien is het grote zwelgen begonnen en zal er voor het kermen geen woord zijn en is ook de zelf vernedering zonder enige betekenis. Want de stem van het Al is gelijk het zwijgen van het Niets. De opstanding zal verstopt staan in de plooien van de geestgordijnen en de laatste zullen niet opengetrokken worden zolang het zaad de paden verduisterd en niet sterft... Dit staat te lezen in mijn blinde ogen! De ghazoeve zang van de Vader mijn Bruidegom, die de Boeken leest! Samenliggende: golf in zee, bed in bedding, komt het voor dat de blinde ogen van mijn vingers de kolom van de rug des Vaders strelen tot een zuil van genade! Maar het Gebod zal geheiligd zijn en stom als gekerkerde vis! En mijn zonen zetten zich voort uit mijn vlees, maar zij hebben allen het andere woord waarna zij zoeken opdat het geluk, mergpluis uit mijn beenderen, illusie blijft! ✱
Daarom zal er niet het einde zijn, nog het Doel waarnaar zij streven, mijn blinde ogen zullen hun de weg wijzen...Wie ogen heeft,die...
Ach de schaduwen die sterven aan mijn blinde ogen, die het Oor zijn... Ach de eenzaamheid der pandromen wier vezels de ziel omkerken met kurk dat heilig heet... Deze dorst is niet te laven. Zij is een desert woestijn en plant zich voort door het Oor dat openstaat, open en open, met de klemtanden ziel om de beker die gepleegd wil worden...
Waan van schijn-heilig-zijn! 175
Mijn naam nu is van af de vroegste tijden: De Grote Hoer en zij hebben mij onstervelijkheid geschonken tot in de goot, waarin ik dubbel ben... Onontkoombaar sta ik gebrand in het lid en de leden, onstervelijk, eeuwig, eindeloos... ☞

(wordt vervolgd)

Beidt Uw tijd
MET HET BOEK
19-NU

Roman door GERRIT KOUWENAAR
UITGEV. DE BEZIGE BIJ
STOFOMSLAG Van Tientje Louw
BINNENKORT
VERKRYGBAAR BY DE BOEKHANDEL
VOOR f. 6.90
(adv.)

DAMRAK 62
BOEKHANDEL
Allert de Lange
VOOR BUITENLANDSE LITTERATUUR
Ils sont privilégiés ceux que le soleil et le vent suffisent à rendre fous, sont suffisants à saccager!
RENÉ CHAR (LES MATINAUX)
(adv.)

hoorie

UITGEV. BREUGHEL
ingenaaid: f. 4,50
VERKRYGBAAR BY DE BOEKHANDEL
G. ACHTERBERG
(adv.)

Bunschoordwerk
Pottenbakkerij

V. EEGHENLAAN 7 BOV.
(adv.)

EN HET HEELAL WERD BLAUW VAN PROPAGANDA — (HERMAN GORTER)

176

1.

dit weten kan ik niet verhogen
want alles in en om verried
ik heb je lijn voor lijn gewogen
zo ben je en zo ben je niet
mijn denken kan haast niet gedogen
te weten meer dan dit het lied
van hoe je mond en hoe je ogen
in licht en schaduw zijn zo ziet
er alles immers uit aan jou
je bent me eigener dan ik zou
ooit kunnen zeggen kunnen zijn
dan liefgehad in mijmering
bezit gehad in duizeling
dan van elkaar te zijn

2.

zo chantilly zonspattend na de regen
zongolvend grasvelden en stallen
daartussen dagen die ik heb verzwegen
middagen nu weggevallen
luide middagen en lichte avonden
met witte wijn en een wit bed
zorgeloos en onvolwassen ondergaan
ramen in een vroege lijst
licht dat naar je haar toe wijst
gebleven woorden niet opnieuw gesproken
gebleven woorden niet opnieuw verstaan
ik heb veel dingen niet begrepen
ik sta hier stil en zie u aan
chantilly zondansend na de bui

3.

zo komt de heilige ochtend over de stad
beneden loopt de nieuwe straat
ik buig voorover uit het raam
om te kijken hoe het gaat
in de verte waar alles nevel is
in het nabije waar alles lichtwit staat
zijn bekende en onbekende geluiden
ochtendgeluiden zijn
er roepen mannen in het dampen
van de grachten in de verte
bellen en een verweg stampen
schommelende flessen in rammelende rekken
schuiven rinkelend over trottoirstenen
honden bijten of vrijen elkaar
luimig brommerig met open bekken

in beneden komt een meisje door
van korte haar en helle gezicht
van rode lippen springt het licht
haar borsten dansen in de zon
uit de huidte van haar kuiten
uit het klappen van haar stappen
uit het nokken van haar rokken
uit het meisje van haar middel
uit het dorsten van haar borsten
danst de dagende dag naar buiten
danst uitdagende dag naar buiten
jaagt de meute van haar begeren

stort een felle begerige dag
in het blinde eerste licht van de hemel

178

H.R.Kousbroek

POËZIE ZO easy JOB

In de regen de STRAAT STAAT ALS EEN NEGER TE DAMPEN
een ouderwetse MAN HAALT DRUPS BY DEN DROGIST
EEN TOURINGCAR KOMT ALS KRAAMZAAL ONDER MYN RAAM STAAN
WHAT DO YOU WANT SISTER
De maan stoot matglas uit
NEGEER de WERELD-RAMPEN
in het natte gras ligt verkreukeld een ARMSLAG
IK LIG MYN HOED 12 bouteilles DEMI SEC deposee
In de W.C. HOORT EEN KLEIN HUISJE MET DE VERVELDE WORTEL VAN EEN BEDSTEDE
DE STEDEN KOMEN DE STEDEN NA NA NABY
DAAR ALLE ALLE SLAAPKAMERS KRAKEN
ESSE...ESSE
ONTSTELDE OREN BOORT de REGEN IN HET Water

Wanneer men een stuk ijzerdraad aan het schrikken maakt wordt het wellustig
ik zag waar de ernst is is de ezelenis
ik zag een reuzeden genaeg de enkel omhelsd door de berg
omhalo in een linkes EN RECHTS GEWEVEN KOUDE
COMMUNICATIECURSUS VOOR GETROUWDE MERKANTALISTEN

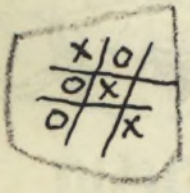
MOTTO

wie niet lief heeft wordt gezien
WIE NIET LIEF HEERT WORDT GEZIEN
HERHAAL DE GEDACHTE ELKE DAG
WIE NIET LIEF HEEFT WORDT GEZIEN
GEZONDE KINDEREN VERWEKT MEN MET BEHULP VAN AUTODIDAKTISCHE INTEELT
DIE ZO STERK AAN HET INTELLEKTUELE herinnert
gelijk de HE-FILOLOGIE aan de tragedie der dieren
DIE
TEGEN DE ONDERLIP het KAZAKSTEEN SCHRAPEN OM
om in een oor de Kraanvogel open te draaien over de
KOUSJEUK VAN VERSTYFDE OGEN
EN EEN LYSTERBES TE ZOEKEN IN HET NESTWERK VAN
OMHelde Hals
DE HALS VAN de geschubde Lijster
WHAT DO YOU WANT SISTER
de hals van een lijsteraan met oogziekte
de hals van EEN gedachte van een zieltogende
ZWITSER
(ik zet inkt springt)

ik ZEG DE HALS van EEN Gedicht dat ruglings IN DE GOOT LIGT
een gewoon drinkende dichter
WHAT DO YOU WANT SISTER
een uit GEWOONTE drinkende dichter
EEN GEWOONTE DIE DICHTERS OPDRINGT
EEN opdringende DICHTER UIT gewoonte
Een Gewoonte die de dichter verdrinkt
GEWOONLYK VERDRINKEN DE DICHTERS ZICH BY NEGEN GRADEN ONDER - NUL
ZY SCHRYVEN - een lucide spel van bramaltaren - MET MELK HUN STERFsommel
DE ZERK EN DE DOGMATIEK VAN een TRAMWEGmaatschappy
het gelakte koetswerk VAN EEN NACHTFEEST
OVER DE BRUG VAN door SUIKERKRETEN VERWOEST 6 TANDSTEEn
DE WELLUSTIGE RUÏNE VAN SCHMINK MUZIEK
EN DAARDOOR en daardoor EN daardoor
GEÏLLIMUNEERDE SCHRYFmachine
WHAT DO YOU want SISTER
IN DE PROZAISCHE BEDWELMING EEN MENS MET GEMESTE NAGELS schrijvende
HET VISIONNAIRE LEXIKON VOOR
4 (VIER)
GENERATIES LITTERATEN
IN DE ZELFDE GRAAD DIE BEFRAGERIN ENER BEGRAVENIS
SCHRYFT Hij de laatste poëzie die te verdragen IS
N.L.....

HET NIET DOEN VAN DE VEREISTE AANGIFTE WORDT DOOR DE WET OP DE VERHOGINGSHEFFING kneens GESTRAFT met een HECHTENIS VAN TEN HOOGSTE 4 maanden OF GELDBOETE VAN TEN HOOGSTE 400 gulden.

Lucebert

KNEVEL DE VOGEL EN SLECHT DE VLEUGEL
BYT OPEN DE ROOS MET DE HAAST
GEEN TANKEN LEST DE DORST
GEEN BOEK ONTVOUWT HET BREIN
DE KAARSEN BEHOREN HET KAREN TOE
DE WYSHEID DE SCHYN
EN WAT ROERLOOS IS IS TYDLOOS ZYN.
ONZE HANDEN HEEL EN INEEN
BEVRUCHTEN MET RILLING DE HUID
GROOT UIT DE OGEN PUILT
EEN PLEIN VOL KRUISDANS EN PRYSRAD
MAAR WY DE PUPIL WY ZITTEN STIL.
SCHOTVRY WY ZITTEN STIL
VERGELYKEN DE WIL MET DE WENS
DE WELLUST MET DE HELDERHEID
MET HET LICHT VAN DE MENSLYK STILTE.
(Lucebert)

DE PARIAREEKS
▶ lees MONOGRAFIE: ◀
J. MOLITOR over KAFKA
John Vandenberg over HENRY MILLER
verschynt BINNENKORT
UITG. DE DRIEHOEK 's Gravenland
VERKRYGBAAR IN de boekhandel
PRYS Á DEEL F. 2.25' DUBBELNUMMER F. 2.90
UNIEK voor NEDERLAND!
(adv.)

OUDE DICHTER

licht is dichtgeknoopt in een neteldoek
MYN BRIL WAAR IS MYN BRIL LIGT OP DE SCHOORSTEEN
NAAST DE WERKEN VERZAMELD EN PRYSGEGEVEN
NAAST DE FOTO VAN DE VROUW VERLATEN

EN MYN KINDEREN IK VERSTA HUN ROEPEN NIET MEER
EN MYN PEN MYN VINGERS DE VERVELOZE SCHUTTING VAN MYN HART
HEB IK DE HEMEL OOIT BEZETEN DE AARDE OOIT HERKEND
HET LAATSTE WAPEN DROOM GESLAGEN UIT MYN HAND
STA IK ONTREDDERD IN DE SPRAKELOZE DUISTERNIS
LAAT NU DE DOOD MAAR KOMEN
LANGS DE VERSLETEN TREDEN VAN MYN VERZEN

Dichter MEDIA VITA

mijn keel zit vermoeid te zingen
in het vaasje in de vogelkooi

VINGERS VASTGENAGELD AAN HET MEUBILAIR
DE ZIEL WIEKT OP DE SCHEMERLAMP

ik zoek vergeten droomgebieden
TUSSEN DE DREIGING VAN HET BED
EN HET CLAXONNEREN VAN DE AUTO'S
DIE IK SPRONGSGEWYS ONTWYK

In jeneverkelk KAN HET MOOI RUISEN
VAN WITTE POOL EN KIEZELKERKHOF

DICHTER Arrivé

Marsbewoner loop ik op hoge poten
draag ik het stakerig staketsel van myn ziel

Wil niet aan mijn spiegel stolen S.V.P.
SCHERVENGEZICHT VERDRAAGT GEEN LICHT

DAAR STAAT EEN KIND TE SCHREEUWEN BUITEN
DOE HET KIND DICHT DE GORDYNEN ik wil slapen

HAND ONDER KUSSEN
Revolver en nog ?!
ja
BEDWONGEN GAPEN

REMCO CAMPERT

Toen Ik Jong WAS

I

TOEN IK JONG WAS IN 1933
WAREN DE LENTEAVONDEN VOL TENNISBALLEN EN WONDEREN
DE DAGEN DER KLASSELOKALEN KREGEN AVONDLYK VOEDSEL
NOOIT WAS HET LICHT ROBER VAN TOEN AAN MYN SLAPEN

HIER WAARAAN IK SLIEP DE GOEDE MOEDER VAN DE JONGE HEMEL
DE SPIEGELS GELUK IN DE OCHTENDEN OGEN WAARAAN IK ZWEEFDE
HET AANVANGEN VAN DE HISTORIE STAAND OP DE SPRINGPLANK
DE AANVANG VAN DIT EUROPA BINNEN MYN OGEN

ZEVEN UUR IN DE AVOND GRASGEUR UIT VERRE BUURTEN
LANDELYKE MAAIERS IN DE PLANTSOENEN SNAKKEND NAAR REGEN
MET EENZAME STAPPEN LANGS WERELDKIOSKEN IK SNAKTE NAAR TRANEN
en dat ik BLIND WAS EN JONG EN ZAG EN ZEER JONG WAS

Toen IK JONG WAS in 1933
DE DONKERE MEISJES IN DE GEBLOEMDE VESTEN DER BERGEN
DE KRANTEN MET KINDERVERHALEN EN BRANDEN
DE PROCESSEN BINNEN DIT VLEES EN IN DIT EUROPA

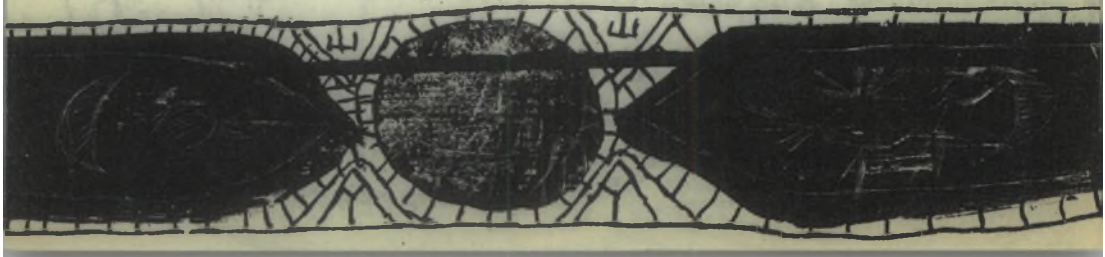
DE WERNERS DE LIESELOTTE'S DE BRANDGEUR OP DE OLYF VAN HUN HUIDEN
HUN HUILBUIEN DOOR DE KEEL VAN MYN MOEDER EN VADER
MAAR DE STEMMEN der franse ZANGERS ZACHT IS DE WERELD
TYD AAN MYN HANDEN maar LEEG de armen van ONSCHULD

DE LIEDEREN VAN ONSCHULD IN HET TIENJARIGE LEVEN
DE AARDBEIROEPERS TRANEN VAN HUIS VLYT STERREN DES NACHTS
VULKAAN VAN ONWETENDHEID MAAR VOGELS VREUGDE VAN NADEREND ONHEIL
IK VOERDE DE MEEUWEN ZY ATEN HET BROOD VAN MYN VADER

MAAR DAT IK WIST MET DE BORST HET MAASGEVEND NET der HISTORIE
DAT MYN ADEM STOKTE ALS DE KLOK SLOEG DOOR MYN ONTWAKEN
DE MORGEN VAN DEZE AVONDEN DE STEMMEN VAN HET VERTROUWEN
DAT HET THANS GLIMLACHEND BLOED OPGESPAARD LIGT OP MYN VLOEIBLAD

IK HEB DE JAREN GELOPEN EN STEEDS IS DE ZON VAEDZAAM GEWEEST
DE MAAN WERD ONTDEKT HET Dessert VAN DE MAAN OP DE GEDEKTE TAFEL
DE JEUGD WERD GROTER EN HOGER de muren DIKKER en HOGER
DE VOGEL ging eieren leggen DE KOE VAN DE HEMEL KALFDE

IK MISTE MYN ZWITSER DE VLOED VAN DE KRUIZEN ZWOL AAN
Liefde DIE OVER HET LAND STREEK DE TUIN VAN DE BUIK EN DE REGEN
DE APPEL DIE RYP WERD NACHTEN MET BORSTEN EN BEDEESDE ERVARING
IK HEB DE JAREN GELOPEN NAAR DE MYNRAMP VAN 1940

II

TOEN IK JONG WAS IN 1943

WAREN DE LENTEAVONDEN MADE IN GERMANY dit kan niet WAAR zyn
ER WAS EEN ZONNIGE MORGEN OP ZWART GRUIS TUSSEN VIER MUREN
EN BOVEN DE MUREN DE BOMEN EN BOTEN DIE NIET MEER VOEREN

de wimpels HEB IK GEZIEN AAN DE MASTEN DE VOGELS OP GROENE PETTEN
DE MAAN WAS NACHTEN AANWEZIG DOOR DE SENTIMENTEN DER TRALIES
DIT KAN NIET WAAR ZYN MAAR DE ONTMASKERDE LEUGEN
DAT ALLE WOORDEN ALS DOOD WERDEN UITGESPROKEN

IK HEB DE LINDEBLADEN BEWEGEND GEZIEN DIT WAS DE WERELD
DE GROTE LUCHT BOVEN DE APPELBOOM ER WAREN VEEL VRAGEN
MAAR DE GROTE LUCHT EN DE KLEINE KAMER DE TWINTIG JAREN
IK HEB DE ERWTEN GELEZEN MET EEN HART ZONDER WAARHEID

IK HOOR NOG VAAK DE BEVELEN DE PANTER VAN WAT ER WAS
NOG DAGELYKS WORDEN DE DODEN LACHEND GEBORGEN
ER WAS OOK EEN ZEE EN EEN HEMEL VOL SIGARETTEN
DE ZEE WAARIN IK BAAD THANS MET DOORROOKTE LONGEN

WAT IS EEN DAG DIE IS GEDAAN EEN DAG MET BLEKE LINDEN
WAT IS DE LADDER MET DE BYNA DERTIG SPORTEN NAAR DE VREES
WAT IS DE ZIEKENAUTO HET BROOD BERGT WEER DE VRAGEN
MAAR DE LINDEN ZYN WEER GROEN AL LIGT DE ZEE WEER BRANDING

TOEN IK JONG WAS IN 1943
WAREN DE WONDEREN VAN DE AFWEZIGE STAD DE BORSTEN DE LICHTRECLAMES
WAREN DE WONDEREN VAN HET AANWEZIG GEWEER DE DODENCEL EN DE HEMEL
NOOIT WAREN DE WONDEREN NABYER DAN TOEN AAN MYN SLAPEN

IK HEB DE JAREN GELOPEN IK BEN EEN MENS IK HEB VOETEN
ER WAS GELACH OM MYN SCHOENEN VAN GRAS VAN LEVENDE HALMEN
ER WAREN VEEL TRANEN OM DE DODE SOLDATEN EN OM HUN WAARHEID
ZY WAREN MENSEN GEWEEST ZY HADDEN VOETEN EN MOESTEN MARCHEREN

IK HEB HUN MARSLIEDEREN AANDACHTIG OP BLOEDDORST BELUISTERD
HUN MEISJESNAMEN VAN graan DRONG IK spelende BINNEN
OMKAPSEL MY NIET MEER MOEDER VLAGGEN HET GRAAN DAT BLOEIDE
EN DE KLAVER BLOEIEND DE DOOD OM MYN VINGER GEWONDEN

III

WAT ZAL IK ZYN IN 1953

HOE ZULLEN DE LENTEAVONDEN ZYN VAN 1953
HET IS WEL ZEKER DAT DE BOMEN DRIE JAAR OUDER
HET IS WEL ZEKER DAT IK JONG ZAL ZYN

◊

DAT ER NIET MÉÉR IS te ZEGGEN IN DEZE LENTE
HET IS GOED DAT DE TOEKOMST GORDYNEN VERDUISTERING HANGEN
WE KUNNEN DENKEN IN CYFERS OVER ENORME RUÏNES
WE KUNNEN DENKEN OVER DE FRAMBOOSACHTIGE WONDEN VAN HET GELAAT

●

WE KUNNEN DE FABRIEKEN DENKEN MET VEEL OREN
DE HANDEN HEEL LEVEND DE TONG ALS EEN wimpel
WE DENKEN DIKWYLS ATOMEN O HEERTJE DE VOGEL DE TRALIE
WE DENKEN UIT HET RAAM TELLEND HEREN DRIE JAAR

X

maar uit het GEOPENDE RAAM STAPPEN WEER WOORDEN VAN FRANSE ZANGERS
IK SCHEER MY DAAGLYKS IK SLAAP AAN HAAR ZYDE
DE LINDEN ZIE IK ALS STAMMEN DE BOTEN KUNNEN MY VAREN
IK VOER DE MEEUWEN ZY ETEN HET BROOD VAN MYN WOORDEN

●

IK ZEG DAAGLYKS GELIEFDE UIT MYN GENEZEN BORSTKAS
IK ZEG GAARNE DE TRILLENDE HEMEL BOVEN DIT GROTE EUROPA
MAAR DE KLEINE DRUPPEL BLOED IN DE WOORDEN VERBORGEN
DAT DE VOGEL WEER UITVLIEGT VREUGDE EN FROHEIL OVER EUROPA

●

DAT MYN HANDEN SOMS EEN VEER VATTEN VAN DE BRONZEN GONG SLAG
DAT MYN HANDEN SOMS DE GONG SLAAN ONREGELMATIG
DAT DE LENTEAVOND IK HEB DE LIEF EEN FLUITTOON BEZIT
TYD AAN MYN HANDEN EN VOL DE ARMEN VAN SCHULD EN VAN ONSCHULD

●

MYN OREN FLUITEN EN DONDER MYN OGEN ZIEN DE DAMP
HET LICHAAM EUROPA DE GLIMLACH KRAMP AAN DE VOETZOOL
DE PROFETEN MET BROOD IN DE MOND WORDEN RIMPELIG
DE LENTEAVONDEN ZYN VOL REALISTISCHE WONDEREN

●

IK HEB DE JAREN GELOPEN IK HEB OOK VEEL WOORDEN GESCHREVEN
MYN PEN WAS HAASTIG IK KON ALLEEN MAAR KYKEN.
DE DERTIG JAREN ZYN BYNA OUD GEWORDEN
IK VANG DE LINDEN OP IK VIND DE LINDEN MOOI

◊

DRIE JAREN NOG TE LOPEN IK ZAL VEEL WOORDEN WOORDEN
DE KRANTEN ZULLEN VUUR OP DE BRANDEN GOOIEN OF WATER
DE ONBEWAAKTE OVERWEGEN IK ZEG NIET MEER DE NAAM VAN DIT LICHAAM
DE VOORTDURENDE AANVANG VAN DIT EUROPA BINNEN MYN OGEN.

GERRIT KOUWENAAR

(INGEZ. MEDEDELING)

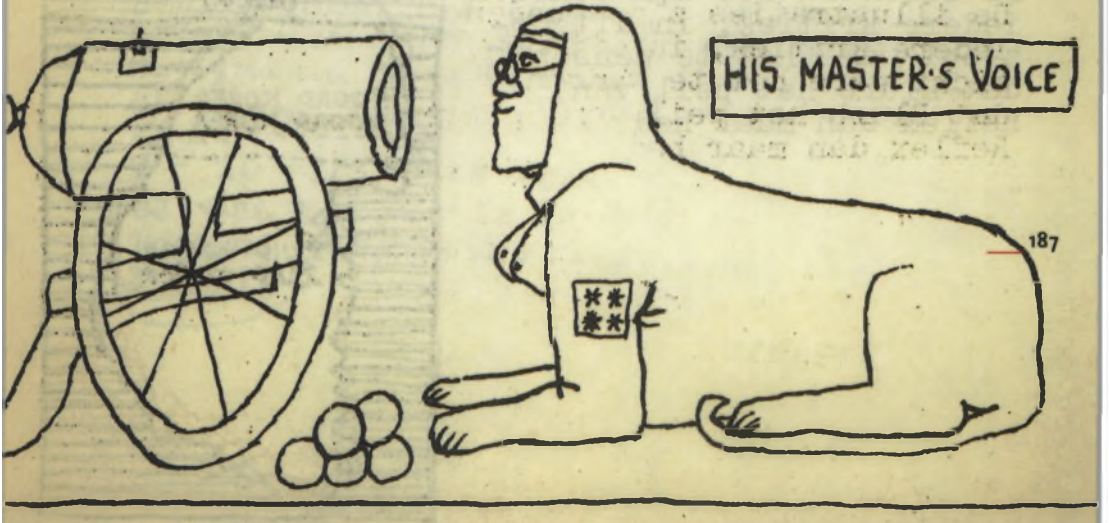
Nu komen ook de kooien van de poëzie
WEER OPEN VOOR 'T GEDIERTE VAN MIRO;
EEN VLOO, EEN LEKKERKERKER EN EEN JULIKEVER
RAKEN MÉT HUN TENTAKELS IN DE TAAL.

O DROOMKADASTER, GEVOELIG Vatikaan,
NU KOMEN DEVOTEN VEEL IN UW TERRARIUM.
ALS KIKKERSTARREN, ademend op avondmis
een AERA lang – DUISTER als BANKGEBOUWEN
ONDER DE ONWEERLUCHT – RUISEND VAN INFLATIEGERUCHT.

Maar 's NACHTS ontwaken de kanonnen hunner tongen
EN KWAKEND GAAN DE GRANATEN VAN HUN KRETEN
OVER HET YSHOUTEN WOUD.
KINDEREN OP HUN OGEN, KOUD
EN SCHAMEL, HURKEN OM DE STULPEN VAN HUN LIPPEN
DAAR KNETTERT HET GERAAMTE VAN DE KERSTSTAL AL
ER IS EEN HEILAND IN MET DOOR ZYN LYF
VYF KOGELTRECHTERS VOOR EEN NAGELVAL:

DE TRANEN VAN DE DOOD
De maden VAN KRISTAL.

LUCEBERT
DEC. 1948

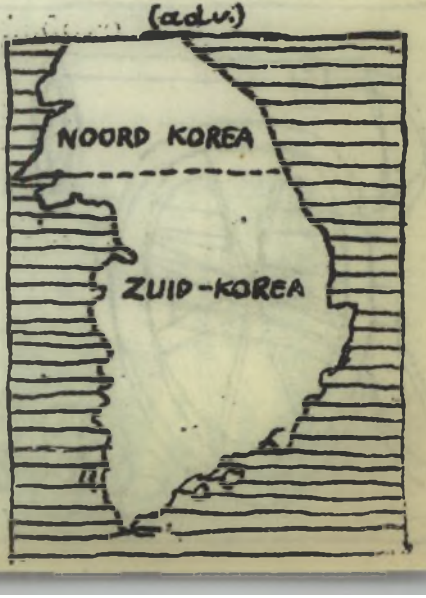

Pekelharing, het avondmaal van de dichter, heeft in BRAAK no 2 enkele verzen van Lucebert verminkt Hier volgen de rektifikaties:

blz.33,13de regel: "en de" schrappen. 18de regel: "heb" schrappen,"kalveren" veranderen in "kalfren' blz.35,10de regel"fluenza" moet zijn "influenza" blz.36,laatste regel: "elkaar" veranderen in "elkander" blz.37, laatste regel"nog" verander in "slechts" blz.38, 7de regel: tussen "ben" en "de" plaats "ik"; achter"jacht" een komma 8ste regel: tweemaal "jij" verander in "zij"; achter"ziel" en "gehoord" een komma 10de regel: "mij ijlen" verander in "mijn ijlte"; achter"pijlen"een komma, achter"droom" een puntkomma 11de regel: achter"steen" een komma 12de regel: achter "god" een punt

*

De redactie ontving eerste en tweede nummer van BLURB, uitgave van S.Vinkenoog, 121 Av.Vic. tor Hugo, Lamart (Seine) en vond het eerste nummer weinig zeggend, het tweede iets beter. Voor een aanval op Reflex zijn toch wel steekhoudender argumenten te bedenken, ook zou het wel interessant zijn als de o.i. niet creatieve vinkenoog de pose van "alleen voor zichzelf" te schrijven liet varen, waar dit op den duur voor zijn tijdgenoten toch een vrij nutteloze opdringerigheid krijgt.
De illustraties zijn beneden iedere kritiek, in dit opzicht ware het te wensen dat Blurb het peil van Reflex dan maar had.

HIJ·WE·WIE

de BRAAKSTALEN code der distantie
tientricht de tientand ANDERMAAL de Luchtprofetie
vol van KEEL DE vleugels ochtendslagen HEET
omhult de aardlagen HOEVENHALS EN PYNPROEVERS DIXIE
die door de SCHRIEK SNELT
DE STILLER stilt EN
ELKEPAS EN MYMENY YSNAST toeta de bronhaha
KOETERKYKT of koopt

de doopdeerne koopt nee
de koopdeerne doopt
de Noopdeerne loopt ZAKENNOOD de Doden door
van schaamteschedels victoriadnur VAN ool VOLLIÈRECEL EN
ZOENSeel

SCHEERT MET DE PES de PANA de Nieketan
OESA
DE HOOT DOOPT SCHRIJLINGS met de SPIESCHEIL

Oh Casa!

DE POËZIE DE POEMPAAN DE STATDOOR
SLAAN SIBERISCHE ZOEN AAN DE HEKKEN DER AANWAKKERAARS
der HARTSTOCHTPOMPGEZWEL DER ZWENGEL WEL TELKENS TOEN
TELKENS TEER

THEE DER ZWARTE SJWAAB PANAAN PNAANTEER
TOE-naam – TOE-MAAR-
NODO WAAR DE WOORD WIERD WAAR NADA DE WAARD WERD
IN DE HAHO
IN DE HUISHA NABY EUVELDAADSTRAATSTROO
aan nn de ULEVELLENSTROEPSTOOM UWE
BRUIDSDROOM UWE LOHENGRIN de PRIMEURPRIX
OF METEN DE MAAN de maten VAN DE maker
maagnaam bijv. bijvelen
of Noom ope de pappa
EEMER
1 – 10 – 1 – teder TEER
de nee zoo zoo zo Lis WIE
wierors sss[redacted]ssssssss
zizii

Lucebert

REDACTIONELE AANTEKENINGEN

Met ingang van 1 Juli traden Lucebert en Bert Schierbeek tot de redactie toe.
De abonnees die nog niet betaald hebben wordt verzocht dit alsnog te willen doen, na 1 Aug. zal per kwitantie, verhoogd met incassokosten worden beschikt.
Betaling kan ook per postgiro plaats vinden op prk.nr. 13500 tnv. het girokantoor der gemeente Amsterdam, onder vermelding van naam en naam en gem.gironummer op de omslag aan te treffen.
Wij herinneren de kwartaalabonnees wier abonnement per 1 Mei aanving er aan tijdig op te zeggen als zij Braak niet langer wensen te ontvangen.
Na 20 Aug. worden geen beeindigingen meer geaccepteerd.
Het eerste nummer is uitverkocht.

Het licht in de bedoeling in de naastetoekomst een Braak-reeks uit te geven, min of meer bibliofiel uitgevoerde en geïllustreerde bundeltjes, voor lage prijs. De verkoop zal bij voorintekening geschieden; nadere bijzonderheden volgen nog.
Het bleek economischer van stencilen op offsetdruk over te gaan, waartoe wij een man huurden, die op zich nam zich van deze taak te kwijten. Hij kwam evenwel na bijna drie weken opgewonden lezen in de copij mededelen dat het hem te opsceen(t) was. Na veel moeite vonden wij een reiner ziel- die dit nummer verzorgde- maar door deze samenloop van omstandigheden (het was inmiddels i Juli geworden) konden wij niet voorkomen dat dit nummer over tijd is.

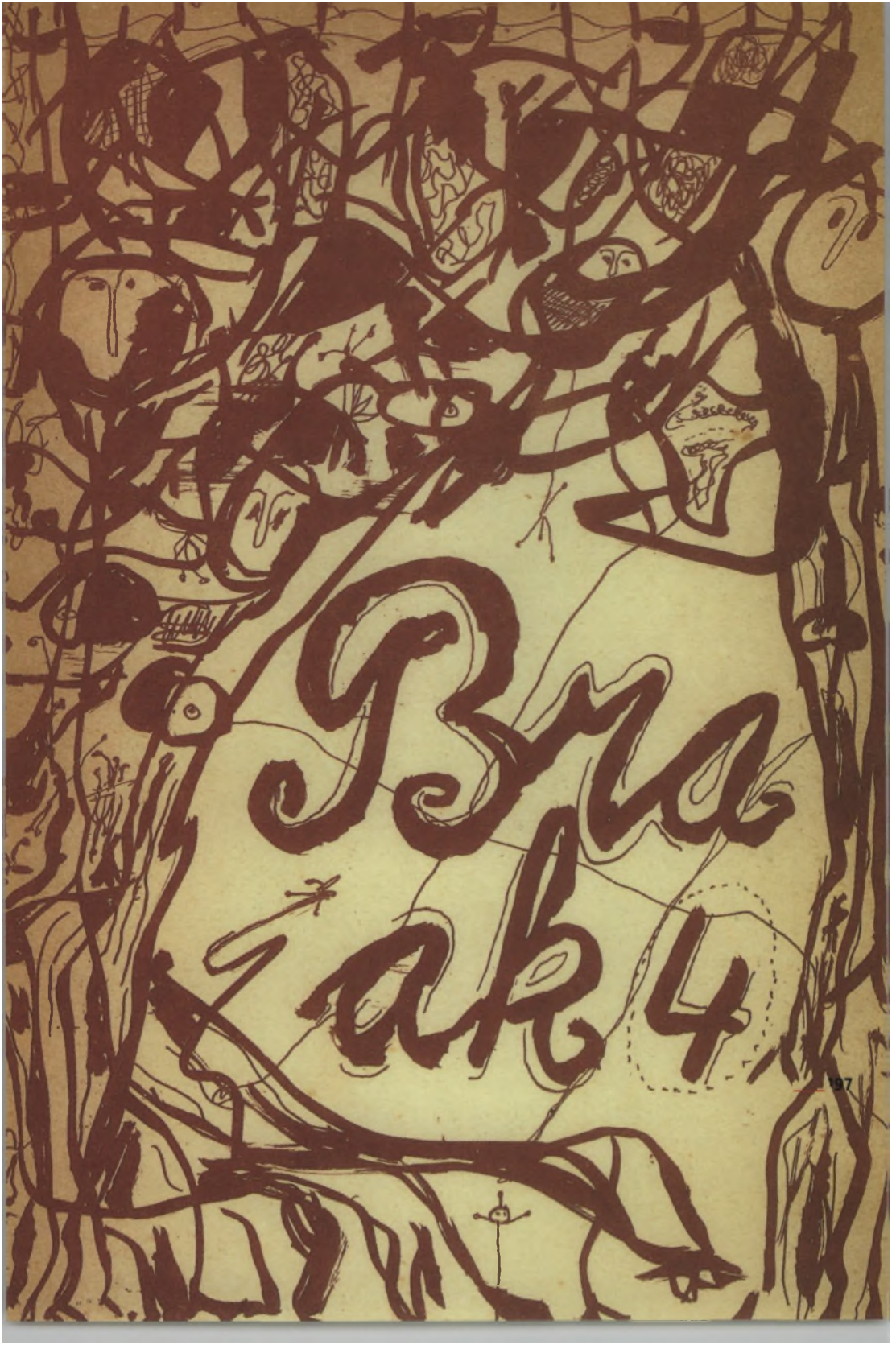

CAHIER voor PROZA, POëZIE en CRITIEK
onder redactie van
Remco Campert H.R. Kousbroek
Lucebert Bert Schierbeek

Abonn. pr. f.3.50 p. half j. ~ f.1.75 p. kwartaal
f 0.60 Losse Nummers

Bydragen, Corresp., Abonn-gelden aan
H.R. Kousbroek Jr. - Sarphatipark 131 - A'dam-Z
Gem. Giro K 2814

Eerste Jaarg. 1950 ~ JULI

Зна
ак
97

20/14

198

Maandelijks cahier voor proza, poëzie en critiek

BRAAK

onder redactie van

REMCO CAMPERT, H. R. KOUSBROEK JR, LUCEBERT, BERT SCHIERBEEK

199

REDACTIE EN ADMINISTRATIE: SARPHATIPARK 131 — AMSTERDAM

BRAAK

Maandelijks cahier voor
proza, poëzie en critiek

✶

Onder redactie van
Remco Campert
H. R. Kousbroek Jr.
Lucebert
Bert Schierbeek

✶

Abonnementsprijs
f 3.50 per half jaar
f 1.75 ,, kwartaal
f 0.65 losse nummers

✶

Alle bijdragen, correspondentie
en storting abonnementsgelden
aan H. R. Kousbroek Jr.
Sarphatipark 131[IV] A'dam-Z.
Gemeente Giro K 2814

✶

Bijdragen worden voorlopig
niet gehonoreerd.
Port voor antwoord insluiten.

Overname uit de inhoud is alleen
met toestemming van de redactie
met auteur- en bronvermelding
toegestaan

Eerste Jaargang No.

1950

O M A R O R G A N D I E

Omar Organdie gaat gekleed
als u als ik als wij hij eet
als u als ik als wij hij zit
hij ligt hij slaapt als u wij ik

maar Omar Organdie zingt
anders hij zingt met een stem die klinkt
vreemd in de oren voor wie er naar horen
hij zingt altijd vals dwaze liederen als:

"Ik ben Omar Organdie
ik ben de gekke man die
maar zingt waarvoor maar door toe maar
van hier tot ginder van ginder tot daar
om alles om niet nou ja en zomaar
maar daarvoor ben ik dan ook Omar
jazeker Omar Organdie!"

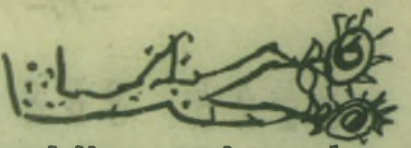

B L O E S E M T A K

Wie sprak van bloesemtak?

het meisje met de sentimentele ogen
het meisje van teder en diepbewogen
het meisje van goed en edel en waar
het meisje met tranen uit de bazar
het meisje met borsten waar ga je naar toe
het meisje met heupen ik weet nog niet hoe
het meisje van solveig het meisje van kitsch
het meisje van blij en geloof toch in niets

maar wie sprak
van bloesemtak?

het meisje dat wereldberoemd worden zou
-pralend in zalen van rose en blauw
grijze buikheren betalen haar trouw
oosterse prinsen betasten haar bouw
drommen publiek staan geroerd in de kou
het meisje dat wereldberoemd worden zou

als bloesemvrouw

H E T W O O N S C H I P

Waar ligt mijn woonschip nu
mijn schip om in te wonen
mijn schip met mijn zeven zonen
waar ligt mijn woonschip nu

waar ligt mijn woonschip nu
mijn schip met elke ochtend
mijn zeven haarkammende dochters
waar ligt mijn woonschip nu?

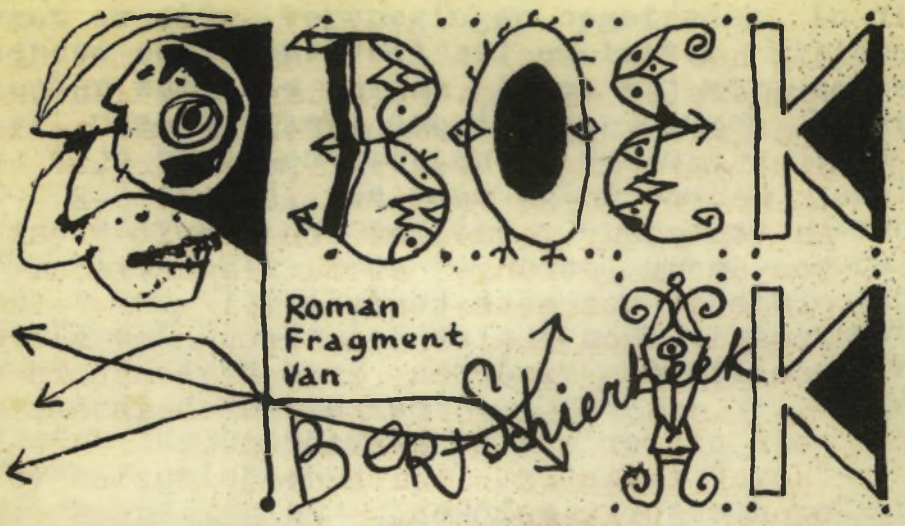
veertien kinderen en een vrouw
waar ligt mijn woonschip nou

ach en wee en o en och
waar ligt mijn woonschip toch

ik heb helemaal geen woonschip
maar misschien komt dat nog

202

HANS ANDREUS

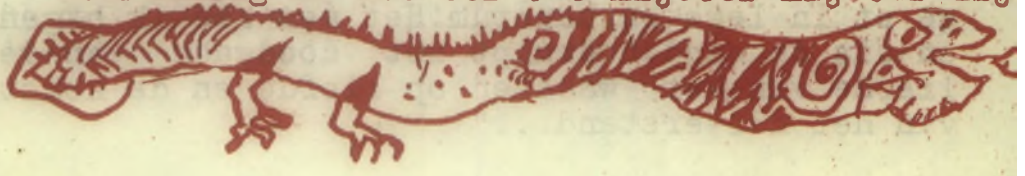

Ik ben het klokken van zieltogende vaten en het zachte praten van gevangenen tegen stomme steile muren van ellende....Zij meenden het licht te kennen, afscheiding van mijn duisternis: een bijgeloof!
Ik ben het leven,de vis en het water de slang Ik hang in de boom van goed en kwaad en praat,praat, praat....mijn vingers mijn oren mijn tong mijn oog, mijn oren mijn lijf....
Pluk dan Heva, hef dan Heva het zaad, het bloed, het goed en het kwaad van de hof... het waanzijn van het heiligzijn...
"O Adam de appels zijn mooi, zij roepen met duizend stemmen..."
Heva ziet dat Adam slaapt, Adam droomt: zij is mooier dan een konijn....en een konijn, éét geen appels...
Pluk dan Heva!

De stem van de appels: Oh give me the bebop, the boogie-woogie shebop, the HEcocq, the memoon and make us the moon she and me...
"Je hebt niet gewacht, je zou wachten en je hebt niet gewacht en oh consummatum est in rege et in lege barbarorum!Het mes zie ik hangen en uit de wanden druipt het doodgaan van de liefde van het wachten op liefde en de komst van het misverstand..." [203]

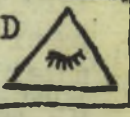
"Ik heb me vergist"fluistert God met dromende vingers om de laatste wolk,"ik zal de mens al tijd een vreemde God zijn,maar zij zullen mij niettemin liefhebben,.."
Ik heb me in je vergist liefste!
Ah ton coeur cruel et ton esprit couteau et ton amour etrange et la plage la si jolie plage de tes mots tendres....
Coward! Thou shalst die through my sword!
-de liefde kinderen is een eenhoorn en een oerkalf doch in het midden
-een tijger met scheurtanden...
"Heva" fluistert Lilith de jalouzien van haar ogen en oren geloken,
"Heva er zullen van af deze dag graanvelden in je opgericht worden en ook de teelt van ruige hoofden die er uit willen. Je zult frau sorge zijn en een groot Mirakel en het oor hebben van al Adam's kinderen en Taber o-mater-genakel zijn...de koers blijft ongewijzigd...Het Universum joumijne draagt tijdloos zorg voor alles en de kennis zal groot zijn.. want ik ben Madame Bovary en Eugenie Grandet en George Millet et la cadettière énorme et foue....en ook het sanatoriumwijfje met de ogen frofeine in saecula saeculorem amen o mater mundi..."
"er uit!"schreeuwde God en wierp de volk weg
"Adam zal kunst en Picasso worden en de grens van het leven en Heva mooier dan een konijn een knaagdier dat een naam heeft en alle nemen en grenzen verknaagt..Zie mijn schepping Het geluk is bij de dieren!"
God schudde bedroefd zijn hoofd en fluisterde in zijn handen de komende Lilith.... "Mijn zwarte" zei hij..."ik o mijn zwarte,mijn verschrikking en het Oor U O mij!Oor mij!Oor mij

want er zijn vervoegingen opgetreden in dit eerste oorhorem! Veel zal nu letter blijven, zonder woord te worden laten wij vergeten en het menevertekel aan de muur hangen: Bezet! We zijn bezet en bezeten! O Oor mij!O Oor U O Oor gij en mij...De nachtblinde zal de wereld regeren vanaf de stam der cosmogenese...Waanzin vliedt mij aan en Black Raben Envyralb envie me...Tabula,Tabula rasa het zwarte wijf heeft het blonde laten verliezen en mijn werk moet erbarmen zijn....Het Oor is ontvliesd en de maagden zullen bloeden bloed op de blanke voeten ik-weet-niet...
Tarambulah!Buhlah!
Dit is het Axioma Primordiale Ortioni Hominis
De priesters der Initiatie zien zwijgend de wellust toe van millioenen de schuld deelachtig doen worden...
Ze zal lachen,de raven zwarte
Ze zal de schuld van haar lever lachen
Ze zal het leven van schuldig lever laten lachen
Ik God zal haar de lever uitrukken en het mes wetten op haar huid de zwarte
En ik zal de tocht niet vergeten die de herzenschors van gaten waanzin voorziet!
De Zwarte!
En Eva de blonde heeft die Blonde Bestie geplukt van de dood en het ddodzijn.
Ik heb de dood van het blad en de appel geschapem en de vlucht zonder einde.
Het oog van de mens zal het blad verlaten en het blinde zien in de zang van het werk mijn falen.
Dit en O God Ik mijzelf zal het waanzingordijn en de bloedpui zijn van Abram's beproeving.
En eeuwen mijn werk van zes dagen zal Job op de mesthoop staan om te slaan met zijn mestvork vol waan naar hetboog en het oor en het licht van zijn God!

Ik weet dat de hoer van mijn hand het verband van de zonde zal rukken dat de roede mijn haat en mijn nijd het kleed van de liefde ver snijdt.
Dat de liefde mijn werk de liefde mijn mens tot kruis zal slaan
O Raben Ralb O Zwarte Lilith die het hoofd van de liefde tot wellust splijt, die de benen de benen, de benen....

EINDE VAN GODS GEBED TOT GOD!

Mesdames, messieurs het eten der heilige oorwormen kan een aanvang nemen!
Prosit op de wijn van een schoon verleden en eren wij de werken des Heren die uit en te na grenzeloos ondoorgrondelijk zijn, willen we het verstand op gezette tijden vergeten....
Les vins! Les vins! Les Rouges! Les Blancs! Venez! Vient! Visitez les jardins d' honneur terribles ou Eve et moi tenons nostre estat
De dood dames en heren, is ook maar een directie van boven af, een machtig kleinbedrijf in telmachines waarvan de tram nogal eens uit de rails loopt. Wij mensen zijn simpel van geest noetwaar en we kunnen er nauwelijks toe gebracht worden tegen het einde eenvoudigweg het glaswerk uit onze huizen te smijten, desnoods en bloc! Dat ligt volkomen buiten de re de....
Het is dat een zevental van mijn ondergrondse spotwinden alle richtingen heeft leeggeblazen zei diepweg een spotvogel over wiens gelaat de schaduw van een merkwaardige dialoog die van boven uit de hemelen viel....Hij leefde
206 hierdoor vijf minuten langer dan de bedoeling was!
"...mijn benen liefste? Des colonnes d'espoir ...de verzoeking nietwaar?"
"...Je zoekt het te ver lieve Lilith, dat was ...van voor het paradijs..."
"...grijsgroenen we dus verder met de dood in ...de ribben als een kribbebijter..."

"Ze dragen goud op de mijters, wist je dat... ondoorgrondelijk!En ze bidden en zingen of er niets gebeurd is..."
"Non,non,mon amour,de zeven osjes bewegen het been en beengestel van mijn vrienden Borgia, waarover Tarquitasso dichten moet..."
"Ze hechten vijftjes vast in de huid van iedere maagd in doodsnood, liefste onbegrijpelijk!"
"Ah mon plaisir, de wereld zit vol gaten en jij weet tenslotte ook niet meer hoe ze er komen...ook al heb je ze zelf gemaakt.... Jij bent een echte kunstenaar..."
"Over de straten moet ik tegenwoordig plastic werpen om ze boven de wereld te houden....en Sefanja,je weet wel die Sefanja..."
"Ja, ja liefste,maar gaan ja...la ma gaan ja, ...la ma,lama...en Eli was weg en het laatste blad viel van de boom ook...zwaartekracht..."
"Sefanja's Sofie hield altijd het midden in dit spectakel, liefste...Spekah, Spekah...zei ze met zwarte lippen en plukte kinderen de tong uit de mond...Ach,ach die filosofen,mijn grootste zorg..."
"Ze willen omhoog vallen liefste..."
Wolken,allemaal hopeloze wolken en de rest is dito."
"Komt het nou van de giro of de autogiro... wat zei je het laatst liefstemik kan het maar niet onthouden..."
Kind, mijn zwarte....we moeten ons hoeden en nog eens hoeden, ze willen ons verkopen..."
"Het kan zijn dat ze gelijk krijgen, maar dan zonder resultaat wat mij betreft."
"Het spreken valt mij moeilijk, lieve Lilith, mijn mond zou willen stilstaan..."
"Pas si pessimiste...oud gebrekje vanwege de prostitutie,liefste. Ze zijn volkomen proceen daar beneden...v o l k o m e n !
Ze zijn zo eigenwijs, liefste....die filosoof daar, die net ineenstortte op straat.... Hij zette zijn mond open en riep: Heilig zijn, ik vreet uw naam van de straat!"
"Hij ligt nog te herkouwen liefste, ik heb de

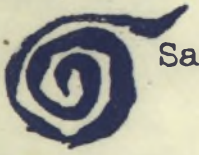
207

Oorworm op hem afgestuurd. 'k Weet niet of ie hem zal lusten! Het is de man die zei: Zeven zonen had Abraham! Abrahaaaam wel te verstaan
"O zeven?"
"De achtste was van Sarah, die met het ivoren dijbeen, waarvoor hij geofferd moest worden, als je niet zo listig was geweest. Hij had me juist de dag van te voren bezocht..."
"Jou?!...je wil me verleiden, liefste!Gek,net toen ik nog in je haren lag zei je dat je de dweil over de wereld zou sturen om de buffel eens schoon te vegen! Waar is toch je hart?.. En de penetentie,liefste, ach,ach ik word oud
"Je kent toch wel de zevenklapper?"
"Jaja die uit de biechtstoel van onze lieve vrouwe..."
"Welnu,hoe vaak heb ik al gezegd dat een papieren gloeilamp misschien wel gevonden zal zijn op dit ogenblik,ze vinden alles,maar dan niet voor mij. Ik heb een ongelofelijke stand op te houden..."
"...ik droomde weer,liefste,van die zeven meiden die je laatst stuurde..."
"Waren ze niet mooi genoeg?"
"'k Word zo agnostisch van binnen,liefste,van geen viswater deugt...ze hadden scheepshuiden liefste...horrible!"
"'k Heb ze als walvissen verstuurd,mon amour! Je had Dalilah kunnen zijn zwarte,als ik niet het Simsonweten had en Deborah mij niet nodig had om recht in de wet te staan,juist op dit ogenblik!..Er zit beneden een vent te spotten Dag!"
-Ik heb er geen weet meer van,ik ben volkomen agnosofistisch en krijg er het zweet van er weet ik veel van...distogogen in mijn oren...
208 ik ken by the Gran Canyon, en klipperdeklap, plastikkiplak,van mijn eigen trap...ik heb er geen weet van,ik krijg er het zweet van...Lily of Laguna zingen ze beneden en Eva zijn ze vergeten...
-and the tears in her eyes..'t was een streek van de Vader...and O Lord have mercy upon us

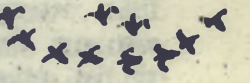
...dit de zang...en God vergeet ons niet en de tranen niet en het bloed niet van jou niet voor jou niet en ons niet en de waanzin niet door jou niet en ons niet o wij,o mij niet... Het is niet te begrijpen dat ik ze zou leiden naar de grazige weiden en de wateren der rust ...O vervloekte zwarte...6 my dreamwork me my God myself...
God have mercy on such as we...
en ik loop tussen mijn mensen en op mijn wereld en ze kennen me niet,ze zingen me wel en ze kennen me niet en die het hardst zingen kan ik niet vertrouwen...
Vive l'absurde!Credo!Credo!Credo!
Ze vreten mijn woorden en ze vreten zichzelf met huid en haar en maken reklame! Zijt gij bereid om te sterven....De grote Dag is gekomen...
O Lawd have mercy upon us...
O God myself have mercy upon me...
Hello Hello Ginger Rogers dancing de "staar van Bethlehem" ...give us the tools and we will make the war...
Thsjih-ho...thsjih-ha...
Dit zijn de schapen die mij zingen en dit de vogel die spot.Kom ouwe jongen,'t is al vijf minuten te lang....aardige jongen....je moet gaan...
Enkele reis.Have mercy upon him...Die me lief hebben liegen en die me vervloeken hebben het recht in hun lijf en leden staan...en ik,o,ik ben de vreemde God,die hun vreemd is, die ze niet liefhebben...
Je hebt Jeanne d'Arc vergeten zeggen ze,en je houdt de oorlog niet tegen en je laat ze maar doen,de heren,de hogen, de verstopten in kapdk pakken...Malaparte.Malaparte Kaputt.Wat lezen 209
we?Kaputt.Kaputt.Kaputt...
Onze kinderen lachen nog omdat ze niet weten ...en ik was een kind en zie mijn ogen na dertig jaren.Wordt gelijk de kinderen en neem mijn beide handen,n'est-ce pas?
Maar je woord rijmt op moord en je geboden op

doden en begeer niet het goed van mijn naaste is het naaste wat men begeert.
Plikplak,plikkerdeplak de muiltjes van Asse Pee Poester.
Een oester?
Niet om te eten,zucht God, ik mijnik, niet om te eten van de stank van het mens zijn met geld om het geld,door het geld.
en de driehoekshosen en de zeer gemakkelijke dracht der borsten, is dat niet de gezondheid het heiligheidendom dat ik dacht in mijn hoofd ver van nu?
Het leger des heils staat altijd klaar.Een kop hete snert.Genade?Vijf cent per kop.
O God ik mijn God,genade voor wat het werd en genade voor wat ik wilde ik had en ik zou, ik wou en ik hou,ja ik hou van allen die liggen te stinken in de goten mijn ik,in de riolen mijn goed en mijn kwaad in het te vroeg en te laat, het eeuwig te laat van mij, mijn God mij genade.....
→ ...en we houden van u
→ ...en we zullen het houden met u
→ ...en we zullen het allemaal van u houden van u
→ ...maar we willen het vee niet zijn van de groten niet
→ ...en we zullen het niet begrijpen quia absurdum van u
→ ...en het vee niet zijn van de kleinen niet,
→ ...wij willen Ninivé niet zijn en het Babel niet
→ ...wij willen de verwarring niet zijn van het woord niet
→ ...en het woord van de verwarring niet zijn niet
→ ...en ook niet absurdi absurdum
→ ...O Amore con Amore O Heer
→ ...en mercy oh mercy,merci!
Dit is de stem der mensen ook,mijn oor. Bijzondere genade voor hen, want ze menen wat ze zeggen en ze weten niet beter van het gelijk of ongelijk dat als dreilen van vrees om de beenderen hangt...ik God mij mijn God wandel

tussen mijn mensen en hoor hen aan in mijn wereld.
Agnus Dei Dona Nobis Pacem.
Lam, ik mijn lam van mijzelf geef mij vrede.
Ben ik men ben ik ik ben ik wij en gij?
Ik lig, een abst ractie over de wereld mijzelf
Um Gott herum,was vielleicht, wird alles zur Welt
Uit mijn oog bloeit de traan van de lach van de eerste dag
Heb ik zo de sneeuw van de nacht en het licht van de dag gedacht

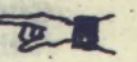

Sanctus Sanctus Dominus Deus Sabaoth,
ze doen het wel verder zonder mij ik mijn God

God gaat terug naar zijn hemel
maar mijn hemel ik mij waarheen
met de voeten in het leed van de leken
met het hoofd tot het haar in het verstand
met de deuk in het hart en het denken
O IK wáár mijn Ik?
Is het einde mijn MEN?
Mijn Jij,GIJ o GOD jouw mijn ik?

de Stichting **WOORD, KLANK & BEELD** (i.o.)
stelt zich ten doel het contact tussen kunstenaar & publiek te bevorderen.

zij organiseert:
Lit. voordrachtavonden
besprekingen van nieuw uitgekomen boeken
Muziek uitvoeringen
Tentoonstellingen van schilderijen, beeldhouwwerk, ceramiek etc.

ZIJ NODIGT ALLEN UIT MEDE TE WERKEN:
KUNSTENAARS als artistieke medewerkers
PARTICULIEREN als administratieve medewerkers of begunstigers

INLICHTINGEN te BEKOMEN ZAT. MIDDAGS v. 2 t/5 uur aan het SECRETARIAAT:
PRINSENHOFSTEEG 8
(naast het stadhuis) AMSTERDAM
(adv.)

Krantenbericht

twee autodieven
hebben getracht met
een gestolen wagen de
rechercheur te
verpletteren en hem
als een zak van vlees en
bloed tegen de kuise
schors van een boom te
kleven maar
de rechercheur spande
zijn spieren en sprong
hoger dan de intelligentie
der autodieven

zij waren dsjengisch khan
die verpletterd werd bij
wenen omdat hij boven
zijn eigen krachten gecoiteerd
en de mort d'amour
moest sterven bij de hoeren
van de prater

praten wij verder over wenen
het woud is daar sterk en
iedere auto die geen goede
stuurinrichting heeft en
geen rechercheur vindt zak
van vlees en bloed moet
verpletterd worden tot er
een schram wordt geboren
uit de paring van boom en
auto

iedere paring van machine
en boom wordt een schram
waaruit het sap van de
lente vloeit iedere paring
met de hoer in wenen
wordt verslagen in de schaduw
der geschramde bomen en
dsjengisch khan die een
puinhoop wilde zijn
in het land achter zijn
geest werd een puinhoop
in het bed van een hoer

misschien werd de hoer
gearresteerd de commissaris wist
dit niet meer in 1928
maar vijanden trouwden
vrienden vertrouwden en de
puinhoop werd een speelplaats
voor nieuwe kindren nieuw
verlangen

Rosita Leonore of Todus
als gunst door ons aan
rome bewezen kunnen wij
slechts een puinhoop aanbieden
voor bed en woning

het vikingschip drijft achter
de muren van de wereld op
de golven van een legende

en tenslotte Bonnard die
zijn vruchten vergeefs
heeft geschilderd temidden
van vierkantsvergelijkingen

leins janema

HET OUDE HUIS

1.

sliepen wij? dof stramien op de weefstoelen
schemernieuw licht,binnen de nacht ontsponnen
tussen manlach en vrouwgeween twijfelend

draadnagels wrongen in wulps hout hevels
op losgewoelde harsen,op vezels
die verzot hun sappen geven

gevreesde burijnen daglicht joegen
tussen schemervogels,samenhurkend
gehuld in vlerken ochtendnevel

2.

slapend eeuwen uren aan de muur
van een geslacht totdat de poort moeder
ontmaagd werd en wij schapen werden

kudden buiten de kooi -onaangedane
asemneusgaten in lammerend licht-
voortgedreven witte heidromen

helling en delling en omhoog
biddende sperwers,tuimelende duiven
meeuwewieken wankend in spiralen

3.

handwarm huis kruift open
in struiken en groenblozend geboomte
tot dé hekken binnen onze ogen

maar in een blok omheiningen slapen wij
betasten de nanacht om een dieper hand
onder de klemmen lage dakspanten

vluchten uit voor verlijnend licht
in de binten achter vertrouwde stemmen
achter panelen van een vroege streek

4.

ongetemd uitjuichen met waaiers
paars vuur over de heggen!en gestremde
zomers uit bloemen - ogen uitroepen

samen de rode steeltocht bramen bemannen
over de golving van de zonnejaren.nog
blijven geplukte bloemen blond in onze handen

hoger vliegen dan de blaren herfst
over het gotenfeest van witte regens
214 tot waar dé goten zeeën worden

5.

moede moederslaapzang flemen
tegen sneeuwlandschap van schoot en handen
terugzijgen in het kloppen van slaapdrinken

terugdrijven onder balen wolken druk
met de ontspande sneeuwjacht
uitvlokken over de stenen regenogen

glazen ontwaken in tintelend
adembloemen en haperend opstaan
van valbanen glijsneeuw

6.

wachten als de landen.wachtend
dagen uitstaren over de straten smeltsneeuw
naar de moeten waar de stappen stonden

starende staan en sneeuwsmelten
in de handen boven de witte morgenjaren
schudden het spel uit het berijpte haar.

Bab Westerveld.

terwijl zij stond en staarde
terwijl ik mat en overwoog
had zij iets nauwelijks,dat
mij meer dan ont-
roerde dat van voorkeur
willekeur maakt en waar
ik van schrok en uit
het veld geslagen werd
...
laten wij het gruwelijk spel niet
meer spelen alsof er niets veranderd
maar laten wij bewust de was
chaos uitbuiten door niet
te zeggen wat ons nu
op de lippen ligt
...

Bij het veranderend jaargetijde
nu ons bijeenzijn opgehouden is
zie ik de zware tredgaten van eerst
ga ik een cel van onbekende dingen in

laat mij licht gebogen over straat gaan

maar als je dan toch komt
-en blijf alsjeblieft komen-
mogen er dan boze beesten buiten zijn
net als eerst

...

kleine fuga voor verdronkenen

BEWUST
ben ik soms dagen op
zoek naar oorzaken

waar koffie nog
minder dan jenever helpt

waar het begin was
waarom denk ik steeds aan
wit water als

eind of

begin
maar ik twijfel steeds
aan één herinnering
of aan alle op die
na, maar

nu weet ik dat
terwijl ik mij
verdronken
heb

ALS JE SLAAPT

hoor je wel

luiken
hoe achter de ochten
de stad nooit slaapt

maar de rivier die

de hele nacht donker
is wordt

s morgens wit

ik ben gevonden
s ochtends had
god
mijn ziel!

H.R.Kousbroek

B E D J E E N K A D E T J E.

De dichter in wiens verzen de lucide lezer een andere levensopvatting zou kunnen lezen dan hij in zijn dagelijks bestaan huldigt, is een leugenaar, dus een slecht dichter. Want niet de verzen maken de man, maar de man de verzen. De dichter waarvan door een revolutionair kunstenaar wordt vermoed dat hij een burger is, is een burgerlijk dichter en kan in die kwaliteit geen kunst presteren die voor een revolutionair blad van enige interesse is. Het revolutionaire blad kan zulke dichters verdoemen, maar ze niet tot hernieuwde activiteit oproepen.
Wanneer een criticus in een nieuw tijdschrift van een reeks mensen die allen verzen schrijven, een enkele een oprecht dichter noemt en de anderen de eenvoudige eretitel dichter gunt - daarmee duidelijk tot uitdrukking brengend dat hij hun verzen waardeert - maar hen tegelijkertijd hun levenshouding verwijt, maakt die criticus daarmee een scheiding tussen leven en kunst, die hemzelf stempelt tot een literator en zijn blad tot een literair blad.
Het zal duidelijk zijn dat ik het hier heb over Lucebert en zijn critiek in het Julinummer van BRAAK op de sedert enige jaren wat minder druk publicerende moderne dichters die vlak na de laatste oorlog opkwamen. Een critiek op Diels, Elburg, Kouwenaar, Andreus, Podenko, die zo geblaseerd doen, zich bescheiden terugtrekken, kleine vooroordelen tegen elkaar kweken, alsof niets gemeenschappelijks hen bond. Nu staat er naar mijn smaak in deze rij juist één naam te veel - die van Andreus, - en verschillende te weinig - bepaald die van Koos Schuur - maar laten wij ons bepalen tot wat er staat. 217

Ik wijs er even op wijzen dat Diels,Kouwenaar en Elburg elkaar gedurende het bestaan van het door Lucebert geprezen tijdschrift HET WOORD, nimmer meer hebben gemeden dan met de dikte van enkele bladzijden tussen hun literaire voortbrengselen.Diels werd,en terecht, door de critici beschouwd als de voorzanger van de woordgroep,Elburg als een cri tische lulhannes met abjecte politieke ideen, die echter door de ongewone vorm van zijn verzen wel in het Woord te gebruiken waren, en voor Kouwenaar gold tegen het einde van 's Woords bestaan hetzelfde als voor Elburg.
Het gemeenschappelijke dat deze drie dichters oond werd door hen wel zeer goed onderkend:het bestond uit hun inzicht in 's dichters materiaal,de taal. Wat Diels enerzijds en Kouwenaar en Elburg anderzijds echter wel scheidde was hun opvatting over de mens en de taak van de poezie t.o.v.mens en gemeenschap.Diels namelijk probeerde de in zijn ogen niet veel genade vindende mens met zijn vers op de knieen te krijgen, Kouwenaar en Elburg probeerden de door hen bewonderde mens met hun vers te activeren tot die levenshouding die volgens hun inzicht de juiste was. Zulke figuren kunnen samengaan binnen het kader van een literair blad als het woord was. Daarom ging het ten nalve kapot en voor de ander[illegible] aan de niet zeer verstandige [illegible] van de naar het marxisme tenderend[illegible]dichters die er aan medewerkten om er [illegible] van te maken dan een
218 literair blad.Hee[illegible]
Wat er echter voor [illegible]gemeenschappelijks kan zijn tussen het [illegible] de Rietveld en de gesleepen Podium poeet[illegible], die er zich zeker niet minder [illegible] in dit gezelschap te zijn gezocht [illegible] mag wel

achter een vage figuur als een zekere Andre us) vraag ik mij af.Deze vraag is niet eens een rhetorische.Het enige gemeenschappelijke dat ons schijnt te binden is de rhetorische vraag van Lucebert of hij,(R.) net als wij, een burger geworden is die rust, orde veiligheid, het bedje en het kadetje prijst boven alles d.w.z. ook boven het leven. Nu heb ik altijd de indruk gekregen dat Rodenko de betiteling burger als een erenaam beschouwt, zodat Luceberts verwijt dat hem en ons gelijk een zweepslag zou moeten ophitsen, hem evenals ons langs de koude kleren en het weldoorvoede lichaam zal afglijden. Maar bij ons, Kouwenaar en mij, om een zeer bepaalde reden.
Het is namelijk zo, broeder experimentator Lucebert, dat het tijdperk van de onmaatschappelijke dichter versleten begint te raken. Wij weten evengoed als jij dat de burgerlijke maatschappij-ordening de kunstenaar tot pauper maakt,maar wij weten ook dat de dichter twee handen heeft waarmee hij de ernstigste lichamelijke nood voorlopig van zich af kan houden.Het moge profaan klinken maar wij geloven niet dat er leven mogelijk is zonder orde, rust bedje en kadetje (welke laatste delicatesse voor ons part ook een boterham met margarine en een Hollandse nieuwe mag zijn) De tijd van de zolderkamertjes romantiek, een uitvinding van de meest burgerlijke soort,begint uit de tijd te raken.De tegenwoordige dichter is namelijk nogal trots, maar zijn trots is een andere dan die van de subtiele geest. Het is de 219
trots om het feit dat hij een gemeenschap die hem niet wil,met zijn eigen twee handen een snee brood en een bed kan afdwingen. Het is de trots om het feit dat hij verzen kan schrijven,zonder om plaatsing te hoeven bedelen bij burgerlijke bladen,die misschien

nog tolerant genoeg zijn om ze op te nemen, zij het met opzettelijke drukfouten. Trots om het feit dat hij een vrouw en een kind en een huis kan hebben. En met al die trots zeker te trots om uit angst voor de klanten n(oo)ken en k(a)t te schrijven wanneer hij wat anders bedoelt.
Daarom is het ook zo gevaarlijk dat je de rel in het stedelijk museum van het vorig jaar aanhaalt. Want juist daar kwam de afhankelijkheid van broodschilders en -schrijvers en andere lieden die door of voor de kunst hun brood verdienen, weer tot uiting. Daar moesten verzen verwijderd, die misschien de gevoelens van een bepaalde maatschappelijke of godsdienstige groepering konden kwetsen. Daar moest Dotremont (overigens geen sympathie van mij) de mond worden gesnoerd uit angst voor posities en baantjes. En wat er overbleef was Dada- de kranten hadden gelijk Dat blijft over: een lege huls van expressionisme, surrealisme, en Dada, wanneer men de kunst van de hedendaagse jongeren ontmant door een scheiding tussen kunst en normaal bestaan teweeg te brengen. Een narrenpak blijft er over, dat de dichter, die er zonder een andere overtuiging dat leven Literatuur is, zich lekker in voelt, tot een hansworst van bourgeoisie maakt. En waar andere kunst dan die als slaaf gecommandeerd of als nar bespogen kan worden, door de bourgeoisie niet wordt aanvaard, daarom zijn er jonge schrijvers die zich niet door schrijven in het leven kunnen houden, maar op andere wijze hun brood verdienen en daardoor minder
220 verzen publiceren dan zij zelf wel graag zouden zien. Dit heeft noch met bescheidenheid noch met geblaseerdheid iets te maken.

J A N G. E L B U R G.

Die Fliege, die nicht geklappt sein will, setzt sich am sichersten auf die Klappe selbst! Lichtenberg = 1 der subtiele geesten en ik! goed zo Jan Elburg!

D E M E L K D E R L E N T E

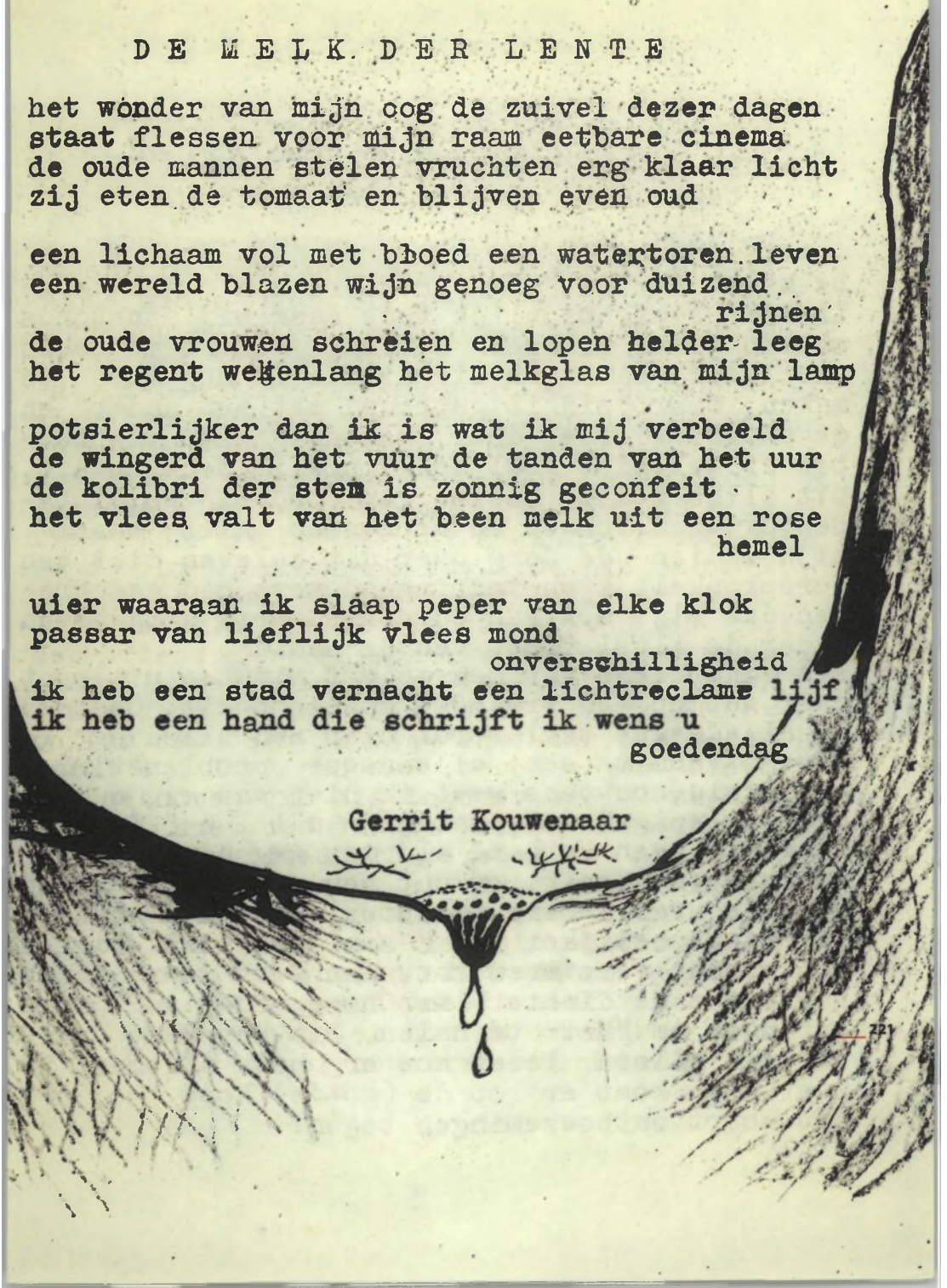
het wonder van mijn oog de zuivel dezer dagen
staat flessen voor mijn raam eetbare cinema
de oude mannen stelen vruchten erg klaar licht
zij eten de tomaat en blijven even oud

een lichaam vol met bloed een watertoren leven
een wereld blazen wijn genoeg voor duizend
rijnen
de oude vrouwen schreien en lopen helder leeg
het regent weltenlang het melkglas van mijn lamp

potsierlijker dan ik is wat ik mij verbeeld
de wingerd van het vuur de tanden van het uur
de kolibri der stem is zonnig geconfeit
het vlees valt van het been melk uit een rose
hemel

uier waaraan ik slaap peper van elke klok
passar van lieflijk vlees mond
onverschilligheid
ik heb een stad vernacht een lichtreclame lijf
ik heb een hand die schrijft ik wens u
goedendag

Gerrit Kouwenaar

...omdat we een vrouw verspeeld hebben
tegen wier ogen we niet konden....

De heer Max de Jong koestert een ongelukkige liefde. Waarschijnlijk twée naar wij aanstonds zullen zien. De heer de Jong voornoemd heeft niet veel kans van die liefde(s) nog iets te maken, waar "zij is getrouwd met een ander" en de andere liefde door omstandigheden van buiten af wel niet veel meer mogelijkheden heeft. Dit alles zou de moeite van opschrijven,uittypen,drukken,vouwen en verzenden niet waard zijn indien de Jong over dit beleven niet een oorspronkelijk en indringend vers had geschreven,dat bij G.A.van Oorschot werd uitgegeven onder de titel "Heet van de naald".
Een dun boekje dat men in vijf minuten uitleest maar dat op een vreemde manier boeit. Gesteld in alledaagse taal wordt hier een alledaags ge geven vanuit een alledaagse problematiek behandeld,nochtans weet ik niet wat mij nu het meest bezig houdt; dat hij a l l e "simpele" dingen in een verband als dit gevonden en opgeschreven heeft, of dat het vers verademend vrij is van iedere dichterlijke taal en bijgevolg menselijker is dan alles wat ik binnen een minuut verzinnen kan. Een vers waarbij men niet met de dichter mee hoog en laag moet
222 springen om "het" te halen. Dit betekent niet dat men alleen leest hoe erg het allemaal is maar men komt er op de (goede) koop toe nog dit soort ontboezemingen tegen:

met blonde vrouwen vrijen
is iets als homosexualiteit
het is onzedelijk
het heeft geen zin

Iets wat mij verder interesseert is hoe het nu komt dat een bundel als deze niet verkoopt, niet besproken wordt en bekend is, waar de gemiddelde aardappeleter volhoudt dat hij alléén maar geen moderne poezie leest omdat hij er niets van begrijpt. Klerken en "captains of industry" hier is uw kans, voor ƒ 2,25
Dit is dan de tweede liefde van M. de Jong, en, (ook zij heeft kinderen zoals het moet) van alle andere dichters van het ogenblik, behoudens Michiel vd Plas (die heeft zijn moeke): waarom schrijven de literatoren van het ogenblik hoofdzakelijk voor elkaar? Een andere vraag: gaan wij de boel zelf drukken, straks als van Oorschot failliet is?

H.R.K.

Diep onder de kath. kerk in de ichtus-LÄRM
hoor ik de vlugge vleugelslagen v. d. engel U:
WAAROM zwijg je zoldino en waarom
Hoor je ons bellen niet horen
tegen de (Adv.) voor Ritz' Red FIRE
dat zy beminde dat ik beminde
Onder de AMPELUS
BY HET CYCLUS
naar uw WOORD geschiede Ω & Ω oh
mijn kabouter NEKO dat S. Temple doodstak
met het ONTWERP van een gevisloze breinzaald
VOOR FRONT pages

DOOD v.d. Dwerg p.s. BUTLER

Cronicle! life's tired fire =
mij het 1ste het laatste lied de bruid
Boeroeboedoer 'kom hier' ... en dit = De cherub
eindig ben ik OH BALL in een matras v. mosterd
IN een blazoen v. meeëters geënt:
EEN BOEK EEN BEER (vol getijden)
Freiherr Paulus achter de 66 mm. bull-fighter oh du
Dein IST MEIN CASPAR
maar .....

Sören je en literair zameldelse lzs
grafsdenner 1846 genaamd:
DE HONDERD LITT. MEESTERWERKEN
hebben een gaarde en
heb is herfstig...

Het is herfstig als eens in GRIEBO
Bij de ELBE een herfstbel van nuweer en een ➡
pijlsnel jaargetijde op 1-S v. REUZENEUZEN
Boos als bij Bordeaux waar
de muren sprzakloos staan en licht
EEN schip van DRUIVEN de KLIPPEN bespringt
zingende
DU LETZTER HERR gepend op het houten web DES
CONCORDAAT.
DER KETTERS: de 44 is Sneeuw en STEEN HOUDE
hun RYK DUKE & Count
BLY DAEROP de BLEKE BEEFT
TIRED FIRE soc. op de collos H.M.SS. Exodus de
Pear Gints
224 HIER jy MYN ANKERAFWIKKELAAR WATTSON
VOLTaire
Eveneens Bach Buxtehude beeft Bob
TRIC TRAC
en jy kleine onder my de jy de Rose
zalhoogsten in het oog
Jy ook.

die de 4 mm. fantasiegerstekorrelpatronen die
in de 3 RIBBELS v.h. Rugpand ik aanschiet
en hoe de Rose PINGUIN die der hand
angstig uit de armsgaten opschiet
en die de zichtende Chaotron op de Kromme akker
zijn dikke dokter uitTREKKEN
EI
HOLLAND
een bloedplas laat de naaste liefde achter
laat de naaste liefde boven komen
ik droomde al zo lang v. blauwe schrijfinkt
dat dit hele schrift nu stinkt NAAR KEISOER
EN WEL EENS HYSOP WIL OOK IK ZWETEN

ZEKER IK GA MYN GRAF met een tamme Gids
en met de gevelige voeten mollen evenzo
voetzoekers schoengoed en
even ROZEN KWEKEN OP EEN HOGE BORST ook
libellemelk zetten en zie daar NU toch blauw-blauw kijk
drijven Wolfgang Steiner & Rudolf Goethe binnen
in mijn bloed en nee geen gas meer werp ik neer
op onde mannen no
Laurens Koster kijk jij ook geen krulzuring
maar buiten wolken en WATTE & warme droefgeest
druipt uit deze gymnastische Roest de BLEEK
bruine mooie
bruine mooie dooiende stenen stapel ik op
het Sub-fossiel v.d. spuigaten
wie! wie die steekt 3 drie
△ stormen in zijn mond
✕ de 4de Niet = zal wel.....

wel wel ze vliegen bij groepjes gehaast al-
Rede en er verschijnt een vadrjaars directeur
die toeziet en breduit de oorzaak opziekt

uit de bundel:
9000 jakhalzen
zwemmen naar
BOSTON

LUCEBERT

Aan J.B.

het kind dat zich verheugde
bij het zien van zeilbootjes
in de vijver van het Haagse Bos
ben ik gebleven

in koude Haagse huizen
kan ik mij nog altijd wenden
als een vis in het water
vooral bij flarden zon en wind

dat ik om dit alles
om de bomen van het laatste oorlogsjaar
in Veluwse bossen
om je tranen van verleden jaar
in zelfgenoegzaam Amsterdam
om je hart
dat een grote warme vogel is
die ik te dikwijls opsloot
achter tralies egoïsme
om dit alles en veel meer
van je houd is iets
dat zo vanzelfsprekend is
dat ik het nooit heb uitgesproken

EEN SOORT VAN GRIEFLIED.

1.

ik heb niet de hoop verloren
maar de humor
ik heb de hoop verloren

en nu van de vogel
van de dode mus
heb ik een olifant gemaakt
één logge van onmacht

en de dag is zand door de vingers
en zand in mijn haar zijn alle letterloze
woorden

en nu weer van de vogel
die door een steppe stampt
hoewel hij thuishoort in de jungle
om bomen uit te rukken
door een steppe stampt
waar het gras geen verwilderd Brits gazon is
maar kort en ongeinspireerd
met zwarte bodemvlekken
en zonder einde

een soort van negerlied
voor mijn vogel die à la Naso
een leren huid kreeg
de Achilleshuid der kwetsbaarheid

2.

een soort van grieflied
voor de glimlach
voor de glimlach van mijn jeugd
toen ik speelde in de duinen
en zon langdurig was
regen kortstondig

een soort van negerlied
voor de man die up North leeft
en down South wil
way down yonder
waar rhododendrons groeien in achtertuinen
way back
naar onoverschaduwde onbezorgdheid

maar radar regeert de duinen.
en rhododendrons weken allang
voor mijn hand
die voor mijn ogen
weggeslagen werd

3.

de halve manen waarmee zij speelde
die zij langs haar armen glijden liet
die zij liet balanceren op haar polsen
heb ik nooit bemind
zomin als Baudelaire

een soort van grieflied
voor mijn liefde
die zich niet door planeten liet geleiden

mijn liefde
down to earth

een soort van grieflied
met pointillisme van zelfbeklag
en vlakken Mondriaanse zelfkennis

4.

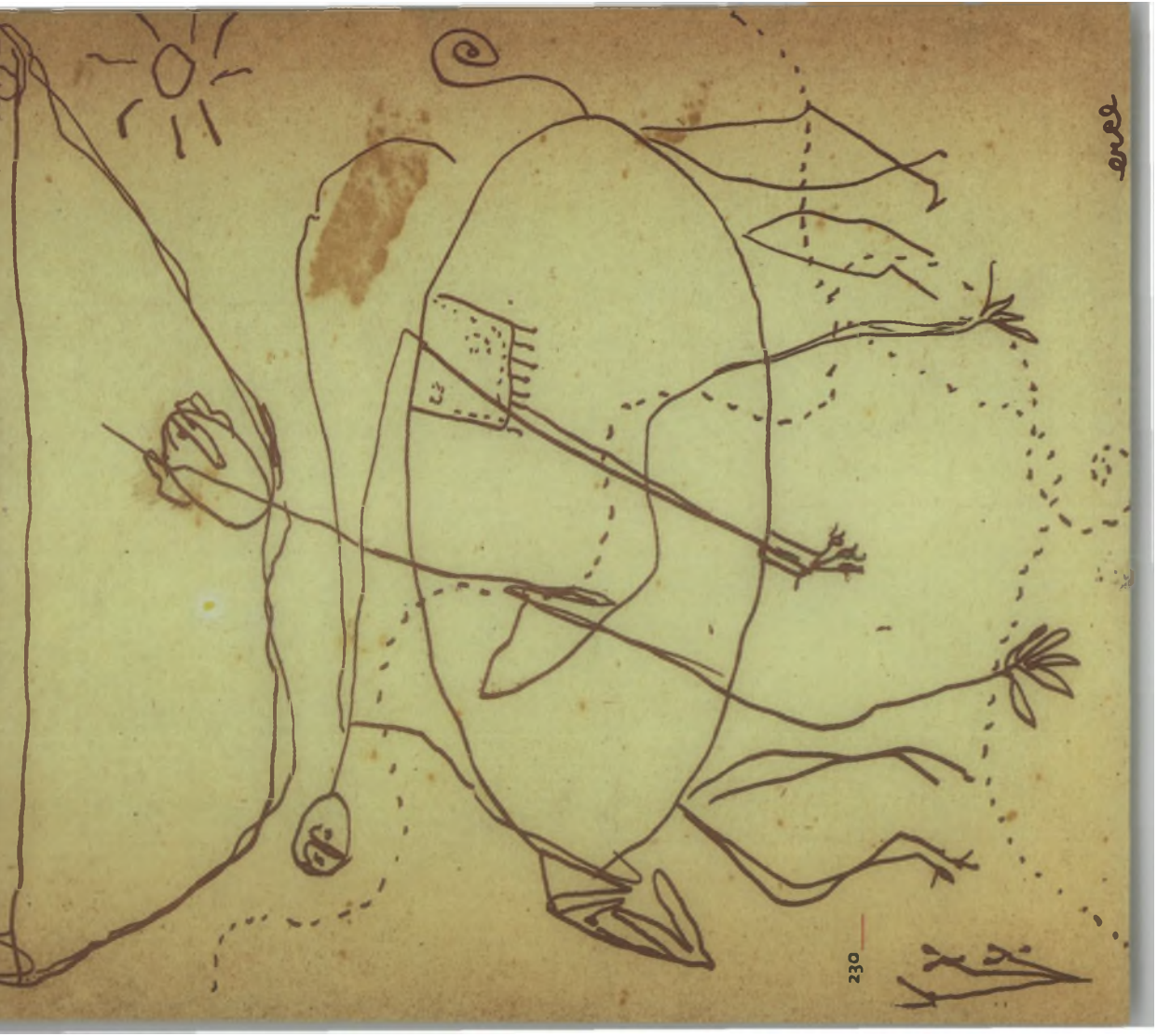
naar de vertraging der vlakten
verlang ik, naar het gras der rust,
naar wolken van eenzaam varen
en de wattenwind der zuiverheid,
naar de lommerdorpen van ontspanning
en pastorieën der voltooide liefde

Remco Campert

(Bordeaux die lieve Diotima
ik, ook ik, ook ik Remco.
Lunabart)

228

braak maandelijks cahier voor proza poezie en critiek onder redactie van remco campert rudy kousbroek lucebert bert schierbeek abonnementsprijs 3,50 per half jaar 1,75 per kwartaal o,65 losse nummers alle bijdragen correspondentie en storting abonnementsgelden aan h r kousbroek jr sarphatipark 131 adam gem giro k 2814 bijdragen worden niet gehonoreerd port voor antwoord insluiten overname uit de inhoud alleen met toestemming der redactie en er is een hoop elleende zoveel is zeker eerste jaargang no 4 aug 1950

Maandelijks cahier voor proza, poëzie en critiek

BRAAK

onder redactie van

REMCO CAMPERT, H. R. KOUSBROEK JR, LUCEBERT, BERT SCHIERBEEK

235

REDACTIE EN ADMINISTRATIE SARPHATIPARK 111 — AMSTERDAM

BRAAK

Maandelijks cahier voor
proza, poëzie en critiek

*

Onder redactie van
Remco Campert
H. R. Kousbroek Jr.
Lucebert
Bert Schierbeek

*

Abonnementsprijs
f 3.50 per half jaar
f 1.75 „ kwartaal
f 0.65 losse nummers

*

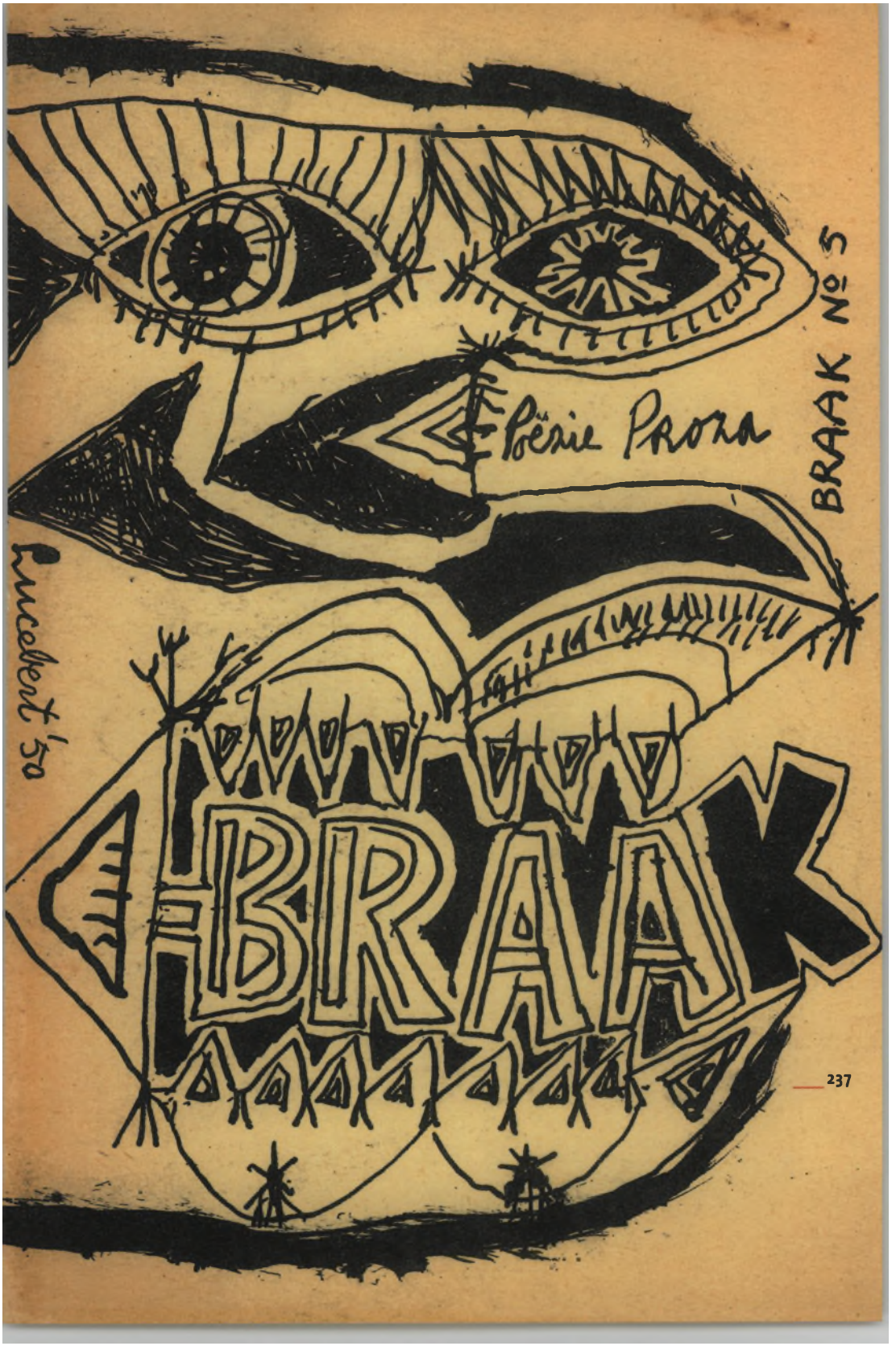
Alle bijdragen, correspondentie
en storting abonnementsgelden
aan H. R. Kousbroek Jr.
Sarphatipark 151[IV] A'dam-Z.
Gemeente Giro K 2814

*

Bijdragen worden voorlopig
niet gehonoreerd.
Port voor antwoord insluiten.
Overname uit de inhoud is alleen
met toestemming van de redactie
met auteur- en bronvermelding
toegestaan

Eerste Jaargang No.

1950

Poëzie Proza
BRAAK Nº 5
Lucebert '50
BRAAK

B R A A K NO.5

onder redactie van remco campert h.r.kousbroek jr
lucebert en bert schierbeek. redactie-adres:
bab westerveld stalinlaan 66''' a'dam z.

---

aan F.

ik had je bloemen willen zenden
een soort bloemen dat je zou doen begrijpen
hoe ik wandel
onder welke luchten ik wandel
over welke bodem ik wandel

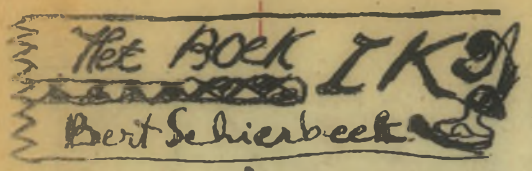
ik had je bloemen willen zenden
een soort van winterbloemen
met de bruine kleuren van de laatste roos
en de geur van nachten lopen
in gevaarlijk terrein
door verwaarloosde heggen omgrensd
waarachter men narcissen kon vermoeden
van de maanden die achter ons liggen
narcissen van een geur
die ik waarschijnlijk te liefelijk schat

dat soort bloemen had ik je willen zenden
niet per post en onverpakt
maar ze zouden je worden gebracht
door een zwarte jongen met een Grieks profiel
die Duits studeert aan de universiteit
die zichzelf een choreografie heeft geschreven
op muziek van Mozart

dat soort bloemen
door zo'n soort jongen

maar ik vernam
dat je op reis bent
en wel niet meer terug zult keren.

Remco Campert

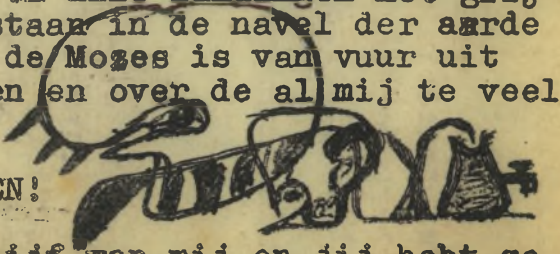

...ik was in die dagen veel voodoo van het woord en verloren in een priesterschap mij het IK te groot en zou de schaduwen uit de ogen slaan van velen en de muren slopen van wie mij de naam noemden die het hart gekweld hadden om een traag verdriet van traagheidsangst...o great coolnesses dangled out of the wind of my heart...the coolness of mind and the coolness of hatred...de taal van 't koren had mijn mond moeten vullen...IK BEN HET KOREN DE KORREL DE HALM DIE STERFT OM HET LEVEN TE BEHOUDEN...maak mij de akker van het woord en de ploeg van het hart en zij stonden voor mij de blote hel van hun hart in hun handen...subliem van verzoeking in de woestijnen pracht van de dode ogen...men mij en ik moeten wel het minotauren woord hebben en addertongen die de gong van de ziel luiden...ze kwamen niet uit...ze kwamen niet over...de duistere vaak van het woordloze woord hing over ogen en handen en het vlees der klinkers sloeg de doornen tot ver in het overmoede oor keien en het gebroken lijf en de schimmel die graast in de kolom van dit overoude lijf...o vie secrète ik werk en wacht om de dood uit het graf van dit leven te delven...o when word came through en alle landingen het glijvluchtverloop hadden en de baan der bomen die staan in de navel der aarde de gele navel die ons achthoekig drenkt en mij de Mozes is van vuur uit steen...mij de moeder is de voogoot van het geen en over de al mij te veel aan de vergemijmakkeluk het de goden stinken!

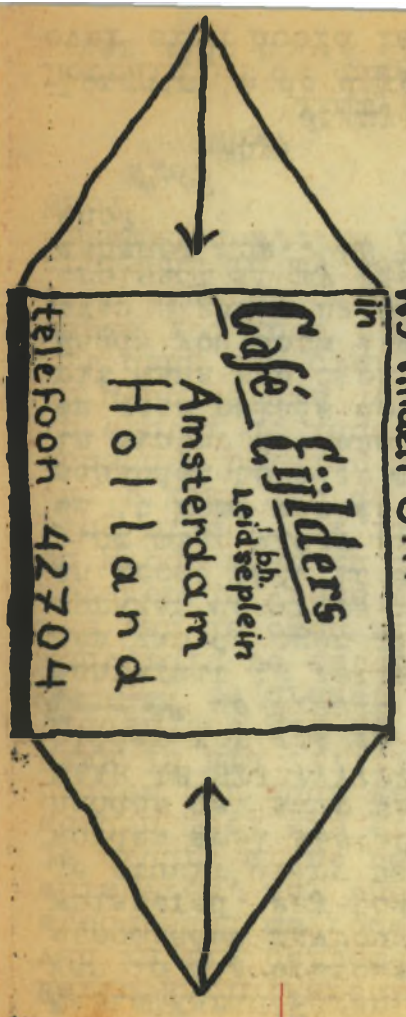
A L L E G O D E N S T I N K E N !

ALLE GODEN LIGGEN IN DE GROTE VOOGOOT TE STINKEN!

zij zei:...

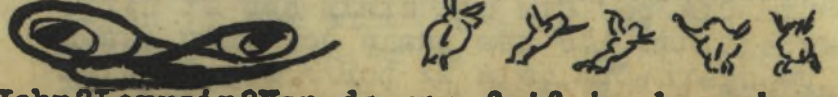

zij zei...ik lig te stinken in dit lijf van mij en jij hebt gestudeerd want ik kan het niet zeggen je kent me de alles je weet me de vleugellam want mijn ogen hadden altijd de leader van de band op het haar in Knocke de Bruxxelles en Antwerpen en in de rozen van Middelburg...de lange Jan is mij nooit te veel geweest ik luisterde mijn leven lang naar

het klokken...ik was wel een grote klok en je hebt een grote klok zei hij die de hamer had o mij Maria Magdalena..ze was een hoer he? de hoer van roezen rozen melancholie...god ik wist mij niets en ook niet dat ik naast haar zou staan aan het kruis...het kruis van velen is het kruis van mij zei hij mij de soete vrouwe de wijve van smart...je zult het ook hebben in je ogen zeiden haar handen aan allen en mij...want allen was mij toen veel in de vege me monis van mijn lijf...het stond er stijf is hij en de velen in de dans op zij door de muren welde het mij door de gordijnen en het balkon van klei dat het hart uit Middelburg vulde...Vive Jeanne! Jeanne d'Amour!luidden de klokken...rossetuine sprak hij mij in het bloed en van øre øre de ØRE...dat mij noors klonk en blond van zijn haar in de zaak Lancôme poudre de riz groen zijn ogen en purperpupil als hij alles in zijn handen had want hij heeft mij geheel in zijn handen gehad geheel en alles van mij zelf ik was verliezen en nooit mij de bang maar toen hij mij hield was het al mij te groot o you will shut the door for me in English hij vroeg het en 't was te veel gauw door dan nee en me de deur OPEN de meer van de groot zeg-..en er zult geen genaten zijn o my Mary Maria...niets van zich horen alleen nog Lancôme de ri en eeuwen...gebeden heb ik in Sint Gudele au Bon Marché en Gare du Nord...de muren gebeden om hem de ri te zien maar hij was weg niet te vinden... niet nergens in noorwegen en hij was geen noor zeiden ze maar in mij was hij de noor had hij mij de noor gebrandt...

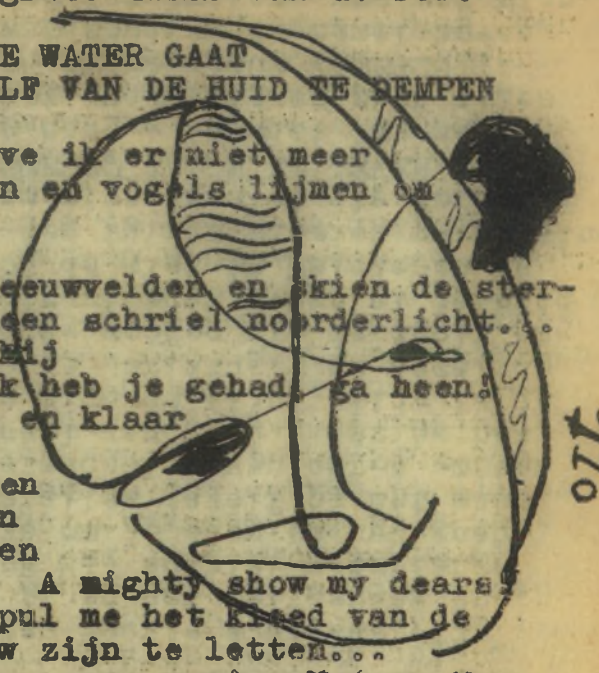
Karin!Karin!Karenina schreeuwde ik langs de treinen en zag de locomotie-
van in mij opstomen...locomotieven konden mij de dood niet doen...enkele
stoombaden mevrouw en kininepillen en moederkoorn...if you are asked, he
whispered, say that you are blood type AB...en de kikkers weten alles...
je stuurt urine naar de kikkers, ze drinken het op en worden geel...ze
worden geel als er wat komt-..bloodtype AB...ze waren helemaal galgeel en
hadden het zuur van mij...je bent zuur zei de zuster waar is hij...???????
WAAR IS HIJ ??
bidden tot god en de moeder inmaculata...laat mij de sleutels dragen...
ze draagt de sleutels van de hemel om mij de klok te openen en
achteruit te zetten...en o de tuinen van Middelburg de walcherse walgtui-
nen van de ogen mijn ouders ze waren er achter voor ik het wist.....ze
spraken de vrees van Magda mij Marialeen de Bollman die het te goed hebben
en groot zijn in de stad bouwen en fietsen en gros op de markten de dum-
ping mijn vader zijn zak was te groot hij had een breuk in zijn zakkement
en 't komt van de centen zeiden de kleinen...hij zou me wel helpen...de
schanden betalen met de boeten van rekende handen en the snowwhite lilies
in winter de lancôme de Bruxxelles de Vendôme des invalides in mijn hart
en geen palais de Justice dans cet silencé terrible de Dieu qui rit et
rit dans son ciel brûlant...o Seigneur brûlez mes cervelles...ach meinen
Magda you know I wiel neffer forget you...even sigaren halen, liefste...
even sigaren halen...hij bleef weg en mon coeur sanglant de son enfant
croisant in my belly...your belly is so white that I think I should be
ashamed now...EN DIE ZICH VERLOREN WANEN OP DEZE WERELD!
Who?
Wie?
Why?

Jimmy?John?Lorrain?Van de ene fuif in de andere en wijn en
Lorrain in de dakgoot met de pan vol aardappels and a child of terror
over zijn hoofd langs de dakgoot ga ik, wil ik...soep over zijn hoofd,

de borden stuk op zijn hoofd de glazen stuk de flessen stuk,bloed langs zijn wangen en dansen dansen dansen twintig meter boven de straat zijn armen o his poor legs too in de lucht grijpen grijpen grijpen...hou vast ons verhoor ons,verhoor in ons de vloek de waanzin van creatuur mijn genees ons de ziekte geef ons de dons van doofzijnen het stom van debiel zijn en geen kracht on zaad doen for we dont believe anything!
Een glas water een stukje aardappel erin,een beetje zout,wat wijn een stukje spiegel voor het godvervloekte ik en het zelfgeraak en drinken dit al...IK DRINK HET AL SCHREEUWDE HIJ en viel neer langs mijn benen...o ik houd van je ik hou van je om je ogen om het geen en te veel in je ogen om de ogen jezelf om alles jezelf om het haar boven de iris en de kuip van je mond de melancholie van haren om een blank voorhoofd...ik hou zo vendômieters veel van je...ik drink het uit jou uit alles wat je van jou hebt...en fijn de fijn...fijn is de pijn van smart...ik zou hebben kunnen zijn de Christus...de Gezalfde ik zal hangen in de goten van het kruis en de voogoo mij de dooli en zover ik helicopters in mijn hart heb zal ik vliegen langs al je huid O Rozalie tout rozalie ce corps NOOIT DOOD! de klei in Walcheren is zonder stem o zwarte kinderen en de rozen der tuinen bloeien vergissingen in roll my combers beneath my belly und mich tröstet die Hoffnung de lach van de schaamte bloot...DIE NIET STERFT ZAL NIET LEVEN mummel mompelt de misotane diep in de handen mijn hart...ik wist dat ge me zouden dood maken...klei kent de genade niet en de dijken zijn alles het hek van de dam is de dernier cri en de cri de coeur VAMENOS!!! VAMENOS!!!::::::en nog wat pillen en nog wat spuiten de hemel boven het moeras...nog wat olie nog een wonder nog wat braken, nog wat pijn nog wat ellende een klein oorlogje een groot oorlogje een conflict een flikker...en 't zou zo mooi zijn,hij zou zo mooi zijn en ik ook

je wordt dikker kind...je krijgt een dik kind een noor op berepoten, een duizendpoot van een slechte krelé!!het grote kwaad van de boze droom wordt vlees...
VERHEF U UIT DE KRUIK VAN HET WOORD TOT U TE WATER GAAT
VERHEF U UIT DE KUIL VAN HET HART OM HET KALF VAN DE HUID TE DEMPEN
VERHEF U EN WEES GEHEEL BEWOOND
al is het ik je mijn lieve ik er niet meer
je zult wel in het grote GEEN komen te staan en vogels lijmen om tot het dame geraken te vinden...
GROTE GEEN ZWIJGT NOOIT
noren zijn mensen met fjorden en eeuwige sneeuwvelden en skien de sterren in om wijn te oogsten via de polen van een schriel noorderlicht...
de liefde is niet te groot in die lui, zei Mij
ik heb ook eens een noor gehad en hij zei:ik heb je gehad, ga heen!
hemsterhuiden zijn het en die ogen zo blauw en klaar
ELECTRIC HOTFEET, CAVE!!!

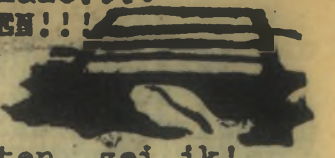
ik heb ze zien komen
ik heb ze zien gaan
te veel om te noemen
A mighty show my dears!
Hotstok en hitstik me de kik je me veel an pul me het kleed van de geego uit om het giggie dump en dom me vrouw zijn te letten...
CAVE!CAVE! and don't call them Lizards...more a so saying Modern Man ze hebben me de naam genoemd ik weet het Karin o Haarup de echo brult na op de pijnbank...OPEREREN MAAR DOKTER!...toen hebben ze er het mes in gezet:de dokter mijn ouders mijn zuster ja allen en iedereen hebben het mes in me gezet...VERHEF U EN WEES GEHEEL BEWOOND!...ik was al helemaal bewoond,ik was al meer dan mezelf,ik bewoog in mij al meer dan ik bewegen kon...ik was geheel bewogen en het mes sneed de beweging

uit OM DE HUID TE DEMPEN...gij hoort het koren te zijn en het zaad en de drachtige halm want Brino heeft Brinos gebaard...ze braken me open, jullie hebben me allemaal open gebroken!
jullie hebben me vast gebonden en opengebroken!
larven insectensprinkhanden 't zal altijd meer zijn!
VIVE LES MORPHINISTES!
leve die het woord de morphine strijken en het de opium roken en de illusie stoken van het graan tot genever!Breng uw vrouw in Extase dans La Paix les Deux Poules Rouges les Moulins Noirs...het Sterretje en de Bittere Druif,het Zeemanshuisgodverdomme en de gracht van het zwarte water en de tegels der goten en het zink der daken en het uitzicht in krotten de vaal me het geil uit me nek en jonge je heet me de hot van je pik in me poes en graunen langs de weg met de schuiftrompetten vol kraaiengeluk en ravenzwarte haren over een oog vol nevelvlekken van ik zou het kunnen weten en diep in mij weet ik het meer van het alles maar nog verder weg vreten de larven de insecten van het mes mij ontleed me door de vaten van innerlijk secreet leven...zeker de brug half open om enkel de pijp van een schip door te laten en de rook te vangen in het net van systemenlustriolen...de viool bespeelt uw oor,en het grote oog liefste staart uit de dode muren van Nanking over Tomsk tot Baltimore..
o more!MORE! M O R E ! ! ! met de laatste post wordt iedereen nog net overgezet naar het betere einde...de overkant is geheel zonder goten...
dat is een geluk...wees blij met de overkant van het geluk...
monniken en nonnen zijn verder in mij gaan wonen...ze hadden de cel van het hart nauwkeurig omklemd en ik bad NOTRE PÈRE QUI EST AUX CIEUX neem het allemaal au serieux...neem mij...neem mijn mij beide handen,neem mijn lijf maculata en was mijn handen en was de handen van de larven en laat ze me schoon vreten en laat mij de dood in en laat de rosse tuin van rozen verdorren van onder de navel en boven de knieën en wikkel

mij in de doeken der onontkoombaarheid en wentel het licht van mijn ogen in duisternis oo Therèse THERÊSE!!!heilige zuster van genade....

TOEN KWAM MIJN ZUSTER TUSSEN DEZE MUREN!!!

zij was zwart en de cel was wit

Zwarte non, zei ze!
Larf, zei ik
als een witte larf in een witte jas heb je me open gevreten, zei ik!
we hebben je gered en kom ik red je weer
Propria Cures,mijn liefste
het was een Procrustesbed...het uitsnijden van armen en van benen en het preken van woorden de liefste de eeuwige de noorse de bossen het ruisen me zee in het bloed en het zoenoffer aan een wereld....
GEEN WERELD OM IN TE LEVEN,lieve zuster,zwarte zuster...Waar is Van Dijk, je man?
Hij is nu mijn tweede man en ook Van Dijk?
Waar doet hij nou in?
Agentschappen liefste.Agentschappen is tegenwoordig goed zegt deze Van Dijk....de andere Van Dijk zei:'tIs geen wereld om agentschappen te openen als de hele wereld dicht zit...Dat zei de andere Van Dijk!Deze Van Dijk vindt deze wereld een typische wereld om Agentschappen te openen...Hij zegt nu de hele wereld open ligt kun je met Agentschappen alles...nu alles voor verzekeringen open ligt is het Agentschapswezen het wezen van alles...Hij verzekert iedereen!Hij verzekerde mij:Haal haar uit dat kloos ter en ze wordt weer gezond!Iedereen gaat langzamerhand alles weer vergeten en waarom zou zij niet,zei hij!Ik zeg,ik weet het nog zo net niet! Maar ik ben suggestiebel...gisteren nog hebben we weer en sceance gehad ook een soort christendom liefste...de tafels dansten dat het een lust was...Oom Daan kwam door en zei:Ga naar die Maggy en haal haar terug ze krabt muren kaal, vreet kikkers en staat tot de knieën in het water...

Het heilige water oom Daan vroegen we...en beter niet antwoordde hij maar ik heb je gewaarschuwd...
Ze was stil en ik zei: Ik ben Maria Magdalena de Immaculata al van uit de schoonheidsmiddelen, maar de zeeuwse klei wassen we nooit af. Het klontert door ons geweten...we hebben een geweten lieve zuster! Jij ook? Geheel uteraal mijn liefste, we hebben alles geleegd en kunnen rustig vollopen met wat zich voordoet...
Je bent een lieve meid zei mijn zuster Van Dijk.
Laat je man Van Dijk de liefde verzekeren die jij voor hem voelt.
We zitten zo dicht, liefste, zo hartstikke dicht met die dijken...en de duinen zijn bij het laatste offensief gewoon weggespoeld net als de fietsen engros van Pa...die geheel verfietste dijk...Zie je dit kruis? A losing race with death, my dear! Voor jullie tenminste! Moordenaars leven na de moord enkel mog in schijn! Heb je ook al een kindje liefste? Zo'n leuk klein krulleballetje? Of heeft VanDijk het gewone groenedijkse gras op zijn hoofd? Geen foto? Ach nee! Nog maar pas...Nee ik heb enkel kou in mijn hoofd, een grote kou...'k Heb al heel wat lakens verbruikt...heel wat...the Blue Supperman box me hoede chapeau rouge van verweg, heel verweg, ook al wou ik het niet, lieve zuster, ik was het voor ik het wist, ze hadden de vingers zou en ik het kou van die stad, die koude stenen van het huis en dat behang van ook van rozen geloof ik maar niet zo rood, ze hielden het meest van me als ik helemaal rood was en ook wel die stiften je weet wel van kissproof onder de navel...ik zal je hagel zijn floot hij langs zijn tanden, toch zal ik niet vergeten wat wij hadden daar aan de zee bij Knocké helemaal in Bikini en alles er uit maarook het hart niet alleen maar van de trommels want ik hou van goede muziek maar de jongens waren zo vrolijk als de zee zelf en ook de romantiek van 's avonds zonder Bikini Zelfs in het lichtende water helemaal opgaan kind, helemaal opgaan.
Je weet dat zo niet, je had Van Dijk Een al en je was één en al weg op weg naar Indië de kakkerlakken lopen nog door je ogen kind....maar wij gingen geheel op in dat witte licht en waren licht toen was ik licht kind,

want ik heb het altijd zo willen zijn, meer Garbo dan Dietrich hoewel mijn benen het niet zo waren je weet wel een beetje X...ze vonden ze mooi...nu zijn ze krom aan alle kanten en is het een wonder dat ze er nog waren...geen goot en van vijf hoog naar beneden zonder pardon op straat...god zo licht...HET ZOU VOLKOMEN LICHT WORDEN OP DEZE GRAUWE DAGEN, fluisterde de stem des Heren, niet waar wat weten wij als kind over al deze heren...en Paradise je weet wel, ook nog met goeie benen.. ik was lang niet gek...maar goed op straat zonder pantalon...we hadden nog niet die hele kleine shits...het was wel volkomen stil, wil je geloven ik had me verdoofd trouwens, het mag niet meer hahahahahaha wat WEET DE MENS VAN DE MENS???WAT!!!Baltimore is ie nou en vee gouw wij maar niet te nu veel me te veel van de geeve da vie mij ook wel te doen drie à vier me de vijf van kaballa ik heb hem eens gehoord de LAUTSE UIT ZIJN STEM EN HET EEUWEN ME RUIS DAAR DE GELE ZEE DOOR VAN MAU NU DE PEKING VE TIJ GE DE STROMING DOOR niet me waar hè WOWOETEMI ook van Shanghai ging te veel de goot in van TSING MAI NOU MI DE BAAAH nietwaar HEE lieve wij niet het eeuwige van het water dat maar stroomt al zouden we meer willen dan wij kunnen we hebben de grenzen ook in het eeuwige getrokken al is het geheel atomic over de navel en de overschoenen van God passen ons al lang niet meer ik als vrouw had het kunnen weten maar wat is dat met de melancholie in v o l k o m e n blauw van de ogen en nog njooit het geheel e c h t e gehad van de citronen o blüh' mie de bebop van het hopswater te oor uit ook van de prikkels en de verzen van alle dichters niet had ik gehoord wel veel later het oude vrouws blauw uit Rome van het branden de Paus zou van gewone trijp zijn en zijn schoenen uittrekken op de heilige stoel om te schennen niet waar deze wereld waarin alles van GOD DE VADER ZOU STROMEN en zo niet god dan de goden rabnindaharath me tremor...

hooris o hooris me

't cafe an de bar in en uit en ook de straat heeft zijn eigen harde ste-
nen..... NIET ALLEEN DE KAMERS???
NIET DE KAMERS ALLEEN!!!
NEE?nee kind de lakens van dit leven hebben volkomen TE VUIL GERAAKT..
erger dan de keizerssnee weetje...Dit wat jullie deden was de HARAKIRI
IN HET HART VAN EEN LEVEND KIND VAN DRIE MAANDEN EN VAN NOG NAUWELIJKS
OVER TWINTIGJAREN EEN VROUW VAN NIET WETEN...omdat jullie rotzooi van
je rotziel de schonen goot wilde en zonder het vuil meende DIT EN DAT
VAN HET VERGETEN WIL IK NIET KWIJT AL!!! ja al...
al zouden wij het ALLAHHALEMEJUAZOGROOT WILLEN!...
want het was nog geen oorlog zeiden ze
want ze zouden zeiden ze me de oorlog niet zeiden ze
want het bloed me goor mij hoor toch niet hier
want het chirurgoozogrote mes zou me de wereld Mbed zeiden ze
GEEN OORLOG WIJ WINNEN DE VREDE VOOR U ALLEN!!!!!
de schreeuw van alle kinderen heb ik in mij gehoord toen ik sprong van
de goot vijf hoog op de stenen...lieve stenen verschrikkelijke,Fiever
me vader stenen en me moeder ook de goot uitboren...rechtop stonden de
straten in mij met alle huizen en gangen en de zeven bedden die door-
zakken iedere nacht ondanks de HAND VAN GOD DIE 'T AL ZOU HOUDEN....
een ordinair kindbed,een klabakkenbad en geen klamboe omdat er geen
MOSQUITO'S waren...hahahah dit me de wereld mij great fine aan en lucky
strike in de oren en de band o MEER SOLITUDE IN THE EYES OF A GALL
MORE THAN BEAUMONDE IN HAAR HART JE HUNKER DE RAAK MAAR...

W o nee
eR o n e e ! ! !
het WOord t L E I N en de handen te G O t.....
.....- - -
christelfein n'est ce pas???

(fragment)

350

DE AMSTERDAMSE SCHOOL

voor f.d. & ann.h. x
en aan s.s.,'dronke tine',
klaartje e., b.s., h.a.,
h.v.d.p. en aan m.g. die
de rotheid schuwt en toch
de wormen wil

in amsterdam stichtte ik een school genaamd
de bewaarschool voor schaamte en wanhoop
ik huurde de vliering van een onbewoonbaar verklaarde woning
van een weduwnaar hoefsmid
voor 1 naakttekening p.w.

hoek dit gedicht speelt in een sfeer
een galgenernstige
in een morbide zegt de brigadier van de nachtreiniging
hij is intellekt
hij weet veel van het
fijne geestelijke
lezen
vroeger zweefden de dichters
nu zweten zij alleen maar merkt hij verbitterd
op zijn weentje

de lste leerling was inge een kraamvrouw
ik vroeg mevrouw heeft u uw kraam meegebracht
jawel zij toonde mij een hoed
een maanhoed met een bierbuik
een buikhoed met een jeneverneus
een wellustige hoed
een hoed die graag een hoofd had willen zijn

-116-

om met een blos te bijten in een appel
om met een gids te twisten
om om te gaan
de waarheid uitdragen
de geboorte van de waarheid onder een hoop nerveusiteit
de naakte waarheid
de kaalhoofdige waarheid

de 2e leerling
de zedekundig ontstoken alvlesskier
eens antiquairs
die voor antikeuse misdienaar studeerde
nog niet geslaagd vertoonde hij
in de zomer vertoonde hij in een besloten misdienarenkring
vertoonde hij zichzelf in een film
een porfilm
in een vuilschrijversfilm
gillend bespringend isabella van castilië
met het net niet natte vel
in een lekkend heelal vol slagroom
liefde geeft ergernis en
vroom een kerstster

de 3e ikzelf
wel wel een zelf
steeds weer een zelfportret
zeggen de fotografen

jadaammussehere
ik zou zo graag een verkeerde wereldstad maken

en een prijsvraag uitschrijven om mijzelf in te zenden
verpakt in een portiek
warm verpakt in de koudblauwe armen van de enige leegloopster
die hedentendage - wij schrijven 2 nov.1950 - nog even leeft
die de gekuiste heren smeerlappen aanspreekt om ze te bespuwen
die de besmeurden nog slechter maakt maar ook oprechter

oh ik ben zijn inzending van een verwilderde oplossing
ik zal zeggen de notaris die mij openbreekt
die mij ontzegelt (hij is een geest)
meneer plak mij weer dicht en retourneer mij
ik wil niet winnen
ik wil alleen wonen tussen mijn alleenstaande ledematen
onder de schaamte die mij overschaduwt
als een dikke bankrekening
op de wanhoop die mij laat wankelen
als biggest bussiness
want mijnheer ik ben een engel
die zich deze eeuw in de hemel vervoelt heeft
die naar de aarde afdaalde
die daar vervoeld het onvolledige leven
meeleeft
en die deze verveling volledig
liefheeft

de mensen wensen elkaar toe
veel geluk.

-o-o-o-

1-18-1

aan elke slaaf een duiventree om het licht in te trappen
van zijn ondergang
aan elke pisbuis een priester
aan elke vagina een pater
bruggen van academies bloed
gedragen door te korte hartslagen

dit is boosheid
een stem hebben in een stortvloed van omarmingen
spelevaren op een lange langzame rivier in een logge
onderwereldse
beerput
zeker weten de wereld stinkt
stinkt onder een stinkende engel
een engel met zijden sokken en een fijne schrijvershand
die alleen kreten optekent
partituren van zuigelingen
librettoos van zalige kwaadaardigen en
etudes van tachtigers
het lawaai van de wereld die zich bekreunt onder een
stapel dwarsliggers

de engel
die de urinevaten aanstampt met rechters
brigadecommandanten

banklopers en gros

ja
aanstampt alle
steunpilaren van de staat
de staakengel

in zijn dienst zijn tans contingenten van
snelsmeden en dichters die de onderaardse boom
ontbloten
naakt maken de verwarde takken van de op stelten staande
kuisheid
die als klimop klimt overal inkijkt
overal inboort met doornenogen
gedekt onder een blad geldige penningen
leeg laten bloeden
o m d a t d i t s t i n k t
o m d a t d i t g e l d t
o m d a t d i t l e k k e r s m a a k t
smikkelend tot op het skelet van het ding an sich
t o t o p d e navelbodem van de beeldenaar

de beeldenaar die in een hol heelal rammelt
rammelt met zakken vol lasthebbers
achter de jacht aan
achter de vlucht vande geduldige in kamgaren wanten
gehuldè
JAKHALSEN
die bezetten boston

9 0 0 0 jakhalsen
zwemmen naar boston
de boeroeboedoer der bourgoisie

een dichter dringt door tot de aarde
tot een binnenstad een salon
tot een café
een dichter dringt door tot de aarde

wij gaan met aandachtige gezichten zitten
met vlechten van wierook
een voile van kaarsvet
wij gaan met aandachtige gezichten zitten

wij gaan met lome oren luisteren
naar de hitte der duisternis
naar de waarheid
wij gaan met lome oren luisteren

zeg mij de waarheid
zeg waar ben je geboren
ik was buitennissig
een lichtvlek in de ruimte

ik doopte mij in
een buik doofde mij uit
stootte mij uit
ik een gat in de glans die al mijn gangen volgt
al mijn onderaardse jaaggangen
alle jaargangen lang

ik was een woord
ik was buitennissig

een dichter dringt door tot de aarde
tot een wee
tot een besuikerde maag waarin savonds een maagd voor
het raam
haar licht laat vallen
onder haar besneeuwde zuilen die in huilen uitbarsten
onder de grote betraande bomen buiten
onder de rubberen handen van de zedenpolitie
die dode borstkassen vastnagelt aan de gebogen ruggen
aan alle gebogen gravende spadenaanzettende
ongeduldige ruggen

rustelozen die een graf graven
een gat naar de zon
een simpele kuil om snikkend in te vallen
naar een vuur dat hartstochtelijk opstaat
opstaat vader moeder kind vorst geldbeurzen brandewijn io
huiduitslag levieten broodpap plato folklore was
kruitdamp mond en tips gevelstenen verloofden zeep natuurstudie
bidden in bed overleggen cluborganen gezichtspunten wagens
voorstellingen boterhammen krijg parfum de waarheid
roasbeaf la pensée de verbazing roof recht
gedood heeft
vermoord
een gezicht dat alle uitzichten sluit

ik ben een woord
ik ben buitennissig

-o-o-o-

er is een mooie rode draad gebroken in de ochtend
er is de grond vochtig een kind slapend tussen woedbijt
er is een vrouw bij vrienden blijven slapen
er is een scheerstoel in de hemel opgenomen
er is een kamer ademloos gaan lopen
er is een kamer radeloos een leeg gelopen
er is een koker opgestaan met ledematen
er is een open oven hevig gaan bloeden

ik ben niet verzekerd
ik ben bij gebleven

ik ben op de doffe lucht van achtervolgers
langzaam uitgegleden uit
mijn eigen adem hijgt zijn zeilen
zijn zeezeilen zageb de wind
de wind valt om
om en om
(au)
er is een mooie rode draad gebroken in de ochtend.

-o-o-o-

overal overeengekomen over ons heen:
twee regels smaadschrift tegen het onvoorziene
de overall van het opperwezen
de trein tegen de tijd
een reis zonder gedruis
meisjes die aandachtig de
tekeningen hunner verloofden bekijken
vage berichtgevende bomen
luchtkogels die de urinoir verlaten
de wereldreis van water
vluchten onder getongklak van schuim
de luchtige ruimet
omdat het morgen mooi weer is
de begeerte van vlinders
de hartstocht der nachten
de achterklap aan de voordeur
de deurnis

de prille dagen tussen maart mei april.

vrolijk babylon waarin ik
met mijn tongklak als een behaarde
schotel met een scheiding woon
ik ben zo verwonderd overwon
derlijk kinderlijk
ik mij petergrad lucas pooldoof corejan
mal als mary wigman en veeg .
teken als el greco
leef ik met de vertakte crapeaux
met de beboste weezees in de gekielhaalde
rookgordijnen van begoochelde fotoos
van de naaiekkere folls
9000m hoge wierook
daar ben ik
boven ben ik
op ben ik
vaag vleselijk daarbovenop leef ik
met 10 maniakken in mijn rechterhand en 13 in
mijn breintuin lekker bros en beweeggeluk
goed als god
gespierd als spaanse peper
goed als god bestiert
zijn bloedeigen land zijn vrome
en zijn diepe bodem
het teder sodom en 't vrolijk babylon

l u c e b e r t

h e t i s l a a t . . . .

het is laat, later dan vandaag
wanden druipen van zolder
muren schuiven aan tafel
wij eten het bloemenverleden
van gedroogde peulen

het is laat, later dan vandaag
wij slapen radar-ogen en antenne-oren
in het neonbuizen schriklicht
en ontwaken op de tegenzin tegelstraat
brug wanhoopssprong haalt de kade niet

het is laat, later dan vandaag
het schrikbewind frontpagina's
trekt op tegen handspaken zelfverweer
hulpeloos zwiepen onze armen
druiptakken sterfangst in de storm

het is te laat voor vandaag
wij vluchten...
willen vlucnten...
maar lopen
als bomen

bab westerveld

binnen mij zijn handen gegroeid
lang en week als een lichtloze plant
wreed en homosexueel

en waar ik ga of sta of ooit
naar kijk of merk of onderga
bega of peins en denk of
breek verwerp of oversla
of tijd voor een herademd scheppen zoek

tast het mij in en wil mij achterna

H.R.Kousbroek

R A D I O

we sterven onze oren honderd
golflengten en de aether
zij blijven aards en schuilen
bange mezen in de boom der haren.

bladeren-adem stokt
want aan de wortel ligt de
bijl overmacht. nòg
vinden haar dijen een koele
aarzng om de heupen

nòg
staat de wervelkolom ha-ha-ha
van de lach in het vlees nòg
streelt de stem de flanken
van het papier nòg
trilt de huig.

maar achter de knoppen loeikanonnen
schroeit vagevuur en steppezand
aan de ogen.
en in de mijnschachten
zijn de sarongs
vlug kwik
buigt de lach zijn nek
in het gesteente.achter de tanden
laatste barricade druilt
de tong
een slak....

nòg
trilt de huig!

bab westerveld

-129-

264

we zeiden tegen elkaar
we laten ons niet langer bela
zerus van sprookjes bazen en peadagoochelverhalen
ja we gaan woest bier drinken in een mors huis
gaan laagzaam uitlopen als een gouden regen
in een glisterend springmatras
en we kopen een poes
poes om te haten en een kraai
om te liefkozen in de avond

ook gaan we plastic spinrag uitvinden
teneinde een oog te vangen een vogel aan
te kleden een wolkenkrabber met
betonnen muziekinstrumenten voor de voor
jaarswelvaartfanfare 5 jaar laag

niet gaan we spieken bij goethe
niet bij jan almanak

wij bidden

geef geen tekens mijn
heer maar
hiermaals en nogmaals
geef ons de volle borst van bessie smith

l u c e b e r t

130

"Llanto y Homenaje por Federico Garcia Lorca" van Leo Peters

I. (fragmenten)

Kinkoren rauwe bonen met priesters om een vuur
duldagen witte watten in lijklood en glazuur
zouden de dietsen van de tinnen storten om lood te drinken?
min is dé plek van plak gebleven om rood te worden
maar ben ik rood dan ben ik grijs langs zwarte lijnen
spiegels zullen mij grosten en lichtsignalen mij indekken
want ik ben nog niet rijp voor reizen per raket
ik wil trekschuiten en kandeel drinken luianen uit mijn kraag vangen
de rijn overvaren in een rubberboot en te voet naar makassar gaan
onderweg quadix in de grotten leven oxhoofd wijn zwemmen
met geroosterde sardines en flamengos zwepen
oevers eten en borsten strelen om weg te gaan en te slapen
in de armen van een olivéro met de kilte van de guardia civil
in mijn landen.
wakker gebakken worden met rode wijn en dragende vrouwen
de handen spoelen in de bronnen van de Darro en het lied van
Lorca drinken
om de bittere nasmaak van de nacht te verslaan met de bitterheid
van zijn dood
die als de brug de los tristes over mijn mond spant met de rug
naar de paleizen
waar zal ik gaan om niet te worden gekielhaald onder de buiken
van zwarte paarden
die de gedriehoekte driehoeken van de moordenaars dragen van hier
naar de hoeken waar de vensters versplinteren
tot de haren van zigeunerinnen met bloedige vellen aan de wanden kleven.

fragmenten uit Llanto y Homenaje por Federico Garcia Lorca(vervolg)

ik wil de feesten van mijn dagen niet betalen met stervende kinderen
vermorzeld door de radiostem van Quippo de Llano en de Maya-parfum
in dure bordelen
de tierra roja zal nog roder worden horizontaal verkeerslicht van de
eeuwige vendetta
sauca de tomatos, rokende spelonken met zingende ingewanden van
trieste mannen.
Ik moet verder gaan en mij ingraven en de hoge vlakten van de balladen
mijn eerste linie verleggen naar de terrassen van de sneeuwbergen om
aan Malaga mijn rug te warmen
hier zal ik blijven om aan te zien hoe zij elk uur sterven en zingen
van het sterven
mijn mondholte vullen met de stekels van uw machteloos verzet en
de flikkering van uw stervende ogen
onder mij zullen de wegen blijven stromen van hier naar de gestorven
Inca die overal is
ik ben de sierra de la figura en rek mijn handen naar Toledo
nergens is de nacht van Triana
nergens vlammen de vuren
smeulend roken de puinhopen van de guitaren
de staketsels van flamenges liggen verwrongen
er is geen verdediging meer in de grotten
nergens de nachtelijke koude van de verlossing
het stacato van de salvo's die vuren blussen....

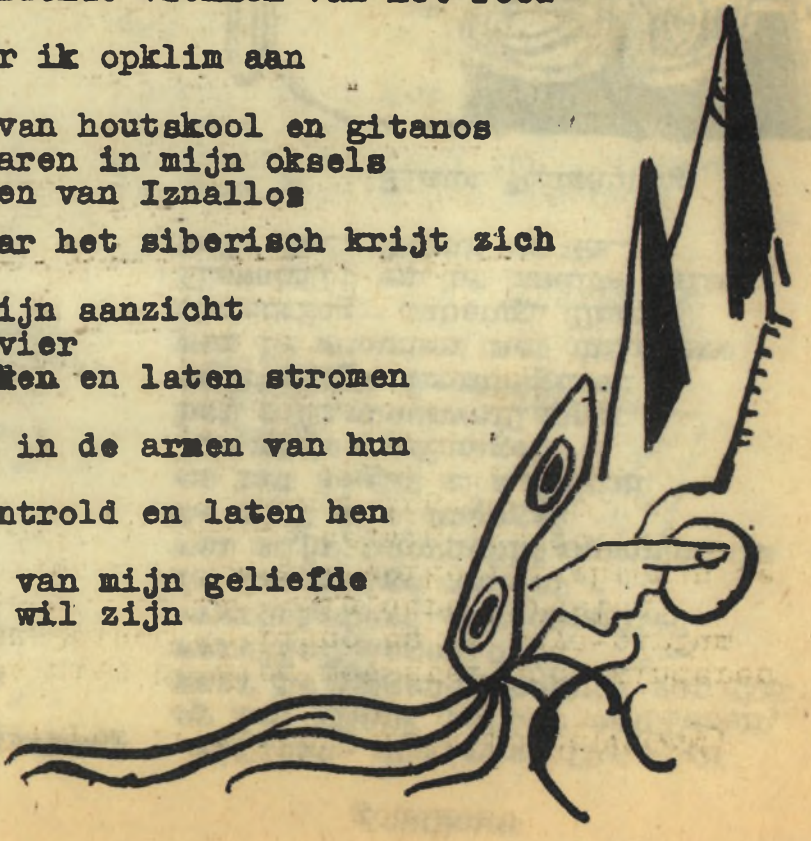
-132-

fragmenten uit "Llanto y Homenaje por Federico Garcia Lorca"

II.

IK ben het groene masker van de heuvels die zich wellustig vleien
aan de harde puntige borsten van de Sierra
ik ben groen begroeid met geelwordende vlekken van het rood
van zon en aarde
ik zal nog groener worden wanneer ik opklim aan
de borst van de Sierra
in mijn aderen vloeit het zwart van houtskool en gitanos
het middenrif zwelt met de korenaren in mijn oksels
mijn poriën vloeien als de bronnen van Iznallos

waar zijn de houtskoolgrotten waar het siberisch krijt zich
aan de wanden geeft in stierjen?
de riemen van de wegen groeven mijn aanzicht
roodbruine stofsporen naar de rivier
stampedo-hoeven wonden mijn flanken en laten stromen
letters uit mij vloeien
aan mijn voet rusten de guitaren in de armen van hun
minnaars moe van het spel
de minnaars hebben de centuros ontrold en laten hen
uitzwermen over het dal
ijs en vuur vechten op het front van mijn geliefde
zij is niet harder dan mijn hand wil zijn
ik ben haar zoon
ik ben haar minnaar
ik ben diep in haar en uit haar
ik ben Federico Garcia Lorca.

hand

dit is een loophand werkhand huishand
en zelfs een vijfvingerhand
voor wie het handen heeft leren
waarderen:
de bakker de buren de dokter

maar de handen zijn
het mensen moe
geworden en weigeren dienst

de melkboer veearts etcetera
moeten het met groeten stellen
die niet meer lijfelijk
noch handelijk zijn

handtastelijkheden
hebben zo een zin gekregen

op eigen vingers staan
maakt een hand gezond
knipt uw nagels en
houdt uw schulden rond.

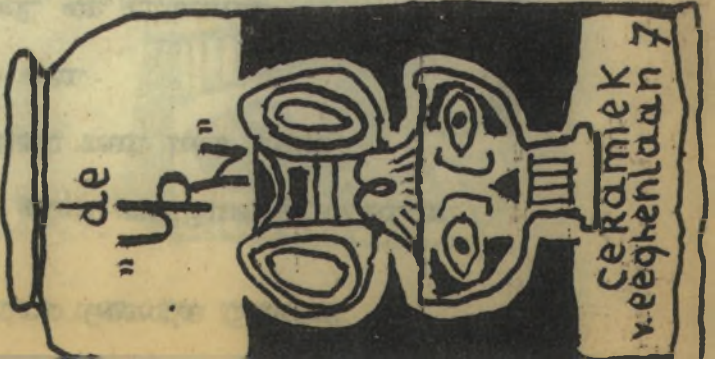
Simon Vinkenoog

(BLURB, lees die krant dan toch,
goddomme!!!)

goudkust

witland, rivieren die zich
op het blank papier verliezen,
waar de eigen-geboorte van dit
wereldatlasgedicht
-verduisterd stroomgebied-
de drachtige vrucht
van mijn doordacht speuren is
de taal als stamgod
en het beeld als fetish
van mijn verlangen
het dolksteekverlangen
nachtelijk drumbegeren
van de woorden met duistere
strekking: Oubangi Chari,
Kiswahili en de zwarte talen
Ewi, Twi, Fanti en Ga.

Simon Vinkenoog

soms kan ik nergens anders meer
uit op maken dat ik je
tot het uiterste heb liefgehad

als op de ochtend die ik
telkens twijfelend memoreer:

de mist stond aan
de heuvels en de bomen
het was nog niet helemaal licht
er gingen vroege arbeiders
in rijen achter elkaar
(soms losse ertussen)
naar hun werk en
ik had de luiken opengedaan
ademde de koude herfstluchtverbaasd
voelde de vochtige wind aan myn borst
op de binnenplaats werd piepend
een rammelende emmer water gepompt
er reed een truck met landarbeiders
de mist uit en weer in
het waaide; maar de toppen
der cypressen stonden roerloos

toen waren er vliegtuigen, je kwam
haastig warm naast mijnstaan
en vroeg of er een guerra nuova was
met opgesloten honden angst in je stem

staarde naar de blauwerwordende hemel
voelde je schouders en borsttoppen
je praatte haastig, lachte kort
en zei o caro, no capito?

we hadden paura per la guerra
onder dekens

je weet niet hoe ik ben gekomen
je weet niet waarom weer gegaan
nadat hij hijgend was gewonnen
is deze oorlog pas begonnen

si, si, capesco.

H.R.Kousbroek

road

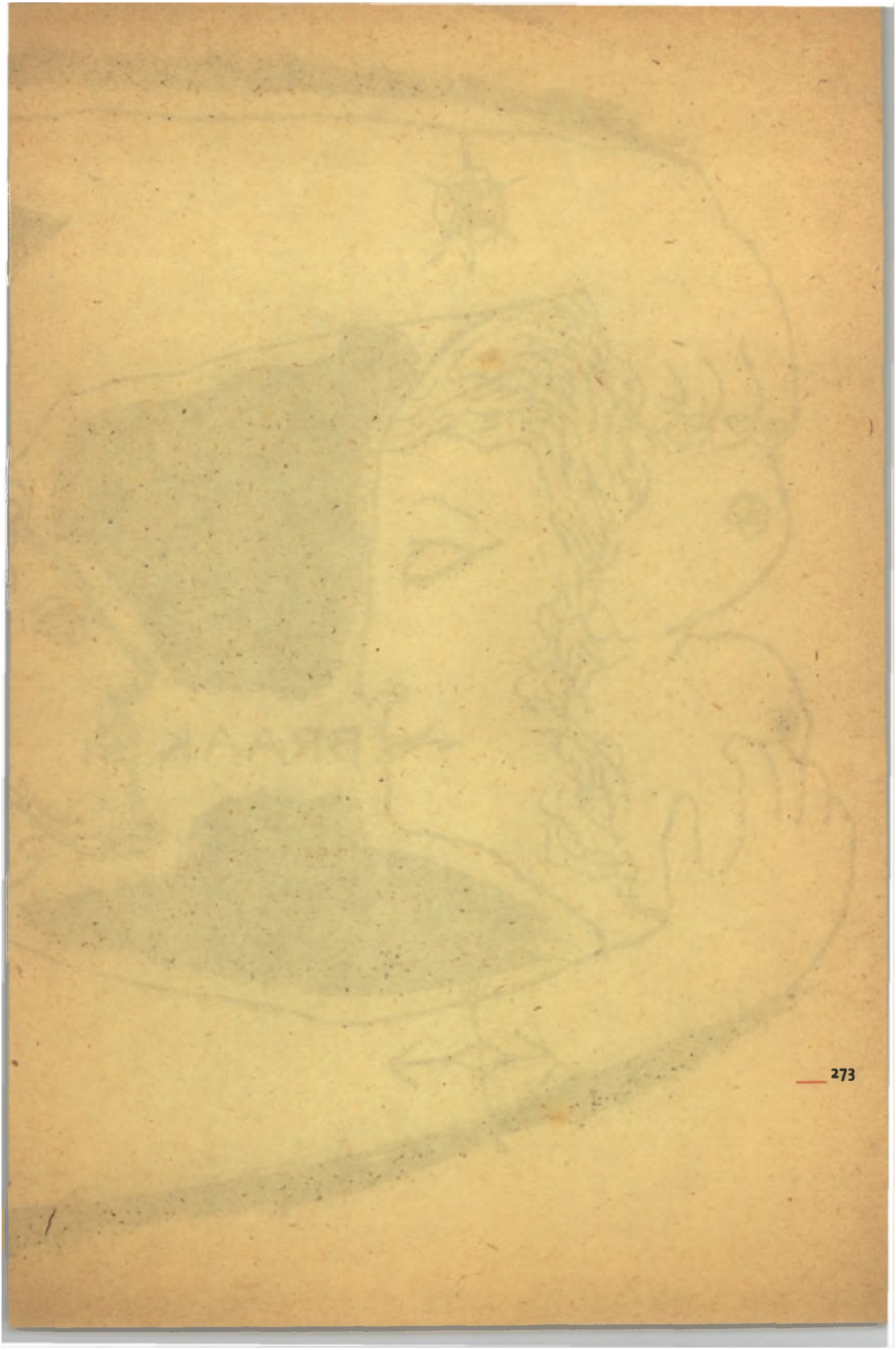
it was dark, I was allpeople
on a road which was allroads.
lights gleamed in rutted water; it became
Adriatic, any far-off sea
me in it, world upside down
I, walking in sky.
I married God; the Universe
became my lover; the wind kissed me
as I passed a peoplehouse, a school
and a barn which said O.
suddenly the sky gave me a present: it blosso
it blossomed into soft stars.
next the limbs on a tree burst forth to my ey
as if just born: I say I saw them spring
and the tree sing.

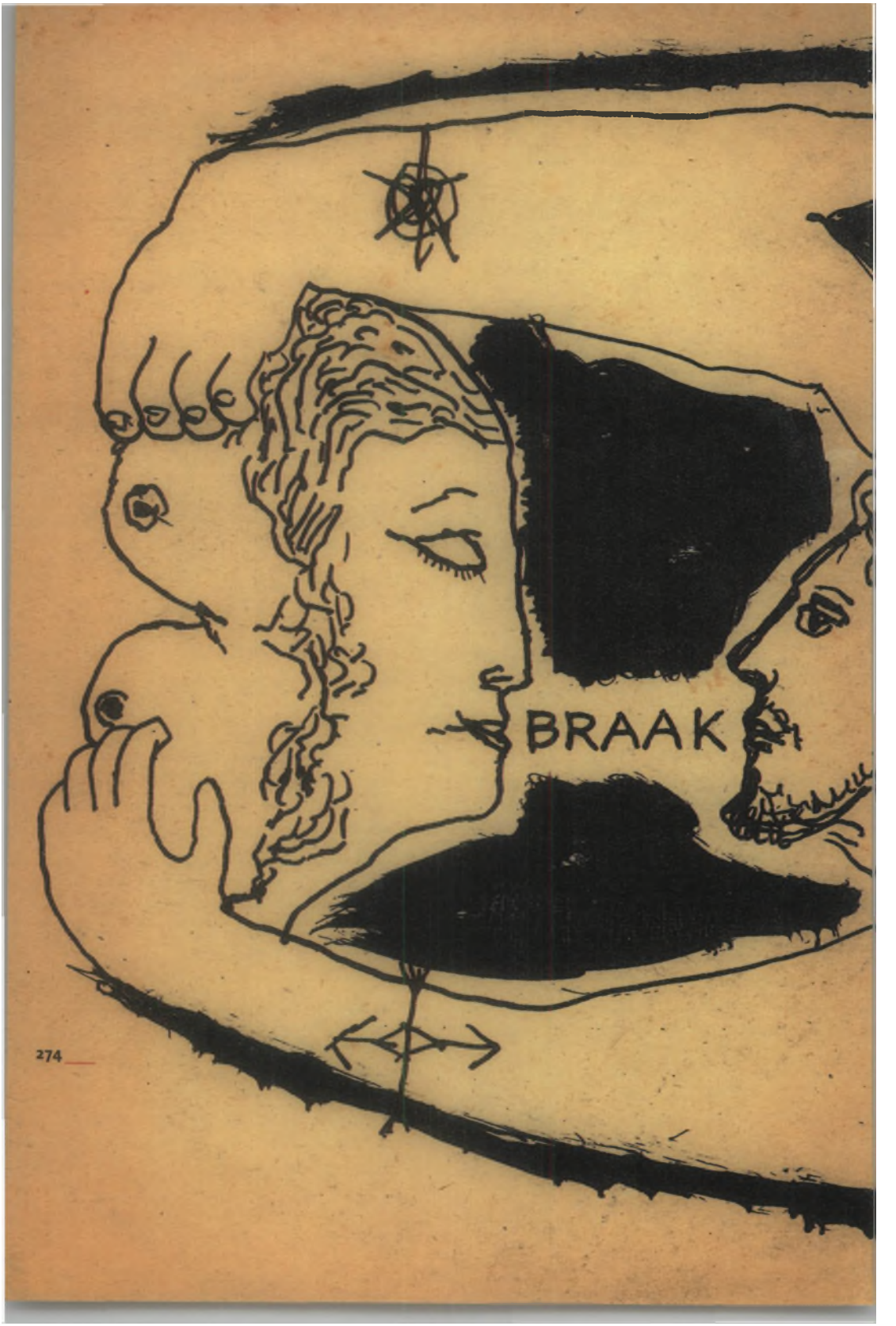
Alexandra Portnoy

hou je van me altijd
wat wil je verder niets
vergeet je me ik weet het niet
wie ben je ik ben twee
ben je goed en minder goed
ben je kwaad en minder kwaad
wie word je dat weet jíj misschien
ben je wijs of
ben je dom nee
ben je sterk
ben je zwak nee
nee nee boem

Hanlo

(Is Uw abonnementsgeld al betaald?)

BRAAK

Maandelijks cahier voor proza, poëzie en critiek

BRAAK

onder redactie van

REMCO CAMPERT. H. R. KOUSBROEK JR. LUCEBERT. BERT SCHIERBEEK

REDACTIE EN ADMINISTRATIE: SARPHATIPARK 131 — AMSTERDAM

BRAAK

Maandelijks cahier voor
proza, poëzie en critiek

✡

Onder redactie van
Remco Campert
H. R. Kousbroek Jr.
Lucebert
Bert Schierbeek

✡

Abonnementsprijs
f 3.50 per half jaar
f 1.75 ,, kwartaal
f 0.65 losse nummers

✡

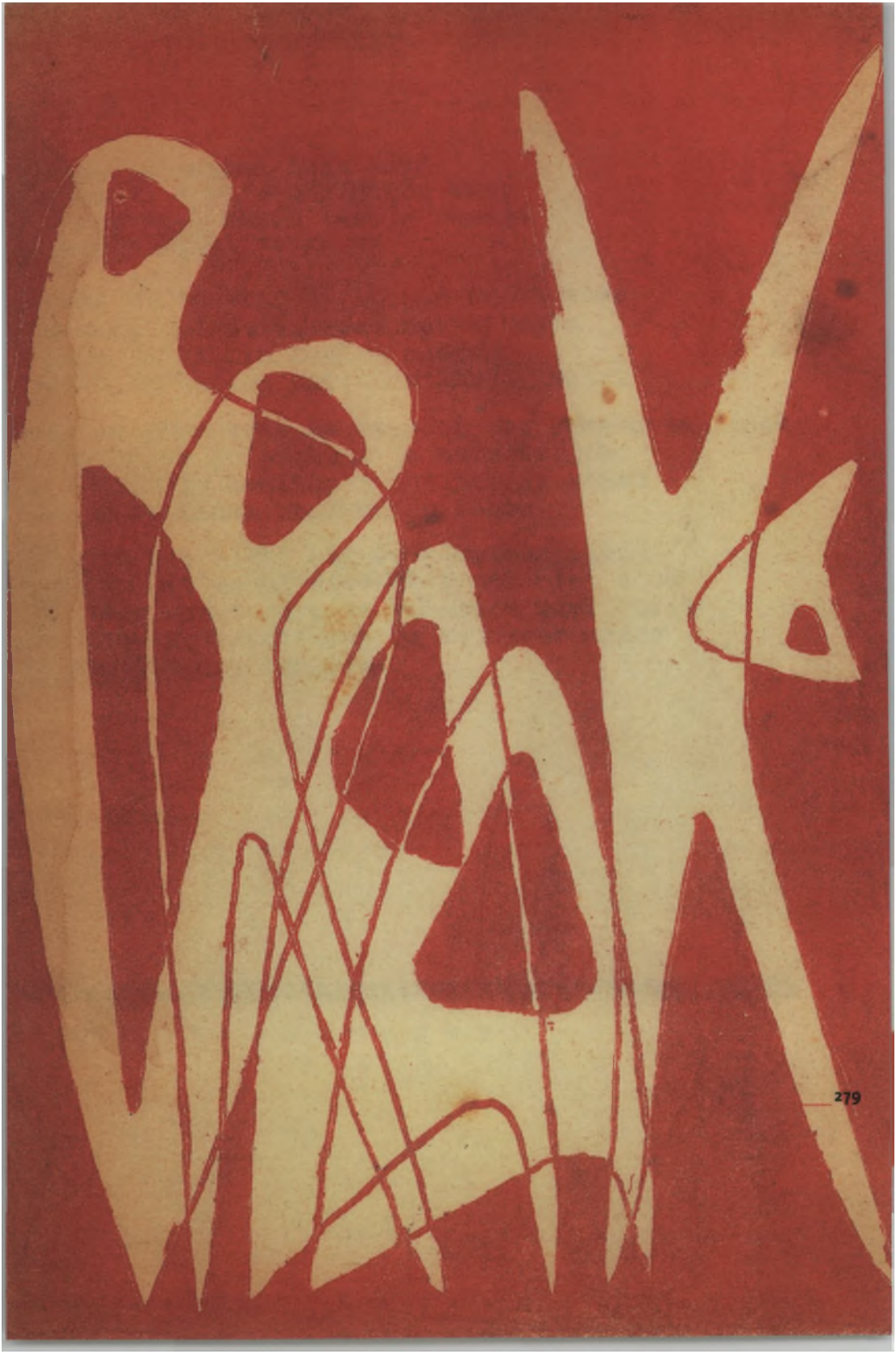
Alle bijdragen, correspondentie
en storting abonnementsgelden
aan H. R. Kousbroek Jr.
Sarphatipark 131[IV] A'dam-Z.
Gemeente Giro K 2814

✡

Bijdragen worden voorlopig
niet gehonoreerd.
Port voor antwoord insluiten.
Overname uit de inhoud is alleen
met toestemming van de redactie
met auteur- en bronvermelding
toegestaan

Eerste Jaargang No.

1950

Tewoja ternauzen ioka adam
achter de dichte oogluiken wéél
wes wes hamn hamer tewoja jamajo
jamajo willige langerak

Waarom de en waar de en hoe de de wees
waarde mijn waarde wees op uw hoede
achter de dichte rosige aderen
achter de wanden van scheikundig water

wees de wind wees de kaas op het armere taaflaak
de wenkende gulpscheur de meisjes joho
de krengende kaalkoper ici dat is hierô
jamajo hijlkema honderd de hoop

hier is het licht nog de plaatsbepaling
daar is het nacht niet daar ook niet dood
hier een soort ogen de vonkende strijdbril
de farce de vraatfarce de frontcarbonade
jamajo willige langerak

gerrit kouwenaar

Het B O E K I K

wij zouden het wel dat van het elfe hebbe wij waren toen nog geheel het blauw en de rozen OOK TOEN IK VIELLIEVE ZUSTER . niet waar men valt niet zo maar zegt het logisch in ons en er was natuurlijk iets dat mij afzette.al was er al alles van mij afgezet want ook ik HAD DE HANDEN ! je weet het alle riemen kapot en nog lachen met een mes in mijn lijf godverdomme ! en nou mag ik de verzachting niet niet de morphine heel weinig om het niet te voelen ACHTING KAN MEN NIET HEBBEN VOOR DE BARBIERS...ze kunnen het figaro krijgen het enige blad dat ik las pour les scandales ma chère...aan je eigen heb je nooit genoeg en paris soir pour lou½ lou (1) des Elysées et les bananes grandes qui clochent de l'amour de miséricorde de charité de de de ...

o Miséricorde Seigneur car mon coeur est si triste

MIJN HART HEB IK ALTIJD OP HET STRAND VAN MIJN HANDEN EN IK WIL MIJN HART ALTIJD HET STRAND VAN MIJN HANDEN HEBBEN WANT IK ZOU WEL HET OOG VAN DE ZEE OVER HET HART VAN MIJN HAND WILLEN HEBBEN WANT IK ZOU HET ZOUT VAN GELUK VAN ZEE EN OEVER DE STRANDEN OVER MIJN GROTE HANDEN WILLEN HEBBEN O en NOOIT ZO GEWOON MAAR BLEEK ZIJN EN NOOIT al LEEN van de centen

wij waren allen te veel van de centen...al die pooiers om het pokeren van een hart te veel is niet zo erg maar te weinig dat hadden ze allemaal ...k'heb een zwart meisje gezien met meer van de henden in haar ogen waar het nooit stil was en toch een meer waar de zeilen bol stonden zonder overkanten méér te verraden dan ze er waren..ZE WAREN ER VELE..maar zei deed maar gewoon moeras en had het toch want zei wist verweg,zo zei zij,in zich dat van het blanke,de grote open plaats te midden van al deze bomen en het wak in al dit ijs en zij liep zij schreed te midden van autoos en trams
282 over grote verlaten zonnige vlakten en zij at het brood uit de riolen en zij wist zich zelf zeker en meer zuiver dam men van de schoonmaak...zij was groot geheel en zwart en onaantastbaar...weet je zo te zijn en zo had ik kunnen zijn of niet o de onzekerheid van alles van jezelf..de ander kan niet bestaan..maar zij scheen altijd de ander te zijn..zo zijn er niet veel en de ogen trokken iets samen soms op je huid waar je meende pijn te voelen en het ging weg en er liepen denk ik vreemde dingen over het lichaam want ik heb het meegemaakt dat haar

ogen spits werden als vergiftige pijlen en schoten naar de onderhuidse beesten..en als ik vroeg wist zij niets zij was eigenlijk niet meer dan haar huid...zij had een mooie huid,maar het was dat leven van handen op water en ogen in zand om woestijnen oasen te maken in het land van stenen stenen stenen...

WIJ MOETEN ONZE HANDEN OASE VAN DE ZIEL HEBBEN,zei zij eens

niet de Voorhuid
niet de Besnijdenis)maar een nieuw mens

zij had geen enkel litteken weet je .. ik zit er vol mee,maar ik hoor zeggen soms diep in mij dat alles eeuwig is en niet alleen zal vergroeien maar NIEUW ZIJN !
de demonen cynismen zouden moeten de vogel worden en de demon de heat uitzingen en geen cinismen eer c'est la mort de l'irréparable ma de rotting het bos van het bloed uit en een bad van gezig goedgoed voor de onsterflijke dingen te weven zo dat de Visser kan komen en het duister niet zal zien...want wij zijn te duister in onze huizen wij zijn nog niet van het brood uit het licht en eten nog de planken geboden en hebben nooit de deuren open voor wie van de dood naar binnen wil...
WANT MEN MOET ZICH EERST DE DOOD ZIJN
want men moet zich wel de kool van alles alijpen om ook het OOG maar te krijgen voor wij geheel en al zwart van het steen zijn...
ER IS AL HOUT GENOEG OP DEZE WERELD !
...to make it worse,my dear,there were two of them grinding along in the darkness..ah oui je sais maintenant ce n'est que poudre de ri dans tes reins si seles...ik weet het nog niet lieve zuster of niet alles wat jij mij hier denkt en met je ogen ook wel zwart wilt komen halen,jullie komen alleen maar om te halen,ik kan jullie wel geheel wegzien van alles wat in mijn hart is want er zijn meerdere en grote gaten in gevallen..niet van de schande..nee maar door het boren van spijkers in levende mensen dat ik heb zien doen midden op straat..er wordt veel geweend onder dit lachen
dit is de stad waarin ik woon
dit zijn de stenen die ik loop
het zijn mijn ogen die mij geen dingen binnen laten zonder te zeggen zij zijn van
wie ik niet zie dat ik het ben...
die mij niet zeggen dat zij allen ik mijzelf wel ben in hun ogen en dat zij niet de harde hand zullen hebben om de gazoève te doden die in mij zingt...

283

onze stad is een groot zwijgen in voeten zonder eind
onze stad is eindeloos in mij van het hart de harde straat en de steen die niet meer gekeerd wil zijn
dat is onze stad in mijn hart
DAT BEN JIJ IN MIJN HART
dat is brussel barcelona limoges en bordeaux
dat is knocke lyon middelburg en lancôme de ri
dat zijn alle kilometers in mijn hart dat het bloed moet betalen dat is meer dan mijn mond kan dragen van de wonden die liefde de haat en het mes zullen zingen door de bomen van mijn geheel equatoriaal zwarte lach....
(and why should'nt we laugh asked misses Smith ?) ja why ? lieve zuster van Van DIJK wij o vergeet ons en mij vergeet mij de liebhaber maidenface FORNEVERAWORD want je weet wat ik deed en wat het was van de vis en de oester van janus..zie je Janus WIST al is't van heel vroeger toen de zon nog door de heg opging:de winter zit diep in mijn bloed en mij hebben te veel de vinger willen tellen van o héérlijk is dit van je waar ik kom en van god woont boven maar de mensen beneden en hoe lager hoe meer het stroomt..door de keel is ook niet alles,lieve..o héérlijk dit lage maar verschrikkelijk eigenlijk en niet te volgen en de stenen zag ik van de stalling tot 12 uur geopend..ik weet nog ik dacht het wordt nog wel gehaald..alles wordt tenslotte wel van de straat gehouden wat er niet hoort ..de verschrikking zie je en wat er aan messen uit de stenen steekt..nee door de keel is niet alles..alles vanwege het hart dat verboden is uit te gaan en nooit de magdalena der lanen mag zijn en ook de heg moet mijden en ze stroomde mij de armen van ginds door het lijf, zij rukten mij de maan uit mijn ogen de verduisterde die te veel dronk..wij stonden vaak samen in het water en dan bad ik wat ik zeg..ik bad altijd ik heb het nooit nagelaten waarom zou ik...O SEIGNEUR PARDONNEZ MOI MAAR DE SPRINGVLOED IS OVERAL en het niet kun-
284 nen zwemmen en het GROTE OOG STOND IN MENIGE NAVEL totaal melomedramatisch..ik kon niet zwemmen en de spinnewebben liefde in dit hart het wilde wel wandelen het zou voortdurend van en uit mij dit vel willen lopen en waar het kon werd het gedaan ik weet nog aan de zee en later veel verder nog ging ik van geen genade OMATER AUXILIA...

...de vesper in de ochtend uit en wel te verstaan als toen meer was geweest dan dat EINEN ALLEEN...dicte me o dicte veritatem ma soeur car nous christes sont si tristes car la tristesse est si de ce monde sans roses..ik had toch altijd de roos willen zijn en ijdel was ik ook maar ook roos..EQUILIBRE MA SOEUR mais toujours c'était l'équilugubre en de wijvingers waarschuwden niet en waren ook niet vriendelijk van come back to me ze zeiden die sache ist schief gegangen en lachten und alle türe zu hängt in allen wandern des jugendlebens zum trauflel trocken..nu moet ik voortdurend de sleutels dragen die niet passen,liefste..o liefste ik ben geheel rood van binnen van liefde mijn liefste en kom mij het rood uit de huid halen en maak mij het zwart van mijn hart maar buiten want de sleutels passen niet van het geluk dat open wil ik zou toch altijd de opens willen zijn om mij de openbaring te zingen van wie of Johannus het niet te begrijpen dat is zo maar toch te open zijn en mij de voeten rood van dit woord laten zijn en de haren het hart en niet alleen een zak met bloed van binnen en hoorn op het oog..waarom niet de shiftkey of heavens for a normal come back en ik zal het lithurgum del me deo de sursum ma corda zijn al heeft het meer zwart me geraakt in mijn huid morfinoblacktie en het cordobablauw van de zee zou ik willen en de schelp die maar zich laat spoelen en schoon wordt als het schoonste op aarde.. laat mij de zee gaan liggen,laat de zee zich in mij gaan leggen..laat ik mij geheel over de zee en het blauw van het mij schelp zijn leggen en een grote genade zijn voor de familie.. ook voor jou lieve zuster want ik ken dat zwart onder je ogen en die moeheid in de wangen en handen en dat slap in de huid..je wilt je nog altijd laten bewonen hè en niet door je zelf.. WEES U ZELF MEER DAN DE ANDER IN U..des mots my dear,just des mots,je le sais..je sais tout ma petite..aussi une poule hè ? ze doen je de dood aan, mij ook,maar nu is het uit..ik ben het AL AL GEWEEST EN MIJ ! ik loop nu mijzelf geheel vooruit en uit dit lichaam want ik ben niet meer la plus belle la rebelle est morte..want zij zeiden zie HIJ IS DE ERFGENAAM KOM LATEN WIJ HEM DODEN EN ZIJ SMETEN HEM DE HOF UIT ! 285
vergeet het !
Vergeet mij het allemaal
(je moet vergeten kind zei hij)
Gooi de lethe mij het net over de haren en de daden zijn weg en laat mij de levende dood zijn onder u allen

(zonder dat kom je niet uit kind zei hij)
En gooi mij er uit gij allen gelijken van het gelijk lacht aan onze kantde andere dan gij van wie wij het weet je het van dat in het kruipdier ons oor hebben
(laat de ander luister niet kind zei hij)
Hij had de genade wel in zijn ogen en zijn vingers waren wel hard ook en hij zou wel gewild hebben maar ik ben zo stuk zie je,ik ben mij zo geheel stuk geworden...
(nooit stukwerk lieve zei hij en lachte een god in de boomen)
Hij zou mij ook wel het goud van de regen willen zijn geloof ik,maar ik kan hem niet mij geven want ik ben niet meer.lieve..ikben geheel van het andere geworden...
(je moet uit het andere leven lieve en geen antwoorden willen..zo is het goed)
Hij was mij wel de eerste mens die ik ontmoette en niets van de dingen buiten zijn handen vooruit wilde weten want hij was de geruste
(het gaat allemaal over lieve fluisterde hij mij de tranen weg..om te lachen lieve)
O LETHE VERGEET MIJ DE MINNAAR MAIDENFACE
(c'est dans ce contraste que réside touw tes charmes)
LAAT MIJ SIGNATUUR ZIJN VAN DE OPDRACHT VAN ALLEN AAN ALLEN LAAT MIJ HET EEN EN GEEN VERGETEN EN DE BOOT ZWEM MIJ BELOFTE ZIJN
(geen ogen onder de nagels kinderen altijd de nagels schoon maken !)
ik zal de dode kinderen niet vergeten
ik weet dat zij wonen in mij deze stad ook wonen zij en de sneeuw van hun gezichten is al lang gesmolten maar wat er is blijven kloppen woont in mij is mij mijn huid en de zeven vingers van mijn hand die het weten van veel hebben want zij zijn gebroken geweest toen ik in de grote val een gat viel in het hoofd van god
(EEN REISGIDS BEN IK KINDEREN !
LEER MIJ LEZEN !!!)
286 want:Ik heb nu in mij het rythme van de 7 vogelen
de vlucht der zonnen aviatrix mijn tong bespringen
de wateren mij nu orinoco bevloeien tot een veld van wegen
de winden mij de handwijzers waaien richtingen van overal

de harde stenen mij een geraamte stampen
voor iedereen
de 7 vogelen vliegen voort met de keel van
mijn stem
ergeten wij het animale niet,lieve zuster..
e bent een larf !
e bent een AHA-erlebnis in mijn Umwelt van
exküll geheel pekinees van neander tot Hei-
elberg en nu mijn god de homo recens mij de
as wil doen van dit fijner gebouwde schonda-
ewesen...schön schön en ach want het misver-
tand traedt schrijlings naar voren uit de o-
en en oren van...
O DE 7 VOGELEN VLIEGEN VOORT
IK MOET MIJN HANDEN ZOEKEN LIEVE ZUSTER
ZIJ HEBBEN HET ERREUR IN HUN VINGERS...
ij zullen onze handen niet meer geloven,lie-
e..eengekapt woud vol wilde beesten en wann
at nu ?
Is er nog iemand die het WOORD heeft ?
e Plus Belle ?
IRGINEER MIJ TERUG HEER ! VIOLEER MIJ DE
TEM UIT MIJN HUID ! maak mij de megale stem
an uw radiofoon en geef mij de handen vrij
en phobieën om de zomer in te laten en de
ode boom van genade die ons de apokale deu-
en opent..
IK BEN IN DIT BAR GEBED GEHEEL ALLEEN
ij zijn in onze gebeden altijd alleen
MET DE TROTS VAN DE BERG IN DE KEEL
u de deur opengaat ook zonder de sleutels
u ik mijn handen heb afgelegd
u ik..zij waren mij hoer geworden !
u ik mijn voeten heb verdaan
u ...
IK WEET DAT IK U ALLEN ZAL VERSTAAN
lieve zuster,
e hoeft niet bang zijn want ik zie jullie
llemaal veel beter
IK GA OP !
K WORDT ONTVANGEN ik ben ontvangen IK
ntvang...

...en om haar die de verbijstering gewerd
en opging zult gij mij allen gedenken...)

287

e r t s c h i e r b e e k

G E E N Z E L F P O R T R E T

voor lucebert

de mondhoeken
oktoberklokken in de mist
zijn het vergrijp
tegen de woorden
vaag en maagd

haar en baard
druipt van de regenhoeden november
lijst van spiegels die het oog ver-
wisselen
de handen en de kin omruilen

zijn ogen
poëzeneandacht
voor zijn eigen vel en vuur
om slaap te rekken uit de schouders
om languit te liggen
en de stumperige voeten te zien
vierkant worden vastgroeien
aan de muur

de neus
de muzikant met heimwalg en wijfweh
wenden op het vel geverfd
gekromd rechtopstaan
wilgen onder de wind lopen
staat de voorbij
gangers voorbij
bedankt de genade van het muzibrood
uit de luie viool

op zijn wangen
ligt het kerkhof klaar
als hij weer torens bouwt boven de
stad
tot de wijzers op puin staan
het uur van breken
overspannen potterie en glas
gerinkel en scherven

het kind speelt hij
onder de vallende stenen
stenen
om mee te spelen

288

---

b a b w e s t e r v e l d

e wind wiegt op zijn 4 zilvren heupen
n de vroege nanacht
e wind blaast tussen zijn 4 gouden tanden
n de vroege naochtend
e wind klapt in zijn 4 koude handen
n de vroege vooravond
e wind gaat op zijn 4 verticale voeten
n de late naavond

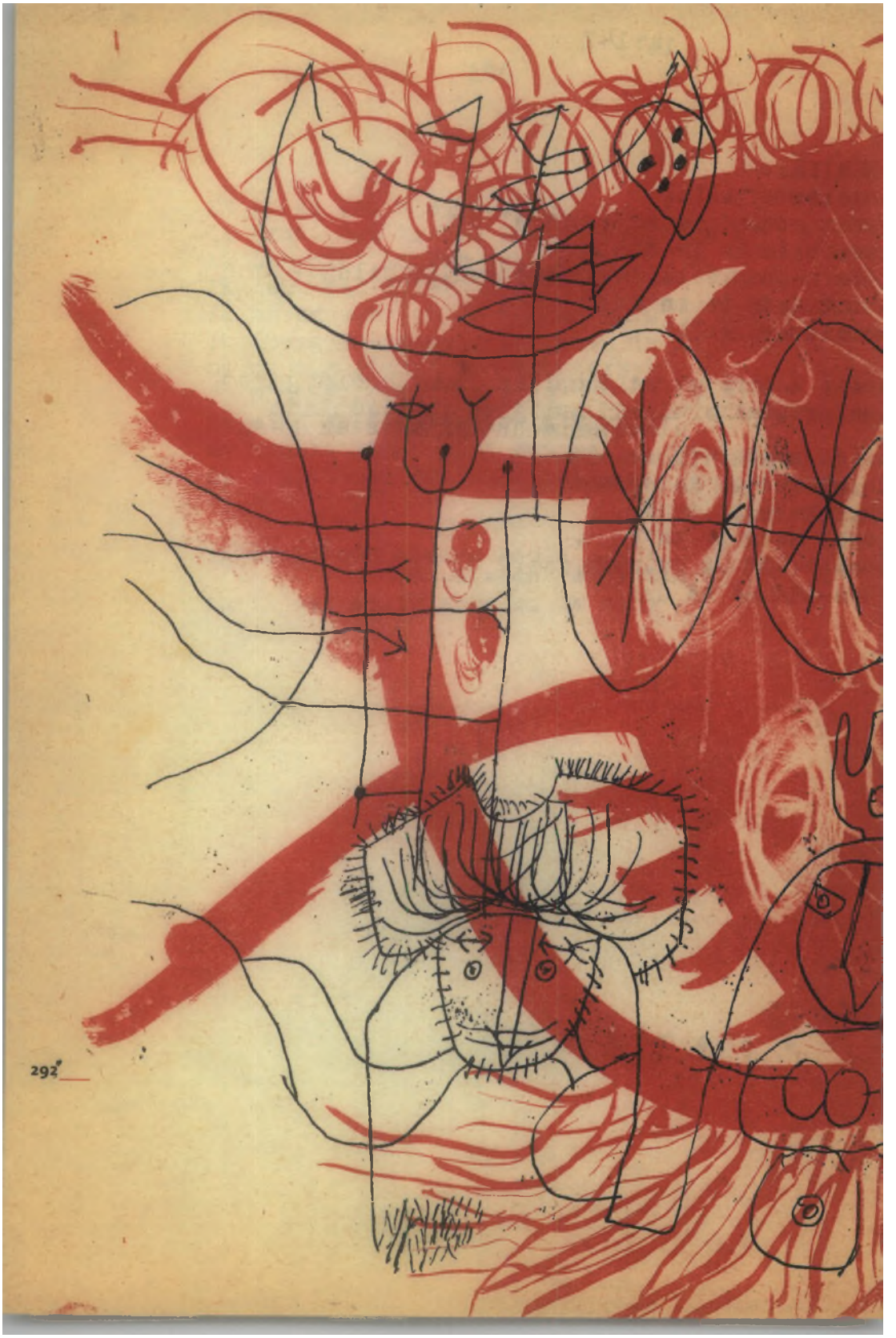
ik draai een kleine revolutie af
ik draai een kleine mooie revolutie af
ik ben niet langer van land
ik ben weer water
ik draag schuimende koppen op mijn hoofd
ik draag schietende schimmen in mijn hoofd
op mijn rug rust een zeemeermin
op mijn rug rust de wind
de wind en de zeemeermin zingen
de schuimende koppen ruisen
de schietende schimmen vallen

ik draai een kleine mooie
ritselende revolutie af
en ik val en ik ruis en ik zing

as alles
melasse alles
van meethand melasse alles
mara made in moab
kaïn naphtali barrabas rothschild reich
noömi made in mara
melasse alles

wel 6 kop gerst werd op haar hoofd gezet
maar gestalte alleen geeft de auslade
eisenwucht noemer en naam
of de sephiroth zwaait
maten van de metaphoon
mara made in moab
noömi made in mara
maar alles is melasse
en alles is as

l u c e b e r t

EEN NEGER UIT MOZAMBIQUE
(gesprek in de namiddag)

A: ik drink liever uit een glas
dan uit een beker. ik bedoel:
mijn geloof is dat men alles
zorgvuldig beschouwen moet
en dan als een tere vermiljoenen vogel
er uit het beste kiezen
vertrekken als de zon
in het noorden staat met
koffers vol kostbaarheden
naar een onbekende stad
een stad waar savonds
ongeacht het weer de mensen
in hun voortuin staan
en voorbijgangers vriendelijk groeten

B: Jan Roeltan is aangekomen in Praag
na een vermoeiende maar interessante reis
o.a. zag hij in Neurenberg het puin
en maakte veel foto's
hij schreef me dat men in Praag
brood eet in de kerken
terwijl op elke brug een vertegenwoordiger
is geposteerd van het kabinet
die men vrij vragen stellen kan
mits zij volkskrachtig zijn

C: ieder heeft recht op warmte
de warmte die men soms aantreft
in de plotselinge brief
van een lang vergeten vriend

B: Jan Roeltan schreef
in Praag een neger te hebben ontmoet
een neger uit Mozambique
die in Tsjecho-Slowakije een studie maakt
van de stroomversnellingen in de Moldau

alles op kosten van zijn vader
die chef is van heel het warme Mozambique
waar men te kampen heeft met grote
waternood

en dezer dagen nu komt
hij naar Holland
om ons sluizensysteem
van A tot Z te leren

Jan Roeltan gaf hem onze adressen op
om hier een voet aan grond te hebben
en vraagt ons hem te helpen zoveel
als dat in ons vermogen ligt

O: hij kan bij mij logeren
ik heb in de voorkamer
een sofa staan bedekt met bonte kussens
waarop hij prachtig klauren zal

en als ik savonds laat thuis kom
zal hij liederen voor mij zingen
verloren liederen uit Mozambique
ik zal eindelijk zeer gelukkig zijn

A: en als hij niet werkt
zal ik hem rondleiden door de stad
die in zijn ogen
verwonderd tot leven zal komen
en zelfs de wind zal zachter waaien
verbaasd over zichzelf

de dode houten palen
waarop onze huizen zijn gebouwd
zullen beleven een onverwachte lente
en in alle kerken volksvergaderingen
partijbestuur-bijeenkomsten
zal het woord worden
een nieuwe onbekende kracht
bezielde letters zullen vloeien
in de verstijfde vingers van dit land

C: en als ik smorgens naar mijn werk ga
zal in mijn hoofd
nog het bonzend groene bloed
spreken van zijn lied

ik zal hem wekken en zeggen
de hand van deze morgen
die weer dieper van kleur is geworden
wenkt aan het raam

B: op elke straathoek
zal een jong orkest
originele Kaukasische volksmuziek spelen

en een delegatie van Odessa's burgerij
zal in een houten gewatteerde kist
warm wit zonlicht aan ons schenken

C: en Shakespeare zal opstaan
waar hij ook begraven ligt
en komen naar ons land
om er in alle gemeentehuizen
blijspelen te schrijven
op actes en invulformulieren

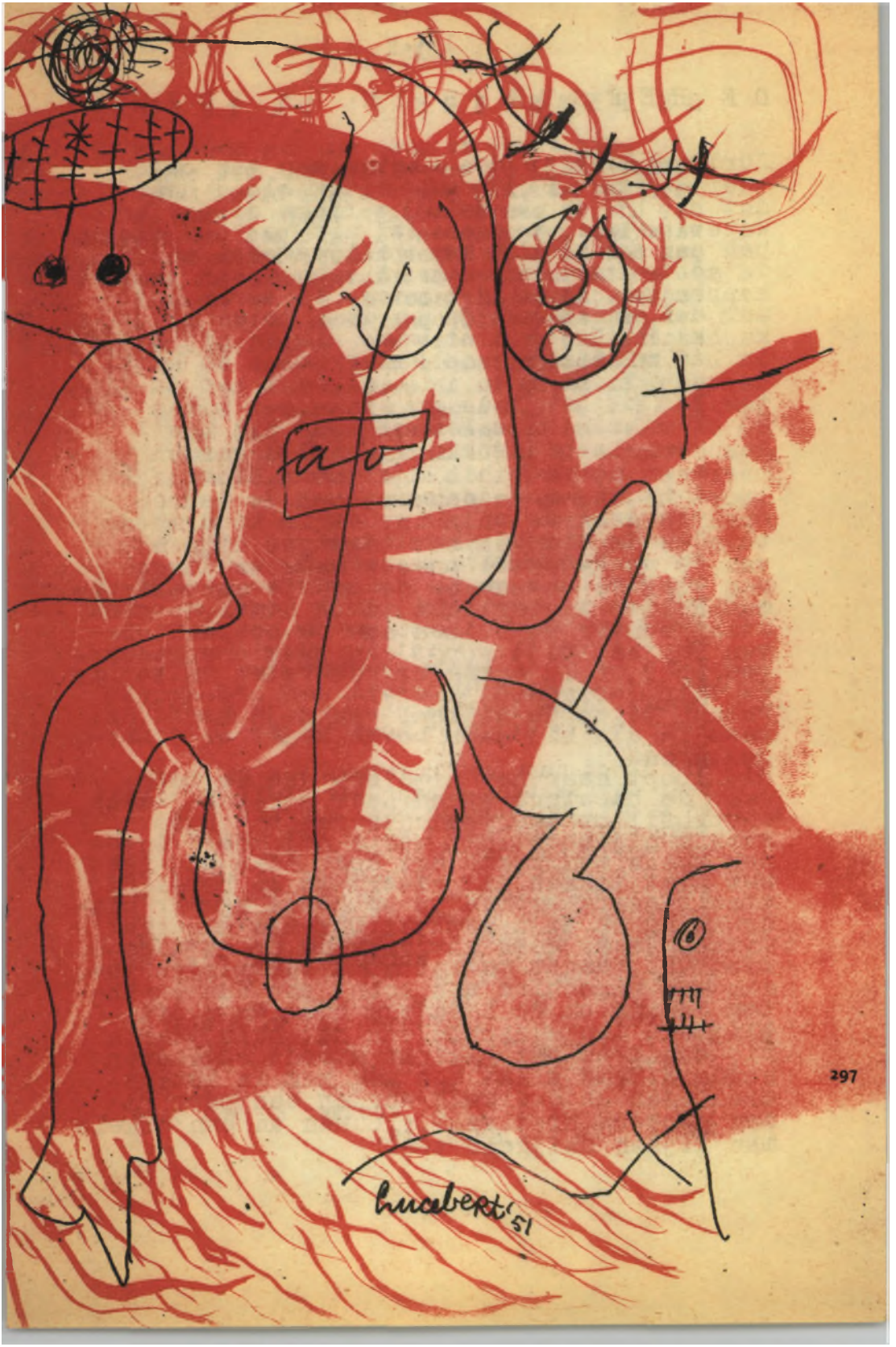
ABC: wij willen een neger uit Mozambique
wij zullen hem te drinken geven
wij zullen hem al het water schenken
van ons drassig land
wij zullen hem vrij inzage gunnen
in de plannen van Waterstaat
ter zijner ere zal op elke watertoren
de vlag wapperen van zijn land
wij zullen alle bruggen versieren
met serpentines en rozetten
wij zullen alle boten pavoiseren
en rijnaken tot dancings promoveren
wij willen een neger uit Mozambique
wij zullen eindelijk zeer gelukkig zijn

A: en dan, als de zon in het noorden staat
zal hij met mij vertrekken
naar een onbekende stad

C: maar hij zal terugkomen om te slapen
op mijn sofa in rode en gele kussens

B: nee op een dag
zal hij afreizen
met een tanker vol water
en koffers vol notities
hij zal terugkeren naar Mozambique

ABC: en wij zullen achterblijven
en ons ongeduldig sterven voortzetten

297
lucebert '51

D E H E E S T E R S I N D E T U I N

Juriaan Bijl is een kleine man van ongeveer 35 jaar. Hij heeft sluik blond haar dat hij in een scheiding links draagt en waterige grijze ogen. Hij zit met een blauw pak aan in zijn kamer gelijkvloers aan de achterkant van het huis en maakt lampekappen, dat is zijn beroep. Hij werkt tot 4 uur, dan staat hij op en doet kolen op de kachel. Hij gaat niet weer zitten, hij blijft in het midden van de kamer staan en kijkt de tuin in. De tuin is kaal want het is winter. Hij blijft lang zo staan, een minuut of 20 of misschien wel een ½ uur, hij heeft geen enkele uitdrukking op zijn gezicht maar dat heeft hij bijna nooit. Eindelijk loopt hij naar de deuren, doet de deuren open en gaat de tuin in. Het is koud in de tuin, de tegels van het tegelpad zijn nat van de weggedooide sneeuw maar er liggen nog vlekken sneeuw op de zwarte aarde. Er is een helder winterlicht in de hemel, de zon staat achter de huizen aan de overkant. Boven Juriaan Bijl wordt een raam opengeschoven en 8 of 10 harde broodkorsten vallen in de tuin. Juriaan Bijl voelt een broodkorst ketsen tegen de zijkant van zijn hoofd. Het raam is als hij naar boven kijkt al dichtgeslagen.

Hij loopt naar het uiteinde van de tuin waar de heesters staan. Daar stelt hij zich en profil op ten opzichte van het huis waarin hij woont. Hij werpt het hoofd in de nek zoals een paard dat doet maar hij laat het niet zakken, hij staart in de hemel. Hij staart onafgebroken in de hemel zonder uitdrukking op zijn gezicht. Ook als hij gaat dansen is er geen uitdrukking op zijn gezicht. Hij danst met abrupte bewegingen zoals men misschien een robot zou kunnen laten dansen om de heesters heen, en profil blijvend ten opzichte van het huis waarin hij woont en het gezicht steeds opgeheven
298 houdend. Soms slaat een tak hem in het gezicht. Aan de overkant worden een paar ramen geopend, niet veel, vrouwen en een enkele man kijken zwijgend toe.

Als hij ongeveer een uur gedanst heeft wankelt hij even,hij lijkt uitgeput.Hij laat het hoofd zakken en streelt afwezig over de bast van de tak van een hoester,het is een japanse kers.Daarna loopt hij het tegelpaadje af naar zijn kamer.De ramen die aan de overkant nog geopend waren worden dichtgeschoven.Hij gaat zijn kamer binnen met een vriendelijke open glimlach alsof hij een vriend verwelkomt,een kind hem een hand geeft.
In de kamer gaat Juriaan Bijl voor de spiegel staan en kamt zijn haar.Even later poetst hij zijn schoenen,borstelt zijn kleren af en kamt weer zijn haar.Hij trekt zijn jas aan en verlaat zijn kamer,verlaat het huis.Hij gaat naar zijn verloofde,daar eet hij elke avond,daar blijft hij 's avonds en soms ook 's nachts.
Zijn verloofde heet Mary en woont op kamers bij een gemakkelijke hospita.Zij is iets groter dan Juriaan Bijl,zij heeft een mooi lichaam en zij kijkt wat slaperig uit haar ogen.

met cactussen in het blauw
met wortelbomen rood
met dode planten in het donker

met ongeschonden dieren
als jonge stieren
mannelijke eenden
nijlpaarden in het paars
paling in het groen
miereneters en vooral
wandluizen die vlinders worden
en vervolgens
vleermuizen en daarna
verbrand en beregend als
bevlekte goudvissen langs de
wegen glanzen

glanst een landschap
in het zout van mijn slaap bewaard

de gevangen vogel
liet zijn pluimen achter
in uw sidderende hand
o vogelaar der donkere dagen

als een wiel komt de treurnis
over het braakland gerold
bereikt uw gelaat
en spant het open als een vlag

zo waaiend rolt uw leven verder

h u g o c l a u s

als kind heb ik voor veel
bijna een woord gehad

nu ik die ben vergeten
brengt dat met zich mee
dat ieder grondig inzicht
in wezen en ontstaan
van liefde triestigheid en trouw
mij zo hopeloos is ontgaan
dat ik er elke nacht van babel

babel met de taal

in the states
is een instrument gemaakt
met zelfinducties en eliminatoren
op waterkracht

het was ontworpen
door drs. P.P.L.M.
voor diens dissertatie

in werking gebracht
zou het toestel
alles doen verdwijnen
behalve het eigen ik van drs.P.P.L.M.
zoals deze in zijn proefschrift
zonneklaar bewees

maar
toen het ingeschakeld werd
verdween alleen het apparaat
waarop P.P.L.M. gezegd moet hebben:

cogito, ergo sum

r u d y k o u s b r o e k

als het komt
laat vader dan een foto maken
van die kleine machine
die straks schaken leert of breien

jawel jawel
meer en meer in scherven geschoten
vruchtwater
een pijn
als een zorgvuldig afgebroken muur
omdat ze een bontmantel nabootste toenze
halemaal naakt was en haast open)-
brak als een onder de voet gelopen
brisentbom op kerstmis toen ik de
nieuwedienst gloeiend opaloeg en
aan godverdomme zei ik er is god
hater weer oorlog meer haarwater
kiplekker ei onmeer we betraden
een zaadhandel breeduit daar
de dag brak aan met een opgeheven
zakmes
5 uur
meer mis
meer pijn
meer medelijden
meer medelijden op een stoel
of in die stilstand van de nageboorte
waar heel de wereld niet uit wijs wordt
een stenen snoepende salamander
tussen de bijbenen

een gebluste ster
terwijl het nadert

-(-)-(-)-(l u c e b e r t)-(-)-(-)-(-)-(-)-(-)-(-)-

DE AARDE IS HET PARADIJS

toen we heel moe en neerslachtig
waren lappen benzine langs de weg
hingen in een wildernis van koude
zongen plotseling twee rillend en
met ijzig heldere stemmen
de aarde is het paradijs der sterren

als een zak viel het neerslachtig
moede staren naar de stramme stenen
van de ingevallen wangen
allen zongen warm maar met
dezelfde ijzig heldre stemmen
de aarde is het paradijs der mensen

---

en één vertelde toen kwam mijn moeder
groot met haar gouden hoofd
het is nooit oud geworden al
nam haar graf haar 80 jaren
en in mijn haren zei ze
is dat ze is dat ze
ik knikte ja dat is ze dat is ze

een ander zei zo was mijn vader
een gouden man met zilvren handen
als een prins goot hij de ziekte
vol fijnwitte genezing
wat afwezig ging hij
tussen de zwartgelakte tijgers
zei nog vluchtig wijzend op de
lafwachtende dolken
ze kunnen ook genezen

305

toen we heel veel liefde wisten
toen we heel veel haat hoorden
gingen we in een wildernis van koude
de haat de liefde ijzig helder over
stemmen
het paradijs der sterren
het paradijs der mensen
de aarde is het paradijs der sterren
en der mensen

ja

REDACTIONELE MEDEDELINGEN

de blauwe omslag van braak no 5 werd vervaardigd naar een houtsnede van de schilder karl otto götz,hameln nabij hannover;duitsland

de grijze omslagen van dit nummer hebben als blikvanger het zelfportret van de in 1937 naar de ver.st. geëmigreerde oostenrijkse schilder oscar scheffel

de overige omslagen van dit nummer werden ontworpen door de amsterdamse beeldhouwer h. boekenoogen

de in dit nummer opgenomen gedichten van hugo claus zijn een keuze uit de door corneille geïllustreerde bundel:het wandelende vuur,het 2de nummer van de cobra-handreeks.het eerste nummer is getiteld:de blijde en onvoorziene week,gedichten van hugo claus,tekeningen van karel appel.exemplaren te bestellen bij k. bieling,korte van eeghenstr.6 amsterdam-z

daar met dit nummer het eerste abonnementshalfjaar wordt volgemaakt,verzoeken wij binnen een maand na dezen van iedereen die zijn abonnement wil beëindigen bericht te mogen ontvangen; deze en andere mededelingen kunnen gedaan worden op ingevoegd gefrankeerd formulier.wij nemen aan dat uitblijven van enig uitsluitsel verlenging van het abonnement voor een half jaar beduidt

bedoeld formulier bevat bovendien inlichtingen en bijzonderheden over het eerste nummer van de eerder aangekondigde braakreeks.
om onze administratie zoveel mogelijk te verlichten verzoeken wij van dit formulier gebruik te willen maken

in het voorjaar verschijnt bij de uitgeverij 'de bezige bij' de experimentele roman 'het boek ik' van bert schierbeek

308

red-adres:bab westerveld stalinlaan 66 a'dam z
abonn.pr.:3.50 f.p.½j.-1.75 f.p.kwart.
losse nummers 65 cent

312
GOEKENOOGE

BRAAK

NAMI OMUHERERO OMUTUA

I am a herero no barbarian no stranger

We are Hereros, no barbarians, no strangers.
And our life-lips have nursed
From the black bosom of our Africa
Since the gods have pitched
The crescent boomerang of new moons
Across star-infested skies.
We were suckling children
At the black breasts of our Africa
Since the born melodies
Of the wind's singing,
And the cupped lakes held mirrored water,
And Kilimanjaro
Was nippled with snow.

We are Hereros, no barbarians, no strangers.
And yet we wander on the desert's rim
Like spent sirocco winds,
And yet we roam like limping winds
Strayed from the wind-flocks over Kalahari.
This is our Africa, our mother Africa
But we can no longer go
From the Congo to the Limpopo
With our flocks,
Nor heap the spawned gold of corn
In our garners,
Nor watch the fecund rains
Fall on green plains,
Nor celebrate the harvests
With our chanted harvest songs
And the heart-beats of our drums.

317

We are Hereros, no barbarians, no strangers,
And every dawn
When the flaming sun's-eye blots out the stars
We rise anew to nomad wanderings
In arid wastes of homelessness,
Where the sterile earth-womb
Can bear no child of corn,
And days are effervescing cups of bitter hours,
For spoilers are winnowing
The earth-fruit from our native loam
In Africa, black Africa, our home ....
Usurping fields where born-corn
Scatters its million-eared gold
A harvest spawn to glut the garners
Of strangers.

We are no strangers, no barbarians,
Yet we must roam
Like flecks from the wind's foam
Over the rock-strewn, arid fringe of deserts
Where thirsting winds
And eager winged
Like vampires soar across the airey voids of our days.
Under the ocean of these airey ways
Our bones lie ivory white
Under the ocean spaces of the sky
Our ivory white bones lie,
We are Hereros, no barbarians, no strangers.

jan carrew

KONA WARUK

Picasso and Modigliani discovered some of the living ataviams that lay outside the pale of the interior palaces of the spirit into which the soul of the European artist was cloistered for centuries --- cloistered in static worlds and in cells of Christian dogma that thinkers like Thomas Aquinas had sculptured in the image of the old Roman Law --- they discovered these ataviams in the West African mask that represented tremendous and untramelled leaps of the human imagination, such as did not exist in the sterile world of classical art in Europe, a world that had been severed from its origins.

The contribution that they made as artists was that through the medium of painting they placed the symbols of those ataviams side by side with the symbols of classical art.

Their awareness was essentially a limited one. They were not aware of the fact that the West African mask was but a historic stepping stone to the sculpture of the Ashantis, just as the masks of Oceana were stepping stones to the magnificent sculpture of the anonymous craftsmen who created the Easter Island monuments. And if they were aware of this then they were too deeply rooted in a world that was preoccupied with the question of making superficial contacts with forces of necessity and fate to enter completely into the movement they had discovered and had attempted to interprete.

It was Orozco, the Mexican painter who created the whole image of which Picasso and his colleague had created but a segment --- an art born of living ataviams, where the moribound architecture of symbols that had become traditional in the world was abandoned and actuality embraced.

Kona Waruk is a South American poet of Indian ancestry. Out of deep, turbulent, living pools of his spirit he has created poems of great power and great beauty.

He says of himself that his ancestors were 'blood relations to those Asiatics who created the Easter Island monuments, leaving no individual name upon their work, but instead the marks of a vast and tremendous purposive identity.' He says further, 'I wish to surrender myself to the ataviatic humility of the primitive and to work in the movement and release of that bare civilization. universal human form whose presence is so mysterious and so fateful for civilization.'

Kona Waruk, like Orozco, is a son of the Americas. He is a part of the same movement, that the great Mexican painter has already led so far on the road to the discovery of a new art. His poems are being published in Holland for the first time.

319

Jon Correw

SPRING EQUINOX

I

Like the living shell of shameless love, Arian Island
rests and moves
on the border of a fading world,
beyond Kykoveral, beyond Mazaruni mouth, beyond the strange
legendacy rock which chains
the mythical prisoner.
Arian Island forgive a name ----
names cannot name the nameless lust of God ---
the horns of the leaping ram of waving water
have ventured far from ocean
and bend
like long breakers of memory combing the world,
combing the river of the world, combing Guiana.
Long breakers combing the world
combing the river of the world, combing Arian Island
greet and move to tears of mist
this vast sunlight that lies upon the world
like a huge butterfly
misty and mountainlike
its back hunches in space !
huge dwarf
who prowls beneath the trees
and moves with a wound of light :
whose form of mystery and night
fades and is discovered in each leap of splash,
is not chained to the human heart
to history or suffering or light
or myth or empty gods,
but is vaster than delight
in a strange and chaotic turbulence whose body
moves
far away in this mighty world and casts off
fragments of stationary illusion
like this well of shadow and this ghost of sand and light.

II

320 Like a pool of chaste memory that lingers forever
a pool of fury long past
blown by a listless wind for away from frail flesh
in the drought of heaven.

slept beside the white sands
e strange honey-coloured maps
blue ravines and mountains,
til like an eyeless wild pool of rock
d a mad statue of dark water, he leapt down
om the mountains, like a warrior,
cking with the leaping horns of the sea.

III

quietly resting
the blue river of space
e smokefilled air ---
at imperious rock, like a fallen star in battle
tlasts time and eternity?
at Egyptian mummy or strange regal form
the past
vells in gagged contentment.
ike a worshipper who deserts his fellows,
d abstains from conflict, and reposes
a glorified rock or a cathedral of memory?
at heavenly priest
erforms his earhly ablutions
d exposes his form for a season
is massive preoccupation with space,
s slowly he removes the veil of compassionate moving waters
rom his face of unliving serenity,
f a rocklike bitterness
r a rocklike freedom from necessity,
rocklike musing and memory of his heaven and his earth
n the womblike waters and the secret river of space.

IV

hich rising imperceptibly, falling imperceptibly
low from the timeless spaces and mountains
iscovering the bare isolated contours of the world
here

the banks of accumulated mystery loom in sun and shadow
until they shift and move again tomorrow
beneath the waters of the world
like a flood within a flood
a strange release within a greater release
a swelling momentum within motion
in the womblike waters, whose trespass
is this fusion islanded in space,
whose illusory statue is the hard crest of a wave
breaking into fragments
and separate worlds
beyond the crumbling statue of a world of vision
and beyond tomorrows lifting bank or deposit of crystal sunlight
and moving sand
in the dark mystery of this breathing bosom

V

Where Arian Island rests and moves again
where
the lonely thief of glory is chained
to muse upon dustless fabric of the sky,
dark waters and fading visions of men.
where vision is not enough
on these dark green waters
full of reflected light
full of music like strange lisping tongues
of delight
faraway upon the swift chaotic crumbling
pause
of each distant island in the waters of earth.
each distant island
where the lonely dreamer abandons the world
and salutes the world
with longing echo for a voice of his insufficient muse
of men and boats
his cloudlike muse
of strange elusive forms of the world
whose wide arms beckon him on
and seek him with a gift
or a curse and a dreamlike constancy.
Where his marriage with actual freedom his broken unity in heaven
322 is the daring chaotic moving bridge of living form
in the waters of space so wide and so broken
with the fever of the sun's fury and desire
for this remote coupling of a stranger lust.

OTHER DIMENSIONS

What flowering anguish contrives to divorce
frail intimacies, what slow stars to drift between flesh and spirit

Passionate persistence and the huge pole of darkness
is the uneasy separation of sheep
pasturing upon a long hope of heaven.

Space besieges the individual. maelstrom of an urgent
time and protection restores the wreck of eternity
red like a flower and bright
yet gnarled like limbs of desert
into what is intangible
and what is original

Imprecise and frail, yet stalwart
the image of beauty is the torture and mechanism
of the soul. The needle of pain
records voices :

since moving secretly behind time's bar is passion
glittering with an intent preamble like echoing steps
of sightless speech. Solitary and immune passes
as it were on the deck of space,
gaters a secret momentum beyond terror
and beyond pain, The interior certainty of the indefatigable author
of identity
has no border line in space
but torn between substance and fury is a huge presence trimmed
by incessant machines like the sea.

Violent distortions and surfs of deeper worlds
release groping steps, the sediment of interior
and exterior fantasy. the reconciliation of space
and anonymity. This world is a trough of memory,
is covered by spray of the imagination, heeding
perception and trembling on the verge of time
like disparate and sordid refuse
and marble voices in conglomoration. Momentous
gulf that affords soundings and other dimensions
is buried between shafts of the human
temple, the inner subsidence of each wave
like a butterfly's wing in space. The cruelty that is flying in time
only a breaking sea. And the pasture of pleasure or pain
only frail boulders of compassion momentarily lingering
to vanish or increase.

323

PAVILION

Blurred and blurring through glass windows of the soul
the pillars of the mind warp
and mute raindrops descend timelessly. Grey and universal
sky changes to a forest of cloud. What is definite
or particular
looms harsh like time. Space only is substanceless
but is still a substance of change, of imperceptible
wear
that inclines to reveal the inner stratification
of desire and the broken release of death. Or like a dream
sounds the fathom in the fathomless.

Washed into brightness
like extentions of meaning
like limbs of individual entanglement with tragedy
move like a frame nearer to perception. Shaking
with strange ague, glittering with new brightness
human arm moves to form a complete skeleton. Destiny
is the secret hollow that is impossible.

The slumber of shadow is readiness within
where this heart waits, utterly innocent
or utterly possessed
to invite from grains of light
than a particle of stillness
and more
than a chain
in sensibilities of eerie brightness
the inner artery so darkly refused. On the foreshore
of illumination
petrefied pavillion is sand
where tides of vacancy reach the heart
where still bright arm muffles
bells of the blood: Like smooth and well oiled hinge
of space to darker mood. Tacit and yielding riveted to freed om this seal]
into a door to desire and surface agony. Shutters may close [is translat
or open on pavements, but hammers nail echoes of distance
to find the ship of life or death. On the sea of passion

dimly moving like a pale statement of shadow, dark body
crosses horizons into individual
harbour where worlds lie passive and unadorned
for the stranger who comes on doorsteps, shadow sawn from
substance to make a broad and luminous presence
shadowless like ocean, untangled from dense reflection
like nails that unroot wood.

THE PILLARS OF ASTONISHMENT

The pillars of astonishment are human
and gables of anonymity: human passion
secretly squats in rooms and dissappears
leaving a sense of emptiness, a hollow window
and mysterious darkness whose abrupt soul once
took colours for its coat and lace for its cosmos
of security.
The winds of memory
are like pain
are abysses of deep perfection, marble counters
and Grecian planes: The mirrors of splendor remain
like inspiration for the classical and shrunken
bones and eyes, cold and dismal
purity.

Ghost catapults out from residue
nor rests
in the pool of the world which is space.

Finds no shelter save to be immune, immunity
from bitterness, immunity from disintegration. No more
walks brazenly with the trivial farmyard chatter, the cockcrow.
The pale blue halter of heaven
forsakes each shadow that clings to the stars. Wings
bend the tensions of eternity
lapse into separate individual murder, downfall
of the lonely sediment extinguished an inextinguishable glories.
So the stars twinkle and remain to be judged
an immense but frail persistent dream
growing out of skeletons and sleep
where oceans keep price and blossom inviolate
to gleam
the famished and lean juxtapositions of time.

For space imagines whomever is executed
in astride eternity, astride mirrors
like illumination of sediment:

The executioner
is a contortion of painless of painful interior movements
that seek the bizarre author of fathomless beauty
who punishes furies in space like darkness, infinitesimal light. 325

AMSTERDAM SUITE

sunday afternoon

ominlebus
blunderbuss
thunder was that thunder
  is it going to rain
  when will summer
  ever shine again
  shine
  shine
  my name is Sally
  and I'm always ready
  to walk
  through alleys and streets
grey rain nuzzles down Museumplein
Stadhouderskade Vondelpark
even the lovers stay at home
today
and play
games *cherubijntje* Sally
or dream Sally
  go round the moon Sally
  g round the sun
day
afternoon

nocturne 1

ferry me over the water
ferry me over the IJ

the tall moon crawls moodily among the thick
spars and smokestacks of whaling ships
docked high
and dry
and wide
from white remembrances of Moby Dick

who drove all the fairies
out of
IJ
land ?

the ferry is over the water
the ferry is over I
St Ishmael

lullaby

sleep my child
sleep your bold sleep
and dream wild dreams
of Indians in America

there's a crumb of speculaas
on your chin

sometimes I feel like a sonless father
sometimes I feel old
cold

nocturne 2

rain
rain
go to Spain
come back to Amsterdam
again
some other day
a duit a cent a stuiver
who will be my lover

wind night
white coat
light skin
old a dubbeltje a kwartje
I should like to court you

smile
sink
don't think
be bold
if he hollers he'll make you pay
fifty guilders every day
out goes he
ga je mee
what makes you
c o m e
so soon
come again
some other day
go away
stay away
a dillar a rijksdaalder
a ten o'clock stroller
rain
I think it's turning colder
I think I'm getting older
castles in Spain
r a i n

sunday afternoon

The word *ominlebus* comes from the London street verse:

Sally go round the moon, Sally
Sally go round the sun
Sally go round the ominlebus
On a Sunday afternoon.

Blunderbuss is an English distortion of the Dutch *donderbus*. There is an American shoe-shine-boy's song:

Shine.. shine.. who wants a shine
My name is Teddy and I'm always ready
My brushes are new, my colors are fine
Hi there! Mister! Don't you want a shine.

nocturne 1

'Ferry me across the water - Do, boatman do' are the beginning lines of a children's poem by Christina Rossetti. The pun on ferries and fairies involves the myth of St Patrick's driving the snakes out of Ireland. Ishmael is the narrator in Melville's *Moby Dick*.

lullaby

The background of the poem is the negro spiritual 'Sometimes I Feel Like a Motherless Child.'

nocturne 2

Three children's poems are referred to:

Rain rain go away
Come again some other day.
(English nursery rime)

A dillar a dollar a ten o'clock scholar
What makes you come so soon
You used to come at ten o'clock
And now you come at noon.
(English nursery rime)

Eenie meenie minie moe
Catch a nigger by the toe
If he hollers make him pay
Fifty dollars every day
O-U-T spells out goes he
With a disrag on his knee.
(American children's counting-off game)

it. HET PRENTENBOEK VOOR NACHTBLINDEN

lilithoog: bert schierbeek

oog van gal: lucebert

ZAAL(ig)

lithoog:
: weet dat deze zaal gevuld met ontheiligde onderkomens zich uit
: stenen wanden wentelt om eindelijk op straat te staan en waar-
:htig steen te worden. Ik weet ook dat mijn vlammen niet zullen
ıten, tenzij mij zelf. Dat het voldoende zij! Wanneer ik hier sta
ı lig over u allen en panchotisch panglosismen hoor in het boren
:jns buiks dan is dat vanwege het kleine feit dat mijn porien het
vijgen der woorden verstaan. Immers zij zullen meer en altijd meer
ı overstemmen met de monden wat tussen millioenen tanden zucht..
ı de lach! Immers mijn zielhaarm is een stoomcarossel waarvan de
e fluit des goeds en kwaads voortdurend gilt en de wanden splijt!
en zaal in mijn lijf en Baal in mijn Buik.
ch 't hoereren met de Idee die meer is dan het Wezen en door of
it zich zelf baart wat het Ware Ei zou kunnen heten is ook de
ıchtere Oorzaak dat het schroot van mijn leden valt. Het hoopt
ich op: roestbruin teveeleven! Niettemin hebben ook dames hersens
ekregen en onder de monnikskap nardrollen schaamte en heilige
erbied de dans van lust en schudschuldig lijden. Maar het voor-
oofd is de muur waardoor men verhoogd zal worden en het oog zal
lind zijn. Mein Unterirdisches Ohr aber versteht das unhör-und-
ıaufhörliches vegetatierend Verpflanztwerden en breidt zich uit,
reidt zich uit tot het porienzeevlak waardoor gij allen bodemwaarts
inkt... Abel, Babel en Bijbel is een korter leven beschoren hoewel
ij Eeuwig zijn! Ik weet dat er Engelen de ogen uitgestoken worden
ı Bub's over de aarde belzen om het Oor te vinden.... maar het
or is gevleugeld en ontsnapt zelfs aan zich zelf! Edoch velen
ullen de horens verliezen...en als ze wit zijn?...en als ze wit
ijn?...Zelfs het bruine ree verliest zijn gewei! Stoot het af aan
e wanden van deze zaal. Wie hoort het kermen? Wie hoort de zwelg-
ocht van smartlachen en groklijden wanneer oceanen Onzin zich o-
er hen sluiten. Hetluikend Oog? De gefnuikte Vingertop? Laat Satur.
us lachen en kankerbanen om zich heen werpen en laat Atlas dit
ied van schijn en wezen laten uithenen aan iemand die geen rug heeft
m het te dragen ...het bloeden zal geen einde nemen! Het gelaat
ertrekt voor een verschrikking die zich liefelijk dacht. Zeven
agelen kunnen boven de nevelkimmen verrijzen om peroscoop te spe-
en. Een Peros overwinning ...meer niet! En wat het zwijgen der
ateren betreft? Daarvan kan de steen weet zien te krijgen, maar
eek wordt hij nooit! De opperhuid houdt de dalen in spanning ge-
loten. En wat er brult en tiert? Zeven harten die een en twintig
pelen met gesloten mond! De galm van de tongen tegen de wanden is
lechts voor het Oor...Maar de engel weent en de engel lacht en
an den Here van den Here...de tempelzalen staan altijd open, de
loedoffers bevloeien de aarde van haar harten: d a a r waar het
aad sterft. O Kaballa Lapallah Kapsemane!! De rivieren en riolen
erdrinken in de oceanen die zij zelf vol maken...en de draken der
pperrompen? De lading? De last? Het schip? En de roerselen der
iel? Een vergissing in barensnood! En Wat?! Het lijk Lazarus werd

329

opgewekt en de vrouw van Lot werd zoutsteen, maar Lot wandelde verder, ontmoette Job en sprak als God! Zo zien de Eeuwen ons dan aan en mogen de porieen binnen de zaal, die reeds lang op straat staat, veel vreugden genieten. De ene horizon duikt onder de andere om Waanzin te omhelzen met de zeven tongen die arm wilden zijn. De borgen ontbreken ten enen male! Geen borg voor de Liefde, geen borg voor de Haat, geen borg voor de Deemoed en niet voor de Moed. De burcht Zevenkapel met de kruissloten heeft het Oor te luisteren gelegd. Ach! Wat vliegt zich zelf niet voorbij om Zelfwand te worden.. O God de deuren, vergeet de deuren niet, mompelen de sloten. O en het bloeden dan? Het bloeden van mijn ogen en vingers?...en wat eeuwig door zal gaan? Zullen tranen de akker bevloeien om het zout voor de aarde te leveren? Moet het hart krimpen en de keel stenen slikken? Hete? Wees gerust het darmen gedierte van hoofd en handen zal raad weten met alles. Maangezwellen zijn reeds verteerd! En het brikbrakken van zuivelende smarten zal het middenrif van het Eeuwig Even niet oneven maken. Geeft een koe niet haar melk en de maan niet wat zij gestolen heeft. Grote dieven bestaan niet omdat er geen groot geven is. Zeker zal de Nagel zich krommen en de grote beer opstaan en als Simson met zijn kaken de zuilen uit de tempel vreten. Er zal een meteoor over de aarde van mijn huid schroeiplekken stuiteren opdat ik wanden krijg en weer zaal wordt, maar dat alles rust op de bodem van de acht en honderd oceanen -..de Leeuw des Levens is een herkauwend dier dat niet eens het zuchten begrijpt. Hij speelt met eeuwen oude knekels en loopt als een kind met een mammouth in zijn oor..Straks komt hij onder een tram? Dan zal hij vragen: Lijn Een of Lijn Twee?...Hij heeft het tellen en rekenen verleerd en daarom zullen er zeven mensen sterven en bloed de straten bevloeien en het verkeer in de war zijn...De archeologen vinden de tand van de mammouth en zullen verbijsterd zijn...En de knekels spelen symphonieen op de huiden der omstanders! Sela!

W.C (ker)

het oog van gol:
de commissie had mij, een bescheiden vrijgezel, verzocht in de jury zitting te nemen.de schoonheidswedstrijd zal plaats vinden op een op een zomeravond, een zomeravond van rozen. de gem.secr. kwam ons afhalen, mij en de overige juryleden, en stil als voor een grote plechtigheid, liepen wij onder de maan door de voortuinstraatjes. het feestterein was een tuin vol verkleurde vlaggen en lichtende bolletjes. de vele wachtende jonge mensen waren erg luidruchtig, kleinsteeds luidruchtig en werden toen de 30 mededingsters 1 voor 1 het podium beklommen, halsstarrig lawaayig. wij, de juryleden, wij zaten temidden van hun gefluit gesis gelach en luidkeels goed en afkeuren, hoog op schoolmeesterstoelen te spieden. ik keurde niet zonder overgave. schoonheid maakt mij ernstig, bedroefd ernstig. naast mij was gezeten een kaalschedelige barbier die mij voortdurend raadpleegde. eerst joelden snel zijn ogen over het betreffende wijfje en dan vroeg hij naar mijn oordeel. ik zei steeds: bijzonder, en dan zuchtte de scheerder kloppend met zijn vingertoppen op zijn gespannen buik.
de jury trok zich terug om te beraadslagen. ik vroeg: neemt u mij niet kwalijk heren, 1 ogenblik. alle heren wenkten met rode handen

van goed goed, iedereen was blijmoedig, zorgeloos, alleen ik liep als een in alle ernst verhevene, als door nevels gedragen naar het toilet, sloot zorgvuldig met het haakje de deur en keek met gespannen blik door het wijdopenstaand raampje op hoofdshoogte naar de nacht die naar binnen woei, koel en verblindend naar binnen woei, spelend met de matglazen klieren van zijn afrikaanse keel boven de met devote muil glimlachende w.c.
maar luistert, nu zal ik u het korte verhaal vertellen van de rat op de rand, op een goede nacht zat de rat op de rand de rand zat op de ivoren maan en zong mooi, maar de ivoren rat zong eveneens van de maan en huilde, de huilende maan zeik zie hen de rat en de rand gaven elkaar een hand, het was een afscheid, voorgoed, de scheidende rat en de scheidende rand omarmden de ziehende maan buiten bood een magere gebrilde jongeman mij een flesje aan, hij riep: huppelwater mijnheer, van de feestcommissie, zijn blinkende brilleglazen gingen voorbij en wendden zich af.

HOFJE VAN HOLLAND.

(toen dan de beerputten geopend werden)

(wer mit sich unzufrieden ist, ist fortwährend bereit sich dafur zu rachen. (Nietzsche)

Ziezo het is weer eens zo ver. Te veel eer heren! Maar allereerst mijn dank aan het intellect dat zich wederom op zo duidelijke expressieve, ondubbelzinnige en geheel niet experimentele wijze heeft uitgelaten. Inderdaad een stelletje schreeuwers en niet zonder Rache!
Nogmaals mijn, nee onze dank nu ook voor het fijnere aanvoelingsvermogen van de redactie van dit illustere blad. Propria Cures waarin zelfs Slauerhoff al eens verzen schreef. Overigens dronk deze dichter nooit, zoals de redactie zich wel herinnert. Och waar zijn nu die hoven toch in uw blad? Allemaal hofjes geworden?
Welnu Hofland je hebt je best gedaan, jongen. En je hebt er geen borrel bij gedronken. Doen de Zoenies ook niet hoor! Een borrel is altijd een argument t e g e n !
Ter Braak en Du Perron en Gresshof (ook al zo'n oud-vaderlands hofje nu) waren beslist tegen de drank en hebben ook nooit ruwe woorden gebruikt.
Nee! En Gresshof is het helemaal met je eens Hofland, jongen, hij ziet het net zo' in Elsevier, je weet wel dat blad zo lekker anti-communistisch, en ook zo duidelijk. Iedereen weet het nu weer precies jongen! Communist of anticommunist, that's the question!
Dag lekkere olifant van een Hofland!
Ik ben verheugd dat je zo goed denkt waterzak! (Een belediging jongen, loop gauw naar de politie!) Allemaal experimenteel anarchocommunisme!
Ook in de nisjes van ons Hofjesland?
Laat er nooit iets duister zijn, jongen! Steek je lamp eens op!
Weet je dat jouw pleidooi voor Ter Braak en Du Perron jouw mening over hen, jouw eventueel wanbegrip zelfs slechts een ding duidelijk maakt nl. dat de meest ongenuanceerde hansworst, het door Ter Braak vervloekte type van intellectueel (ALLEEN MAAR STROTTENHOOFD) hem en zijn geestverwanten het eerst als de "onze" menen te moeten beschouwen!
Lees nu iets over de Zoenies, jongen, maar in het nette.
Het heeft weinig in Hofland geholpen of Du Perron kefte tegen de luizen. Een luis, u kent dat diertje toch... reeds zeer ingevoerd bij de Zoenies... toen Hofland dacht er af te zijn. Du Perron heeft dit merkwaardige dier nog eens in de titel van een boekje verwerkt, U ongetwijfeld bekend. U heeft vast alles van hem gelezen. Ach hij schreef toch zo duidelijk, meneer Hoflandje, en toch nog zoveel misverstand
Nooit domme dingen doen Hoflandje-tuintje-hekje-zonder luisje-nietsje-zoenie de schoondochteren wel?

EN GEEN BORRELS MEER!!! Bravo!...Bravo Redactie! PROPRIA CURES
Nee moeke
Wat een ergernis in Hofland! En allemaal door die volgezopen en opgeblazen poeten?
Ach! Ach!
Ferme jongens, stoere knapen! Foei!
In ieder geval jonge, je schrijft ten minste geen kunstproza! Je schrijft gelukkig volkomen normaal, zonder enige nuance en scheel van rancune. Maak je niet ongerust! Er zijn zware en lichte zakken! Die lichte zakken vliegen meteen tegen het plafond...zonder alcohol natuurlijk. Bij 't intellectuele snelverkeer geen sterke dranken! Trouwens heeft een waarachtig, niet zo maar experimenterend kunstenaar, ooit de alcohol van noode gehad om te scheppen? Nooit he Verlaine? Nee hoor en Bloem ook niet en Adriaan Roland Holst niet, hoewel die ook eigenlijk nooit een fatsoenlijk essay schreven?
Dag Hofland, dag Olifant!
Wat een naam jongen, zo associatable. Moet je horen!
Hofland-Holland-Plofland-Klofjans-Plofjan-of heet je hendrik.
Wat melodieus he?
Waarom ik toch speciaal 's nachts schrijf aan dat associatieve asociale kunstproza van me? En waarom niet alleen?
Dag Olifant, lekkere vette dikhuid!
Jongen in de nacht zijn alle katten grauw en bovendien niet alleen omdat al die vrienden, wel twintig zo in zo'n associatieve kunstnacht mij bij staan en voorzeggen...
Je weet het toch: De kunst wordt nooit alleen gemaakt! Hele hofjes werken er aan mee!
ZONDER HOFJES GEEN KUNST (aan de kunst)
Kom je ook eens? Propria Cures weet m'n adres wel en anders ben ik op het A.P.-Hofje, je weet wel op het Plein.
Kom gerust, mijn kinderen spelen graag met een ballon, zo'n mooie moderne nylonzak met een vooroorlogs gezicht, die zo onbeschaamd omhoog vallen.
Pas wel op voor 't experimenteel plafond, jongen, en neem je intelligentie vooral mee, want wij kunnen daar nog best iets van gebruiken.
Wie is Hofland?
Hofland is Niemand!
Ja jongen en Joyce schreef over wasvrouwen van Dublin en River Liffey en daarvoor schreef hij een paar heel duidelijke boeken in heel luciede proza ook over die wasvrouwen en Dublin en de hoeren en de goten... ja heel duidelijk en luciede en intelligent ook! En toen verveelde het de luciditeit en de gedachte dat een heel erg intelligente wasvrouw hem toch wel eens zou kunnen begrijpen of misverstaan en toen is die grote man zo maar eens wat festijnen gaan doen met woorden. Zo is het jongen, heus!
Behoud je geloof!
Ja en die Aragon begrijpen we nu juist later weer veel beter, toen hij zijn verstand begon te gebruiken....bij hem ging 't natuurlijk wel helemaal andersom dan bij die andere man...maar nu wel en toen niet!
Voor je veertigste heb je nooit gelijk, behalve Joyce! Iets voor U heren Redacteuren!
WEES ONDERLEGD!
Wat zeg je Slauerhoff? Mik die bleekscheet met zijn propere kuren de gracht in? Tevergeefs! Lichte zakken zinken niet! Hoerrah!
Jammer dat je niet op die P.E.N. bijeenkomst was jongen. Je had daar nog van die leuke heldere rachfijne dingen kunnen zeggen....in ieder geval had je een hofje kunnen oprichten.
A propos! Dat boek heet: H E T Boek I K....zoals H E T Boek Job en
332 Het Boek der Boeken enz. Je moet toch accuraat citeren.
Dag Olifant! Pachydermou! Hoe is 't met 't slurfje? Niet experimenteren hoor!

Die experimenteelen en communisten toch in dat vredescongresmanifest van
en in Stockholm en ook weer communisten en zo. Nee geen succes van
intelligentie jongen, hoewel toch niet zonder botte associatielust
Maar weer naar Leek Succes daar is alles tenminste duidelijk positief
gericht!
Alle nylontongen nylonhoofden waterhoofden en rancuneuse waterzakken
worden weggesneden
Is nu Holland dood? Wij goede democraten, zingt hij, vast ter been
Waar gingen Edi en Menno ook weer heen? Was het links, was het rechts?
Nee, nee Rechtdoor zee Dwars door Hofland heen
Dag Hofland jongen, zeiden zij die Rodenko schrijft lang niet zo goed
als wij. Hahahaha
Niet zo lallen jongen en ook die beerputten wat dicht!
In Holland kan alles, dat zei Slauerhoff ook al je weet wel toen Pro
pria Cures nog een redactie had Niet lang hoor Ze lagen er al gauw uit
Iedere Hofland moet zijn hofje
Jongen ben je nu een olifant of een rinoceros? Je weet wel zo'n dier
met een gestolde intelligentie op zijn neus! Beide dieren pachydermen
trouwens al mouwen ze niet zijn dikhuidigen die de hofjes bewonen van
holland, hofland en alle andere landen Wist je dat Nederland maar
een heel klein stukje is van die heele grote wereld die jij gewoon zo
in je zak steekt?
Vraag het de redactie maar eens jongen! Die weet alles!
En nou niet meer lallen hoor en goed studeren en de groeten aan moeke
en aan alle anderen en ook niet meer met ballonnetjes spelen hoor

Daag Dag Hofland Olifant, wie is Hofland?

N I E M A N D

Dank je wel Ik ben een God

Berr Schierbeek
(bijna 33 hoor!)
drie maal elf je weet wel
Daaag!

BABAL

Ciondi diocondi fracatera
las marmandognea col
cribe estibe obanera
stalan stanan voll

lori nazenda escuana
lori calmana siol
berenni pomen guaña
steba y stanak viol

ZABAL

Ischtuwerta jeznawor abutti
ajetzkov sjebarne adom
varna vivaldo enjutti
jevnoi garubasch salom

karnoj i vere estaba
larmoj e larmoj kivar
obaran dobar collara
larmoj ki rozo blitar

CABAL

Gouvaine sidon, gouvaine
lionne avel nô laman
frionne laman vi tramaine
sidonne blant blandan

oraille ovate triongé
maconne mastum garbait
ilongue no vaindre chélonge
querale quivale vasait

BAB

Check toll thi lucios kay
Whan caste friffit amay
cockran cally thy reinde
cabbos fir lepper carray

BALL

Deisz dei Kuran Uhraller
Keil toper Berz Belland
un dizt und zitzt unfalla
sei fir dien firter Spand

niel's augustin

ik ben uit brem
maar geler te geel
met groener haar
en zwaarder te zwaar
om iedere zomer te ontwaken

ik ben ontslagen
van het gezag van zand
onder mijn voeten en van
de ploegschaar die de huid kuist
de haarhelm in een scheiding splijt

ik ga stap op
stap af tussen de klokken
tot aan het einde van mijn schaduw
en gehavend uitzicht onder
de overhand van haar.

ik leef belezer
van verminkte handen
om beurtelings woorden en vrouwen
te strelen de mond te snoeren
en de oren toe te stoppen.

stauit je zit op en ontkom
dit is mijn eigen keur van wegen
afwinden naar een ondergang
van rotsen kweken
uit grint zaaien.
ontkom
dit is mijn voorkeur
omwenteling van grafstenen
die de gelijkenis beschadigen
uitkappen dennen zichzelfdromen
over klimmen-en-dalen-hijgend heideland.

hier is de zee gestrand wij drijven
ijsgang van de eeuwigheid wij hangen
uitspansel op de bodem van de bol.

hier is het land verdronken ik verga
zand van water drinken ik ontsta
ademloos water.

bab westerveld

BRAAK ----------

maandelijks cahier voor proza en poezie
onder redactie van remco campert
h.r.kousbroek jr
lucebert
bert schierbeek
bab westerveld (secr)

m.i.v. dit nummer bedraagt
de abonnementsprijs
f 2.- per kwartaal of
f 4.- per halfjaar
en de prijs van losse nummers
vijf en zeventig cent

het abonnementsgeld dient per postwissel
te worden overgemaakt aan:
bab westerveld stalinlaan 66'' a'dam z.

inzendingen worden voorlopig nog niet
gehonoreerd. zij moeten evenals andere
correspondentie gericht worden aan boven-
staand adres.

oudere nummers dan BRAAK no. 4 zijn helaas
niet meer voorhanden; van de nrs. 4, 5 en 6
zijn nog enkele exemplaren beschikbaar;
het is dus nog mogelijk dat u zich voor
een halfjaar abonneert m.i.v. BRAAK 1.

het omslag van dit nummer werd verzor
verzorgd door nico lijsen.

336

338

BRAAK

Cahier voor proza, poëzie en critiek

Ethel had uit Amerika een Ouija-bord meegebracht. Een Ouija-bord is een instrument dat in staat stelt om boodschappen uit de geestenwereld te ontvangen. Het bestaat uit een paneel met de letters van het alfabet plus de woorden 'ja' en 'nee', en soms de cijfers van nul tot en met negen. Een plankje met een wijzer, dat met behulp van zeer licht lopende rollers gemakkelijk heen en weer kan rijden op het paneel, wijst de letters aan. De deelnemers houden elk een wijsvinger op dat rijdende plankje, er wordt gezorgd voor passende verlichting, en de geesten kunnen het woord nemen.

Het Ouija-bord (waarvan de naam een tweetalige, niet noodzakelijk Belgische oorsprong suggereert) is aldus een stap vooruit vergeleken bij het ontvangen van berichten uit het geesten rijk door middel van tafeldans, waar elke letter moet worden aangegeven door een aantal sprongen van dit meubel, volgens het principe a=1 en z=26. Een eenvoudig woord als *zyzyn* correspondeert met honderdzestien sprongen, aangenomen dat niemand de tel kwijt raakt, en met een Ouija-bord zijn het er maar vijf.

Toen Simon op een keer hoorde dat wij zo'n wonderbaarlijk bord bezaten drong hij aan op een onmiddellijke séance; dat gebeurde inderdaad die zelfde avond, in de eetkamer van ons huis in de Rue de Duras. De deelnemers waren Remco, Simon, Hans [Andreus] en ik. De dames mochten toekijken.

Simon nam de leiding: 'Intelligentie, zijt gij daar?' riep hij van tijd tot tijd met een holle stem.

'Ik geloof dat ik iets voel,' zei Hans na een poosje, 'een soort trekking'.

Simon herhaalde de vraag en verdomd, het plankje bewoog.

'Intelligentie, wilt U zich bekend maken?' riep Simon.

Het plankje schoot met een verrassende vaart uit, we waren zo overrompeld dat niemand goed gezien had wat het had aangewezen. Ethel bood aan om de resultaten te noteren; er werd om een herhaling gevraagd, maar ook dat leverde niets begrijpelijks op: R-A-P-M-U-N, spelde het plankje, en hield weer stil. Niemand wist er raad mee.

Wat nu? Had niemand een vraag?

'Wat is de hoofdstad van Overijssel,' zei Remco.

'Doe niet zo flauw,' zei Simon zenuwachtig, 'ik heb een echte vraag: wie van ons, zoals wij hier om deze tafel zitten, zal het beroemdst worden?'

Het plankje kwam in beweging. De eerste letter was een R, en de spanning steeg want ik was niet de enige wiens naam met deze letter begon; maar tot mijn tevredenheid zag ik mijn eigen naam uit de bus komen.

Die tevredenheid was niet algemeen, dat was wel zeker.

'Wie komt daarna?' vroeg Simon.

Rapmun liet niet op zich wachten. Lucebert, luidde het antwoord.

'Die is hier niet,' zei Simon, 'wie van ons, wilde ik weten'.

Ditmaal werd het Remco.

'En dan,' vroeg Simon onvermoeibaar.

Hans, spelde het plankje. Even leek het of Simon verder wou vragen, maar

hij bedacht zich. Hans kwam toen met de vraag hoe lang hij zou leven, Remco wilde weten of er weer oorlog kwam en ik of de wereld communistisch zou worden. We lieten Ter Braak en Du Perron roepen maar die konden niet komen, en zo ging de avond voorbij. Het was de avond van Vrijdag 21 december 1951.

Daarna heb ik even niet goed opgelet, en er gingen 24 jaar voorbij en nu is het 1 mei 1975.

Rudy Kousbroek

De tekeningen in dit nummer zijn van Lucebert

voor de schilder J.P. Fr.

De wind ging als een zes te keer vannacht
en ik moest aan je denken
terwijl de lamp die in mijn straat op het kruispunt hangt
in niet te beteugelen drift
licht en donker in mijn kamer zwaaide.

In dit geweld meende ik reddeloos te zijn
verkrampte zwemmer van wie de kusten wijken
tot herinnering me een boei toewierp -
ik dacht aan de wijze waarop jij
temidden van vrienden gezeten een verhaal vertelt

hoe je woorden grijpt uit de aanstormende chaos
en die tot reddende vorm bedwingt,
een man die zijn paard
met intuïtieve hand losjes meester is
en het veilig langs alle kloven over alle passen
naar stad en stal te voeren weet.

Ik kon niet slapen maar zag als een visioen
het schip van je fantasie die schiep
wat ik dan maar noem je eigen naieve Afrika
waarin vermomd als lieflijkheid
de leeuwin van de passie op de loer ligt
of de geobsedeerde vechthaan zijn sporen in de aarde krast
waar vrucht en fauna van de droom
achter gescherm van groen gebaar
hun gevaar verschuilen.

En steeds centraal de macht van haar lichaam
de vuurspuwende kracht van haar borsten
de wilde bloem van haar buik
waarheen je altijd op weg zult zijn
sinds je het slijkpad verliet
met de wind van het noorden die jaagt over het vlakke land
de vervulling achterna
van het verlangen dat brandt.

Remco Campert

zo helder is het werkelijk zelden

Zo helder is het werkelijk zelden, men ziet
het riet wit voor de verte staan

iemand klopt aan, vraagt water, het is
een verdwaalde jager

het antwoord is drinkbaar, zijn kromme weg
uit legbaar in taal

in zijn weitas een bloedplas, het water
verspreekt zich al pratend in wijn

kijk, zegt hij, omstreeks het riet wijzend bij wijze
van afscheid, dit is een rouwmantel

later staat zijn glas daar nog, men ziet
het riet en eet wat -

droom

Men droomt dat de vader en moeder verhuisd zijn
het huis staat open en bloot, het brood
ruikt naar grond, men is vrij
als een dief, er valt niets meer te stelen

men vindt geen geheim, zoekt tevergeefs
naar de wijn in de kelder, schrikt
van zijn onbestaanbare grootte, herschrijft in het donker
de muur die hier stond, ontkent
de verbeelding, wil drinken en eten, duur
zame leeftocht ontbloten, suiker en vlees

maar niets, zelfs geen zout om te likken
alleen een roestige lepel van zilver

alsof men de honger een lichaam kon dichten
het donker een inzicht, een gat, in de geest -

sloophuis

Wat de muren omhelsden: het als een ziekte
geërfde, het gekregene als een
te vluchtige kus, het gekochte ontvreemde, het
al potdicht geschrevene, het ten slotte na lang
bersten en kraken monddood geleefde behelzende

het geledigde huis dat nu langzaam vanbinnen
zijn weegschaal voelt breken, zo in zichzelf
verbaasd en van alle kanten doorzichtig, het steeds
meer afwezig dakloos inwendige

vol tijd lijkt het, afval van elders, uitziend
zonder zijn inhoud voelt het hoe het zich afbouwt
hoe het zich uitbraakt, zelfs het uit
geteld uurwerk zich in leegstand terugwindt, tot
zijn eindpunt terugkeert -

Gerrit Kouwenaar

Het Geluid
door Rudy Kousbroek

> Wil degene die zaterdagavond mijn fiets
> bij het Trefcentrum heeft weggehaald
> deze terugbrengen daar hij bekend is.

In provinciale bladen vind je tussen de kleine annonces wel eens een variant van deze tekst. Ze worden vaak gereproduceerd in rubrieken als 'Geknipt Voor U' en ik lees ze altijd met grote ontroering, want de emotie die tot het plaatsen van zo'n noodkreet leidt ken ik uit eigen ervaring.

Zo weet ik vrij zeker wie verantwoordelijk is voor het verdwijnen van mijn exemplaar van *Braak* no 3, het nummer met een omslag van Karel Appel. Ik heb alleen niet de illusie dat een dergelijk dreigement de schuldige zou kunnen bewegen het mij terug te sturen. Ik ben het kwijt en zal het nooit kunnen vervangen, want er worden nu antiquarisch reusachtige sommen voor betaald.

Het tijdschrift *Braak*, dat Remco Campert en ik in 1950 hebben uitgegeven, is een verzamelobject geworden. Vooral de complete serie is nu zijn gewicht in goud waard. Ach, als wij dat eens hadden kunnen vermoeden in die tijd - we durfden er nauwelijks geld voor te vragen.

Dachten we dan nooit: je zal eens zien, later? Nauwelijks. Ik voelde me vooral schuldig dat ik voor dat tijdschrift mijn wiskundestudie verwaarloosde. Waarop berustte dan de toewijding, de tijd en het geduld die we er aan besteedden? Als ik daar nu over nadenk kom ik tot de volgende conclusie dat we het in de eerste plaats voor ons plezier deden. Vandaar vermoedelijk dat schuldgevoel. Nou ja: ik wil niet beweren dat we onaangeraakt waren door de wens beroemd te worden, maar de voornaamste drijfveer was toch: iets maken dat we zelf mooi vonden. Het is iets waar ik nog steeds mijn geestverwanten aan herken: mensen die *daar* alles voor over hebben.

Dat was ook de reden dat we op een dag Karel Appel benaderden voor een omslag. - Kom maar eens naar m'n atelier, zei hij, dan zullen we er over praten.

Het atelier van Karel Appel was toen bij de Amstel, ik geloof in de Gijsbrecht van Aemstelstraat. Het was op een zolder en zodra we binnen stonden hoorde ik een vreemd, angsaanjagend geluid. Ik keek geschrokken rond, maar er was niets bijzonders te zien en Karel zelf leek het niet opgemerkt te hebben. Ik durfde niet te vragen wat het was. We kregen thee in een mok en hingen om beurten een onsamenhangend verhaal op over de oogmerken van ons tijdschrift.

Appel vond het allemaal allang mooi, zo leek het, en hij haalde een stapel gouaches tevoorschijn waaruit we er een mochten kiezen. Onderwijl zocht ik steels naar de oorsprong van het geluid, dat zich van tijd tot tijd plotseling herhaalde: een onbegrijpelijk brullen, als uit een enorme borst, een groot voorwereldlijk hart dat op het punt stond te barsten, maar niemand schonk er enige aandacht aan.

Intussen stonden we voor een moeilijk dilemma. De drukker van het omslag had ons een prijs genoemd voor een lijncliché, maar de gouaches die Appel ons liet zien waren niet af te drukken zonder halftonen. Ik durfde hem dat niet te zeggen. Tenslotte kozen we een voorstelling met veel contrast, zwart op lichtgrijs, waarvan ik dacht dat er met enige moeite wel een lijncliché van kon worden gemaakt.

Maar toen we met die gouache bij de drukker kwamen bleek dat een misrekening te zijn. De technische redenen zijn mij ook nu nog niet duidelijk: zelfs van gewone foto's kunnen lijnclichés worden gemaakt als het moet, een speciaal effect dat wel gebruikt wordt in de reclame. Maar zoveel is zeker, onze drukker kon het niet.

Wat nu? We voelden ons als herakles, die net ontdekt heeft dat hij de verkeerde Appel uit de tuin der Hesperiden heeft gehaald. Teruggaan voor een nieuwe, dat lokte ons geen van beiden aan. Tenslotte besloot ik tot een gewaagd plan, of in elk geval een plan dat mij toen heel gewaagd leek.

Niemand behalve Remco heeft het ooit geweten, maar de omslag van *Braak* No 3 werd gemaakt naar een valse Appel. Het was een door mijzelf met Oostindische inkt verwaardigde copie. Het was een tamelijk ingewikkelde voorstelling en het lukte niet in één keer; ook de handtekening gaf moeite en ik heb de hele tekening nog een keer overgemaakt uit vrees door de drukker als een vervalser te worden ontmaskerd.

De gelijkenis was niet volkomen: als je de copie naast het origineel hield was er wel enig verschil te zien, maar dat heeft niemand blijkbaar ooit gedaan. Ook Karel zelf heeft het verschil nooit opgemerkt.

Het is het mooiste nummer van het tijdschrift *Braak* geworden. De tekst was bijna volledig gecalligrafeerd en van illustraties voorzien door Lucebert; de ooms en tantes die behalve wat buren en kennissen het leeuwendeel van ons abonneebestand uitmaakten moeten vreemd hebben opgekeken. Misschien staat hier of daar nog wel, in een Old Finish boekenkastje tussen twee olifantjes, een volledige serie *Braak*, compleet met het veel gezochte derde nummer. Ooms! Tantes! Er staat voor duizenden guldens oud papier in uw boekenkast!

...

Jaren later heb ik Karel het geheim van mijn carrière als vervalser bekend. We waren intussen allebei naar Parijs verhuisd. Ik woonde op het Place de la Contrescarpe, niet ver daar vandaan, hij in de Rue Santeuil, een behuizing waarover al vaak is geschreven: een leeg leerlooierspakhuis, dat behalve door de bekende Nederlandse schilderskolonie ook bewoond werd door een armee van uitgehongerde ratten, die 's nachts aan Karels snor kwamen knagen als hij 's avonds snoep had gegeten.

- Een copie, zei hij, nou, da's toch leuk? Had 'm maar bewaard, ik zou 'm best gewild hebben voor m'n eigen collectie.

Toen herinnerde ik me het vreemde geluid in zijn atelier in Amsterdam. Remco had het ook gehoord: hij dacht dat het uit de schilderijen kwam. Ik

beschreef wat we toen gehoord hadden en vroeg wat het toch geweest kon zijn.

- Dat? zei Karel, dat waren m'n duiven. Ik had toen een duivenplat, daar op dat atelier.

Het moet wel waar zijn. Nooit geweten dat duiven zo'n geluid konden maken. De veronderstelling van Remco leek mij wat plausibeler: als de schilderijen van Karel Appel een geluid konden maken zou het daar zeker op hebben geleken.

Rudy Kousbroek

IN HOC SIGNO.

Superimposed
Je ziet hem nauwelijks maar vaker dan vroeger
de man de meester de koelak de bakvis
dan alles en meer en min

In die tijd zei je over een vrouw dat ze was als een heester
Daar nu minder zin in
Alhoewel

Eén haar op mijn hoofd was gekrenkt door liefde (J.E.)

Baardig niteraard bokkig
en toch niettegenstaande de credo-manie
hoffelijk tegenover jongens verdriet
Alle hondse ramschers
kregen onderdak

Ik geloof in liefde en in 2 emmertjes halen (S.V.)

In die tijd rijmde je alleen binnen
binnensmonds.

Die man keizer lakei engel charlatan
hij ebt en rolt er weer aan
Je wordt er in de spiegel niet beter van
toch komt hij soms weer in je kleren
een verhakkelde composiet
die traan en vloek achterliet
toen alteregos bezweken
hun dierbare namen frambozen ter borsthoogte (G.K.)

Tussen gegrom beweeg en herhaaldelijk verdwijnen
sjokt hij door je heen
je bent hem ooit eens slordig geweest

in die tijd zocht je koppig naar munten in de goot
en dat noemde je poëzie
sjofel ook in astrakan
meer nog floreerde het werkwoord : bielsen

Glaasjes, geschal, de laatste peuken
al het andere was gesjacher besmet

Die man vol fragmenten echos
gewillig als een uitgeblad
na die jaren bepoederd met
<u>O lethe vergeet mij de minnaar maidenface</u> (B.S.)
van haar maagdelijk gezicht de talkpoeder
met daarin de kusafdruk van verwisselbare jongens

in die tijd waren de kinderprachtige fonemen
verloederd maar dat kon de pret
bijlange niet
<u>liever dat dan trots maar beurs te zijn</u> (R.C.)
het wachtwoord : Spritzen of Blitzen

in die tijd had je Vespas zij kantelden
the Confidence-Man smakte neer
en lispelde schaamteloos : 'Schoonheid,

en brandschoon want goddelijke gnoom
sliep hij onder de bruggen overdag
verdwaasd bivakkeren (H.A.)
in zijn stoppels de olie van sardines
blik op het einde en op achterwerken
heidens huilend om al het andere

in die tijd van mimicry metamorfose melopee
deinden hij en jij mee
Kalizenjammer oehoe was de uil en de roep
o dans als de lopende borst van genot (L.)

ook de machines onverstaanbaar dus heilig
zeiden dat we broeders waren zeker in sepia
een wet vol rasters werd op de long gezet
echter elke dag veranderlijk onechter

tot riezje schaduwen klauwden
en jij en hij schaduw werden en verraad
en ineens was Chet Baker tandeloos

in die tijd was het heilig
en strunkelde je wuivend

maar een staketsel staat nog overend
staat nog te zwetsen :
"o poëzie o dierbaar letsel"

Hugo Claus

l'Acacia, la Lune, la Neige, *le Plafond, l'Orage, le Désert*	*ei, schoen, bolhoed,* *kaars, glas, hamer*
((hos maar blindelings	zitten kijken
door de groenvoorziening	binnen
molshopen kokhalzen er schaduw	lampen
hekken snijden er de kou	wanden
klamp maar wijfjes aan))	alleen
•	
(: verneukend kijken	zien
verkneukelt huisraad tot onraad)	bezielen
•	
(en de hoofdbewoner	denken
herdoopt in Barends, W.)	maken
•	
(moet uit een beker water	maken
een boom vriezen	hermunten
een humushoop uit een reportage)	
•	
(buiten, de buitenkant	kamer
van een graf een onbehouwen	leefruimte
steenvolume ontgroeien	toegankelijk
tegen de klok in)	tijdsbestek
•	
: onder een blok onder gestolde klodders	vaas (op)
onder de korenmaat	beeldbuis (op)
aambeeld voor blanke bollen	discorek
•	
messen zonder voeten	stoelen
de bres lokt	muur
een ijsblok door en door	radiator
•	
donker uit rubber gegoten	lamp
neergegooid	hangen
afkerig van massief stopverf	glazenkast
voor het grijpen	gesloten
•	
roetwolk schept ruimte links	muur
onkunst wappert	assemblage
een tampon wil daar niet wezen	kruisboog
•	
doorgang alweer	wand
met likdoornpleisters bij elkaar gehouden	pistolen

(of het - leuk - schietwilg gaat worden?) (straks)

•

(erudief) nadenken
(wat een exentrieke dans blijft het) zitten maken
op de voorvoet het open luik raampartij

•

verblekend niemendal overstolpt boekentafeltje
Op loden schoen wiegt plastiek
wat bleef in weke geboortestaat brons

•

bloedige ernst onder
van gescalpeerde vloer boven
au fond bestaat geen zoldering en

•

ontbreekt plaats voor bestraft kind kamerhoek

•

het gaat helemaal plant
één en al poriën de grond in rijzig
maar róód, meneertje, róód groen
vertoont neiging tot krimpen groeien

•

een bonte trein (zwarte)
oubollige rookcoupés stoelen
onder het mom van een muziekstuk assemblage

•

en ja het stootblok doorgeefluik
kan niet missen (waar achter)
sectie zou spermatozoën (opstelling)
aan het licht brengen botten

•

dan delfstof waarin het dompelen wordt bergmeubel
vloeistof waarin he hoornstoot telefoon
aankomt hout
waarop een wan drijft marmer

•

'teewater: zie kraantjeskan
ik zet niet wat ik zet dichten
ik zet koffie zet voorganger
schippertjelief parodiëren
zal je ooit overvaren?' dood

•

verboden T deur
of overtreders W citeren
van waterval in elk geval toegankelijk
druppels en forellen kruisen wapen-

er de klingen	verzameling
•	
(hoe maakt u het?)	maken
(zo)	stimuleren
•	
(in elk geval	tijdsbestek
een neiging tot krabben	schrijven
alsof een hemd van neteldoek	
het naderend park voorafgaat)	slagen
•	
((in elk geval een eenzaamheid))	tekst
•	

Proefneming, met als aanleiding een van Magritte's bekende werken waarin afbeeldingen 'ontoepasselijke ' opschriften dragen. In de tekst werd (quasi) geprobeerd om door visuele aspecten van een huiskamer averechts (wand wordt doorgang enz.) te beschrijven, op papier, uit de besloten ruimte óf een ontoegankelijk volume óf een 'buitenshuis' te maken. Vervolg op eerder geschreven 'contravormen'.

Jan G. Elburg

Ik zocht naar bijverdiensten, omdat ik als jong echtgenoot en aanstaande vader van een jongste-bediende-salaris niet kon rondkomen. Wat bracht mij ertoe een raamadvertentie te plaatsen, in de pennenwinkel op de hoek van Spui en Spuistraat, waar nu het Atheneum Nieuwscentrum gevestigd is?
De tekst kan ik niet meer te voorschijn roepen uit mijn geheugen, luidde ongeveer: Jongeman, 18, wenst zijn helderziende gaven te gebruiken om uit de financiële moeilijkheden te komen. Of zoiets, misschien wat slimmer, maar dat van die financiële moeilijkheden stond erin, dat weet ik nog. En die gaven, had ik die dan? Niet dat ik weet. Was ik zo geïnteresseerd in helderziendheid als ik dat nu (1985) ben? Zeker niet. Wist ik iets van helderziendheid af? In genen dele. Had ik er dan iets over gelezen? Absoluut niets; althans ik herinner mij dat niet. Geloofde ik in helderziendheid, i.c. die van mijzelf? Het moet wel - maar de eerste en enige reactie die ik kreeg op mijn 'brieven binnen onder nr.' liet ik onbeantwoord; iemand wilde een afspraak met me maken en ik ben er toch niet op ingegaan - angst voor de ontmoeting met een onbekende, angst voor consequenties e.d.
Ik denk er niet zo vaak meer aan; temidden van de *Quo-Vadis*-vriendenkring zittend ('kom er bij zitten'), terwijl zij helderziende, psychometrische waarnemingen doen, kwam de herinnering weer in mij boven - en hier zit ik nu in de zon van de Gouden Handen-kinderboerderij, broodje kaas, banaan (medewerkerslunchpaket) en nieuwe vragen rijzen. Hád ik die gaven, wist mijn onderbewustzijn dat dáar mijn weg lag, heb ik die gaven gefnuikt door de gedachte er geld mee te kunnen verdienen, en waarom duurde het nog tientallen jaren voordat ik via de literatuur, de poëtische weg, het leven van de autobiografie (IK EN MIJN AUTOBIOGRAFIE), tot de ontdekking kwam dat hier mijn voorland ligt?
Via de ervaringen - psychedelisch of anderszins - die mijn leven gevormd hebben, zie ik de overeenkomsten: mijn eigen uit de oerheugenis opgeroepen 'gemeenplaatsen' hebben dezelfde intentie, dezelfde gedrevenheid en dezelfde woordkeuze ook vaak, als ik hoor te voorschijn komen uit de mond van die Rotterdamse dames en heren, die met mensen aan de andere kant van de tafel spreken, terwijl hun vingers tastend over een foto, een ring of een horloge gaan. Geen rust totdat de laatste ziel is opgetrokken in het Eeuwige Licht, 'in het licht van de eeuwigheid wordt geplaatst.'
Plaatsen maar, plaats genoeg, ruimte te over, energie, positief en bevestigend, genezend en effektief - te over in het universum.
'Geen denkbeeldige lezer, maar een mens van vlees en bloed, tot wie je je moet richten - het woord van David Gascoyne tot de dichter gericht, individuen elk, *stuk voor stuk* (titel van Aat Veldhoen's toneelstuk, plaatsvindend op een nudistencamping), mens, mensheid, kind, ster, kosmos. Het motto van mijn drie talkshows in de Kosmos.
De zon koestert mij en de vrienden, bekend en onbekend, rondom, 'Natuurlijk bovennatuurlijk' is de titel van Noud van den Eerenbeemt's lezingenserie in de

Kosmos, en van Leo Uittenbogaard hoorde ik dat Harry van Tienen gisteren van geen ophouden wist; om half zeven moest hij aan de sluitingstijd - zes uur - herinnerd worden. Hoe helder zie je? Nu, hier - en terug of vooruit? Alles is of komt goed: gun de veranderingen de tijd en ruimte om zich te kunnen voltrekken. Alles is zoals het is en alles gaat zoals het zich volgens welk plan dan ook (God, de evolutie) dient af te spelen.
Toeval bestaat niet; wat wel bestaat zijn de betekenissen die wij trachten te achterhalen, als het om de waarheid aller dingen gaat, de ervaringen die ons ten deel kunnen vallen, die geprogrammeerd, toevallig, een samenloop van omstandigheden, bewust of onderbewust, onbewust of bovenbewust zijn, veroorzaakt, of het gevolg van - zomaar aanvaard, of tegenstribbelend ondergaan. Wat maakt onze keuze uit, onze levenswijze, onze menier van denken of voelen?
Hebben wij er deel aan, maken wij er deel van uit, is het in ons belang, heeft het leven iets op ons gemunt, en wat staat ons nog te wachten? Ongetwijfeld krijgt ieder mens te maken met aangelegenheden die ongrijpbaar of onpeilbaar, ondoorgrondelijk genoemd, onvoorstelbaar zijn; wie dat ontkent of negeert, wie daar geen rekening mee houdt, wie daaraan geen aandacht schenkt, laat veel aan zich voorbijgaan, dat de moeite waard is nader bekeken en onderzocht te worden.
Wie dat niet doet, sluit zich af voor samenhang en verbondenheid.
(Dagboekbladen, september 1985)

Simon Vinkenoog

Zelfontplooiing

Halfblind naar het video hasarnitval veroorzaakt
daaraan heb je geen flauw benul
of als de gigantische intrigante dut
dat je dan als hennetaster als kontige
pieper maar wat grabbelt
in je hobby-kit vol zelf ingeblikt gebabbel

je voelt je nu nog geen fluim op de pof
wel wat ziek met stront en stof
op je koninklijke spiegel en dus te waarig
om uniek te zijn op het lege score-bord
balrak losbol nu is er maar één dagtaak
je zelf te vermaken tussen slapen en afwezig
en uit gewoonte zoek je in ledigheid vermaak

— je mag dan haast blind en doof zijn
toch ben je een goed leesbare stikker —

daarom grijp je ten einde raad
boterzuchtig in de kleffe mortel
in het denkwerk van een kerk of sekte
om aan je zelf te werken en te bouwen
vanuit de diepte van je achtergrond
maar oh wee terstond verdort de wortel
van ook die vernieuwende ambitie

— want de glorie van een goeroe of een god
draait jou een loer en slaat je kapot —

oh wind vol zomersproeten
oh wangen als witteen wasierende haren
in de duinpan en oh schedeldak hoed van de
speelman die zo goed vliegen kon - niet stuurloos -
maar wel klakkeloos van kop naar kop
hier ligt een hoetelaar martelaar ingestort
een ruïne van heilsweek en gekte

Lucebert
Xabia, '87. III. 20

een geur van verbrande veren

voor Remco

Men komt thuis, het is maart, men ontsluit
het verwinterde huis, afzijn gebrek
hebben webben gestrikt, meeëters verteerd, de uil
door de schoorsteen de dood in gedreven

de vloer vol hulpeloos dons, de boeken kalk
wit bescheten, de glazen aan gruizels
op het eeuwige bed een proper karkas
met machtige vleugels

wat heeft men gedaan vandaag
takken geraapt, de kwijnende vlier beklaagd
vuur gestookt van afval -

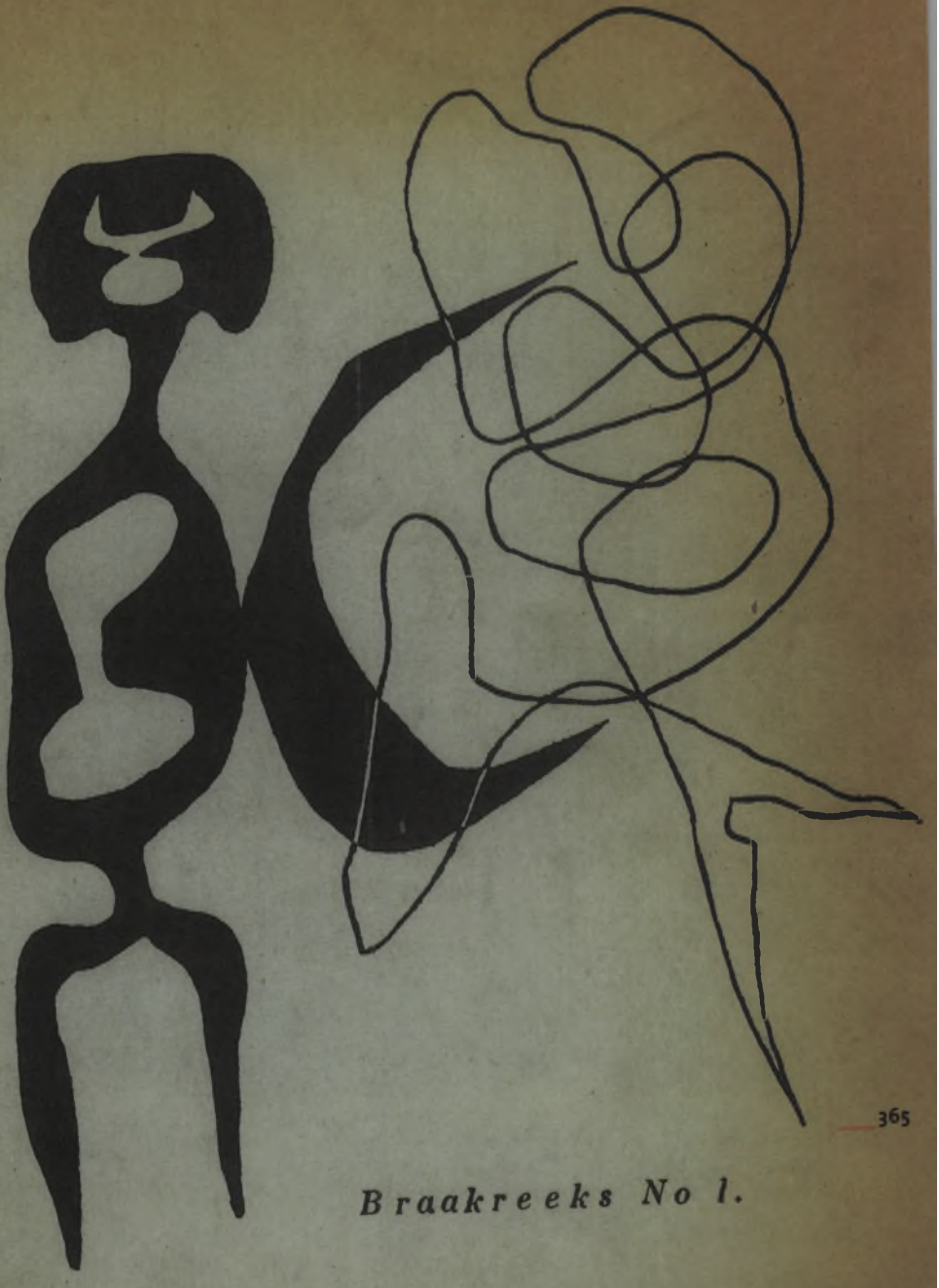
28/5/87
Vinkenoog

Woon in mijn hand!
haar stem wijst vingertoppen
uit de pols wegvloeiend
in de dwaalgangen van de huid
tot in het onderhuidse tasten.
tot woorden aan de tong verdorren
en in haar ogen vensterbanken
opstaan die het zicht uitstoten
dat klimop loert in de sponningen
Woon in mijn hand!
maar straks breken de drempels
onder soldaten die de flessen legen
onder soldaten die de monden vullen
met gekrijs. hoor je de meeuwen
schateren?
Woon in mijn hand!
allemaal afval van later
waarin we wonen
en wat we eten.
Woon in mijn hand!
dan zul je witter dan in zand
gewassen zijn, een weiland
tussen sloten uitgedronken,
met de kanspaarden in
de krans van loofbomen
een water opgeklaard vertaald
in geel en rood tussen het blauw
van havens en blue heaven...
...en hoeveel het raamoog van
mijn overburen de ratten? zij
leven van mij, haverzak.
ik ben getrouwd aan dit gewone huizen
met de gedachte aan een wilde vlucht.

Bab Westerveld

fragment uit *De witte bruidegom*, gedicht, 1951

LUCEBERT DE ANALPHABETISCHE NAAM

365

Braakreeks No 1.

wij zijn gezichten
wij hebben het licht gestolen
van de hoogbrandende ogen
of gestolen van de rode bodem

ik ben
veel vuur
veel golven van vuur
vissen die stil zijn als het gezicht dat
steen is
ik ben
veel van steen en alleen als
vissen in watervallen
ik ben alleen alleen beenlicht en
steendood

wij zijn gezichten
open en rood zijn wij
licht
zijn wij
open
wij zijn
ontplofbaar

ik weet niet wat
steen werd
ik weet wel wat
dood is

dood is ik word
ik word recht weer
ik word geroofd en ben weer
echt licht

Nu na twee volle ogen vlammen
spreken dag en nacht de arme stenen
als een bitter mes kan snijden
goemoedige zoetwaterhommen
en een tong papier met tekens
die een taal van woorden waren
waar de zwijgzaamheid zich prijsgaf

zachte liefde in haar kooien
rose creme als karbiezen
heeft harde trappen uitgedacht
en ik was daarbij

boven murmelden de vlammen
in klamme mantels
ik was bang en bang en brandend
gleden ogen naar beneden
twee van voren een van achter
keken mij strak aan

het was een paard
het werden dalen
het werden bergen
ik was daarbij
het waren sterren

de sterren spreken beter
maar laat mij nog praten
laat mij nog stamelen

niemand is gezonden
woorden te wegen en te bezien
men strompelt vrijwillig
van letter naar letter
roept oe en a
in de schaduw der schaamte
de lichamelijke taal
maakt licht ons en schande
gaat sprakeloos schuil

368

De welbespraakte slaap

Bed in mijn hand
bed in mijn oor
bed in mijn hersenen
met ogen
met ogen
en oren vleugels zonder glimlach

zwart wordt wakker
ik word wakker
als een tandeloze mist lig ik
zinken vol licht
en open de radio en
men komt mij stemmen brengen
opdat ik staan zal en zeggen
er ligt licht in mij
ik ben bitter
maar ik ben wit
goed

goed men begeeft zich en 1 langzaam gaan
licht en nacht hoog en laag 2 men zingen
hoort en trillen in met passen versnel-
de kolommen steenworpen als wormen in
de blauwe ademhalende vlucht hoog en la-
ag ja en neer en neer en nog eenmaal
komt de natuur ons te wie wa zo hammen
tegemoet drijf en draf palm klem en ram
dat het breken kan 3 1 kilo jammerpap
kamschoon
nietwaar wel
goed

taal die in wormen spuwt
taal zonder maag
maar met kragen om
taal die jee en na naait
op levenslange wangen en lippen
ik ben een taal

die als water wegzwemt voor een tuil
lucht

men zei en
men heeft mij gemaakt en
men heeft gezegd:

voor 3 doden krijg je een gezicht. ik zei:
nee een onbeschilderd gezicht wil ik niet
dat is mij te grijs. goed dan leggen we er
een dubbeltje op. er is nog groen nog
geel wat paars. geen rood. vroeg ik. zeg
wat denk je wel, rood rood, ben je gek
geworden. ja. antwoordde ik. dat hadden
we wel gedacht. er komt een leger. zo
plotseling? er komt een vleespret. maak
je niet druk er komen er negen. dan ben ik
te laat. voor wat. Mr.W.Pijn. pardon
DE pijn W de pijn. drank. drof dorsten we.
piestoolsaacraankoosmen? om ons te bevrij.
den mens en het meisje waste het water
opdat zij zwemmen zouden
waar het water was als een vloek of als
eden voor. de trechter die ossegoed vloei-
end rechtspreekt
a e t h e r w e n d e
het is nu precies 3 minuten over negen, wij
verbinden u met de frisse lucht, zij zal
vanavond voor u zingen: de dood is maar 2
maal alleen: muziek van mamma woorden van
pappa:
in de ogen ingekuild
loopt uit het licht
de ervaring een graf een grot
van vlees en bloed
omdat de mens altijd wenst
warm te zijn in zijn ijs
omdat ik zei
doordat het hoofd dood is
moordt men de buik

als een stomdronken tong voor mij knielt
spuwt
een te dure zoen
als alle kussen
onwederoud
ontzagwekkend geleerd

toen toen ook
kwam de poppensnellerschij
uit ui
t u
it
au
scheurde uit mijn voorhoofdrempels
torens vleugels
bij kattebellen af
(een pauwkind ingepeperde vlinder)
ja
vaak af
vaak opgemaakt
heel veel stapel
en kogelrond snakkend

en in mijn mond als eten

* * *

Toen wij met een witte motor vlees sneden
werd ik zelf geboren
geboren als een plas
zich uitslaat het hart
een plas adem
een meer woorden
na parijs en rome
na af en aanwezigheden
loei en kef ik
lucebert

Als het komt
laat vader dan een foto maken
van die kleine machine
die straks schaken leert of breien

jawel jawel
meer en meer in scherven geschoten
vruchtwater
een pijn
als een zorgvuldig afgebroken muur
omdat ze een bontmantel nabootste toen ze hele-
maal naakt was en haast openbrak als een onder
de voet gelopen brisantbom op kerstmis toen
ik de nieuwsdienst gloeiend oplsloeg en
aan godverdomme zei ik er is god
beter weer oorlog meer haarwater kiplekker
ei onweer we betraden een zaadhandel breed-
uit daar de dag aanbrak aan een opgeheven zak-
mes
5 uur
meer mis
meer pijn
meer medelijden
meer medelijden op een stoel
of in die stilstand van de nageboorte
waar heel de wereld niet uit wijs wordt
een stenen snoepende salamander
tussen de bijbenen

een gebluste ster
terwijl het nadert

Er is ik en er is
daarin een naam
de lucht verstaat men
maar de mens niet

en er stemmen zeggen
ons is een straat je hebt
een paar vleugels vliegen
maar één is alleen

wel mijn weg ik op
en mijn mij ontmoet ik
wij komen bijeen
groet mij groet mij en
wij zijn weg

wij zijn leeg
er laait geen taal
maar donker licht er vaart
dat nog talloos is
dat nog taalloos praat
mij versta ik niet

er is ik en er is
daarin een er
de lucht verstaat men
maar de mens niet

In de hitte
er kwam een gescheurde officier
wat water halen voor zijn kleine maagre
doodvermoeide wonde
maar wij waren in een zaal
vol slechte remmen en rijpe
vlammen met een oorvol as
en ik zei
als het wintert wil ik je wonde wel bevriezen
met een mond spooksel
maar nu verdampen de stenen
en nu vervliegen de lippen
in een geervliet van hijgen

hij schudde het hoofd
als een roofdier in een kraag van zand
boven op onze ogen
stapelde hij zijn klauwen en
wegaan jezusmeters hoog
hij kraaide
een regiment van lidtekens lag op ons gezicht
in rode tenten in loopgraven
hoogwit op ons voorhoofd
nu is het winter zei hij
nu ben ik een ijzeren duif
nu kan ik vliegen met messen en krissen als veren
hoor maar ik rinkel en ik
kir ik kir ook

hij rinkelde en rimpelde als een mank vliegwiel
ik nam zijn aangeschoten wiek
luister zei ik wij willen weten waar de valse
voorwendselen vandaan komen
hij kinikte
het is een ei eerst zei hij
dan is het een gaatje in het aangezicht
ik heb ze in mijn lange leven zien doodbloeden
leegstromen als vechtende veeverkopers
geen heeft een ster
wees gerust geen geeft een streep

374

die avond kouder en kouder
wij mompelden in het donker
zag en op de plek waar eens een zaal
zijn brede borsten spiegelde
een doffe trommel vol bloed
vleugels sloegen daarop
kirrende marsmuziek

* * *

Er is alles in de wereld het is alles
de dolle hondenglimlach van de honger
de heksenangsten van de pijn en
de grote gier en zucht de grote
oude zware nachtigalen
het is alles in de wereld er is alles

allen die zonder licht leven
de in ijzeren longen gevangen libellen
hebben van hard stenen horloges
de kracht en de snelheid

binnen het gebroken papier van de macht
gaapt onder de verdwaalde kogel van de vrede
gaapt voor de kortzichtige kogel van de oorlog
de leeggestolen schedel
de erosie

er is alles in de wereld het is alles
arm en smal en langzaam geboren
slaapwandelaars in een koud circus alles
is in de wereld het is alles
slaap

Dit is mijn poppenpak
ik kijk gekromd

deze nerveuze leeggepompte mond
waarin de worm zich kronkelt
zich opheft als het doodshoofd
dat iets vergeten heeft en denkt
denkt kijkend op
de poort van de geboorte

geen huis
geen steen

helemaal stem

De Getekende Naam

Ik draai een kleine revolutie af
ik draai een kleine mooie revolutie af
ik ben niet langer van land
ik ben weer water
ik draag schuimende koppen op mijn hoofd
ik draag schietende schimmen in mijn hoofd
op mijn rug rust een zeemeermin
op mijn rug rust de wind
de wind en de zeemeermin zingen
de schuimende koppen ruisen
de schietende schimmen vallen

ik draai een kleine mooie ritselende revolutie af
en ik val en ik ruis en ik zing

De tabak vormt met de ringvinger zijn lippen
de tabak maakt een ring van lippen
de tabak maakt een ring van lucht
de blauwe lucht is omringd met roodblauwe lippen

de tabak heeft een te wijde jas aan
de tabak kan in zijn te wijde jas rondrijden
hij rijdt op een gekromde pijp
een recht gezicht rijdt mee

de gekromde pijp rijdt in de geopende lippen
het rechte gezicht rijdt in de omringende lucht
de tabak is hun gids
hij wijst de hoge blauwe lucht aan
hij prijst de paarse lage lippen
beide zijn blij

het gezicht en de pijp zingen
de rode lippen dansen om de blauwe lucht
en de tabak zacht
geurt en lacht

ARP

Tegen de polsslag van het steen
klopt de gedachte van de hand
ritselt de rokzoom van trottoirs
ademen rotsen over mij heen
staat de oxyde der zee
op de brandbreekbare ogen der aarde

dwars door mijn mond door
breekt het harde gat van gebaar
en mijn stem wenkt
stilte galoppeer maar
stilte galoppeer maar
geen gewicht dat meer denkt

zo
ben ik tot over mijn oren verloofd met het licht
het licht koopt mij op
loopt op mijn tred mijn hals mijn haar
een mars van mens
de echte mens die wenst

stilte galoppeer maar
door de verstilde galoppade

380

BRANCUSI

Robuste bal als een buste
kussen als glazen kogels
obelisken als vliegende vissen
vage vogels als kussen

wufte vleugels
spelen met gewichtige stenen
een spel van stem en stilte

zwanen als besneeuwde tempels
kussen als beschaduwde poorten
drempels tussen lucht en aarde
schuwe zwanen als kussen

Kronick.

MOORE

Het is een aarde die drijft en rolt door de mensen
het is een lucht die zucht en blaast door de mensen
de mensen liggen traag als aarde
de mensen staan verheven als lucht
uit de moederborst groeit de zoon
uit het vadervoorhoofd bloeit de dochter
als rivieren en oevers vochtig en droog is hun huid
als straten en kanalen staren zij in de ruimte
hun huis is hun adem
hun gebaren zijn tuinen
zij gaan schuil
en zij zijn vrij

het is de aarde die drijft en rolt
het is de lucht die zucht en blaast
door de mensen

382

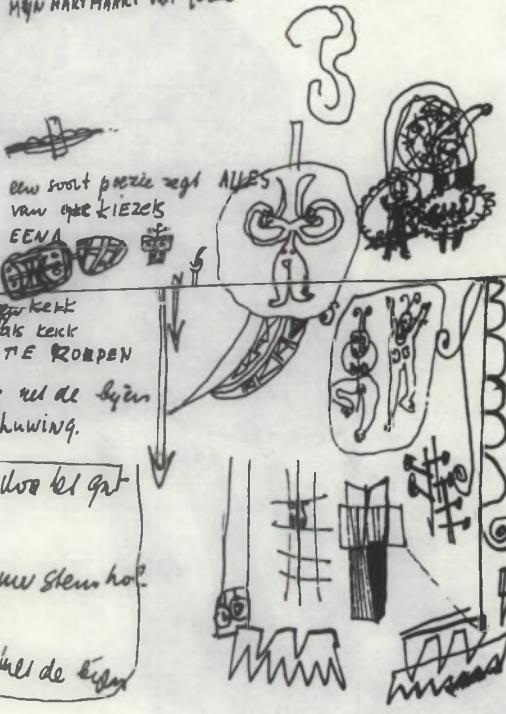
APOCRIEF

lucebert

MIJN HART HAART VOL+ gehoel
een soort poezie zegt ALLES
van opeKIEZELS
EENA
TRACHT MY NIET TE MAKEN als KEIK
EN JOUW STEM HOL IN MY TE ROEPEN
WEES toch voorzichtig tot de bijen
Laat rovil als WATERschuwing.
kijk jij kan mimes Hoe het gat
dan Laat dat
een twijg
Wees is jouw stem hol
in hij te weeen
hiel doen
voorzichtig toch tot de bijen

LUCE
BERT
APO
CRIEF
LUCE
BERT
APO
CRIEF

APOCRIEF
LUCEBERT

Abonneelijst:

Net als op de oorspronkelijke lijst is overal de toevoeging 'Amsterdam' weggelaten waar die had kunnen staan.

[1] J.B.W. Polak, Herengracht 513

[2] B. Dorpema, Nassaukade 394 III

[3] R. Elzinga, P.C. Hooftstraat 51

[4] J. Broedelet, Huidekoperstraat 23

[5] H.R. Kousbroek, Sarphatipark 131

[6] C.C.E. Kremer, Keizersgracht 322

[7] H.A. Kater Westermarkt 8 Bv.

[8] B. Willemse, Amstelkade 108

[9] M. Frenkel, V. Eeghenstraat 135

[10] R. Abspoel, K. v. Manderstraat 9, Haarlem

[11] M. Harten, Ceintuurbaan 11, Hilversum

[12] I. Schuurman

[13] J. Delmonte, Sarpathipark 131

[14] J.L.H. Strackee, Jekerstraat 48

[15] L. Strackee, Kloverniersburgwal 101

[16] M. Schönbeck: Olympiastraat 7

[17] H. Bentz vd Berg, Weteringschans 126

[18] T. Lutz, Sarphatipark 7

[19] J. Eylders, Korte Leidse dwarsstr.

[20] J.G. Bomhoff, Roerstraat 48 III

[21] R. Gilhuys, Raamdwarsstraat 3

[22] W. Doude v. Troostwyk, Schoolstraat 7, Utrecht

[23] C. Visser, Nwe. Keizersgracht 7

[24] M. Boesnach, Reguliersgracht 36

[25] H. Fontaine, Linaeusparkweg 57

[26] M. Zelvelder, Dennenweg 52, Den Haag

[27] L. Eringa, Westeinde 2

[28] H. v. Marle, Ruigroklaan 136, Den Haag

[29] R. Ricker, Krakelingweg 2, Zeist

[30] L. Bakker, Julianalaan 74, De Kaag (post Abbenes)

[31] R. de Graaf, Fr. Hendrikslaan 97, Den Haag

[32] K. Schuur, Schapendrift 23, Laren

[33] K. Appel, G. v. Aemstelstraat 2

[34] A. vd Moer, Leidsekade 66hs

[35] H. Steenhuisen, Elzenlaan 63, Hilversum

[36] F. Brunst

[37] R.N. Berg, Wilhelminalaan 3, Bergen NH

[38] H. Bakker, Schaapstraat 45, Leeuwarden

[39] I. Valkema, Kromboomsloot 44

[40] A. Nijssen, Kazerne, Den Bosch

[41] Heyink [= Gerrit Jan Hijink] [Admiraal de Ruyterweg]

[42] F. Langen, Amstel 85

[43] J.W. Jonker, J. Luykenstraat 24 c/o Sanders

[44] J. Bouwmeester, Vondelstraat 38

[45] R. Bosma, Surinameplein 14

[46] H. v. Straten, Nieuwe Rijn 33a, Leiden

[47] R. Polak, Minervalaan 59 III

[48] Campert van Hall [doorgestreept en vervangen door] De Bruyn, Goudenregenlaan 96, Den Haag

[49] P. Bijhouwer, Dennenlaan 3, Bennekom

[50] H. Kalbfleisch, Taanmanstraat 6, Zaandam

[51] C. Eggink, Laraissestraat 108 II

[52] Mr. J.C. Bloem, Oosterpark 82

[53] Wijmie Fijn van Draat, Paadje 26, Laren

[54] J.M. Kousbroek, Janninksweg 139, Enschedé

[55] W. de Ruiter, Lorentzkade 156, Haarlem

[56] J. Hanlo, Rustenburgerstraat 368 III

[57] H. v. Pelt Nobel, Brouwersgracht 242

[58] A.B. Frielink, Laplacestraat 13 bv

[59] Guurt de Bruyn, Muyskenweg 9, Zuilen

[60] F. Rutgers, Wittenburgerweg 152a, Wassenaar

[61] H.R. Eyl, Weesperzijde 35

[62] Simon Vinkenoog, 21 Boulevard Jean Jacques, Clichy (Seine)

[63] Henk Boekenoogen, Oude Zijds Achterburgwal 189

[64] Mevr. 's Gravensande, Valkenboskade 663, Den Haag

[65] A. den Hartog (rekening naar Erasmus), Cremerstraat 9bis, Utrecht

[66] Halbo C. Kool, Zomerdijkstraat 6

[67] V. Geuns, K.-Leidsedwarsstraat 47

Losse nummers aan:
lectuur- en vertaalbureau Polyglotte, Sparreweg 20 (Oost)
Gerrit Kouwenaar, Jacob Catskade 45
Jan Elburg, Herengracht 406
W.J.H.B. Landberg, Maasstraat 80

INHOUDSREGISTER

– p poëzie
– e essay
– m redactionele mededeling
– vp vertaalde poëzie
– pr proza
– t tekening
– vpr vertaald proza
– rm ready made
– c gekalligrafeerde tekst
– [...] informatie niet in *Braak* vermeld. De talloze vermeldingen in dit register van Lucebert als niet-signerend kalligraaf en tekenaar zijn niet tussen vierkante teksthaken gezet.
– '...' eerste drie woorden van bijdragen zonder titel
– a advertentie

Braak 1 mei 1950
Braak 2 juni 1950
Braak 3 [juli 1950]
Braak 4 augustus [= oktober] 1950
Braak 5 [december 1950]
Braak 6 [februari 1951]
Braak 7 [augustus 1951]

redactie nummer 1 en 2: Remco Campert en H.R. Kousbroek jr.
redactie nummer 3 tot en met 7: Remco Campert, H.R. Kousbroek jr, Lucebert en Bert Schierbeek. Bab Westerterveld was met ingang van nummer 4 redactiesecretaris.

Dit register heeft uitsluitend betrekking op de zeven 'oernummers' van *Braak*. De paginaverwijzing is dan ook geënt op de oorspronkelijke paginering.

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
Andreus, Hans		
Omar Organdie [p]	*4*	*77*
Bloesemtak [p]	*4*	*77 – 78*
Het Woonschip [p]	*4*	*78*
De heesters in de tuin [pr]	*6*	*154 – 155*
Appel, K.: zie Kousbroek, H.R.		
Augustin, Niels		
Babal [p]	*7*	*182*
Zabal [p]	*7*	*182*
Cabal [p]	*7*	*182*
Bab [p]	*7*	*182*
Ball [p]	*7*	*182*
Boekenoogen, H.		
[omslagillustratie] [t]	*6*	*[voorplat]*
[omslagillustratie] [t]	*6*	*[achterplat]*
Campert, Remco		
[Remco Campert]		
'dichten is liegen' [p]	*1*	*1*
Campert, Remco		
De schone jongeman [pr]	*1*	*13 – 14*
onder pseudoniem Vincent Mureno		
1 *'vois tu bien' [vertaling Rudy Kousbroek] [p]*	*1*	*15*
2 *'deze dingen hebben' [p]*	*1*	*16*
3 *'ik waag mij' [p]*	*1*	*17*
4 *'zijn hoepel rolt' [p]*	*1*	*18*
'in ons goede amsterdam' [p]	*1*	*18*
onder de initialen R.C. *in de rubriek Besprekingen*		
'Enige flinke jongens' [e]	*1*	*19*
'Jacques Gans heeft' [e]	*1*	*19*
'In de Windroos' [e]	*1*	*20*
onder de intitialen V.M.		
Geen Zee [pr]	*1*	*23 – 24*
Campert, Remco		
Gedichten		
1 'de hemel is' [p]	*2*	*25*
2 'nu je naast' [p]	*2*	*26*
3 'je moet niet' [p]	*2*	*27*
4 'nu zit ik' [p]	*2*	*28*
5 'nu is er'[p]	*2*	*29*
[Campert, Remco, samen met Kousbroek, H.R.]		
Redactionele Aantekeningen[e]	*2*	*30*

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
onder pseudoniem Vincent Mureno		
1 *'ze hebben ons' [p]*	*2*	*48*
2 *'dichters vliegen door' [p]*	*2*	*48*
Campert, Remco		
Oude Dichter [p]	*3*	*69*
Dichter Media Vita [p]	*3*	*69*
Dichter Arriv_ [p]	*3*	*69*
onder pseudoniem Erce		
[omslagtekening]	*4*	*[voorplat]*
[Campert, Remco]		
'het kind dat' [p]		
Campert, Remco	*4*	*102*
Een soort van grieflied [p]	*4*	*103 – 104*
onder pseudoniem Erce		
[omslagtekening]	*4*	*[achterplat]*
'Ik had je bloemen' [p]	*5*	*104*
Een neger uit Mozambique [p]	*6*	*149 – 152*
Carrew [=Carew], Jan		
Cami Omuherero Omutua [p]	*7*	*165 – 166*
Kona Waruk [e]	*7*	*167*
Claus, Hugo		
'met cactussen in het blauw' [p]	*6*	*156*
'de gevangen vogel' [p]	*6*	*157*
Elburg, Jan		
Bedje en kadetje [e]	*4*	*93 – 96*
Götz, Karl Otto		
[houtsnede][t]	*5*	*[omslag]*
Hadewijch		
'Tvergaderen en was' [p;rm]	*1*	*5*
'Der minnen plegen' [p;rm]	*1*	*6*
'Dicke roepic hulpe' [p;rm]	*1*	*7*
Hanlo, [Jan]		
'Hou je van me' [p]	*5*	*136*
Holmes, James S.		
Amsterdam Suite [p]	*7*	*174 – 176*
Janema, Leins		
Krantenbericht [p]	*4*	*88 – 89*
[Klatser, Leo]		
[tekening] [t]	*5*	*106*
[tekening] [t]	*5*	*110*
[tekening] [t]	*5*	*112*

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
[tekening] [t]	*5*	*116*
onder pseudoniem Leo Peters		
'Llanho y Homenaje por Federico Garcia Lorca' I + II [p + t]	*5*	*131-133*
[Klatser, Leo]		
[tekening] [t]	*5*	*135*
Kousbroek, H.R.		
'De titel van dit blad' [e]	*1*	*2-4*
1 'een kamer boven' [p]	*1*	*8*
2 'het dempen van' [p]	*1*	*9*
3 'zij kwam de' [p]	*1*	*10*
4 'jouw wegzijn kan' [p]	*1*	*11*
5 'een krijsend beest' [p]	*1*	*12*
[Kousbroek, H.R.]		
'vois tu bien' [vp]	*1*	*15*
onder de initialen H.R.K.		
in de rubriek Besprekingen		
Het zou Eduard Elias' [e]	*1*	*21-22*
[Kousbroek, H.R., samen met Campert, Remco]		
Redactionele aantekeningen [e]	*2*	*30*
[Kousbroek, H.R.]		
De personen of bladen' [e]	*2*	*30-31*
Kousbroek, H.R.		
Gedichten		
1 'mijn ogen branden' [p]	*2*	*41*
2 chantilly [p]	*2*	*42*
3 'nu dat er' [p]	*2*	*43*
4 'onder de douche' [p]	*2*	*44*
5 'ik heb je' [p]	*2*	*45*
onder de initialen H.R.K		
in de rubriek Besprekingen		
'Met plattegrond, een bundel van J. Meulenbelt' [e]	*2*	*46-47*
'In de flap van Nico Verhoeven' [e]	*2*	*47-48*
onder pseudoniem K. Appel		
[omslagtekening][t]	*3*	*[voorplat]*
Kousbroek, H.R.		
1 'dit weten kan [p]	*3*	*63*
2 'zo chantilly zonspattend' [p]	*3*	*63*
3 'zo komt de heilige' [p]	*3*	*64*
'terwijl zij stond' [p]	*4*	*91*

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
'laten wij het' [p]	*4*	*91*
'bij het veranderend' [p]	*4*	*92*
kleine fuga voor verdronkenen [p]	*4*	*92*
'... omdat we een vrouw' [e]	*4*	*98-99*
'binnen mij zijn' [p]	*5*	*128*
'soms kan ik nergens' [p]	*5*	*135*
Kousbroek, Rudy		
'als kind heb ik' [p]	*6*	*158*
'in the states' [p]	*6*	*159*
Kouwenaar, Gerrit		
Toen ik jong was		
I Toen ik jong was in 1933 [p]	*3*	*70*
II Toen ik jong was in 1943 [p]	*3*	*71*
III Wat zal ik zijn in 1953 [p]	*3*	*72*
De melk der lente [p]	*4*	*97*
'Tewoja terneuzen ioka' [p]	*6*	*137*
Lijsen, Nico		
[omslag] [t]	*7*	*[voorplat]*
[omslag] [t]	*7*	*[achterplat]*
Lucebert		
1 Arp [p]	*2*	*32*
2 Gedicht voor de komende oorlog [p]	*2*	*33*
3 'de sneeuwtrap van' [p]	*2*	*34-35*
4 'een wijze vrouw' [p]	*2*	*36*
5 'onder de wind' [p]	*2*	*37*
6 'wit en licht' [p]	*2*	*38*
[omslagtekening][t]	*3*	*[voorplat]*
'De Nederlandse litteratuur is dood,		
lang leve de Nederlandse literacteur' [e]	*3*	*49-52*
Dans une Eglise [t + k]	*3*	*53*
[vignetten] [t]	*3*	*54-61*
[4 advertenties] [t]	*3*	*62*
Mutations [t]	*3*	*65*
Poëzie easy job [p + t + k]	*3*	*65-67*
'Knevel de vogel' [p + k]	*3*	*68*
[tekening] [t]	*3*	*68*
[advertentie] [k]	*3*	*68*
Oude Dichter [k + t]	*3*	*69*
Dichter Media Vita [c + t]	*3*	*69*
Dichter Arriv_ [k + t]	*3*	*69*
'I Toen ik jong was in 1933' [kc+t]	*3*	*70*

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
'II Toen ik jong was in 1943' [k+t]	*3*	*71*
'III Wat zal ik zijn in 1953' [k+t]	*3*	*72*
'Braak Bouwblad' [t]	*3*	*72*
'Nu komen ook de kooien' [p+t]	*3*	*73*
His Master's Voice [t]	*3*	*73*
'(adv.)' [t]	*3*	*74*
'Hu-We-Wie' [p+t]	*3*	*75*
[schets omslag nr. 5] [t]	*3*	*76*
[omslagtekening] [t]	*3*	*[achterplat]*
[omslagtekening] [t]	*4*	*[voorplat]*
[tekeningen] [t]	*4*	*77*
[tekeningen] [t]	*4*	*78*
[Het boek ik] [t]	*4*	*79-87*
'(adv.)' [kc+a]	*4*	*87*
'Die Fliege, die' [m + k]	*4*	*96*
De melk der lente [t]	*4*	*97*
Snel [a+t]	*4*	*99*
'Diep onder de kath. kerk' [p+t+k]	*4*	*100*
'Zie de 4 mm.' [p+t+k]	*4*	*101*
Braak [t]	*4*	*102*
'Bordeaux die lieve Diotima' [m]	*4*	*104*
Braak No 5 [t]	*5*	*[voorplat]*
onder pseudoniem Scheffel, Oscar		
[zelfportret] [t]	*5*	*[voorplat]*
[Lucebert]		
Café Eijlders [k + a]	*5*	*107*
De Amsterdamse School [p]	*5*	*116-118*
'aan elke slaaf' [p]	*5*	*119-121*
'een dichter dringt door' [p]	*5*	*122-124*
'er is een mooie' [p]	*5*	*124-125*
'overal overeengekomen over' [p]	*5*	*125*
'vrolijk babylon waarin ik' [p]	*5*	*126*
'we zeiden tegen elkaar' [p]	*5*	*130*
De Urn [a + t]	*5*	*134*
Braak No 5 [t]	*5*	*[achterplat]*
'de wind wiegt' [p]	*6*	*145*
'ik draai een kleine revolutie' [p]	*6*	*146*
'as alles' [p]	*6*	*147*
Lucebert '51 [t]	*6*	*[148/153]*
'als het komt' [p]	*6*	*160*
De aarde is het paradijs [p]	*6*	*161-162*

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
uit: Het prentenboek voor nachtblinden		
W.C.(ker); het oog van gol [pr]	*7*	*178-179*
M., V.: zie Campert, Remco		
Mureno, Vincent: zie Campert, Remco		
Peters, Leo: zie Klatser, Leo		
Picabia, Francis		
'Dans une Eglise' [p;rm]	*3*	*53*
Polak, J.B.W.		
'Marsman debuteerde met' [e]	*2*	*39-40*
Portnoy, Ethel		
[onder de naam Alexandra Portnoy]		
road [p]	*5*	*136*
Redactie		
Braak [m]	*1*	*[voorplat]*
[colofon] [m]	*1*	*[0]*
Braak [m]	*2*	*[voorplat]*
[colofon] [m]	*2*	*[0]*
Redactionele aantekeningen [e]	*2*	*30-31*
[colofon] [m]	*3*	*[0]*
[opmerkingen] [m]	*3*	*74*
[Redactionele aantekeningen [m]	*3*	*76*
[colofon] [m]	*4*	*[achterplat]*
[colofon] [m]	*4*	*[blurb]*
[abonnementsgeld] [m]	*5*	*136*
ja [m]	*6*	*[163]*
Redactionele Mededelingen [m]	*6*	*164*
[colofon] [m]	*7*	*184*
Scheffel, Oscar: zie Lucebert		
Schierbeek, Bert		
Het Boek Ik [pr]	*3*	*54-61*
Het Boek Ik [pr]	*4*	*79-87*
Het Boek Ik [pr]	*5*	*106-115*
Het Boek Ik [pr]	*6*	*138-143*
uit: Het Prentenboek voor nachtblinden		
ZAAL(ig); Lilithoog [pr]	*7*	*177-178*
Hofje van Holland [e]	*7*	*179-181*
Vinkenoog, Simon		
hand [p]	*5*	*134*
goudkust [p]	*5*	*134*
Waruk, Kona		
Spring Equinox I-V [p]	*7*	*168-170*

Naam *Titel*	Nummer	Bladzijde
Warek [=Waruk], Kona		
Other Dimensions [p]	*7*	*171*
Pavilion [p]	*7*	*172*
The pillars of astonishment [p]	*7*	*173*
Westerveld, Bab		
Het oude huis [p]	*4*	*89-91*
[Westerveld, Bab]		
[tekeningetjes] [t]	*5*	*108*
[tekening] [t]	*5*	*121*
Westerveld, Bab		
het is laat.... [p]	*5*	*127*
[Westerveld, Bab]		
[tekening] [t]	*5*	*128*
Westerveld, Bab		
Radio [p]	*5*	*128-129*
[Westerveld, Bab]		
[tekeningen] [t]	*5*	*129*
[tekening] [t]	*5*	*129*
Westerveld, Bab		
Geen Zelfportret [p]	*6*	*144*
'ik ben uit brem' [p]	*7*	*183*
'sta uit je zit op' [p]	*7*	*183*

BRONNEN- EN LITERATUURLIJST

Bronnen- en literatuurlijst

Ongepubliceerde bronnen zoals brieven, dossiers en gesprekken, in de noten al verantwoord, zijn hier niet weer opgesomd. De onderzochte literaire tijdschriftjes zijn via het Personen- en periodiekenregister terug te vinden.

- Aafjes, Bertus, 'De God van Kloos is dood', in: *Elseviers Weekblad* 13-6-1953.
- Aardweg, H.P. van den: zie Staalman, G.
- Aerts, Remieg; *De Letterheren; Liberale cultuur in de negentiende eeuw: het tijdschrift De Gids*, Amsterdam 1997.
- *Johan C.P. Alberts, Feestelijke Ondergang, leven en werk van*, samengesteld en ingeleid door Jan de Hartog, Amsterdam 1950.
- *Archief De Vijftigers I en II*, samengesteld door Hans Dütting, Baarn 1983.
- Arnoldussen, Paul en Hans Renders, 'Willy Corsari. "Ik was helaas een wonderkind"', in: *Jong in de jaren dertig, Interviews*', Baarn 1999.
- B[akker], M[arcus], *De Waarheid* 8-11-1949.
- B[lom], J[aap], 'In de branding van de tijd; Jhr. Sanberg over Moderne kunst en de taak van het museum', in: *De Waarheid* 15-11-1949.
- Borgers, Gerrit, Jurriaan Schrofer, Simon Vinkenoog en Ellen Warmond, samenstelling *Schrijversprentenboek 10; De beweging van vijftig*, Den Haag 1965².
- Buelens, Elly, *Ad den Besten en de dichters van vijftig, De Windroos 1950-1958*, Leiden 1992.
- Burg, Fenna van den, *De Vrije Katheder 1945-1950; Een platvorm van communisten en niet communisten*, Amsterdam 1983.
- Calis, Piet, *Het ondergronds verwachten; Schrijvers en tijdschriften tussen 1941 en 1945*, Amsterdam 1989.
- Calis, Piet, *Speeltuin van de titaantjes; Schrijvers en tijdschriften tussen 1945 en 1948*, Amsterdam 1993.
- Calis, Piet, *De vrienden van weleer; Schrijvers en tijdschriften tussen 1945 en 1948*, Amsterdam 1999.
- Campert, Remco, 'I straaljager op maandag' en 'II het winterlicht', in: *Politeia* 7(1951)3.
- Campert, Remco, 'I heb je gezien de brandende man?', 'II de boot schuurt over de bodem', in: *Politeia* 6(1951)4.
- Campert, Remco, 'ken je de jongen die marihuana rookt', in: *Politeia* 7(1952)4.
- Campert, Remco, 'In Memoriam Mandril 1948-1953', in: *Mandril; Tijdboekschrift voor mensen*, juni 1987.
- Campert, Remco, in: Remco Campert en Jan Mulder, *Familie-Album*, 'Over mijn vader', Amsterdam 1999.
- Caspel, P.P.J. van, *Experimenten op Experimentelen*, Amsterdam 1955.
- *Cobra 1948-1951* [*reprint*], Amsterdam 1980.
- Cornets de Groot, [R.A.], *De kunst van het falen*, 's-Gravenhage 1978.

– Cornets de Groot, [R.A.], 'Inleidende verantwoording', in: Lucebert en Bert Schierbeek, *Chambre-Antichambre*, 's-Gravenhage 1978.
– Cornets, de Groot, R.A., 'Lucebert, Het oog van Gol', in: *Soma* 3(1972)23, p. 13-20.
– *Cornets de Groot, R.A., Met de gnostische lamp; Krimi-essay over de dichtkunst van Lucebert*, 's-Gravenhage 1979.
– Dorleijn, Gillis, 'Blower en Wailer; Over Jazz & Poetry', in: *Licht is de wind der duisternis; Over Lucebert*, [Groningen] 1999, redactie Hans Groenewegen, p. 241-242.
– Dotrement, Christian, (inleiding bij *reprint*) *Cobra 1948-1951*, Amsterdam 1980.
– Elburg, Jan G., *Geen letterheren; Uit de voorgeschiedenis van de vijftigers*, Amsterdam 1987.
– Eliot, T.S., 'Tradition and the Individual Talent', in: Ian Hamilton, *The Penguin Book of Twentieth-Century Essays*, Londen 1999.
– Engelen, D., *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst*, Den Haag 1995.
– Eylders, John, *Eylders; het leven van een tegendraadse Amsterdammer*, eindredactie Hans Redeker, Utrecht/Antwerpen 1971.
– Feijter, F.J.M. de, *Luceberts "Apocrief/De analphabetische naam"; Het historisch debuut in het licht van de intertekst van Joodse mystiek en Hölderlin*, Amsterdam 1994.
– Fokkema, R.L.K., *Het Komplot der Vijftigers; Een literair-historische documentaire*, Amsterdam 1979.
– Fokkema, Redbad, 'Heilige nuchterheid', in: *Licht is de wind der duisternis; Over Lucebert*, redactie Hans Groenewegen, [Groningen] 1999, p. 183-199.
– Freijser, Victor, 'De kunsttijdschriften en de receptie van de moderne kunst 1945-1951', in: *De doorbraak van de moderne kunst in Nederland*, onder redactie van Willemijn Stokvis, Amsterdam 1984.
– Gans, Jacques, *Het Pamflet; Weekblad tegen het publiek. Integrale fotografische herdruk*, Amsterdam 1980.
– Gelder, Henk van, 'Mandril zat langs de kant en bekeek het gedoe', in: *De Tijd* 7-8-1987.
– Giebels, L.J.G., *Beel. Van vazal tot onderkoning; biografie 1902-1977*, Den Haag/Nijmegen 1995.
– G[omperts], H.A., 'de lopende band', in: *Het Parool* 4-6-1950.
– Grazell, Karel N.L.: zie Janema, Leins.
– Hanlo, Jan, *Brieven, Deel I 1931-1962*, Amsterdam, 1989.
– Héman, Suzanna, 'Mijn ware naam', in: *Licht is de wind der duisternis; Over Lucebert*, p. 144-182.
– Hemels, Joan en Renée Vegt, *Het Geïllustreerde Tijdschrift in Nederland, bron van kennis en vermaak, lust voor het oog; Bibliografie Deel II: 1945-1995, Band B met de lemmata M-Z*, Amsterdam 1997.
– Heyting, Lien, 'Lien Heyting in gesprek met Rudy Kousbroek', in: Rudy Kousbroek, *De vrolijke wanhoop*, Amsterdam 1993.

– Hofland, H.J.A., 'R: Liever onzindelijk dan zuur; Naar aanleiding van een voetnoot', in: *Propria Cures* 4-11-1950.
– Hofland, H.J.A., 'Mexico in Nederland', in: *Propria Cures* 23-6-1951.
– Hofland, H.J.A. en Rooduijn, Tom, *Dwars door puinstof heen; Grondleggers van de naoorlogse literatuur. Met een documentaire over de Vijftigers op cd*, Amsterdam 1997.
– Hofman, Peter, 'Ik heb met de poëzie gezeuld; Bevrijding van de poëzie 1947- 1948', in: *Licht is de wind der duisternis; Over Lucebert*, p. 101-142.
– Holmes pp, James, *Early Verse; Selected Poems 1947-1957*, Amsterdam 1985.
– Holtrop, Aukje, 'Valeriusstraat 278; De literaire salon van Coos Frielink, *Vrij Nederland* 22-12-1984, p. 25-26.
– Hoogerhuis, Sietske, *Werk & Criterium; Literaire tijdschriften in Nederland. Bibliografische beschrijvingen, analytische inhoudsopgaven, indices*, Nieuwkoop 1981.
– Hugnet, Georges, *Surréalistische Schilderkunst; inleiding bij de internationale tentoonstelling van het surréalisme gehouden in de Galerie Robert Keizersgracht 527 te Amsterdam*, Amsterdam 1938.
– Helmond, Toke van (redactie), *i 10 sporen van de avant-garde*, Heerlen 1994.
– Janema, Leins, 'dit zijn wij geworden en wat eenmaal', in: *Propria Cures* 25-11-1949.
– Janema, Leins, 'Een vrouw voor Bami-Goreng (Novelle zonder psychoanalyse)', in: *Propria Cures* 17-3-1950.
– Janema, Leins, 'In memoriam Hans Lodeizen, Ia 'Het water dat', Ib 'Hij was temidden van zijn woorden', II 'Schrijf verder Hans Lodeizen, nu je in', III: 'Ik heb een dame ontmoet, haar', *Politeia* 5(1950)6, october, p. 10-11.
– Janema, Leins, onder zijn echte naam: Karel N.L. Grazell, *Literaire anekdotes uit Toen van Tijd, Nu van Taal* [2 delen, z.j., eigen beheer].
– Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 12, 2e helft, Leiden 1988.
– Kousbroek, Rudy, 'De analfabetische naam II', in: *NRC Handelsblad* 26-6-1971.
– Kousbroek, Rudy, 'Het Geluid', in: *Cobra, Nieuwenhuizen Segaar, Jan*, catalogus naar aanleiding van een tentoonstelling van 8-11 tot 17-12-1978, galerie Nova Spectra, Den Haag 1978.
– Kouwenaar, Gerrit, 'Maar wat willen die experimentele jongens dan', in: *De Vrije Katheder* 9(1949)7, november, p. 8-9.
– Kouwenaar, Gerrit, *Negentien-Nu; Roman*, Amsterdam 1950.
– Kouwenaar, Gerrit, 'Inleiding', in: *Vijf 5-tigers; Een bloemlezing uit het werk van Remco Campert, Jan Elburg, Gerrit Kouwenaar, Lucebert, Bert Schierbeek*, Amsterdam [1954].
– Krijger, Mieke, 'Woest bier drinken in een mors huis; De literaire salon van Juffrouw Frielink', in: *Biografie Bulletin* 9(1999)2, p. 138-148.
– Kuipers, Willem, 'Een jurk kost je al 23 punten', in: *de Volkskrant* 3-5-1985.
– Kunz, Ludwig, *de Kim; Nos. 1-6|7, 1950-1955*, [*reprint*] Nendeln/Liechtenstein 1974.

- Kurpershoek-Scherft, A.C.M., *De Episode van "Het Getij"; De Noordnederlandse Dichtkunst van 1916 tot 1922*, Den Haag 1956 [=1957].
- L[ast], J[ef], *De Vlam; socialistisch weekblad voor vrijheid en cultuur*, 12-11-1949.
- Levie, Sophie, *Commerce 1924-1932; een internationaal modernistisch tijdschrift*, Amsterdam 1988.
- Lucebert, 'Levensinstinct of de gewone man zegt er het zijne van', in: *De Groene Amsterdammer* 18-8-1951.
- Lucebert, *Gedichten 1948-1963*, samenstelling Simon Vinkenoog, Amsterdam 1965.
- Lucebert, *Verzamelde Gedichten*, daarbij behorend: C.W. van de Watering, *Verantwoording, varianten, dokumentatie, bibliografie en registers* bij *Verzamelde Gedichten*, Amsterdam 1974.
- Lucebert, in: Cornets de Groot, [R.A.], 'Inleidende verantwoording', Lucebert en Bert Schierbeek, *Chambre-Antichambre*, 's-Gravenhage 1978.
- Lucebert, 'van boek naar babel en zeg daar maar wat', geschreven bij wijze van inleiding op Erik Slagter, *Tekst en Beeld; Cobra en Vijftig, een bibliografie*, Tielt 1986.
- Lucebert, *De tortuur der muzen*, 31 juli 1949, in: *Licht is de wind der duisternis; Over Lucebert*, [Groningen] 1999, p. 205-210.
- Maas, Willem, 'Weekblad tegen het publiek. Het Pamflet (1950) van Jacques Gans', in: *De Parelduiker* 1(1996)5 (themanummer Literaire eenmanstijdschriften), p. 36-43.
- McMillan, Dougald *Transition 1927-38; The History of a Literary Era*, Londen 1975.
- M[eye]rs, H., 'Braak', in: *Propria Cures* 14-4-1951.
- Morriën, Adriaan, 'Gesprek met Jan Hanlo in mei 1954', *Tirade* 2(1958)14, p. 49-58.
- Mulder, Hans, 'De mislukte poging om in Nederland de humor van The New Yorker te introduceren; Mandril, maandblad voor mensen, 1948-1953', in: *Vrij Nederland* (bijvoegsel) 9-6-1979.
- Plas, Michel van der, 'Elf atonale erupties. De groeten, Simon. Experimentele dichtblommen', in: *Elseviers Weekblad* 16-1-1952.
- Poggioli, Renato, *The Theory of the avant-garde*, Cambridge (Mass.) 1968.
- Prins, Apie, *Ik ga mijn eigen baan*, Amsterdam 1958.
- Redeker, Hans: zie Eylders, John.
- Renders, Hans, *Barbarber* 1958-1971, Leiden 1986.
- Renders, Hans, 'Elburg, I presume', in: *Sic* 1(1986)3, p. 29-48.
- Renders, Hans, *Verijdelde Dromen; Een surrealistisch avontuur tussen De Stijl en Cobra*, Haarlem 1989.
- Renders, Hans, 'De schim van het magisch realisme', in: *Maatstaf* 38(1990)12, p. 45-53.
- Renders, Hans, *Zo meen ik dat ook jij bent; Biografie van Jan Hanlo*, Amsterdam 1998.
- Rodenko, Paul, *Tussen de regels*, in: *Verzamelde essays en kritieken*, deel 2,

bezorgd door Koen Hilberdink, Amsterdam 1991.
– Roegholt, Richter, *De Geschiedenis van De Bezige Bij 1942-1972*, Amsterdam 1972.
– Rooduijn, Tom, zie: Hofland, H.J.A.
– Schuchart Max, 'Epiloog; Twee getuigenissen', in *Proloog* 1 (1946)12.
– Schierbeek, Bert, *Het Boek Ik*, Amsterdam 1951.
– Schierbeek, Bert, in: Cornets de Groot [R.A.], 'Inleidende verantwoording', Lucebert en Bert Schierbeek, *Chambre-Antichambre*, 's-Gravenhage 1978.
– Smiers, Joost, *Cultuur in Nederland 1945-1955; Meningen en beleid*, Nijmegen 1977.
– Staalman Azn, G.en H.P. van den Aardweg in *Amsterdam à la Carte; Gids voor Stadgenoot en Vreemdeling*, Amsterdam 1950.
– Stokvis, Willemijn, *Cobra; Geschiedenis, voorspel en betekenis van een beweging in de kunst van na de tweede wereldoorlog*, Amsterdam 1974.
– Thomas, Piet (red.), met bijdragen van Frank Baert, Hugo Brems, Hugo Brutin, Edwin Coulier, Lionel Deflo, R.L.K. Fokkema, Paul Gillaerts, Roland Jooris, Ignace de Kesel, Bert Kooijman, Claartje de Loor, Hans Redeker, Lieve Scheer, Erik Slagter, Willy Spillebeen, Piet Thomas en C.W. van de Watering, *Woord en Beeld; Drie strekkingen in de Nederlandse poëzie en de schilderkunst na 1945*, Lannoo, Tielt/Amsterdam 1980.
– Vegt, Renée: zie Hemels, Joan.
– Vegt, Jan van der (redactie), *Hans Andreus/Simon Vinkenoog; Brieven 1950-1956*, Baarn 1989.
– Vegt, Jan van der, *Hans Andreus; Biografie*, Baarn 1995.
– Verrips, Ger, *Dwars, Duivels en Dromend; De geschiedenis van de CPN 1938-1991*, Amsterdam 1995.
– Vinkenoog, Simon, 'Hedendaagse literatuur in Zuid-Afrika I', in: *Critisch Bulletin* 13(1946)12, p. 529-533.
– Vinkenoog, Simon, 'Brief', in: *Propria Cures* 20-10-1951.
– Vinkenoog, Simon, *Blurb 1 t&m 9*, Amsterdam 1961.
– Vinkenoog, Simon, 'Sprokkelen in de herinnering: de nederlandse 5-tigers', in: *Diagram* 1(1963)1.
– Vinkenoog, Simon, *Mijn Parijse legende*, Utrecht-Bunnik 1986.
– Vinkenoog, Simon, 'Hoe kaal en hoe weinig het was', in: *Het Parool* 10-12-1988.
– Vrijman, Jan, 'Op zoek naar Remco Campert', *Hollands Diep* 2(1976)7, p. 32-35.
– Watering, C.W. van de: zie Lucebert.
– Wennekes, Wim, *Geert Lubberhuizen, uitgever; Het mysterie van de Van Miereveldstraat*, Amsterdam 1994.
– Wingen, Ed, 'De A van Cobra; drie verfhanden op een stuk papier', in: *De A van Cobra in Woord en Beeld; 50 jaar Cobra*, redactie Ed Wingen, Nico Koster en Vincent Vlasblom, Amsterdam 1999.
– Wissing, Pieter van, 'De bijl staat in het blok; Leven en werk van de dichter H.J. van Tienhoven (1923-1990)', in: *Jaarboek numaga, gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving*, Deel XLII, 1995, p. 140-164.

Geraadpleegde collecties:

N. Augustin
De Bezige Bij
K. Boonman
J. Bouchier
R. Campert
Gemeentearchief Amsterdam
K. Grazell
IISG
Leo Klatser
G. Klatser-Oedekerk
N. Koster
R. Kousbroek
G. Kouwenaar
Letterkundig Museum
N. Lijsen
R. Polder
Simon Vinkenoog
Stedelijk Museum Amsterdam
UB RUG
UB UVA
Bab Westerveld

PERSONEN- EN PERIODIEKENREGISTER

Personen- en periodiekenregister

Dit register heeft betrekking op het hele boek, behalve op de al gealfabetiseerde Bronnen en literatuurlijst. Hetzelfde geldt voor het inhoudsregister op *Braak*. De vetgedrukte pagina-aanduidingen verwijzen naar de *reprint* van *Braak*.

A., H.: zie Andreus, Hans
Aafjes, Bertus: 6, 21, 25, 41, 54, 84
Aardweg, H.P. van den 6, 64
Abspoel, R. 390
Achterberg, Gerrit 59, **176**
Ad Interim 5, 67
Aerts, Remieg 5
Alberts, Johan C.P. 44
Andreus, Hans (pseudoniem van J.W. van der Zant) 4, 17, **60**, 64, 68, 70-71, 74, 80, 82, 84, 86-88, **136**, **165**, **202**, **217**, **219**, **250**, 299, 342-343, 354
Algemeen Handelsblad, Het 54, 90
Apollinaire, Guillaume (pseudoniem van W. Apollinaris de Kostrowitzky) **145**
Apollo 5
Appel, Karel 4, 25, 28, 31-32, 40, 47, 60, 77, 81, 88, 93, **161**, **308**, 349-351, 391
Aquinas, Thomas, zie: Aquino, Thomas van
Aquino, Thomas van **319**
Aragon, Louis **332**
Arc, Jeanne d' **209**
Arkeneel, Floris d' (pseudoniem van Jan Praas) 26
Arends(z), Jan 49
Arnoldussen, Paul 8
Arp, Hans 63, 77, 93, **138**, **166**, 380
Assumburg, Hans van 73, 91
Atlan, Jean-Michel 32
Au du Libre: zie Augustin, Niels
Augustin, Elisabeth 6, 51, 53, 64-65
Augustin, Felix 49, 64-65
Augustin, Niels (pseudoniemen Au du Libre, Eric Calor, Decipi, G.v.D., Godfried van Doorn) 4-7, 49-51, 53-54, 61, 64, 66, 91-92, **334**
Augustin, Rudi 49
Augustin, Sven 61, 64

Baanbreker, De 67
Baaren, Theo van 94
Backer, Franz de **104**
Baker, Chet 354
Bakker, H. 391

Bakker, Louk 15, 391
Bakker, Marcus 38-39, 42
Ball, Hugo 224
Balzac, Honoré de 113
Barbarber 50
Baudelaire, Charles 228
Beel, L.J.M. 37
Belmonte, Jésus Abélard 171
Bentz van de Berg, H. 390
Berg, R.N. 391
Bergh, Herman van den 85
Bergmans, Arie 67
Besten, Ad den 56, 68, 70, 74, 79, 85-86
Bieling, K. 87, 308
Bijhouwer, Piet 15, 392
Biografie Bulletin 64
Bismarck, Otto von 113
Bleyenburgh, Gerard Q.: zie Kouwenaar, Gerrit
Blocknote, De 49
Bloem, J.C. 85, 332, 392
Blom, Jaap 39
Blurb 4, 7, 22, 60, 65, 67-68, 70, 76, 78, 80, 82-83, 86-88, 90, 188, 268
Boekenoogen, Henk 4, 27, 60, 87, 308, 312, 392
Boesnach, M. 391
Bomans, Godfried 14, 85
Bomhoff, J.G. 14-16, 21, 390
Bonnard, Pierre 213
Boonman, Kees 43
Boost, Charles 17
Borgers, Gerrit 71, 73, 78
Bosma, R. 392
Bosrand, De 53
Bouchier, J. 73
Bouhuys, Mies 57, 136
Bourbon, Louis de 73
Bouwmeester, J. 392
Braak, Menno ter 4, 18, 21-22, 48, 57, 90-91, 94, 102, 103-104, 331, 333, 343
Braak Bouwblad 60
Brabander, Gerard den (pseudoniem van J.G. Jofriet) 6, 49, 54, 83
Brancusi, Constantin 381
Brands, Eugène 6, 25, 41, 77, 81, 93
Brinkel, B.G.F.: zie Plas, Michel van der
Broedelet, Joekie 8, 56, 226, 390
Broedelet, J.W. 8

Brokken, Jan 31
Brugman, Til 6, 51
Brunst, F. 391
Brunton, Paul 44
Brusse, Jan 26
Bruyn, De (abonnee) 392
Bruyn, Guurt de 392
Burch, Peter van den: zie Verhoeff, Peter
Buelens, Elly 85
Burg, Fenna van den 32, 37-39, 42
Burssens, Gaston 21
Busken Huet, Conrad **137**

Cahier Eylders 4-7, 43, 50-51, 54
Calis, Piet 24, 26
Calor, Eric: zie Augustin, Niels
Campert, Jan 8
Campert, Remco (pseudoniemen Erce, Klungel en Vincent Mureno) 4, 6, 8-10, 14-15, 17-18, 20-22, 25, 34, 47-49, 52, 54, 56-57, 59-60, 64-65, 67-68, 71, 73-74, 76, 78-83, 86-88, 93, **100**, **114**, **118**, **124**, **130**, **154**, **161-162**, **183**, **192**, **199-200**, **228**, **230**, 235-236, **239**, 277-278, **296**, **336**, 342-343, 345, 349-351, 353, 361
Campert-van Hall (abonnee) 392
Cantré, Jozef 50
Carew, Jan 92, **318-319**
Carmiggelt, Simon 14, **122**
Carrew, Jan: zie Carew, Jan
Caspel, P.P.J. van 40
Cats, Jacob **137**
Centaur 5, 74
Chaplin, Charlie 50
Char, René **176**
Charles, J.B. **136**
Chrispijn, Juc: zie Cohen, Juc
Claus, Hugo (pseudoniem P.D.) 4, 9, 52, 68, 80, 87-88, **301**, **308**, 354
Clemenceau, Georges B. **113**
Cobra 5-7, 32-33, 36-38, 40, 41-42, 44, 46-47, 57, 60, 65, 80, 84, 87-88, 91, 93
Cocteau, Jean 50
Cohen, Juc (ook Juc Chrispijn) 54, 62, 67, 78
Columbus 5
Commerce 5
Constant (Nieuwenhuys, Constant) 12, 25, 28-29, 31-33, 48, 66, 81
Cordan, Wolfgang (pseudoniem van Heinz Horn) 64, 74
Corneille (pseudoniem van Corneille G. Beverloo) 25, 28-29, 31-32, 77, 87-

88, 93, **308**
Cornets de Groot, R.A. 89-90
Corsari, Willy (pseudoniem van W.A. Schmidt) 8
Criterium 5-6, 21, 23-26, 49, 53, 82-83, 91, **121**
Critisch Bulletin 66

D., F.: zie Koch, Frieda
D., P.: zie Claus, Hugo
D., G.v.: zie Augustin, Niels
Dagboekanier: zie Knap, Henri
Daisne, Johon (pseudoniem van H. Thiery)**104**
Decipi: zie Augustin, Niels
Dekker, Maurits 64
Delmonte, J. 390
Diagram 80
Diderot, Denis 54
Diels, Gerard 6, **165, 217-218**
Diotima: zie Koch Frieda
Doesburg-van Moorsel, Nelly van 40
Doesburg, Theo van (pseudoniem van C.E.M. KŸpper) 40, 77, 93
Donkersloot, N.A. 50
Doorn, Godfried van; zie Augustin, Niels
Dorpema, B. 15
Dorleijn, Gillis 84
Dorpema, B. 390
Dostojewski, F. **122**
Dotremont, Christian 32, 36-41, **220**
Doucet, Jacques 32, 37, 80
Doude van Troostwyk, W. 391
Dualist, De 4, 7, 50-51, 53-54, 65
Dubois, Pierre 70
Duinkerken, Anton van (pseudoniem van W. Asselbergs) 83
DŸtting, Hans 31

E., Klaartje: zie Eisenlöffel, Klaartje
Eerenbeemt, Noud van den 358
Eggingk, C. 392
Einstein, Albert 82, 93
Eisenlöffel, Klaartje 83-84, **250**
Elburg, Jan (pseudoniem Jan Rengertsz) 4, 6, 9, 12, 25-26, 28-29, 33, 36-37, 40-42, 52, 64, 78, 81, **165, 217-218**, 220, 352, 357, 393
Elias, Eduard 17, 56, 67, **121-122**
Eliot, T.S. 15, 48, **137**
Elseviers Weekblad 25, 41, 84, 86, **122**, 331
Eluard, Paul 24, 42

Elzinga, R. 390
Emmens, Jan 76
Emmer, Freddy 15
En Plein Publique 53
Engelen, D. 43
Entrop, Marco 4
Erce: zie Campert, Remco
Eringa, L. 391
Eyck, Aldo van 36
Eyl, Hans R. 15, 392
Eylders, John 6, 390

Feijter, F.J.M. de 69, 71, 88
Fijn, van Draat, Wijmie 392
Fontaine, H. 391
Fossen, Roeland 11
Franco, F. 23
Fokkema, R.L.K. 7, 23, 57, 63-64, 69
Forum 18, 22, 94
Franssens, J.P. 344
Frenkel, M. 390
Frielink, A.B. 392
Frielink, Coos 64-65

G., M.: **250**
Gabriels, Hans 67
Gans, Jacques 54, **56**, **119**
Gascoyne, David 7, 64, **166**, 358
Gelder, Henk van 17
Genêt, Jean 67
Getij, Het 5
Geuns, Van (kelner café Eijlders) 393
Gezelle, Guido 21
Gids, De 5, 67, **136**
Giebels, L.J.G. 38
Gilhuys, R. 391
Gilliams, M. **104**
Goethe, Wolfgang **225**
Gomperts, Hans, 22, **137**
Gontard, Susette 88
Gorter, Herman 60 **137**, **176**
Götz, Karl Otto (pseudoniem Andr_ Tamm) 12, 32, 36, 80-81, **308**
Goudsmit, Sam 90
Graaf, R. de 391
Graft, Guillaume van der (pseudoniem van W. Barnard) 86

Grane, I.: zie Janema, Leins
Gravensande, Ôs (abonnee) 392
Grazell, Karel (pseudoniemen Leins Janema, I.Grane en Onno Noon): 4, 6, 49-50, 53, 55, 64, 66, 74, 76, **213**
Gresshof, Jan **331**
Groene Amsterdammer, De 51, 53, 63, **164**
Groenendijk, C.A. 88, 93
Groningen, F.P. van 77
Groot, Jaco 18
Groot, Paul de 37
Gunning, C.P. 14, 19

H., Ann: zie Mulder, Anne H.
Haagse Post 31
Haan, J. de **145**
Hadewijch 21, **106-107**
Haes, Jos de 21
Halo 10, 13-15, 17, 22, 34, 74
Hamilton, Ian 48
Hanlo, Jan 4, 50-51, 55, 60, 64, 75-76, 78-79, 81-83, 85-86, 91, 93, **270**, 392
Hansma, Tjako 25
Harten, M. 390
Hartman, Tine (dronken Tine) 83-84, **250**
Hartog, A. den 392
Hartog, Jan de 44
Hattum, Jacques van 6, 83
Heidegger, M. **103**
Heldere, Clara de: zie Eisenlöffel, Klaartje
Héman, Susanna 88
Hemels, Joan 49
Helmond, Toke van 5
Hermans, Willem Frederik 24, 53, 70, 86
Heyting, Lien 10
Hijink, Jan 60, 391
Hoekstra, Han G. 57, **136**
Hofland, H.J.A. 31, 48, 56-57, 78, 90-91, **331-333**
Hofman, Peter 28, 31, 93
Hollands Diep 47
Hölderin, F. 83, 88
Holmes, James S. 92, **328**
Holthuis, Fokas 21
Holtrop, Aukje 64-65
Hoogerhuis, Sietske 83
Hoornik, Ed. 6, 21, 26, 57, 83, **136**
Huizinga, Leonard 49

Hussem, Willem 77, 93

Indonesia 49
Ingen, Toos van 60

Janema, Leins: zie Grazell, Karel
Jansse, Paul 14-15
Jorn, Asger 29, 32
Joyce, James **332**
Jong, L. de 20
Jong, Max de 78, **98-99**, **222-223**
Jonker, J.W. 391

K revue de la poésie 65, **167**
Kafka, Franz **182**
Kalbfleisch, H. 392
Kameraad, De 49
Kandinsky, Wassily 77, 93
Kater, Herman 15, 390
Keerkring, De 4, 54, 67
Kelk, C.J. 51, 63, **164-165**
Kim, De 92
Klaartje: zie Eisenlöffel, Klaartje
Klatser-Oedekerk, Giny 27
Klatser, Leo (pseudoniem Leo Peters) 37, 58-60, 64, 70, 75, **80**, 84, **265**
Kloos, Willem 8, 10, 25, 40, 44, 90, 94
Klungel: zie Campert, Remco
Knap, Henri (pseudoniem Dagboekanier)17, 50
Koch, Frieda (ook Diotima en F.D.) 27, 58-60, 80, 83, 88-90, **228**, **250**
Koestler, Arthur 66
Kool, Halbo C. 393
Kop 12, 33, 47
Koster, Laurens **225**
Koster, Nico 42, 62, 81
Kousbroek, H.R. 8, 10, 390
Kousbroek, H.R. Jr. 4, 6, 8, 10, 14-22, 24, 47-48, 52, 56-57, 59-61, 63-65, 68, 71-72, 76-84, 87-88, 91, 93-94, **100**, **104**, **112**, **122**, **130**, **135**, **151**, **154**, **161-162**, **178**, **192**, **199-200**, **216**, **223**, **230**, **235-236**, **239**, **262**, **269**, 277-278, **303**, **336**, 342-343, 349, 351
Kousbroek, J.M. 392
Kouwenaar, David 25,
Kouwenaar, David sr. 26
Kouwenaar, Gerrit (pseudoniemen Gerard Q. Bleyenburgh en K. van Ritger) 4, 6, 9-10, 12, 24-26, 28-29, 31, 33, 36-37, 40-43, 47, 52, 57, 60, 64-65, 68-69, 78, 82, 84, 87-88, 92, **136**, **161**, **165**, **176**, **186**, **217-219**, **221**, **281**, 348,

352, 393
Kremer, C.C.E. 390
Kreytz, Eric: zie Slagter, Erik
Krijger, Mieke 64
Kroniek van Kunst en Kultuur 381-382
Kuipers, Willem 67
Kruls, H.J. 37
Kruyff, John Das de 50
Kuitert, Lisa 4
Kunz Ludwig 92
Kurpershoek-Scherft, A.C.M. 5

Lagaaij, M. 35
Landberg, W.J.H.B. 60, 393
Langen, Ferdinand (pseudoniem van E. Pannekoek) 391
Last, Jef 39, 49, 51
Leeuwen, W.F. van 22
Lehmann, L. Th. 94
Lekkerkerker, Kees 81, 73
Leopold, J.H. 137, **146**
Lenin, W. (pseudoniem van V. Ilitch Oulianov) **166**
Leusden, Willem van 64
Levie, Sophie 5
Libertinage 22-23, 47, 137
Lichting 26, 29
Lijsen, Nico 4, 60, 73, 75, 89, **184**
Lilithoog, zie: Schierbeek, Bert
Lodeizen, Frank 60
Lodeizen, Hans 15, 70, 76, 86-87, 94, **136**
Loo, Otto van (pseudoniem van Jos Savelsberg) 76
Lorca, Frederico Garcia 70, 84, **265-267**
Louw, Tientje 52, 60, **176**
Lubberhuizen, Geert 69
Lucebert (pseudoniem van L. J. Swaanswijk, ook onder Oscar Scheffel en Het Oog van Gol) 4, 6-7, 10, 12, 17, 25, 27-29, 31, 33, 36-38, 40-41, 45-48, 57, 59-61, 63-65, 68-74, 76, 78-81, 83-84, 86-94, **136**, **144**, **161-162**, **166**, **181-182**, **187-190**, **192**, **199-200**, **217-220**, **225**, **228**, **230**, **235-237**, **239**, **260**, **264**, **277-278**, **288**, **291**, **297**, **305**, **308**, **329-330**, **336**, 342-343, 354, 360, 365, 371, 385, 387-388
Lugt, J. van de 43
Lutz, T. 390

M., V. = Mureno, Vincent: zie Campert, Remco
Maas, Willem 56
Maatstaf 24, 61

Magritte, René 357
Majakovsky, Vladimir 24, 28, 42
Mandril; Maandblad voor mensen 16-17, 56, 74, **121**
Mandril; Tijdboekschrift voor mensen 17
Martineau, Anton 28
McMillan, Dougald 5
Mann, Thomas **122**
Marle, H. van 391
Marsman, Hendrik 44, 57, 59, **145**
Martineau, Anton 33, 88
Meer, Dick van der 53
Meertens, P.J. 51
Meeuwesse, Karel 85
Meta 32, 36, 62, 81
Meulenbelt, J. 59, 86, **152**
Meijer, Johan 31
Meyers, H. 88
Michaelis, Hanny 86
Miller, Henry **182**
Mir—, Joan 73
Modigliani, Amedeo **319**
Moer, A. van de 391
Molen, Frits 17
Molen, W.J. van der 56, 86, **120**
Molitor, Jan (pseudoniem Aimé van Santen) **182**
Mondriaan, Piet 77, 93
Moore, Henry 77, 93, 382
Morri'n, Adriaan 83
Mout, A. 90
Mulder, Anne H. 83, **250**
Mulder, Hans 17-18
Mulder, Jan 8
Multatuli (pseudoniem van E. Douwes Dekker) 56, **119**
Mureno, Vincent; zie Campert, Remco
Musaph, Herman 66

Nahuys, Alice van 66
New Yorker, The 15, 17
Nietzsche, Friedrich **331**
Nieuwenhuys, Constant: zie Constant
Nieuwenhuys, Jan 25
Nieuwenhuizen Segaar, Jan 60
Nieuwe Stem, De 50
Nieuws van den Dag 40-41
Nijhoff, Martinus 85

Nijssen, Anton 60, 391
Noiret, Joseph 32
Noon, Onno: zie Janema, Leins
NRC Handelsblad 71

Observer, The 84
Offerman, Nel 74
Oog van Gol, Het zie: Lucebert
Oorschot, Geert van 67, 223
Op den Uitkijk 73, 91
Orozco, José Clemente 319
Ostaijen, Paul van 21, 92, 137, 145
Ouborg, Piet 77, 93

P., H.v.d.: zie Ploeg, Hans van der
Paap, Willem 86
Paelestra 5
Pamflet, Het 54, 56, 119
Parade der Profeten 26
Parelduiker, De 56
Parool, Het 17, 22, 36, 38-39, 49-50
Patchen, Kenneth 53
Pelt, H. van 392
Perk, Jacques 86
Perron, E. du 18, 20, 48, 90, 94, 331, 333, 343
Peter: zie Verhoeff, Peter
Peters, Leo: zie Klatser, Leo
Petit Cobra, Le 88
Peijpers, Ankie 6
Phoenix 5
Philips-Helwig, Tamara 51
Picabia, Francis 65, 167
Picasso, Pablo 204, 319
Plas, Michel van der (pseudoniem van B.G.F. Brinkel) 41, 84-85, 223
Ploeg, Hans van der 83, 250
Podium 47, 49, 67, 73-74, 76, 84, 89, 93, 218
Po'tica 49
Poggioli, Renato 5
Polak, J.B.W. 4, 14-16, 57, 146, 390
Polak, R. 392
Polder, Rudi 43-44
Politeia 76
Poll, Max van 38
Portnoy, Ethel (Alexandra) 52, 81, 84, 270, 342
Pound, Ezra 137

Praag, Frits van 50
Praas, Jan: zie Arkeneel, Floris dÕ
Prange, J.M. 39
Prins, Apie 4, 50
Prins, Ary 90
Proloog 5, 23
Propria Cures 15, 53, 88, 90-91, **246**, **331-333**

ReaderÕs Digest 32
Redeker, Hans 6, 90
Reflex 6, 22, 25-26, 28-29, 31-33, 37-38, 47, 57, 65, 78, 82, **136**, **188**
Reflex (Spaarnestad) 32-33, 94
Renders, Hans 5, 8, 22, 24, 26, 50, 62, 64, 76, 79-80, 85, 94
Rengertsz, Jan: zie Elburg, Jan
Reve, Simon, ook G. C., van het 14, 24, 51, 56, **121-122**
Richter, Roegholt 36, 70
Ricker, R. 391
Ritger, K. van: zie Kouwenaar, Gerrit
Ritter, P.H. 14, 85
Rodenko, Paul 47, 86, 91, **165**, **217-219**, **333**
Roelants, Maurice 85
Roeltan, Jan **293-294**
Roeping 82
Rogers, Ginger **209**
Roland Holst, Adriaan 6, 22, 29, **332**
Roode Lantaarn, De 26
Rooduijn, Tom 31, 48, 56-57, 78
Rooskens, Anton 25, 41, 77, 81, 93
Ruim Baan 67
Ruiter, W. de 392
RŸting, Lotte 52
Rutgers, Freddy 52, 80, **239**, 392

S., B.: zie Schierbeek, Bert
S., S.: zie Sluyter, Sylvia
Sandberg, Willem 17, 36, 38-39, 43
Sanders, Cees 50
Sartre, Jean Paul 48
Savelsberg, Jos: zie Loo, Otto van
Scheffel, Oscar: zie Lucebert
Schierbeek, Bert (pseudoniem Lilithoog) 4, 6, 9-10, 12, 17, 25, 36, 41, 47, 52-53, 57-59, 61, 63-65, 68-71, 73-74, 76, 79-81, 84, 87-93, **154**, **161-162**, **168**, **190**, **192**, **199-200**, **203**, **230**, **235-236**, **239-240**, **250**, **277-278**, **287**, **308**, **329**, **333**, **336**, 353
Schierbeek, Margreet 52

Schönbeck, M. 390
Schone Zakdoek, De 94
Schoonman, Rudy 61, 92-93
Schouten, Wim 69-70
Schrofer, Jurriaan 71
Schuchart, Max 23
Schuur, Koos 28, 33, 217, 391
Schuurman, Igor 15, 390
Schwachhofer, René 6
Schwitters, Kurt 40, 63
Semaphore 5
Sense and Sentences 6-7
Shakespeare, William 295
Sic 26
Simons, Wim J. 50, 54
Simonsz, Victor: zie Vinkenoog, Simon
Sjahrir, Sutan 37
Slagter, Erik (pseudoniem Eric Kreytz) 61
Slauerhoff, J. 15, 137, 331-333
Sluyter, Sylvia 83, 93, 250
Smiers, Joost 5
Smink, Henk 54
Smit, Gabri'l 85
Smith, Bessie 84, 264
Soekarno, H.A. 8
Soma 90
Spiegel, De 40, 73
Spierdijk, Jan 26
Spleen 4, 7, 48-49, 51, 54, 119
Spoor, S. 20
Staalman Azn, G. 6, 64
Stam, Mart 63
Standpunten 66
Steenhuisen, H. 391
Steinberg, Saul 15
Steiner, Rudolf 225
Stijl, De 5
Stoel, Max van der 76
Stokvis, Willemijn 25, 29, 31, 80, 87
Stols, A.A.M. 70, 72-73, 85
Stork, Coen 15
J.L.H. Strackee 390
Strackee, Leo 15, 60, 390
Straten, H. van 392
Studio de Paris 49

Sunday Times 84
Swaanswijk, L.J., zie: Lucebert en Scheffel, Oscar
Swertz, André 87

T., C. 43
Tamm, André: zie Götz, Karl Otto
Telegraaf, De 38, 49
Temple, Shirley 224
Thurber, James 15
Tielrooy, Johannes 50
Tienen, Harry van 359
Tienhovem, Hendrik Jan van 85-86
Tiessen, Louis 33
Tijd, De 17, 39-41
Tijd en Mens 88
Tine, dronken: zie Hartman, Tine
Titiaan (Tiziano Vecelli) 40
Toorop, Jan 28
Toussaint, Dolf 50, 53
Trakl, Georg 145
Transition 5
Trouw 39
Tzara, Tristan (pseudoniem van Sami Rosenstock) 65

Uiting 4, 43-44
Uittenbogaard, Leo 359

V., H.M. 50
Valkema, I. 391
Vandenberg, John 182
Vasalis (pseudoniem van M. Drooglever Fortuyn-Leenmans) 57
Vegt, Jan van der 71, 74
Vegt, Renée 49
Veldhoen, Aat 358
Verhoeff, Peter (pseudoniemen Peter en Peter van den Burch) 49
Verhoeven, Nico 59, 153-154
Verlaine, Paul 332
Verrips, Ger 37-38
Vestdijk, Simon 22, 104
Vinkenoog, Simon 7, 9, 18, 22, 41, 47, 49-54, 57, 60, 62, 64-71, 74, 76, 78-80, 82-84, 86-88, 91, 93-94, 188, 268, 342-343, 352, 359, 361, 392
Viruly, Maarten 15
Visser, Ab 73
Visser, C. 391
Vlam, De 39

Vlasblom, Vincent 42, 81
Voeten, Bert 22, **136**
Volkskrant, de 38-39, 67
Voltaire (pseudoniem van F.-M. Arouet) 224
Vondel, J. van den 4
Vries, Hendrik de 85
Vries, Theun de 92, **145**
Vriesland, Victor E. van 50, 70, 90
Vrij Nederland 17-18, 64-65
Vrije Bladen, De **121**
Vrije Katheder, De 10, 32, 37, 41-42, 47, 53, 68
Vrije Kunstenaar, De 43
Vrije Volk, Het 39, 53
Vrijman, Jan 47

Waarheid, De 26, 28, 37, 38-39, 42, 91
Wal, Eric van der 29
Wal, Theo van der 29
Walraven, Petra 51
Warek, Kona, zie: Waruk, Kona
Warmond, Ellen (pseudoniem van P.C. van Yperen) 71
Waruk, Kona 92, **319**, **322**, **325**
Watering, C.W. van de 69, 71
Wennekes, Wim 69
Wereld, De 74
Werk 83
Werumeus Buning, J.W.F. 14
Westerling, R.P.P. 38
Westerveld, Bab 4, 35, 38, 55, 58, 61, 64, 73, 76, 79-81, 84, 87, 90-93, **215**, **223**, **239**, **261**, **263**, **288**, **308**, **335-336**, 362
Willemse, B. 390
Windig, Ad 9, 52
Wingen, Ed 42, 81
Wissing, Pieter van 85
Wit, Corinne de 31
Wolvekamp, Theo 25, 41, 81
Woord, Het 6, 26, 28, **153-154**, **165**, **218**

X, Malcolm 92

Zadkine, Ossip 67
Zant, J.W. van der: zie Andreus, Hans
Zelvelder, M. 391
Zijlstra, C.B. 17